

Львівський державний університет внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей учасників
Всеукраїнської
науково-практичної конференції

22 квітня 2016 р.

Львів
2016

УДК 351.863+338.2](477)(063)
ББК У9(4Укр)01-98
Е40

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол від 30 березня 2016 р. № 8).

Упорядник
Л. М. Томаневич,
кандидат економічних наук, доцент

Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи: тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 квітня 2016 р.) / упор. Л. М. Томаневич. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 360 с.

Збірник містить тези доповідей, з якими виступлять учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції «Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи», що відбудеться 22 квітня 2016 р. у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Опубліковано в авторській редакції.

**УДК 351.863+338.2](477)(063)
ББК У9(4Укр)01-98**

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2016

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Шановні колеги!

Вітаю Вас на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи».

Вибір саме цього напрямку для обговорення науковців і практиків у Львівському державному університеті внутрішніх справ не випадковий. По-перше, наш навчальний заклад на загальнодержавному рівні визнано провідним у сфері підготовки фахівців для підрозділів протидії економічній злочинності; ще донедавна у нас функціонував факультет економічної безпеки (зараз ці функції покладено на економічний факультет, де зібралися знані в Україні та за її межами вчені, зусиллями яких створено аспірантуру та спеціалізовану вчену раду, сформовано наукову школу за новим для української науки напрямом – економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності). По-друге, проблеми економічної безпеки в нашій державі, на жаль, і надалі є актуальними, можна сказати – навіть гострими. І залишатися осторонь цих проблем неможливо: їх треба вивчати й аналізувати, всіляко шукати шляхи вирішення, намагатися їх подолати та вийти з кризової ситуації.

Безпека є передумовою життєдіяльності та розвитку людини, суспільства і держави. Економічна безпека є вагомою складовою національної безпеки, від якої залежить стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, спокою людей, громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності. Тому важливо, щоб були розроблені та ефективно функціонували дієві механізми забезпечення безпеки і окремого підприємства, і всієї держави загалом.

Не менш актуальною є ліквідація чи мінімізація впливу загроз для економічної безпеки сучасної України, найнебезпечнішими з яких залишаються корупція, тіньова економіка, економічна злочинність і порушення цілісності економічної системи України, спричинене анексією Криму та війною на сході держави. Все це в сукупності призводить до негативних та руйнівних наслідків, які відчувають український та міжнародний бізнес, держава і в результаті кожен громадянин.

Організація і проведення таких наукових форумів, як сьогоднішній, покликані зібрати і однодумців, і опонентів для спільного

обговорення проблем, а дискусія між ними має сприяти формуванню нових ідей, розробці наукових концепцій і теорій, проектуванню методик та технологій, і вже на їх основі будуть провадитися ґрунтовні дослідження, впроваджуватись нові дисципліни у навчальні плани вищих навчальних закладів, формуватись інформаційно-моніторингові бази та налагоджуватись мережі науково-прикладного співробітництва. Наша конференція не лише класично зорієнтована на підвищення кваліфікації вчених та обмін інформацією, а й має ще одне (можливо, навіть найголовніше) завдання – стати новим щаблем до становлення доволі молодого галузі знань – безпекознавства.

З огляду на тези, що надійшли на адресу оргкомітету конференції, наш захід обіцяє бути цікавим і корисним. Сьогодні обговорюватимуться питання державної політики у сфері збереження і стимулювання економічної безпеки, обліково-аналітичного забезпечення фінансової стійкості України, методики управління ризиками, діагностики та моделювання стану економічної системи, регіональних особливостей економічної (зокрема грошово-кредитної, інвестиційної, соціальної, бюджетної, продовольчої) безпеки держави, протидії організованій злочинній діяльності та подолання загроз (особливо корупції, тіньової економіки, фінансових шахрайств), а також розробки ефективної стратегії зміцнення та підвищення конкурентоздатності української економіки.

Звертаючись до учасників конференції, варто зазначити, що економічна безпека – це не лише статичний індикатор поточного стану економічної системи держави, який сигналізує про результативність та ефективність її діяльності, зокрема безпекової, але це ще її функція, готовність і здатність структурно-функціональних ланок господарства до ефективної протидії загрозам та результативної діяльності в екстремальних умовах. З огляду на це, у науковій дискусії доцільно буде зосередити увагу на основних умовах, що сприяють виникненню загроз і небезпек для економічної системи України, та сформувати низку науково-практичних рекомендацій щодо їх усунення.

Сподіваюся, що результати проведених дискусій стануть підґрунтям для перспективної плідної подальшої співпраці та сприятимуть зміцненню економічної безпеки України.

Бажаю всім учасникам конференції конструктивного спілкування та плідної роботи!

Валерій Середа,
доктор юридичних наук, доцент,
ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ

З. С. Варналій,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Відповідно до теоретико-методологічних засад економічної безпеки підприємництва метою стратегії економічної безпеки підприємництва в Україні має бути задоволення сукупності потреб суб'єктів підприємницької діяльності, держави та її громадян, досягнення яких забезпечує вільний, рівний доступ, сприятливе економіко-правове середовище здійснення підприємницької діяльності, а також сталий та структурно збалансований розвиток підприємництва, а через нього – економіки і суспільства. Досягнення цього є можливим за рахунок реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні, яка передбачає формування сприятливих макроекономічних засад здійснення підприємницької діяльності, розвиток фінансової бази підприємництва, його інноваційно-інвестиційного потенціалу, експортних можливостей, виробничої бази та ін. У відповідності до цього мають бути визнані принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення інтересів життєздатності підприємства (як галузей та/чи секторів економіки держави) від зовнішніх та внутрішніх загроз [1, с. 438–449].

Правовою основою розробки та реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні слід визначити Конституцію України, нормативно-правову базу у сфері національної економічної безпеки та яка визначає засади функціонування і розвитку підприємництва, доповнені Указом Президента України про стратегію економічної безпеки підприємництва та відповідними програмними документами стратегічного і тактичного планування.

В сукупності зазначені нормативно-правові акти сформують засади політики держави щодо зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні. Причому основними детермінантами (визначальниками, чинниками) цієї політики є: поступове усунення адміністративних методів державного регулювання підприємництва; нівелювання джерел зовнішніх загроз для бізнесу (зокрема зумовлених існуванням проявів криміналізації, тонізації, корупції та інших дій на основі порушень законодавства, в першу чергу, кримінального); посилення принципів ринкового саморегулювання та обмеження функцій держави до: формування інфраструктури, розвитку середнього класу, реалізації підприємницького потенціалу та забезпечення економічної безпеки підприємництва; гарантування прав і інтересів підприємців; відповідальності за неадекватну макроекономічну політику; забезпечення умов розвитку довіри до формальних інститутів, посилення ролі інституційної та колективної довіри, формування реальної єдності ринкового простору в масштабах країни із множини вузьких локальних ринків; здійснення через виробництво та відтворення правил і законів належного впливу на склад, структуру, економічні стратегії та поведінські стереотипи підприємництва [2].

Основними функціями державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки підприємництва доцільно, в першу чергу, визначити захист інтересів суб'єктів цієї системи (якими є підприємства, громадяни та держава), їх сталий соціальний та економічний розвиток, включаючи структурно збалансований розвиток економіки держави. Водночас як засоби забезпечення політики можуть застосовуватись: нормативно-правові акти; засоби соціально-психологічного та інформаційно-роз'яснювального характеру; організаційно-інституційні заходи (включаючи оперативний фізичний захист); регуляторна, податкова, фінансово-кредитна, інноваційно-інвестиційна політика держави; системи управління економічною безпекою на різних рівнях ієрархії управління. Щодо форм фінансування діяльності з реалізації заходів, направлених на досягнення стратегії забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні, то це – як добровільне, так і обов'язкове страхування

ризиків, формування резервних фондів, а також, з огляду на гостроту проблематики – цільові програми і заходи з моніторингу, прогнозування та усунення загроз економічній безпеці підприємництва на місцевому і державному рівнях [3].

Основними проблемами (завданнями стратегії), на подолання яких мають бути спрямовані заходи з забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні є: критично низький показник рівня сприятливості економічного та правового середовища щодо ведення підприємницької діяльності, зокрема у рейтингах країн, які складаються провідними міжнародними економічними організаціями; низьке значення показника інтегральної оцінки більшості функціональних складових економічної безпеки підприємництва та незадовільні темпи їх покращення, погіршення значень макроекономічної, зовнішньоекономічної, інвестиційної, інноваційної функціональних складових; незадовільні показники фінансового стану та ефективності функціонування підприємств, використання ними ресурсного забезпечення; негативні тенденції щодо кількості діючих, новостворюваних та обсягів господарської діяльності підприємств; збільшення кількості кримінальних посягань, корупційних та дискримінаційних дій на підприємців; низький рівень конкурентоспроможності підприємств та їх інноваційної активності тощо.

Для розв'язання цих проблем і усунення перешкод зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні та її регіонах найбільш доцільним передбачається розробка та реалізація заходів відповідної стратегії за такими напрямками:

- 1) удосконалення макроекономічних параметрів бізнесу (зокрема, забезпечення покращання основних кількісних та якісних показників розвитку підприємництва; значне спрощення дозвільної та системи ліцензування; зниження рівня тінізації і монополізації економіки; усунення злочинних та/чи дискримінаційних дій по відношенню до суб'єктів підприємництва);

- 2) зміцнення фінансової безпеки підприємництва (забезпечення фінансово-кредитного сприяння суб'єктам підприємницької діяльності; зниження рівня податкового навантаження на підприємства);

3) розвиток експортного потенціалу вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності;

4) покращання інвестиційного середовища бізнесу (підвищення рівня захищеності інтересів інвесторів; стимулювання інвестицій в основний капітал);

5) забезпечення науково-технологічної компоненти підприємництва (модернізація техніко-технологічної бази підприємств; стимулювання інноваційної активності суб'єктів підприємництва; удосконалення системи захисту права власності та ін.);

6) зміцнення виробничої складової економічної безпеки підприємництва (покращання економічної ефективності виробництва та використання ресурсів; зниження ресурсо- та енергомісткості виробництва; створення системи рівного доступу підприємств до господарських ресурсів, державних закупівель, державного та/чи комунального майна).

Як і державна політика у будь-якій іншій сфері досліджувана повинна базуватись на належному ресурсному забезпеченні, яке включає: інтелектуально-кадрові, фінансові, матеріально-технічні, інформаційні та інші групи ресурсів. Проте, зрозуміло, що всі вони потребують відповідного фінансування і роль держави у цьому процесі повинна бути визначальною.

Ефективна державна політика економічної безпеки підприємництва має формуватись на основі аналізу позитивного світового досвіду у цій сфері. Водночас заходи цієї політики, які реалізують економічно розвинені держави світу не можуть бути ідентично імplementовані у вітчизняну систему державного регулювання.

Йдеться, передусім про те, що різний розвиток (як кількісний, так і якісний) підприємництва та економіки країни загалом потребує селективного підходу до вибору як пріоритетних напрямів, так і відбору методів та конкретних заходів державної економічної політики. Відповідно, стратегічні засади державної політики економічної безпеки підприємництва в Україні повинні враховувати залежність між стадією життєвого циклу розвитку підприємництва та пріоритетами державної політики у сфері його економічної безпеки.

Важливим аспектом удосконалення інституційного середовища економічної безпеки підприємництва в Україні (спрямованого передусім на відновлення інноваційно-інвестиційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, коопераційних зв'язків у межах економіки) є сприяння створенню та розвитку техніко-впроваджувальних спеціальних економічних зон (пов'язаних із науково-виробничими та інноваційними завданнями), торгових та промислових зон (для утворення переробних підприємств, складальних цехів, створення промислових зразків та зразків інноваційної продукції, нових технологій виробництва, зорієнтованих на використання регіональних чи локальних конкурентних переваг), здійснення планування і стимулювання розвитку систем якості управління підприємствами промислових територіально-галузевих виробничих систем (кластерів), підвищення їх конкурентоспроможності, утворення на базі асоціативних підприємницьких структур (із забезпеченням відповідного фінансування їх роботи) комітетів розвитку підприємницьких мереж.

Таким чином, забезпечення економічної безпеки підприємництва є важливим завданням державної політики як передумови активізації підприємницької діяльності, що виступає вагомим детермінантом соціально-економічного розвитку та безпеки, дозволяє посилити інноваційний складник конкурентоспроможності національної економіки.

Підприємництво в системі економічної безпеки держави підприємництво потрібно розглядати як сектор національної економіки, який причетний до створення нововведень, здійснення діяльності на засадах «духу підприємництва», є джерелом розвитку інноваційної економіки, в межах якого за рахунок кращої організації виробничо-господарського і фінансового процесів підвищується потенціал та конкурентоспроможність економіки, покращується позиція країни у міжнародному поділі праці.

Погіршення важливих макроекономічних характеристик розвитку і безпеки підприємництва, особливо у секторі малого бізнесу України, зниження фактичних показників більшості

індикаторів макроекономічної, фінансової, техніко-технологічної, інтелектуально-кадрової та інших складових безпеки до значень, нижчих за критичні), що розпочалося в 2008–2009 рр. та триває досі, було настільки істотним, що разом із недостатністю інституційного забезпечення та системними недоліками бізнес-середовища дає об'єктивні підстави стверджувати про критичне погіршення економічної безпеки малого підприємництва в нашій державі.

Головною метою стратегії зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні потрібно визначити поєднання належних умов для підприємницької діяльності, збереження високого рівня захищеності підприємницького сектору від внутрішніх та зовнішніх загроз, посилення ролі суб'єктів підприємництва в мінімізації економічних ризиків безпеки держави та забезпеченні інноваційних засад конкурентоспроможності національної економіки.

Пріоритетними напрямками та завданнями реалізації стратегії є:

- 1) удосконалення інституціонального базису підприємництва;
- 2) розвиток і реалізація експортного потенціалу підприємств;
- 3) покращання інвестиційно-інноваційного «клімату»;
- 4) зміцнення фінансової, науково-технологічної, виробничої, енергетичної та екологічної безпеки підприємництва.

1. Варналій З. С. Конкуренція і підприємництво: монографія / З. С. Варналій. – К.: Знання України, 2015. – 463 с.

2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 386 с.

3. Гладченко Т. М. Науково-методичні основи створення механізму державного управління і регулювання системи безпеки підприємницької діяльності: регіональний аспект: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук державного управління: спец. 25.00.02 / Т. М. Гладченко // Донецька державна академія управління. – Донецьк, 2004. – 20 с.

А. В. Аллахвердян,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
цивільного та господарського права
(Донецький юридичний інститут
МВС України)

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах фінансової та політичної кризи важко забезпечити гідний рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання, вчасно протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам, утримувати стабільне функціонування, прогнозувати розвиток. Змінити зовнішні умови впливу суб'єкт господарювання не в змозі і змушений до них адаптуватись. У зв'язку з цим домінуюче значення в забезпеченні економічної безпеки організації мають внутрішні фактори, ступінь впливу яких безпосередньо залежить від системи менеджменту на підприємстві.

Метою даного дослідження є розвиток теоретичних та методичних засад обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Важливими завданнями системи забезпечення економічної безпеки є сприяння досягненню керованості підприємства та дієвого контролю діяльності підприємства. Якість виконання цих завдань залежить від технологій системи забезпечення економічної безпеки, які являють собою сукупність та організацію їхнього виконання й контролю, що дозволяє забезпечити необхідний рівень економічної безпеки підприємства [1, с. 74]. Ефективність системи управління в значній мірі залежить від ступеня задоволення її інформаційних потреб, яке забезпечується системою управлінського обліку. Управлінський облік для виконання завдань економічної безпеки при управлінні підприємством використовує велику різноманітність прийомів і методів. В рамках дослідження обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки, управління пропонується розглядати з процесом бюджетування.

Бюджетування є сучасним методом, який рекомендується зарубіжним досвідом, що забезпечує на підприємстві конт-

ролінг. Вже починаючи з планування діяльності підприємство повинно об'єктивно оцінити існуючий стан, розробити прогнози розвитку і поставити цілі на майбутнє, обрати найкращі способи їх досягнення за багатьма критеріями, в тому числі і за критерієм економічної безпеки [3, с. 143]

Бюджетування може зайняти центральне місце в системі економічної безпеки організації і здійснювати обліково-аналітичне забезпечення прийняття рішень з метою оптимального використання наявних можливостей, об'єктивної оцінки сильних і слабких сторін підприємства. Використання бюджетування в якості обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки дозволить: визначити мету та напрямки розвитку підприємства з точки зору його економічної безпеки; оцінити соціальні та економічні наслідки обраного варіанту розвитку підприємства; підвищити керованість і адаптивність до змін внутрішнього і зовнішнього середовища; оцінити можливості та деталізувати стратегічні напрямки розвитку; конкретизувати поставлені завдання і аналізувати результати діяльності; забезпечити координацію, кооперацію і комунікацію між різними рівнями складових системи економічної безпеки; підвищити відповідальність керівників різного рівня управління за фінансові результати; забезпечити взаємозв'язок різних аспектів фінансово-господарської діяльності. Таким чином, удосконалення обліково-аналітичної інформації шляхом впровадження системи бюджетування – є однією з умов підвищення рівня економічної безпеки при управлінні підприємством. Проте, відсутність теоретико-методичних розробок, щодо організації та впровадження бюджетування, унеможливорює розкрити потенціал даного методу, в процесі побудови гідної та стійкої системи економічної безпеки на вітчизняних підприємствах.

1. Ладько Л. Н. Бюджетування в системі забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. Н. Ладько // Безпекознавство: теорія та практика: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (15 березня – 15 квітня 2013 р.). – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 74–76.

2. Запорожцева Л. А. Контролінг фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / Л. А. Запорожцева // Вісник Воронежського державного аграрного університету. – 2012. – № 4 (35). – С. 142–148.

В. М. Андрієнко,
доктор економічних наук, професор,
Р. В. Кобко,
аспірант
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ризики стають невід'ємною частиною економічних відносин господарського механізму підприємства, оскільки значною мірою впливають на фінансові результати господарської діяльності і спричиняють виникнення потреби у створенні відповідних механізмів управління ними.

Незважаючи на значну кількість публікацій з цієї проблематики, у науковій літературі не отримали належного висвітлення методи управління ними при забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

Традиційно виділяють наступні основні методи управління ризиками [1]:

- 1) контроль за ризиком:
 - 1.1 відмова від ризиків шляхом припинення діяльності або володіння активами, пов'язаних з можливими збитками;
 - 1.2 диверсифікація діяльності, активів і інших схильних до ризику об'єктів;
 - 1.3 проведення превентивних заходів.
- 2) утримання ризиків:
 - 2.1 створення цільових резервів і фондів;
 - 2.2 самострахування;
 - 2.3 кептивне страхування;
 - 2.4 участь в несенні ризиків.
- 3) передача ризиків:
 - 3.1 страхування;
 - 3.2 кредит;
 - 3.3 інші методи (хеджування, сек'юритізація).

Ряд вітчизняних авторів до основних методів зниження ризиків відносять: страхування; отримання додаткової інформації; розподіл ризику; лімітування; резервування; диверсифікація; деривативи [2–5].

В російській економічній літературі відокремлюють ще такі методи, як перевірка партнерів з бізнесу та умов укладання контрактів, бізнес-планування, добір персоналу підприємства, організація захисту комерційної таємниці [6].

Відокремлення тих чи інших методів попередження і зниження ризику залежить насамперед від ідентифікації ризиків, класифікації та здійснення моніторингу у різних сферах діяльності, виявлення суттєвих і нехтування несуттєвими, а також використання різних методик для аналізу ризику з урахуванням поведінки його суб'єктів. У виробничо-господарській діяльності підприємства використовують такі поширені інструменти мінімізації ризику: бартер, оренда, лізинг, факторинг, інжиніринг, консалтинг тощо.

Методи зниження ризику поділяють на:

- *зовнішні* – страхування, розподіл ризику, деривативи, лобіювання корпоративних інтересів, перетин за складом органів управління організацій, об'єднання, злиття.

- *внутрішні* – бізнес-планування, лімітування, резервування, здобуття додаткової інформації, диверсифікація, захист комерційної таємниці, підбір персоналу, перевірка партнерів по бізнесу, створення венчурних підприємств.

Страхування є одним із найпоширеніших та практично універсальних способів зниження ризику. Суть страхування полягає у переданні ризику за певну визначену плату (страховий внесок) страхувальником (фізичною або юридичною особою) страховику (страховій організації). За умов настання передбачених страховим договором подій (страховий випадок) страховик повністю або частково відшкодовує страхувальнику збитки (страхова сума). Відшкодовані страховиком збитки називають «першим ризиком», а невідшкодовані – «другим ризиком».

Провівши дослідження поняття управління ризиками, яке існує в економічній літературі, авторами було запропоновано власне поняття: «управління ризиком» – це сукупність

економічних відносин, пов'язаних з ідентифікацією та оцінкою ступеня можливого впливу загроз на систему економічної безпеки суб'єкта господарювання, та застосування методів їх нейтралізації. Саме такий підхід дозволить всебічно досліджувати вплив загроз на стан системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

1. Страхування: підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.

2. Артемонова Н. С. Багатофакторні моделі прогнозування банкрутства суб'єктів підприємництва / Н. С. Артемонова, О. І. Продиус, С. О. Черкесова // Тр. Од. пол. універ. – 2002. – Вип. № 1 (17). – С. 271–274.

3. Богатырев А. М. Применение метода Дельфи в процессе разработки стратегического плана / А. М. Богатырев, Е. А. Голубёнок // Региональные перспективы. – 2000. – № 23. – С. 21–23.

4. Гранатуров В. М., Шевчук О. Б. Ризики підприємницької діяльності. Проблеми аналізу / В. М. Гранатуров, О. Б. Шевчук. – К.: Зв'язок, 2000. – 152 с.

5. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навч. посібник / Л. І. Донець. – К.: Центр навч. літ-ри, 2006. – 312 с.

6. Дубров А. М. Моделирование рискованных ситуаций в экономике и бизнесе / А. М. Дубров, Б. А. Лагоша, Е. Ю. Хрусталева. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 389 с.

Г. Я. Аніловська,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ДІАГНОСТУВАННЯ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Процес реформування ринкової економіки створює сприятливі умови для підвищення ділової активності підприємств. Це вимагає від суб'єктів господарювання об'єктивної оцінки своєї діяльності з погляду адекватності існуючих обставин ефективності бізнесу та забезпечення його фінансової безпеки,

що є досить складним завданням в умовах нестабільності, відсутності дієвих методів здійснення фінансового убезпечення підприємств.

Одним з основних елементів системи фінансової безпеки підприємств є інструментальні засоби діагностики. Використання цих засобів дає можливість одержати інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень при вирішенні завдань забезпечення фінансової безпеки підприємства.

В якості інструментальних засобів, як правило, використовують моделі, що формалізовано описують процес убезпечення підприємств. Основою таких моделей є алгоритми розрахунку множини показників (різних у різних авторів і в різних моделях). За результатами реалізації алгоритмів формується інформаційне забезпечення реалізації управлінських рішень.

Більшість моделей формує множину фінансових показників, аналіз яких виконується, як правило, через порівняння з нормативами, пороговими значеннями або через виявлення тенденцій їх зміни. Цілісного представлення стану фінансової безпеки підприємства, і тим більше, його агрегованого представлення жодна з проаналізованих моделей не дає.

Певні функціональні можливості, які можна використати при визначенні стану фінансової безпеки підприємства та моделюванні системи фінансової безпеки підприємства, має методика побудови економічного профілю підприємства. Ця методика, незважаючи на її потужні аналітичні можливості, не знайшла широкого застосування. Автору відомі її застосування лише у фінансовому аналізі [1].

Характерними рисами моделі системи фінансової безпеки підприємства, розробленої з використанням економічного профілю підприємства, є: модель формує економічний профіль підприємства в системі фінансової безпеки; економічний профіль підприємства являє собою множину точок (економічних показників); економічний профіль підприємства характеризує рівень фінансової безпеки підприємства через значення показників, які його формують; значення показників, знаходячись в певному діапазоні, ідентифікують фінансову безпеку; економічний профіль підприємства дає можливість ідентифікації основних загроз і вибору способу їх усунення.

Значення показників, обраних для різних моделей, фактично характеризують фінансовий стан підприємства. Способом усунення загроз є зміна значення показника. Модель повинна однозначно вказати на цей спосіб, одночасно аналізуючи зміни інших показників і їх вплив на фінансову безпеку. Належить відмітити також те, що модель оперує абсолютними значеннями показників, й ці значення визначаються для кожного конкретного підприємства індивідуально розробленою моделлю. Тобто, модель не використовує порогових значень, чи нормативних значень, спільних для групи підприємств.

«Економічний профіль підприємства» в системі його фінансової безпеки модель формується такою множиною показників: платоспроможність; економічне зростання; поточна ліквідність; власний капітал; залучений капітал; фінансова стійкість. Формули їх розрахунку за даними фінансової звітності є загальновідомими.

Отже, на нашу думку, в умовах обмеженого доступу до джерел інформації для проведення аналізу фінансової безпеки підприємства за певними існуючими методиками, а також неможливість практичного застосування окремих методик через складність розрахунків, а інколи і через відсутність розрахункових формул, використання моделі системи фінансової безпеки підприємства, представленої «економічним профілем підприємства», є найбільш оптимальним. Аргументом на користь цієї методики є також те, що інформаційне забезпечення її реалізації є загальнодоступним і представлене у формі фінансової звітності. Визначена множина показників створює систему орієнтирів фінансової стійкості підприємства, і як наслідок служать індикаторами фінансової безпеки підприємства.

Реальний або фактичний результат функціонування системи фінансової безпеки може бути відмінним від бажаного (очікуваного або такого як вимагалось) результату. Тому при моделюванні системи фінансової безпеки необхідним є визначення її ефективності.

Ефективність функціонування системи фінансової безпеки підприємства – це ступінь відповідності реального результату бажаному. На ефективність впливають властивості

системи (корисні з точки зору цільового призначення системи), умови її функціонування і способи управління системою.

Процес моделювання і діагностики рівня фінансової безпеки підприємства повинен здійснюватись у напрямі систематизації основних індикаторів досягнення і збереження фінансової стабільності підприємств. Ефективним є застосуванням в цьому процесі економіко-математичних методів і моделей щодо оптимізації поведінки підприємства через оптимізацію управлінських дій. Діагностична оцінка рівня фінансової безпеки підприємств допомагає поглиблено контролювати навіть незначні зміни у стані фінансової захищеності, створювати механізми фінансової стабілізації і раціональнішого управління ресурсами на підприємствах досліджуваної галузі.

Діагностика стану фінансової безпеки підприємства з використанням моделі, яка дозволяє побудувати економічний профіль підприємства в системі безпеки – це кардинально нова методика діагностики стану захищеності економічного і фінансового потенціалу підприємства на основі використаного системно-комплексного апарату, основою якого є функціональний аналіз структурних елементів, що впливають на загальний рівень фінансової безпеки.

Основні завдання, які вирішуються при проведенні фінансової діагностики: визначення стану підприємства на момент дослідження (фінансовий стан, майновий стан підприємства, достатність капіталу для поточної діяльності та довгострокових інвестицій, потреба в додаткових джерелах фінансування, здатність до нарощування капіталу, раціональність використання позикових засобів, ефективність діяльності підприємства); виявлення тенденцій і закономірностей у розвитку підприємства за досліджуваний період; визначення «вузьких» місць, що негативно впливають на фінансовий стан підприємства; виявлення резервів, які підприємство може використовувати для поліпшення фінансового стану.

Діагностика фінансової безпеки обраної множини підприємств з використанням цієї моделі передбачає виконання такої послідовності дій: оцінка поточного стану підприємств та його зміни у порівнянні з попереднім періодом. Завданням цього етапу є не тільки аналіз динаміки показників, але й ви-

значення припустимого рівня їх зниження. Основними проблемами фінансового стану підприємств є низька платоспроможність, зниження фінансової незалежності або низька фінансова стійкість; визначення причин, що призвели до зміни фінансового стану підприємства; розробка програми дій (управлінських рішень) на майбутнє.

Одним з основних аргументів на користь використання моделі системи фінансової безпеки підприємства є результат, який можна одержати від її реалізації. Очевидним є факт, що на користь моделі свідчатиме позитивний ефект від її використання.

Існують дві основні концепції, на основі яких здійснюється побудова критеріїв ефективності, у нашому випадку моделі системи фінансової безпеки підприємства: придатність і оптимальність [2].

В рамках концепції придатності використовуються такі критерії:

1. Критерій прийнятного результату. Правило вибору найкращого способу проведення операції полягає в тому, що вибирається один з можливих варіантів дій, для якого виконується умова: величина показника ефективності не менша заданої.

2. Критерій допустимої гарантії. Правило вибору найкращого способу дій полягає в тому, що вибирається один із можливих варіантів, для якого виконується умова: ймовірність того, що величина показника ефективності виявиться не меншою заданої, перевищує деяке задане значення рівня гарантії.

3. Критерій допустимого гарантованого результату. Правило вибору найкращого способу дій полягає в тому, що вибирається один із можливих варіантів, для якого виконується умова: гарантована величина показника ефективності не менша заданої.

В рамках концепції оптимізації використовуються такі критерії.

1. Критерій екстремального результату. Правило вибору найкращого способу дій полягає в тому, що з можливих варіантів вибирається один, для якого показник ефективності має найбільше (або найменше) значення.

2. Критерій екстремального середнього результату. Правило вибору найкращого способу дій полягає в тому, що з мож-

ливих варіантів вибирається один, для якого показник ефективності має найбільше (або найменше) середнє значення.

3. Критерій найбільшого гарантованого результату. Правило вибору найкращого способу дій полягає в тому, що з можливих варіантів вибирається один, для якого показник ефективності має найбільше значення.

Оскільки запропонована за результатами дослідження модель забезпечення фінансової безпеки підприємства формує результатну інформацію, на основі якої приймаються управлінські рішення з різними кінцевими результатами, то визначення критерію ефективності управлінських дій є обов'язковим.

1. Грачев А. В. Финансовая устойчивость предприятия: критерии и методы оценки в рыночной экономике: учебное пособие. – 3-е изд., перераб. / А. В. Грачев. – М.: Дело и Сервис, 2010. – 400 с.

2. Варфоломеев В. И. Алгоритмическое моделирование элементов экономических систем: практикум: учеб. пособие / В. И. Варфоломеев. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 208 с.

3. Петрина О. Б. Методичні засади оцінювання фінансової безпеки підприємства / О. Б. Петрина // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук. – техн. праць. – Львів: НЛТУ України, 2010. – Вип. 20 (12). – С. 229–236.

Л. І. Аркуша,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Першою особливістю виявлення і розслідування злочинів цієї категорії є залежність від зібраних у процесі пошукової діяльності слідчого й оперативних працівників, а також інших суб'єктів антилегалізаційного законодавства, документів, котрі слугують беззаперечними доказами кримінальних діянь. Їхній ретельний аналіз на стадії перевірки є найважливішою умовою,

що визначає подальший успіх розслідування. У зв'язку з цим вважаємо необхідним звернути увагу на три ключових, на наш погляд, моменти:

- по-перше, отримані матеріали, як правило, містять велику кількість інформації, у тому числі і не потрібну, котра вимагає значних додаткових зусиль для обробки;

- по-друге, ця інформація найчастіше є недостатньою і розрізненою, що вимагає проведення додаткових дій з перевірки, спрямованих на одержання відсутніх відомостей. Оптимальним є одночасне вивчення отриманих даних і витребування додаткових документів і відомостей;

- по-третє, під час перевірки необхідна не тільки участь фахівців при огляді й аналізі документів, але і проведення в багатьох ситуаціях судових експертиз. Дослідження фінансово-господарських документів потребує необхідності використання спеціальних знань у тій галузі господарчої діяльності, де ця злочинна діяльність здійснюється. Використання фахівців може надати значну допомогу в розслідуванні, допоможе оптимізувати процес виявлення і припинення злочину. Правоохоронні органи можуть використовувати фахівців, що вже брали участь у проведенні перевірочних дій, для направлення до них матеріалів, наприклад, співробітників банків, контрольно-ревізійних управлінь і т. ін. При неможливості здійснення цього варто запросити фахівців із правоохоронних органів. Якщо і це, через певні причини, не може бути виконано, слідчий використовує знання фахівців інших державних організацій, і, у крайньому випадку, комерційних, при безумовному дотриманні вимог про неприпустимість розголошення даних досудового розслідування.

Другою особливістю розслідування «відмивання» кримінальних доходів є обов'язкове виявлення і доведення його зв'язку з основною злочинною діяльністю. Легалізації в будь-якому випадку передують здійснення іншого суспільно небезпечного діяння. Незаконно добуто під час здійснення основного злочину майно стає потім предметом «відмивання». Таким чином, без наявності доказів причетності особи до здійснення основної злочинної діяльності неможливо притягнути до кримінальної відповідальності за легалізацію.

У практичній діяльності виникають питання, пов'язані з тим, з якої стадії виявлення основної злочинної діяльності можливе притягнення за легалізацію кримінальних доходів. Чи досить факту відкриття кримінального провадження, чи необхідне повідомлення про підозру, чи повинний бути вирок суду, що вступив у законну силу? Вчені по-різному відповідають на це запитання. На думку В. А. Нікуліної, необхідність доведення факту отримання предмету легалізації злочинним шляхом «приведе до практики вимагання обвинувального вироку суду, що вступив в законну силу» [2]. Слід відзначити, що її побоювання поки що не виправдані. Правозастосовна практика йде по іншому, більш ефективному, шляху. Очевидно, що вимога обов'язкового обвинувального вироку за основним злочином значно ускладнила б припинення і розслідування «відмивання».

«Сучасні характеристики діяльності з легалізації тіньових доходів показують, що вона досить відокремлюється від злочинних дій з вилучення таких доходів. У зв'язку з цим подібна діяльність може розглядатися як самостійна підстава відповідальності незалежно від відповідальності за правопорушення, що є засобом вилучення незаконних доходів. Таким рішенням забезпечується також превентивна роль заходів боротьби з легалізацією тіньових доходів щодо злочинів, які є джерелом незаконних доходів» [1].

На даний момент використовуються три схеми розслідування злочинів цієї категорії.

За першою схемою в ході попередньої (оперативної) перевірки виявляється одночасно й основний злочин, і легалізація злочинних доходів від його здійснення. Відкривається одне кримінальне провадження щодо обох злочинних діянь.

За другою схемою під час слідства по основному злочині (на будь-якій його стадії) виявляється факт легалізації злочинних доходів. Одночасно повідомляється про підозру за всіма злочинами в рамках одного кримінального провадження.

Легалізація може бути виявлена на будь-якій стадії досудового слідства: а) на стадії початкових слідчих (розшукових) дій; б) на стадії повідомлення про підозру (наприклад, підозрюваний під час допиту надає відомості про це); в) на стадії завершення розслідування;

За третьою схемою спочатку виявляється легалізація злочинних доходів, при розслідуванні якої приймаються заходи для виявлення обставин, що їй передували, встановленню осіб, які злочинно отримали майно – предмет відмивання. Епізоди основного злочину і легалізації розслідуються в рамках одного кримінального провадження.

У цих схемах всі епізоди злочинної діяльності направляються до суду в рамках одного кримінального провадження. Теоретично можливі найрізноманітніші схеми виявлення цих злочинів.

1. Одночасне відкриття кримінальних проваджень за основною злочинною діяльністю і легалізацією (відмиванням) злочинних доходів. В межах зазначених проваджень здійснюється розслідування паралельно, а потім або поєднуються, або направляються до суду окремо.

2. Після оголошення вироку за основним проявом злочинної діяльності проводиться оперативна чи офіційна перевірка, під час якої відбувається виявлення легалізації з наступним відкриттям кримінального провадження за ст.ст. 209, 209¹ КК України. Дана схема може бути використана в тих випадках, коли підозрювані для того, щоб уникнути накладення арешту на майно, передають його третім особам (своїм родичам, знайомим, близьким), які вживають заходів для того, щоб його реально приховати, а потім легалізувати.

3. Можлива схема, відповідно до якої при виявленні під час розслідування основної злочинної діяльності і легалізації матеріали про це виділяються в окреме впровадження і розслідуються автономно. Провадження за основним злочином і легалізацією окремо направляються до суду.

4. Наступна схема аналогічна попередній з тією лише різницею, що в окреме впровадження виділяються матеріали, які направляються для проведення додаткової перевірки, після чого відкривається окреме кримінальне провадження.

5. Ще одна схема характерна тим, що спочатку розслідування за фактами легалізації злочинних доходів і основного злочину розслідуються окремо, оскільки зв'язок між ними ще невідомий. Після виявлення цього зв'язку кримінальні провадження поєднуються в одне.

Третьою особливістю розслідування легалізації є необхідність доведення злочинного характеру скоєного раніше *іншого (основного)* злочину. Тим часом, основний кримінальний злочин найчастіше віддалений від нього в часі, що ускладнює виявлення джерела злочинних доходів. Незважаючи на це, закон зобов'язує встановлювати факт отримання особою коштів чи іншого майна злочинним шляхом. При цьому суб'єкту легалізації повинно бути відомо про їхнє злочинне походження. Отримання коштів чи іншого майна свідомо злочинним шляхом у більшості кримінальних проваджень доводиться надзвичайно важко. Тому, наприклад, у деяких європейських країнах, що усвідомлюють небезпеку «відмивання» кримінальних доходів і складнощі їхнього виявлення, обрали інший шлях, котрий міг би стати корисним і для нашої країни.

Наприклад, стаття 305 bis «Відмивання грошей» розміщена в розділі 17 «Злочини й провини проти правосуддя» Кримінального кодексу Швейцарії: «Хто чинить дію, призначену для того, щоб приховати встановлення походження, перебування чи конфіскацію майнових цінностей, що, відбулася в результаті здійснення злочину, про що він знає чи повинен здогадуватися» [3]. Думаю, що формулювання «повинний припускати» в українському кримінальному законодавстві могло б закрити лазівки особам, що відмивають злочинні доходи й уникають відповідальності у зв'язку з нібито їхнім незнанням про злочинне походження майна, яке легалізується.

Четвертою особливістю розслідування «відмивання» кримінальних доходів є масштабне застосування оперативно-розшукових заходів, які повинні здійснюватися як до відкриття кримінального провадження, так і під час розслідування в межах окремих негласних слідчих (розшукових) дій. Результати проведеного узагальнення свідчать про те, що проведення перевірки, за даною категорією злочинів шляхом здійснення прилюдних перевірочних заходів, є неефективним; оскільки підозрювані, котрі є обізнаними про заходи, які починаються правоохоронними органами, як правило, переривають свою діяльність і встигають ужити заходів для приховання слідів. Відкриттю кримінального провадження за фактами легалізації злочинних доходів у всіх випадках повинна передувати ретельна і всебічна перевірка

з використанням можливостей оперативно-розшукових служб, організації всього комплексу спеціальних заходів. У зв'язку з цим вбачаємо більш доцільним, при наявності інформації про злочин, спочатку організовувати попередню оперативну перевірку, метою якої є визначення застосовуваної схеми легалізації, даних про особистість усіх її учасників, джерела походження, розміри майна, котре легалізується, установлення місцезнаходження документів та інших матеріалів, що можуть бути доказами злочинної діяльності, свідків обвинувачення, а також злочинних зв'язків, котрі використовувалися.

1. «Грязные» деньги и закон. Правовые основы борьбы с легализацией преступных доходов / под общ. ред. Е. А. Абрамова; сост. В. С. Овчинский. – М., 1994. – С. 11.

2. Никулина В. А. Отмывание «грязных денег». Уголовно-правовая характеристика и проблемы соучастия / В. А. Никулина. – М., 2001. – С. 52.

3. Уголовный кодекс Швейцарии. – М., 2000. – С. 99.

І. Г. Бабець,

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри маркетингу та економічної безпеки
(Львівський інститут менеджменту),

О. І. Руда,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Економічна діяльність регіону як підсистеми національної економіки супроводжується виникненням ризиків і загроз економічній безпеці внаслідок недостатнього рівня розвитку відповідних секторів економіки, їх низької конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також дії зовнішніх чинників, зумовлених відмінностями у рівнях еко-

номічного розвитку та розбіжністю у цілях і пріоритетах міжнародного співробітництва.

Д. Буркальцева під загрозою безпеці розуміє сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особи, суспільства і держави [1, с. 38]. Загрози виникають внаслідок цілеспрямованих або несвідомих дій суб'єктів господарювання, державних і місцевих органів влади, інших ланок економіки, а також природних процесів. Джерела загроз можуть утворюватися в результаті несприятливого розвитку економічних, соціальних, політичних та інших процесів у внутрішньому чи зовнішньому середовищі системи.

А. Сухоруков, С. Мошенський, О. Петрук розрізняють поняття економічного ризику і загрози безпеці регіону. Під економічним ризиком регіону автори розуміють можливість зниження стійкості, стабільності, здатності до розвитку та зовнішньоекономічної відкритості, а економічну загрозу регіону визначають як порушення стійкості, стабільності, здатності до розвитку [2, с. 261]. Враховуючи, що в економіці під ризиком розуміють ймовірність настання небажаної події, яка призведе до фінансових чи матеріальних втрат, загрозу безпеці економічної системи можна визначити як негативний вплив чинника на її стійкість і стабільність в результаті реалізації ризику.

Таким чином, виявлення і аналіз загроз – це дослідження поточної ситуації, а саме умов і факторів, що негативно впливають на діяльність економічної системи внаслідок настання небажаної події. Аналіз ризиків передбачає встановлення переліку потенційних загроз та ідентифікацію джерел їх виникнення, визначення ймовірності їх настання та розробку заходів із запобігання виникненню, зниження впливу та зменшення негативного прояву загроз.

Загалом, загрози економічній безпеці регіону можна класифікувати за такими ж ознаками, як і для державного рівня (рис. 1), за винятком класифікаційного параметру «ієрархія управління». При цьому, відмінність полягатиме у тому, що для регіону регіональні, локальні та індивідуальні (особистісні) загрози будемо розглядати як внутрішні, а загальнонаціональні та міжнародні – як зовнішні. Тоді як для держави зовнішніми загрозами вважатимемо лише міжнародні.

Рис. 1. Класифікація загроз економічній безпеці держави та регіону

Вперше перелік ймовірних загроз економічній безпеці України було сформульовано в Концепції національної безпеки України (1997 р.), а пізніше і в Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.). До них було віднесено: структурні диспропорції, монополізм виробників, перешкоди становленню ринкових відносин; неефективність системи державного регулювання економіки; ресурсну, фінансову та технологічну залежність національної економіки; економічну ізоляцію України; неконтрольований відплив інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів; діяльність тіньових структур.

Відповідно, в структурі загроз регіональному розвитку виділяють екзогенні та ендогенні [3, с. 14], сутність яких розкрита на рис. 2.

Екзогенні загрози зумовлені такими зовнішніми чинниками розвитку регіону, як: зміни законодавства (наприклад, податкового, митного); коливання кон'юнктури світових ринків; зростання рівня інфляції; зміна політичної ситуації та економічного курсу в країні; настання надзвичайних ситуацій.

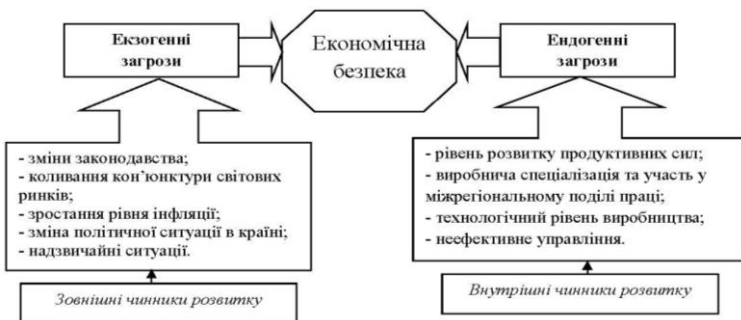

Рис. 2. Екзогенні та ендогенні загрози економічній безпеці регіону

Ендогенні загрози виникають під дією внутрішніх чинників регіонального розвитку і зумовлені: історично усталеним рівнем розвитку продуктивних сил регіону, характером його виробничої спеціалізації та участі у системі загальнонаціонального та міжнародного поділу праці; рівнем технологічного оснащення виробництва (станом фізичної та моральної зношеності основних виробничих фондів, активністю процесів розробки та впровадження нових технологій, техніки, інновацій); недосконалістю чи відсутністю дієвого інформаційного забезпечення; неефективністю методів управління системою, що підпадає під вплив ризиків; відсутністю ефективного маркетингу, мотивації та дієвих стимулів до розвитку економічної системи регіону. Таким чином, всі ці загрози, незалежно від того, чи вони є внутрішніми, чи зовнішніми для регіонального рівня, істотно впливають на соціально-економічний розвиток і визначають стан економічної безпеки регіонів України.

1. Буркальцева Д. Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України: монографія / Д. Д. Буркальцева. – К.: Знання України, 2012. – 347 с.

2. Сухоруков А. І. Національна економічна безпека: навч. посібник / А. І. Сухоруков, С. З. Мошенський, О. М. Петрук; за ред. А. І. Сухорукова. – Житомир: Рута, 2010. – 384 с.

3. Асаул А. Інституційні одиниці в регіональному інвестиційно-будівельному комплексі: критерії та методи виділення / А. Асаул, О. Лобанов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>.

В. Б. Базилюк,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки
підприємства та маркетингу у ВПК
(Українська академія друкарства)

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глобалізація й інтернаціоналізація світового економічного простору спричиняє трансформацію стратегічних орієнтирів розвитку національних економік у напрямку досягнення збалансованості рівнів розподілу економічних благ та раціональності їх використання в межах і поза межами країни. Інтенсифікація процесів глобалізації та інтернаціоналізації призвела до виникнення якісно нового економічного середовища функціонування суб'єктів господарської діяльності.

Водночас практика трансформаційних перетворень багатьох країн демонструє невідповідність внутрішніх і глобальних тенденцій соціально-економічного розвитку, неготовність перехідних економік до гармонійної інтеграції у глобальний економічний простір, загостренням суперечностей між глобальною природою новітніх економічних процесів та їх інституційним забезпеченням у рамках національних господарських утворень. Така ситуація притаманна і для видавничо-поліграфічної діяльності, особливо її державному та комунальному секторам. Це зумовлює зниження загального рівня економічної безпеки суб'єктів державної власності видавничо-поліграфічної діяльності та крайню необхідність у структурних перетвореннях. Досліджуючи ситуацію з функціонуванням системи економічної безпеки у видавничо-поліграфічній діяльності, слід наголосити на тому, що вона залишається складною, неоднозначною та суперечливою, зрештою, як і в усій економіці. Підприємствам характерна постійна нестача обігових коштів, значна кількість та рівень податків, високі кредитні ставки, дається взнаки низька платоспроможність населення і юридичних осіб, через що попит на поліграфічну продукцію перебуває не на належному рівні.

Низькою, особливо на підприємствах державної і комунальної власності, є завантаженість виробничих потужностей.

Майже всі державні та комунальні підприємства видавничо-поліграфічної діяльності збудовані ще за Радянського Союзу. На них протягом останніх 25 років через складну економічну ситуацію не вживались заходи з технічного переозброєння та модернізації устаткування, що своєю чергою, призвело до морального і фізичного старіння основних фондів. Обладнання, виготовлене на використанні старих технологій, не може задовольнити потреби видавців у продукції європейського гатунку. Щороку державний бюджет не передбачає коштів на придбання нового устаткування й на технічне переоснащення поліграфічних підприємств, а брак обігових коштів та неможливість залучення банківських кредитів не дає змоги їм самостійно вирішити питання технічного, технологічного переоснащення, заміни або відновлення засобів виробництва. Украй зношене обладнання не дає можливості виробляти конкурентоспроможну продукцію ні за якісними, ні за вартісними показниками, через що зменшуються кількість замовників, обсяги виробництва, підприємства працюють на 30–40% своєї потужності, скорочуються робочі місця. Лише для заміни старих газетних ротаційних машин державних газетно-журнальних видавництв потрібно до \$100 млн [1]. Усе це призводить до зниження рівня економічної безпеки, через те, що значна кількість суб'єктів господарювання стає неплатоспроможною, визнається банкрутом, і, в кращому разі, втрачає свій профіль, переважно надаючи в оренду свої виробничі площі, а в гіршому – взагалі зникає з ринку.

Останнім часом у видавничо-поліграфічному секторі економіки окреслилася тенденція до зниження загальної кількості господарюючих суб'єктів [3]. Постійно зменшується частка державних компаній, і це свідчить про те, що галузь дедалі більше відходить від монополізму і створює реальне конкурентне середовище. Заслужовують на увагу позитивні зрушення щодо проведення приватизації державних та комунальних підприємств видавничо-поліграфічної діяльності.

Проте не завжди перетворення державних підприємств і об'єднань на різного роду товариства і, як наслідок, виведен-

ня їх із централізованого галузевого принципу управління та зміни форми власності призводять до позитивних наслідків. Експеримент з ДАК «Укрвидавполіграфія», основні завдання якої – підвищення ефективності державного управління у системі видавничої підготовки, поліграфічного виконання та розповсюдження друкованої продукції, здійснення єдиної технічної політики, організація та координація робіт, пов'язаних з виробництвом і впровадженням нової техніки, розроблення і застосування передових технологій у цій сфері, виявився не зовсім вдалим. Програмну мету на поточний момент компанії не реалізовувала. Багато структурних підприємств мають недосконалий менеджмент, перебувають майже на межі розвалу, наявне майно не завжди використовується раціонально, а трудові колективи позбавлені реального впливу на процеси в компанії. Проте нам відомі ще гірші випадки, коли після приватизації взагалі зникли, добре відомі у видавничих колах, Київська книжкова фабрика, Київська друкарня наукової літератури, Видавництво Поділля та деякі інші приватизовані видавничо-поліграфічні підприємства.

Отже, стабільність функціонування видавничо-поліграфічної діяльності залежить від багатьох факторів як зовнішніх так і внутрішніх, що є характерним для будь-якої керованої соціально-економічної системи [2]. Гарантування економічної безпеки державних підприємств видавничо-поліграфічної діяльності, за нинішніх умов ведення бізнесу в Україні, стає ключовою умовою не лише функціонування, але й існування будь-якого суб'єкта господарювання. Звідси, розроблення відповідного методичного забезпечення сприятиме вирішенню складної і водночас важливої проблеми для національної економіки загалом.

1. Інформація про стан вітчизняного видавничо-поліграфічного комплексу України / Видавнича справа // Держкомтелерадіо України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/>

2. Халіна О. В. Теоретичні аспекти створення власної служби безпеки підприємства / О. В. Халіна // Наукові записки [Української академії друкарства]. – 2012. – № 3. – С. 75–81.

3. Швайка Л. А. Економіка видавничо-поліграфічної галузі: підручник / Л. А. Швайка, А. М. Штангрет. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2008. – 480 с.

М. В. Бегей,
здобувач кафедри економіки
та економічної безпеки
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Економічний розвиток лісового господарства відбувається на основі стимулюючого впливу держави у поєднанні з економічними, соціальними та екологічними інтересами суспільства з урахуванням ефективного використання його потенціалу. Останнім часом особлива увага приділяється збереженню лісів та їх біорізноманіття, підвищенню стійкості та продуктивності деревостанів за умов забезпечення економіки України необхідною лісовою продукцією [2, с. 1].

Лісові ресурси посідають одне з чільних місць в ресурсній базі економіки України. Серед міжгалузевих комплексів вага лісовиробничого комплексу по обсягам виробництва складає – 2,8%, по чисельності працюючих – 4,6%, по вартості основних виробничих фондів близько – 2%. Поставками готової продукції і лісоматеріалів комплекс зв'язаний більш ніж з 100 галузями. Україна не має значних запасів лісових ресурсів, які є базою для розвитку лісопромислового комплексу. До лісових ресурсів відносять деревину, технічні, харчові, кормові та інші ресурси, а також корисні натуральні якості лісу водоохоронні, захисні, кліматично-регулюючі, санаторно-гігієнічні, оздоровчі. Загальна площа лісового фонду України складає близько 10 млн. га, в т.ч. покрита лісом – 8,6 млн. га [1, с. 2].

Загальна площа земель лісового фонду України розподілена за відомчою підпорядкованістю. У розпорядженні Держлісагентства знаходиться 66,0% таких земель, у розпорядженні органів місцевого самоврядування – 12,4%; 7,5% – землі запасу; 5,5% – у розпорядженні Мінагрополітики; 2,3% – у Державної служби з надзвичайних ситуацій; 2,2% – у підпорядкуванні інших органів; 1,6% – у розпорядженні Міністерства оборони

України; 1,5% – Міністерства екології та природних ресурсів та 1,2% – Міністерства інфраструктури України [3, с. 7].

Важливе місце в економіці лісового комплексу посідають лісогосподарські підприємства основним завданням якого є вирощування продуктивних стиглих насаджень, захист і охорона лісів, а кінцевим результатом лісогосподарського виробництва є вирощений стиглий ліс і сукупність матеріальних благ які отримують народне господарство та населення в процесі вирощування лісу (гриби ягоди плоди лікарські рослини продукція бджільництва та мисливства матеріальні і соціальні блага від використання захисних рекреаційних й інших корисних функцій лісу).

Таким чином, забезпечення економічної безпеки лісогосподарського підприємства є одним з найважливіших завдань розвитку лісового сектору країни, оскільки до складу лісового комплексу входять три промисловості: лісова, деревообробна та целюлозно-паперова. Продукцію деревообробної промисловості використовують будівельна індустрія, транспорт, сільське господарство, та майже всі галузі промисловості.

Незважаючи на актуальність проблем економічної безпеки підприємств різних організаційно-правових форм ведення господарської діяльності, форм власності, галузевої приналежності, на даний час в науковому просторі спостерігається недостатній рівень їх вивчення, відсутність спеціальних досліджень, присвячених питанню економічної безпеки лісогосподарських підприємств.

1. Грицайчук В. П. Стратегія розвитку потенціалу лісового комплексу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В. П. Грицайчук. – Харків, 2008. – 22 с.

2. Пиріг К. М. Теоретичні засади ефективної діяльності лісогосподарських підприємств / К. М. Пиріг // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2012. – Вип. № 3 (60). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/>

3. Протидія підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам у лісовій галузі: метод. рек. / В. І. Василичук, С. С. Чернявський, В. Р. Сливенко, І. А. Федчак та ін. – К.: ФОП Кандиба Т.П., 2015. – 79 с.

В. Е. Василенко,
магістрант спеціальності
«Управління фінансово-економічною безпекою»,

О. М. Тулуб,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки
(Черкаський національний університет
імені Б. Хмельницького)

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Економічна безпека незалежно від суб'єктів господарювання має багатоаспектне тлумачення. На будь-якому рівні ієрархії виробничо-господарської діяльності можуть виникати ситуації, які безпосередньо впливають на стан виробництва, часто незалежно від самого товаровиробника [1, с. 68].

Поняття економічної безпеки підприємства можна розглядати з декількох позицій. З позиції різних агентів ринку, що взаємодіють з підприємством (споживачів, суміжників, податкових, кредитних органів і т. д.) оцінка повинна дати відповідь на питання, наскільки надійне підприємство як партнер в економічних відносинах і чи доцільно продовжувати ці відносини. В цьому випадку можна визначити, що економічна безпека підприємства є комплексним віддзеркаленням ступеня надійності підприємства як партнера у виробничих, фінансових, комерційних і інших економічних відносинах за певний проміжок часу.

З позиції самого підприємства оцінка економічної безпеки полягає у визначенні рівня захищеності його потенціалу (виробничо-технічного, фінансового, соціального і т. д.) і тенденцій його зміни. При цьому під економічною безпекою підприємства слід розуміти захищеність його потенціалу від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних погроз, а також здібність суб'єкта до відтворення.

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і фахівці будуть здатні уникнути можливих загроз і ліквідовувати шкідливі

наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища [2, с. 209–217].

Структура функціональних складових економічної безпеки підприємства показана на рис.

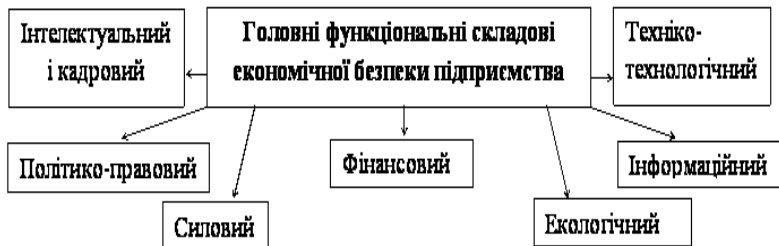

Рис. Функціональні складові економічної безпеки підприємства

Основні функціональні складові поняття економічної безпеки підприємства такі:

1. Фінансова складова – досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів.

2. Інтелектуальна й кадрова складові – розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, ефективне управління персоналом.

3. Техніко-технологічна складова – рівень застосування технологій, що відповідають сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів.

4. Політико-правова складова – правове забезпечення діяльності підприємства і дотримання чинного законодавства.

5. Інформаційна складова – інформаційно-аналітичне забезпечення усієї діяльності підприємства.

6. Екологічна складова – мінімізація забруднення довкілля.

7. Силова складова – забезпечення фізичної безпеки працівників (керівників) підприємства і збереження його майна [3, с. 257].

Розробляючи стратегію розвитку того чи іншого суб'єкта господарювання, в першу чергу розробляють і обґрунтовують прогноз ринкової ситуації на передбачуваний період. Від бага-

тоаспектних зовнішніх і внутрішніх факторів, їх впливу, зокрема характеристики і структури потреб ринку і прогнозних можливостей їх вирішення, у виборі форм і шляхів їх вирішення великою мірою залежатиме економічна безпека різноманітних суб'єктів господарювання як підприємства, галузі, так і народного господарства в цілому. Рівень економічної безпеки підприємства також залежить від ефективності керівництва, гнучкого управління, вибору самої системи управління та кваліфікації спеціалістів.

Обґрунтування стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства базується на проведенні системного аналізу його виробничої діяльності за відповідний період та плануванні системи заходів, які б у прогнозованому періоді гарантували стабільність роботи підприємства та перспективу його розвитку.

Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства різноманітні і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку.

Однак є загальні типові чинники, які впливають на належний рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності й галузі виробництва:

1) безпосередні чинники (безпосереднє розміщення підприємства (територія), наявні природні ресурси та умови їх розміщення на цій території, доступність їх використання та якісні показники).

2) стабільний попит на продукцію.

3) надійність постачальників.

4) зовнішня конкуренція.

5) державне економічне регулювання діяльності підприємства.

6) надійний захист комерційної таємниці.

7) компетентність керівництва підприємства.

Є ще й інші чинники економічної безпеки підприємства, які не пов'язані з безпосередньою виробничою діяльністю, але чинять суттєвий вплив на стан виробництва.

Вони пов'язані з поведінкою окремих людей, їх мораллю, духовністю (розкрадання, шахрайство, обдурювання, убивство тощо).

Всі перераховані вище чинники потрібно реалізовувати відповідно до чинного законодавства, спрямовувати їх на реалізацію виробничої стратегії, досягнення належного рівня економічної безпеки кожного суб'єкта господарювання [4, с. 27].

Виходячи з виробничої програми діяльності підприємства, напрямків стратегічного його розвитку, важливості забезпечення споживача своєю продукцією, кожне підприємство розробляє власну довгострокову стратегію формування високого рівня економічної безпеки підприємства. За основу такої програмної довгострокової стратегії беруться основні чинники, що формують належний рівень економічної безпеки підприємства. До них можуть включатися окремі чинники, які мають конкретне і безпосереднє значення тільки для певного господарюючого суб'єкта.

Така довгострокова стратегія економічної безпеки підприємства має включати певні додаткові параметри, які гарантують як внутрішню, так і зовнішню економічну безпеку. До них слід зарахувати такі:

1. Надійне електропостачання. Як правило, щоб гарантувати надійну роботу підприємства необхідно мати два джерела електропостачання. А на особливо важливих виробництвах має бути передбачене власне резервне джерело електропостачання (дизель-електростанція).

2. Резервне теплопостачання, якщо підприємство підключене до районної теплоцентралі.

3. Технічна, технологічна і питна вода, яка використовується на виробничі цілі в більшості підприємств: має бути власне джерело води, а якщо вода використовується з центрального водопроводу, то відповідний резерв води.

4. Страховий запас відповідних матеріально-сировинних і технічних ресурсів, який має бути створений на підприємствах, що сприятиме стабільній роботі підприємства за певних ситуацій.

5. Платоспроможність споживачів продукції підприємства, яке повинне володіти ситуацією.

6. Надійність транспортних засобів з доставки матеріальних ресурсів і постачання продукції споживачам.

7. Передбачені заходи з охорони ресурсів і матеріальних цінностей, складських приміщень, організована охорона всього підприємства. З цією метою мають бути створені відповідні засоби як внутрішньої, так і зовнішньої інформації і сигналізації.

У програму можуть включатися й інші заходи залежно від специфіки діяльності суб'єкта господарювання.

Розроблена власна довгострокова програма стратегії формування високого рівня економічної безпеки підприємства, після відповідного обговорення і погодження, затверджується керівником підприємства і є обов'язковою для всіх працівників, яких вона стосується. Глибоко продумана стратегічна програма сприяє стабільній роботі підприємства і гарантує високий рівень його економічної безпеки. Така довгострокова програма має підтримуватись відповідними матеріальними і фінансовими ресурсами. Як правило, контроль за її виконанням здійснює один із заступників керівника підприємства.

У сукупності всі складові економічної безпеки підприємства взаємопов'язані і є основою програми антикризового господарювання. Реалізація цієї програми є запорукою ефективної економічної безпеки будь-якого суб'єкта господарювання [5, с. 403].

1. Бутенко А. І. Підприємництво в Україні: напрямки розвитку: монографія / А. І. Бутенко, І. М. Сараєва, С. В. Якимов. – О.: Фенікс, 2007. – 68 с. – Бібліогр.: с. 64–66. (НАН України, Ін-т проблем ринку та екон. еколог. дослідж.).

2. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. М. Заєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, Т. С. Черняк; ред. В. М. Геєць. – Х.: ИНЖЭК, 2006. – 240 с. Бібліогр.: с. 209–217.

3. Захаров О. І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: навч. посібник / О. І. Захаров, П. Я. Пригунов. – К.: КНТ, 2008. – 257 с.

4. Великий А. П. Про один підхід до дослідження економічної безпеки та деякі результати його практичного застосування / А. П. Великий, В. П. Горбулін, І. В. Сергієнко. – К., 1997. – С. 24.

5. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: монографія / О. А. Кириченко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев та ін. – К.: Ун-т економіки та права «КРОК», 2008. – 403 с.

С. В. Васильчак,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансово-економічної безпеки
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*),

О. О. Галаченко,
кандидат математичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
підприємництва та менеджменту
(*ПрАТ «ВНЗ»МАУП», м. Вінниця*)

РОЗВИТОК СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ РОЗМІЩЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Тенденції розвитку сучасного ринку великими змінами якісного і кількісного вмісту, пов'язаними із впровадженням та використанням нових підходів до управління, розвитком конкурентних відносин на внутрішньому ринку, посиленням конкуренції з боку зарубіжних курортів тощо. У цих умовах численні спеціалізовані засоби розміщення нездатні швидко адаптуватись до змін і, як наслідок стали нерентабельними в умовах жорсткої конкуренції.

У нових умовах надзвичайно важливою стала проблема розширення їхньої діяльності, вихід на новий рівень обслуговування та інші практичні аспекти, що визначають завдання їх майбутнього розвитку. Актуальності набувають принципи та механізми управління розвитком спеціалізованих засобів розміщення в умовах економічної безпеки

Останніми роками були опубліковані праці таких вітчизняних та закордонних вчених і практиків, присвячені питанням реструктуризації і фінансового оздоровлення, а також проблемам ринкової адаптації суб'єктів підприємництва спеціалізованих засобів розміщення, як А. А. Алпатов, О. В. Ареф'єва, А. С. Афонін, А. В. Вовчак, Л. І. Воротіна, С. О. Зуденкова, С. В. Ільдеменов, О. П. Луцій, Л. Б. Сульповар, І. О. Федоров, Г. С. Харісон, М. А. Хвесик, В. Д. Шапіро, Р. Уотерман та ін.

Проблеми забезпечення належного рівня розвитку спеціалізованих засобів розміщення є порівняно новими для української економіки, у зв'язку з цим практичні і методичні аспекти недостатньо розроблені та потребують вивчення. Тому метою нашої статті є розробка рекомендації, щодо інструментів розвитку спеціалізованих засобів розміщення в умовах конкурентної боротьби між учасниками ринку, що повинно привести до підвищення якості надання послуг та економічної ефективності функціонування підприємств.

Нормальне функціонування і розвиток сфери підприємництва в економіці будь-якої країни вимагає наявності певних умов, що забезпечують ці процеси. Однією з найважливіших умов виступає безпека підприємництва. Економічна безпека суб'єкта підприємництва є складною економічною категорією, на яку здійснюють вплив значна кількість факторів, а тому вимагає застосування в процесі оцінки її рівня широкого діапазону [5].

Економічна безпека підприємства – це стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) [1, с. 98].

Результати дослідження доводять значне скорочення кількості спеціалізованих засобів розміщення в Україні протягом 1995–2014 рр. (рисунок).

Рис. Динаміка зміни кількості спеціалізованих засобів розміщення в Україні за 1995–2014 рр. [4, с. 238]

Так, якщо у 1995 році їх кількість становила 3147 одиниць, то у 2014 році скоротилась до 1928 одиниць.

Однією з головних причин скорочення кількості спеціалізованих засобів розміщення є окупація АР Крим, тут було зосереджено значну кількість суб'єктів підприємницької діяльності (станом на кінець 2013 року 17% від загальної кількості спеціалізованих засобів розміщення) та воєнні дії в Донецькій та Луганській області.

Під загрозою закриття, через неефективні механізми управління опинились спеціалізовані засоби розміщення в багатьох областях України.

Тому виникає необхідність пошуку інструментів та механізмів, що дозволять ефективно працювати спеціалізованим засобам розміщення на ринку та забезпечать стійкість їх розвитку. Формуючи стратегії розвитку спеціалізованих засобів розміщення доцільно враховувати тенденції новітньої економіки, інструментом якої є інформаційна епоха розвитку, що пропонує більш кращі умови виробництва, сконцентровану комунікаційну політику і більш збалансовану цінову політику.

З метою формування ґрунтової та адекватної сучасним вимогам стратегії, варто визначити тенденції розвитку концепцій маркетингу та яким чином вони трансформується в систему маркетингового управління під впливом різних факторів впливу.

Новітня економіка, в якій працюють підприємства даного сектору, забезпечує останнім нові можливості, а саме:

- по-перше, вони отримали широку інформаційну мережу та здатність продавати свої послуги через неї;
- по-друге, підприємства можуть отримати більш повну інформацію про конкурентів, перспективні сегменти ринку;
- по-третє, інтенсивність використання системи Інтернет дає змогу спрощувати та пришвидшувати комунікаційну політику;
- по-четверте, спеціалісти з маркетингу можуть швидше реалізувати інструменти системи стимулювання збуту.

Головною метою маркетингового управління є забезпечення розвитку і високої результативності діяльності спе-

ціалізованих засобів розміщення через задоволення потреб споживачів.

Досягненню цього сприятиме вирішення таких завдань [2, с. 42]:

- моніторинг конкурентного середовища підприємства;
- оцінка маркетингових можливостей і маркетингових ризиків підприємства;
- оцінка сильних та слабких позицій на ринку;
- розроблення маркетингової концепції стратегічного розвитку підприємства;
- трансформування місії підприємства в сукупність стратегічних маркетингових цілей;
- формування маркетингових стратегій розвитку бізнес-портфеля підприємства;
- адаптація маркетингових стратегій до зміни в зовнішньому середовищі підприємства;
- забезпечення реалізації стратегії.

Підбиваючи результати дослідження, необхідно зазначити, що під маркетинговим управлінням потрібно розуміти цілеспрямовану координацію і формування всіх заходів спеціалізованих засобів розміщення пов'язаних з ринковою діяльністю, на рівні підприємства, на рівні ринку і суспільства в цілому, що базуються на принципах маркетингу.

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.

2. Войчак А. В. Маркетинговий менеджмент / А. В. Войчак. – К.: КНЕУ, 1998. – 268 с.

3. Куценко В. М. Маркетинговий менеджмент: навч. посібник / В. М. Куценко. – К.: МАУП, 2003. – 184 с.

4. Регіони України. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики, 2015. – 458 с.

5. Розвиток ринку туристичних послуг в системі економічної безпеки держави: монографія / І. О. Бочан, С. В. Васильчак, Н. Б. Завальницька. – Львів: Сполом, 2013. – 177 с.

З. М. Васильченко,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка),

І. П. Васильченко,

доктор технічних наук, професор,
професор кафедри вищої та прикладної математики
(Київський національний
торговельно-економічний університет)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ ЯК ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИКА

Гарантування економічної безпеки є важливою передумовою розвитку будь-яких економічних систем. Спеціальна література трактує *економічну безпеку* як стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальної спрямованості політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Природно стверджувати, що банк є складною, ієрархічною, динамічною, керованою, цілеспрямованою системою, здатною до саморозвитку. За способом взаємодії із зовнішнім середовищем він представляє собою відкриту систему, яка функціонує в умовах невизначеності (відсутності детермінованості). А тому економічна безпека банку визначається рівнем економічної безпеки всіх підсистем, які входять до його складу. Це не суперечить методології системного аналізу, яка дозволяє виражати параметри розглядуваної системи через параметри її складових, з метою одержання комплексної логічної моделі.

Вихідним і визначальним моментом у процесі дослідження економічної безпеки банку буде оцінка її рівня шляхом обґрунтування концепції єдиного інтегрального показника *Е*. Він має містити в якості параметрів основні показники, які найбільш точно характеризують результати діяльності банку,

передусім це показники достатності капіталу, темпів росту капіталу, оцінки ліквідності і доходності активів. Слід зазначити, що упродовж останнього періоду розвитку банківській системі України притаманні неоднозначні тенденції щодо капіталізації комерційних банків і динаміки формування інших вказаних показників, що може призвести до швидкої втрати окремими із них стійкого фінансового стану [1].

Припустимося думкою, що знаючи динаміку інтегрального показника E , який відображає і підсумовує інформацію про дохідність операцій, ліквідність банку, достатність капіталу і темпи його росту, керівництво банку, по-перше, реалістично уявляє фінансовий стан банку, по-друге, зможе завчасно, до виникнення внутрішньобанківської кризи, поліпшити становище банку на фінансовому ринку, по-третє, зможе захистити банк від негативного впливу зовнішніх чинників у разі констатації кризи на рівні банківської системи країни загалом.

Інтегральний показник E з такими властивостями відіграє ніби то роль умовного експерта, оскільки він за незмінними правилами та в єдиний спосіб дає зведену оцінку діяльності банку за основними показниками: доходності, ліквідності, достатності капіталу і темпів росту капіталу. Для поглибленого дослідження запропонованої категорії економічної безпеки надалі передбачається використання показників саме вказаного змісту. З метою інтеграції (зведення) багатьох властивостей реальних об'єктів в один інтегральний показник звернемося до теорії надійності [2]. З погляду цієї теорії інтегральний показник, що розглядається, є *функцією надійності*.

Функція надійності будується для одержання кількісної оцінки стійкості об'єктів, явищ, процесів природи, економіки, політики та інших сфер людської діяльності. Вихідними даними для її побудови є переваги експертів: тобто їх суб'єктивні думки про стабільність об'єктів, що вивчаються, які висловлюються ними відносно або різних об'єктів, або одних і тих же об'єктів, але за різних обставин. Подібні міркування можна проілюструвати на прикладі побудови функції надійності банку від двох параметрів: ліквідності і доходності. Побудувати функцію надійності банку, з нашого погляду, означає запропонувати

конкретну залежність від двох аргументів – показників ліквідності і доходності. Постає питання: чи існує теоретично функція надійності, що відображає індивідуальні особливості некілкісної оцінки людиною (експертом) стійкості досліджуваних об'єктів, явищ і процесів? Скільки і якого змісту питань потрібно задати менеджеру банку з приводу виявлення певних співвідношень між ліквідністю і доходністю банку? Гадаємо, що серед них мають бути питання на кшталт: що для Вас важливіше: зниження показника ліквідності, приміром, на 5% і підвищення на 5% показника доходності (ситуація А) або підвищення на 5% відсотків показника ліквідності і зниження на 5% показника доходності (ситуація Б); чи Вам складно відповісти на це питання, чи для Вас обидві ситуації рівнозначні (рівноцінні)? Ці та інші можливі питання є інструментарієм теорії надійності. До неї також відноситься й вивчення способів розміщення порівнюваних об'єктів, явищ, процесів в послідовності за спаданням чи зростанням їх стійкості. У такому випадку необхідно знати кількісну оцінку абсолютної стійкості порівнюваних об'єктів. Вочевидь прикладом такого розміщення може бути ранжування банків за «розміром» (за обсягом їх чистих активів).

Системі індивідуальних властивостей конкретного досліджуваного об'єкта (банку) в кожному окремому випадку може бути притаманний ряд особливостей, які не виключають і не доповнюють одна одну. Такі особливості індивідуальних переваг природно приводять до їх поділу на *компенсаційні, некомпенсаційні* та *частково компенсаційні* переваги. Подальші дослідження провадитимуться з використанням абстрактних показників f_i цінності різних характеристик досліджуваних об'єктів. Кожен із m показників f_i оцінює якусь із сторін економічної безпеки банку.

Компенсаційна – це така перевага на множині можливих значень часткових показників $f_1, f_2, \dots, f_m$ оцінки діяльності банку, за якої погіршення (зменшення) будь-якого з показників, причому на довільну величину Δf_i може бути компенсовано покращенням (збільшенням) якихось інших показників. Це означає наступне: якщо на якийсь момент часу фінансовий стан

банку описувався набором значень $(f_1, f_2, \dots, f_m)$, а через деякий час можливий стан $(f_i - \Delta f_i, \dots, f_j, \dots, f_m)$, в якому перший показник зменшиться на Δf_i , то завжди можна підібрати таку надбавку Δf_j , деякого показника з номером j , що стан $(f_1, f_2, \dots, f_m)$ буде рівноцінним становищу $(f_i - \Delta f_i, \dots, f_j + \Delta f_j, \dots, f_m)$. Іншими словами, надбавка Δf_j компенсує погіршення (зменшення) показника f_i . Якщо така компенсація можлива при погіршенні будь-яких із m показників, то перевага – компенсаційна. Зрозуміло, кількість показників, що погіршуються, має бути менше їх загального числа – m .

Некомпенсаційна – це така перевага, у якій погіршення будь-якого із показників на довільну величину не може бути компенсовано навіть необмеженим покращенням всіх останніх показників. Це означає, що стійкість фінансового стану банку, який описується набором $(f_1, f_2, \dots, f_m)$ завжди вище, ніж стійкість стану з набором $(f_1 - \Delta f_1, f_2 + \Delta f_2, \dots, f_j + \Delta f_j, \dots, f_m + \Delta f_m)$, незалежно від величини Δf_1 ($\Delta f_1 > 0$) і Δf_j ($\Delta f_j > 0$). Навіть якщо для всіх $j \neq 1$ $\Delta f_j \rightarrow \infty$, ці надбавки до значень $f_1, f_2, \dots, f_m$ не компенсують погіршення значення показника f_1 . Аналогічні твердження вірні, коли відбувається погіршення будь-якого із показників f_i по відношенню до стану $(f_1, f_2, \dots, f_m)$. Якщо експерт схильний до некомпенсаційної переваги, то для нього покращення фінансового стану банку $(f_1, f_2, \dots, f_m)$ передбачається тоді і тільки тоді, коли всі компоненти f_i , $i = 1, 2, \dots, m$ збільшуються на будь-які додатні числа.

Частково-компенсаційна – це перевага на множині всіх можливих значень часткових показників $f_1, f_2, \dots, f_m$, які не є ні компенсаційними, ні некомпенсаційними.

Для компенсаційних переваг можна побудувати функцію надійності, більше того, для деяких видів цих переваг розроблені коректні в математичному розумінні алгоритми побудови функцій надійності.

Клас і параметри функції пропонуємо визначати за результатами тестування переваг керівництва банку. При якісному (з низьким рівнем формалізації) визначенні рівня економічної безпеки кожній її градації потрібно поставити у відповідність або комбінацію інтервалів числових значень спеціаль-

них узагальнених показників, або набір якісно визначених рівнів достатності капіталу, ліквідності тощо. Наголосимо, що безпосереднім користувачем показника економічної безпеки має бути лише голова правління (президент) банку і його найближчі заступники.

На другому рівні системи оцінки стратегічних рішень з управління економічною безпекою банку необхідно застосувати традиційні показники достатності капіталу, ліквідності, доходності і темпів росту капіталу. Вони повинні використовуватися банківськими працівниками у відповідності з тими технологіями, які прийняті в банку. Одержувані з їх допомогою оцінки – це вихідні дані для розрахунку значень спеціальних узагальнених показників – аргументів інтегрального показника.

Третій рівень системи показників оцінки стратегічних рішень утворюють первісні показники, які фігурують у фінансовій звітності банку. За своєю суттю вони підходять лише для оцінки фактичного стану банку і його ретроспективних станів, тобто лише для оцінки ходу виконання стратегічних рішень. Прогнозування можливих варіантів фінансового стану банку за такої деталізації навряд чи приведе до коректних результатів: розсіювання даних цього виду буде і теоретично, і практично дуже великим. Однак, первісні показники слід використовувати як вихідні дані для розрахунків значень спеціальних узагальнених показників.

Отже, підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що поєднання власне трьох рівнів агрегації даних про фактичну і можливу діяльність банку у процесі оцінювання його економічної безпеки дозволяє керівництву гнучко управляти банком та швидко адаптуватися до нових умов ринкової кон'юнктури.

1. Васильченко З. М. Деякі аспекти методологічної основи розробки антикризових заходів у банку / З. М. Васильченко, І. П. Васильченко // Банківська справа. – 2012. – № 2. – С. 70–80.

2. Васильченко І. П. Вища математика для економістів: підручник. – 2-ге вид. / І. П. Васильченко. – К.: Кондор, 2012. – 684 с.

І.Т. Вислоцька,
М. Г. Абдурахманов,
магістранти спеціальності
«Менеджмент і адміністрування»,

З. Б. Живко,
доктор економічних наук, професор
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

МІСЦЕ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Дослідження особливостей формування середнього класу в українському суспільстві має певні специфічні характеристики, особливо для забезпечення економічної безпеки держави. Зокрема, як зазначає О. С. Александрова: «Середній клас у нормальній ринковій економіці – основний платник податків, від економічного становища якого залежать інвестиційна активність населення, стан державного бюджету, реалізація державних соціальних програм та інші найважливіші соціально-економічні процеси» [1]. Тобто, від середнього класу залежать як економічна, так і соціальна стабільність держави. Розвиток суспільного виробництва, науково-технічний прогрес призвели до розвитку і зміни економічного підґрунтя, на якому формується середній клас суспільства. Таким підґрунтям став дрібнотоварний уклад, в основі якого лежала трудова приватна власність. На цьому ґрунті виник і утвердився «старий» середній клас суспільства. Але з початком формування постіндустріальної економіки основою формування середнього класу виступає й персоніфікований інтелектуальний капітал, сукупним носієм якого є «новий» середній клас [2, с. 27].

Перш за все визначимося з суттю поняття «середній клас». Вважаємо, що основним критерієм для визначення середнього класу є рівень прибутків, відповідно середній клас об'єднує людей з середнім рівнем прибутків для даного конкретного суспільства. Його частка залежить від розподілу цього прибутку.

Відповідно за даною ознакою можемо поділити країни на дві групи:

1) за рівнем прибутку розвинених країн. Так, у розвинених західних суспільствах основна маса населення (60–70%) має прибуток, близький до середнього рівня, а кількість бідних та багатих відносно невелика;

2) за рівнем прибутку менш розвинутих країн: основна маса населення перебуває на межі або за межею бідності, і розрив між невеликою «успішною» верхівкою набагато значніший.

Класифікація за розміром прибутку відома ще з часів Арістотеля, який зазначав, що є багаті, є бідні, а між ними – середні прошарки, які найпоміркованіші та найдобросовісніші в політичному відношенні;

розподіл на багатих та бідних пов'язаний не тільки з рівнем прибутку, а й з розподілом нагромадженого багатства (майна, фінансових активів) і рівнем загальної матеріальної забезпеченості [3].

Належність до середнього класу в західних країнах означає володіння «стандартним» майновим набором у вигляді пристойного будинку, упорядкованої квартири, машини, комплексу предметів тривалого користування, наявність низки страхових полісів. Цей прошарок охоплює близько двох третин громадян. У Росії відповідні середні прошарки становлять поки що близько 10–15% населення, в Україні цей показник – до 10%;

середній клас – це група людей, яка має стабільні доходи, достатні для задоволення широкого кола матеріальних і соціальних потреб. До середнього класу, як правило, відносять таких людей, які мають високий рівень освіти і кваліфікації, і що займають в суспільстві проміжне становище: між багатою невеликою частиною і значною – низькооплачуваною частинами населення [4];

середні класи – це дрібні власники, керівники дрібних фірм, більшість яких заснована на особистій праці або передбачає таку працю на рівні з найманою. Це малі підприємці, до яких іноді додають самостійних працівників і називають «старим середнім класом».

другим критерієм є рівень освіти і наявність професійної кваліфікації. Згідно з цим критерієм до «середнього класу» залічують фахівців із вищою освітою (professionals). На противагу традиційній дрібній буржуазії їх вважають «новим середнім класом». Насамперед це ті, хто створює й обслуговує нові технології, пов'язані зі становленням постіндустріального, інформаційного суспільства. Іноді ці групи об'єднують з менеджерами й адміністративними працівниками і називають «обслуговуючим класом» (service class), використовуючи термін К. Реннера, або «класом менеджерів і фахівців» (professional-managerial class). На рубежі XIX–XX ст. цей клас налічував близько 5–10% зайнятого населення; зараз у розвинутих країнах він сягає вже 20–25% [3];

інший критерій – умови і характер праці: розумова і фізична, дає можливість віднести до середніх класів так званих «білих комірців», що служать без вищої освіти, тобто «нижній середній клас». Отже, ми отримуємо одночасно три різних середніх класи, які в сукупності охоплюють понад половину зайнятого населення;

до середнього класу можна віднести населення за рівнем престижу – тут виявляться групи, що відносяться до середніх прошарків самим населенням. Так, у процесі класичних американських досліджень У. Уорнера в 40-х рр. XX ст. були виокремлені два таких середніх класи: «вищих середній» (lower middle), в який увійшли солідні буржуа-власники, успішні фахівці (близько 10% міської общини), і «нижчий середній» (lower middle), до якого люди відносили дрібних торговців, клерків і кваліфікованих робітників (разом вони становили трохи менше 30% населення). Іншим варіантом отримання статусних оцінок є саморанжирування.

За результатами соціологічних досліджень, оцінюючи своє місце на суспільних сходах на кінець 90-х рр., 43% наших співгромадян віднесли себе до «середнього класу» (до вищого – 5%; до нижчого – 49%) [3].

Тобто, формування в Україні середнього прошарку населення практично залежать від вибору критерію його оцінювання. Звідси, визначальними ознаками середнього класу, є:

1) рівень матеріального добробуту та споживання; 2) економічні та соціальні мотивації праці; 3) рівень освіти і професійно-кваліфікаційний статус; 4) спосіб і стиль життя; 5) здатність до самоорганізації; 6) самоідентифікація.

Згідно з дослідженням Credit Suisse, з 2008 року в світі спостерігається тривожна тенденція – багатих і бідних стає більше, а «середній клас», що вважався опорою суспільства, слабшає. Глобальна фінансова криза сім років тому завдала по ньому нищівного удару, практично зникає середній прошарок населення [5].

Тобто, збагачується лише певна горстка населення – верхній прошарок заможних людей (рисунок).

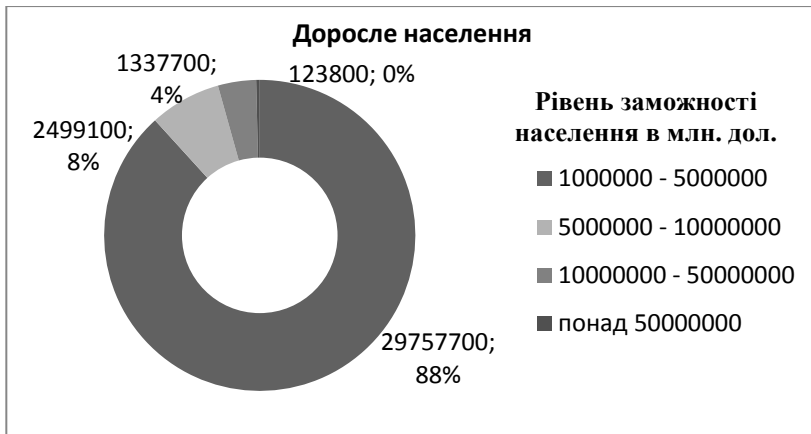

Рис. 1 Співвідношення рівня заможності населення

За даними Credit Suisse, частка 1% найбагатших людей у глобальному обсязі багатств перевищила 50% і продовжує збільшуватися.

Водночас у більшості регіонів світу після 2008 року представники середнього класу збідніли на 9–13%, у Латинській Америці – на 16%, в Північній Америці – на 17%. У 2015 році активи представників середнього класу оцінювалися у \$80,7 трлн (32% світового багатства) [5].

Гарантом соціального порядку середній клас робить його проміжне, середнє положення на матеріально-майновій шкалі, що свідчить про певні успіхи й досягнення належних до нього людей.

П'ятнадцять років тому в Україні налічувалося майже на мільйон більше дорослих людей, які, за даними Credit Suisse, жили бідніше, ніж зараз, але майже без боргів. Сукупне багатство громадян України в 2000-му році оцінювалося в \$34 млрд. У перерахунку на одиницю дорослого населення ця сума становила \$941, у тому числі \$274 фінансових активів, \$686 нефінансових активів і \$20 боргу [5].

Представники середнього класу зацікавлені в стабільності й, як мінімум, у збереженні своїх соціальних і матеріальних позицій. Прагнення закріпити досягнуте об'єктивно пов'язане з небажанням змінювати «правила гри», оволодіння якими дозволило їм зайняти стійке місце в суспільстві. В процесі вертикальної мобільності середній клас також відіграє провідну роль. У розвинених країнах середній клас у змозі усвідомити свої цілі і висловлювати їх політичною мовою. Саме він головним чином формує моральні стандарти суспільства, його ідеологію, оскільки завдяки своїй чисельності домінує в судовій системі, релігійних і політичних організаціях. У цілому його можна розглядати як гарант політичної свободи.

1. Александрова О.С. Ахіллесова п'ята середнього класу суспільства перехідного періоду / О. С. Александрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.science.crimea.edu/zapiski/2012/philos_kulturof/fil_24_3/008_aleksandrova.pdf

2. Антошкіна Л. Середній клас: соціальний статус та економічні чинники його становлення і розвитку в Україні / Л. Антошкіна // Україна: аспекти праці. – 2005. – №6. – С.24-27.

3. Соціальна економіка: Навч. посіб. / Кол. авт. О. О. Беляєв, М. І. Диба, В. І. Кириленко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 196 с.

4. Лібанова Е. Середній клас в Україні становить 10-15% / Елла Лібанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/seredniy_klas_v_ukraini_stanovy_tlyshe_1015_vidsotkiv_ekspert_56210.html#sthash.Fg1oFVZQ.dpuf

5. Бідніють усі: Україна – лідер із падіння добробуту. Матеріали сайту Forbes. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: forbes.net.ua

І. Б. Висоцька,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,

В. М. Висоцький,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Фінансова безпека є ключовою складовою економічної безпеки країни. В економічній літературі існують різні підходи щодо визначення сутності фінансової безпеки держави.

М. Єрмошенко визначає фінансову безпеку як стан фінансової сфери держави, що характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарства та населення і в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток [1].

Б. Губський під фінансовою безпекою розуміє стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової системи, який характеризується спроможністю держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів [2].

Ю. В. Нетесаний вважає, що фінансова безпека – це важлива складова держави та суспільства, яка є багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і характер розвитку [3].

Г. Пастернак-Таранушенко вводить поняття «фінансово-грошова безпека держави», під яким розуміє «різновид безпеки, що має вплив на всі галузі економіки держави.

Оскільки гроші є еквівалентом вартості будь-яких товарів, вони (через ціну) є чинником, спроможним дестабілізувати економічне становите в країні.

Гроші – не тільки паперові або монетні знаки обміну, купівлі або продажу, а ще й безготівкові перекази та цінні папери (акції, векселі, сертифікати, облігації тощо), що визначають фінансовий стан держави.

Величезне значення має банківська система країни, яка реалізує всі операції, що стосуються обігу грошей та цінних паперів. Саме банки здатні стабілізувати або дестабілізувати фінансове становище держави» [4].

Отже, як видно з вище зазначених визначень, важливою складовою фінансової безпеки держави є грошово-кредитна безпека.

У сучасній економіці монетарна політика є одним з найважливіших важелів впливу на функціонування як фінансової системи, так і економіки в цілому. Фінансова система є досить чутливою до змін у грошово-кредитній сфері і навпаки. Механізм впливу монетарної політики на фінансову систему може значно різнитися.

Значення грошово-кредитної складової фінансової безпеки набуває особливої ваги з огляду на те, що монетарні інструменти в ринкових умовах є інструментом впливу держави на економічні процеси при мінімальному адміністративному втручанні.

Окрім того, процентна політика в рамках реалізації грошово-кредитних заходів визначає рівень фінансової підтримки реального сектору економіки, пропозиція грошей на ринку визначає цінову політику на ринку і тим самим впливає на сукупні витрати та рівень інфляції. Тобто грошово-кредитна політика торкається інтересів як домогосподарств, так і держави.

Наказ Міністерства економіки України «Про методику розрахунку рівня економічної безпеки України» визначає грошово-кредитну безпеку як «такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та рівнем інфляції, що забез-

печує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення» [5].

Аналіз стану грошово-кредитної безпеки показав наявність таких невіршених проблем:

- низький рівень монетизації економіки. Рівень монетизації економіки у 2014 р. становить 61,01%. У країнах із високим рівнем ВВП на душу населення рівень монетизації значно вищий, аніж у країнах, що розвиваються. У розвинутих країнах коефіцієнт монетизації дорівнює 70-80%. Так, у 2011 р. цей показник в США становив 83%, Китаї – 167,3% об'єднаний Європи – 168,7%, Японії – 236,6%;

- високий рівень доларизації економіки. Високий рівень доларизації української економіки – це вияв недовіри до гривні, реакція економічних суб'єктів на нестабільність економічного розвитку і пов'язаний з небажанням зменшити ризики щодо оцінки вартості своїх фінансових активів. Негативним наслідком є те, що фактично держава перетворюється на кредитора економіки іншої країни (зокрема США). Доларизація економіки України підвищується у періоди нестабільності та прояву кризових явищ, що викликає недовіру населення до національної грошової одиниці. Так, у період 2000–2007 рр. рівень доларизації економіки не перевищував 30%. У 2008–2009 рр. та 2011–2012 рр. значення показника доларизації перевищило граничне значення і становив 32,12%. Такий стан справ є відповідною реакцією на фінансово-економічні негаразди в економіці;

- високі темпи інфляції. Починаючи з 2014 р. спостерігається стрімкий розвиток інфляційних процесів. За підсумками 2015 року споживчі ціни зросли на 43,3%. Збільшення інфляційного тиску на економіку було зумовлено підвищенням адміністративно-регульованих цін та впливом валютно-курсового чинника. Зниження обмінного курсу гривні вплинуло на динаміку базового індексу споживчих цін (на 22,8%). Істотний вплив на загальний інфляційний фон мало підвищення цін на товари, ціни на які регулюються адміністративно (на 30,4%).

– високі ціни на кредитні ресурси. Зростання процентної ставки, тобто «здорожчання» кредиту, обмежує попит на позикові ресурси, зменшує прагнення фірм до нових інвестицій. Зниження облікової ставки робить кредити «дешевшими», що стимулює приватний сектор до нових інвестицій. Соціально-політичні потрясіння дестабілізували ситуацію на грошово-кредитному ринку, що знайшло відображення і на рівні облікової ставки. Станом на 01.01.2016 р. рівень облікової ставки підвищено до 22%, що, безумовно, впливає на вартість кредитів. Такий рівень облікової ставки НБУ є значно вищим порівняно зі ставками центробанків розвинених країн.

Основними напрямками забезпечення грошово-кредитної безпеки в умовах стабілізації національної економіки мають бути такі:

- підтримання низького рівня інфляції і одночасно стабільного валютного курсу;
- формування програми грошової пропозиції, яка відповідає величині попиту на гроші;
- підвищення рівня монетизації національної економіки на безінфляційній основі через вдосконалення грошової емісії, рефінансування комерційних банків.

1. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К.: 2001. – 350 с.

2. Губський Б. В. Економічна безпека держави: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К.: ДП «Укрархбудынформ», 2001. – 121 с.

3. Нетесаний Ю. В. Фінансово-економічна криза та забезпечення фінансової безпеки країни / Ю. В. Нетесаний. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3004>.

4. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави: підручник для осіб, що навчаються за фахом «Службовець, державного управління» / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К.: ІДУС при Кабміні України, 1994. – 140 с.

5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 29.10.2013 р. № 1277. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

О. Д. Вовчак,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи
(ДВНЗ «Університет банківської справи»)

БАНКІВСЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах пильна увага до інвестиційної діяльності банків зумовлена тим, що від обсягів банківського інвестування залежать економічне зростання, підвищення життєвого рівня населення, забезпечення соціально-економічної стабільності та економічної безпеки держави загалом. З одного боку, банки зацікавлені в стабільному економічному середовищі, що є необхідною умовою їхньої діяльності, а, з іншого – стабільність економічного розвитку багато в чому залежить від надійності банківської системи, її інвестиційного потенціалу. У зв'язку з цим вирішення проблеми активізації інвестиційної діяльності банків має не тільки тактичне, але і стратегічне значення в системі національної безпеки держави.

Напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених в цьому напрямі свідчать про важливу роль і значення банківських інвестицій, адже близько третини усіх залучених фінансових ресурсів банки спрямовують на здійснення інвестиційних операцій. Вагомий потенціал банків в активізації інвестиційної діяльності визначається тим, що вони діють одночасно у двох напрямках – на ринку цінних паперів і на кредитному ринку, через механізм яких заощадження перетворюються в інвестиції.

Ситуація в економіці, що склалася сьогодні в Україні, свідчить, що вітчизняні банки ще не стали генератором значних інвестиційних ресурсів і їх ефективним менеджером, оскільки лише близько 8% від усіх наявних ресурсів банки спрямовують на формування інвестиційного портфеля. Причини такого становища криються насамперед у нестійкості загальної ситуації, що склалась в Україні під впливом військових дій і політико-економічної кризи, наслідки яких повною мірою проявляється і в банківському секторі. Через це залишаються вкрай високими інвестиційні ризики, особливо щодо реалізації капіталомі-

стких інвестиційних проектів, норма прибутку яких неспівставна з високим рівнем ризику. Ще однією суттєвою причиною є різке зниження прибутковості на фінансових ринках, що скорочує інвестиційні можливості банків, які за кризових умов переймаються головним чином забезпеченням своєї поточної ліквідності, а не інвестуванням у промисловість, інфраструктуру та інші важливі для економіки види діяльності. Негативний вплив чинить також скорочення частки держави в інвестиційних процесах, що негативно позначається на інвестиційному кліматі, що проявляється у втраті довіри з боку приватних інвесторів до інвестиційного процесу, руйнуванні механізму залучення інвестицій, зриві виконання державних інвестиційних програм і неможливості розширеного відтворення в економіці.

Банки, як професійні учасники на ринку цінних паперів, ще недостатньо приділяють уваги інвестуванню власних коштів та проведенню операцій з цінними паперами. Це засвідчує ще низьку роль фондового чинника в діяльності банків, підтвердженням чого слугують дані табл. 1.

Таблиця 1

**Показники діяльності банків України з цінними паперами
на 01.01.2012-01.12.2015 рр. [1]**

Показники	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.12.2015
1. Власний капітал, млн. грн.	137725	155487	169320	192599	154426
2. Статутний капітал, млн. грн.	145857	171865	175204	185239	181506
3. Активи всього, млн. грн.	942088	1054280	1127192	1278095	1317270
4. Вкладення в цінні папери, млн. грн.	83559	87719	96340	138287	155474
5. Відношення цінних паперів до власного капіталу, %	60,67	56,42	56,90	71,8	100,7
6. Відношення цінних паперів до статутного капіталу, %	57,29	51,04	54,99	74,7	85,7
7. Частка вкладень в цінні папери в активах банків, %	8,87	8,32	8,55	10,82	11,8

Так, у період кризи (у 2009 р.) частка цінних паперів банків в їх сукупних активах була на рівні 4%, водночас в 2012–2014 рр. відбулося її зростання майже до 9%, а у грудні 2015 р. ця частка досягла 11,8%, однак все ще вважається дуже низькою як для банківського сектору, так і для національної економіки загалом.

Певні загрози для стабільності фінансового сектору і економічної безпеки несе і те, що значна частина портфеля цінних паперів належить банкам з іноземним капіталом. Так, станом на 01.01.2015 р. найбільша частка сукупного портфеля цінних паперів на продаж знаходилася в активах банку «Фінансовий Партнер» – 40,56%. У «Фідобанку» 39,59% активів належать до цінних паперів, більша частина з яких також входить до портфеля банку на продаж. Щодо отримання прибутків від короткострокових коливань ціни, то найбільшу частку таких цінних паперів мають «Сітібанк» і банк «Меркурій», цінні папери в торговому портфелі яких становлять більше 20% його активів [2].

Незважаючи на зростання, починаючи з 2011 р., обсягів банківських інвестицій в асоційовані та дочірні компанії і банківських інвестицій в нерухомість (табл. 2), їх частка у структурі банківських активів у проміжку з 2011 р. по 2013 р. коливалася від 1,51% до 5,05%. З 2012 відзначається стрімке зростання цих інвестицій у структурі активів.

Таблиця 2

**Реальні інвестиції банків України
у 2011 – 2015 рр., тис. грн. [1]**

Реальні інвестиції	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.10.2015
Інвестиції в асоційовані і дочірні компанії	1284,98	1576,75	1931,73	2320,35	2765,40	2081,65
Інвестиції в нерухомість	1309,81	4214,94	7504,25	13982,00	17486,43	18854,69

Сьогодні банки також ще не стали активними інвесторами вітчизняної економіки, не забезпечивши достатньою мірою фінансування реальних інвестицій вітчизняних підприємств шляхом кредитування. Упродовж останніх років частка фінансування інвестиційної діяльності за рахунок банківських кредитних ресурсів у загальній структурі капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Україні становила у середньому 13–17%, а саме: у 2010 р. – 13,7%, 2011 р. – 17,9%, 2012 р. – 16,1%, а у січні-вересні 2014 року досягла лишень 9,8%, що було пов'язано з ускладненням доступу до кредитних інвестиційних ресурсів [1].

Аналіз вітчизняної банківської практики вказує на те, що розвиток кредитування банками інвестиційної діяльності стримує низка таких чинників: високий рівень кредитних ризиків унаслідок неплатоспроможності більшості позичальників, відсутності реальної гарантії повернення ними кредитів та ліквідної застави; обмеженість ринку ефективних інвестиційних проектів; низька капіталізація вітчизняних банків; високий рівень процентних ставок за банківськими кредитами та загроза зростання їх рівня. За таких умов банки надають перевагу короткостроковим інвестиційним кредитам, а довгострокові кредити, якщо надаються, то за дуже високою процентною ставкою, що, з одного боку, стримує реалізацію інвестиційних довгострокових проектів, а, з іншого, є перешкодою економічного зростання та загрозою національній безпеці загалом.

Сьогодні ж реальний сектор економіки потребує потужної кредитної підтримки, водночас нездатність вітчизняних банків забезпечити існуючі потреби суб'єктів господарювання в довгострокових фінансових ресурсах на сприятливих умовах, перетворила вітчизняну банківську систему на стримуючий чинник розвитку економіки [3, с. 263–264]. Тому вирішення питання активізації банківського інвестиційного кредитування в Україні має важливе значення [3, с. 261].

Проведені дослідження свідчать, що в Україні досі немає цілеспрямованої підтримки банків в інвестиційному процесі з боку органів державної влади. Водночас інвестиційна діяльність має бути не лише внутрішньою справою самого банку, але й державного регулятора в особі Національного банку України,

який через наглядові та контрольні функції може впливати на масштаби інвестиційної діяльності банків, розробку ними обґрунтованої інвестиційної політики. Державна підтримка розвитку інвестиційних операцій банку стосується також запровадження пільг з оподаткування й резервування залежно від складу портфеля цінних паперів, який зазвичай включає спекулятивну та інвестиційну складову і, відповідно, банк отримує спекулятивний прибуток та прибуток від інвестицій, який має не підлягати загальному оподаткуванню.

Активізація ролі держави в забезпеченні розвитку інвестиційної діяльності банків має стосуватися і створення організаційних та інституційних передумов у сфері інвестування, а також розробки нового та удосконалення наявного законодавчого забезпечення умов, що сприяють інвестиціям.

1. Статистичний бюлетень Національного банку України (електронне видання). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.

2. Черевик Н. В. Діяльність інвестиційних банків в Україні: проблеми та перспективи розвитку / Н. В. Черевик, І. О. Компанієць. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1335>.

3. Рудь Л. П. Особливості банківського кредитування інвестиційної діяльності в Україні / Л. П. Рудь // Інноваційна економіка. – 2013. – №6. – С. 261–263.

О. Р. Волошин,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки

Н. В. Галайко,

старший викладач кафедри економіки та економічної безпеки,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНДИКАТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проблема економічної безпеки є ключовою для існування будь-якої держави. Економічна безпека полягає в захищеності національних інтересів держави, в готовності і здатності інсти-

тутів влади створювати механізми захисту національної економіки, забезпечити її здатності зберігати та поновлювати процес суспільного відтворення, а також соціально-політичної стабільності суспільства. Економічна безпека держави є не лише однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, але й базовою, вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів. Тому наукові дослідження в цьому напрямі є актуальними та своєчасними в процесах пошуку пріоритетів державної економічної політики [1, с. 104].

В умовах посилення глобалізаційних процесів актуалізуються традиційні та виникають нові види економічних загроз. Найбільшу небезпеку для економіки України становлять світові фінансово-економічні кризи, уповільнення темпів економічного зростання, збільшення масштабів зовнішньої заборгованості, безробіття, зuboжіння населення, вичерпання природних ресурсів, погіршення стану навколишнього середовища тощо.

В Україні досі не розроблено ефективну систему індикаторів економічної безпеки та їх критичні значення, вихід за межі яких веде до руйнівних процесів в економіці. Міністерство економіки України розробило перелік порогових показників стану економічної безпеки, однак органи державної статистики більшість з них не обчислюють. Відсутній дієвий моніторинг стану економіки на підставі зазначених індикаторів, не здійснюється моделювання ситуацій та вироблення механізму попередження негативних явищ в економіці [2, с. 49].

Якщо взяти такий важливий індикатор економічної безпеки як індекс реального валового внутрішнього продукту (ВВП), то починаючи з 1991 р. реальний ВВП стрімко спадав і досягнув мінімального значення у 1998 р., що було викликано наслідками розпаду СРСР та стрімкою кризою, яка розвивалась у країні. Зростання ВВП почалося в Україні з 2000 р. і тривало до початку економічної кризи 2008 р. (темпи економічного приросту у 2001 р. становили 5,9%, у 2004 р. – 12,1%, у 2007 р. – 7,9%). Після стрімкого падіння у 2009 р. (-14,8%), починаючи з 2010 р. реальний ВВП України поступово зростає, проте нижчими темпами, ніж у 2000–2008 роках (2011 р. – 5,4%, 2012 р. –

0,3%, 2013 р. – 0,1%). Слід звернути увагу на те, що після незначних темпів приросту за 2010–2013 рр., у 2014 році знову відбулося значне падіння ВВП порівняно з 2013 роком на 6,6% [3].

Високий рівень економічної безпеки полягає у можливості доступу людей до матеріальних ресурсів, необхідних для гідного існування, включаючи здоровий спосіб життя, забезпечення територіальної та соціальної мобільності, обмін інформацією тощо. Тобто економічна безпека залежить від рівня економічного розвитку країни, основним показником якого є валовий національний дохід (ВНД) на душу населення. Відповідно до динаміки реального ВВП змінювався показник і фізичного обсягу ВВП у розрахунку на одну особу. Як наслідок, за даними МВФ, в 2015-му в Україні ВВП на душу населення становить 2001,6 дол., тоді як ще в 2013 році цей показник був набагато вище – 4185,481 дол., тобто за неповних два роки він скоротився в два рази. Щоб зрозуміти, наскільки низький зараз рівень ВВП на душу населення, досить порівняти показники України та інших країн. Наприклад, ВВП на душу населення Швейцарії – 84069 дол., Норвегії – 80748 дол., Казахстану – 11488 дол., Росії – 8183 дол., Білорусії – 6425 дол. Україна за рівнем ВВП на душу населення знаходиться на останньому місці у Європі [4].

Також, на нашу думку, на стан економіки та економічної безпеки негативно впливає такий показник як енергоємність ВВП. У Європі найбільшу енергоємність ВВП мають країни колишнього Радянського Союзу. Висока енергоємність ВВП цих країн є наслідком екстенсивного розвитку економіки в комуністичний період і певної технологічної відсталості, незадовільної галузевої структури національних економік та структури імпоротно-експортних операцій, впливу «тіньового» сектора. Така ситуація об'єктивно обмежує конкурентоспроможність виробництва і лягає важким тягарем на економіку. Якщо проаналізувати дані, то можемо спостерігати, що енергоємність ВВП Польщі – 0,13 кг н.е./\$, Німеччини – 0,108, США – 0,155, Франції 0,117, Китаю – 0,23, Японії – 0,116, а України – 0,390, що приблизно у 2,5 рази більше за розвинені країни. Водночас слід зазначити, що упродовж останніх років відбувались певні

позитивні зміни у зміцненні енергетичної безпеки вітчизняної економіки [4].

Однією з головних причин низького рівня енергетичної безпеки України є висока енергоємність виробництва у ключових галузях вітчизняної економіки, таких як металургія та хімічна промисловість. Унаслідок використання застарілих технологій частка витрат на паливо та енергію у собівартості товарної продукції металургії в Україні становить 40–60%, для порівняння цей показник у США, ФРН та Японії – 28–35%.

Одним з показників, за яким можна робити висновок про стан економічної безпеки країни, є індекс людського розвитку (ІЛР). Згідно з методологією ООН, цей інтегральний показник обчислюється на підставі низки інших показників, які характеризують рівень соціально-економічного розвитку країни: середня тривалість життя, рівень освіченості населення, ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності.

Спостерігається також тенденція до зниження значення ІЛР упродовж усього трансформаційного періоду. У 2011 р. Україна за цим показником посідала 69-ту позицію у світі, у 2012 р. – 76-ту, у 2013 р. – 78-му. У 2014 р. з показником 0,747 наша держава посіла 81 позицію. Перед нами опинилися такі країни, як Польща – 36 місце, Латвія – 46 місце, Білорусія та Росія – 50 місце, Казахстан – 56 місце, Грузія – 79 місце [5].

Серед важливих показників соціальної безпеки є такі, які характеризують демографічну ситуацію в країні та стан ринку праці. Упродовж 1991-2014 років в Україні відбувалось постійне скорочення чисельності населення (загалом за цей період чисельність населення скоротилася на 12,5% у порівнянні з 1991 р.). Скорочення чисельності населення України можна пояснити несприятливою демографічною динамікою. Так за період 1990–2014 рр. коефіцієнт народжуваності невпинно падав і досяг свого мінімуму 7,7 у 2001 році, а у 2014 році вже становив 10,8 проти 11,1 у 2013 році. Ще однією важливою загрозою соціальній безпеці України є високий рівень смертності. Так коефіцієнт смертності упродовж 1990–2014 рр. зростав швидшими темпами, ніж коефіцієнт народжуваності. Тому спостерігаємо зачне зменшення чисельності населення. Ще одним

з важливих чинників соціальної безпеки є рівень безробіття. Так протягом 2000–2014 рр. рівень безробіття спадав і досягнув свого мінімуму у 2008 році (7%), проте з настанням кризи у 2009 році він почав зростати і у 2014 році становив 9,7% [5].

Зниження рівня економічної безпеки України, на нашу думку, у значній мірі є наслідком зростання рівня тінізації вітчизняної економіки. Згідно із розрахунками Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, обсяг тіньової економіки лише за останні 5 років зріс з 28% до 39% ВВП (пороговою є межа 30% ВВП) [6, с. 162].

Важливим складником економічної безпеки будь-якої країни є фінансово-економічна безпека. Одним з її головних чинників є стан державних фінансів, який у свою чергу залежить від збалансованості державного бюджету. Згідно з міжнародною практикою, допустимий рівень бюджетного дефіциту становить 2–3% від ВВП. Протягом 2011–2014 рівень дефіциту бюджету України збільшився з 1,79 до 4,98% ВВП, що негативно впливає на економічну безпеку. Така ситуація значно знижує рівень фінансової безпеки, призводить до зростання державного боргу та посилює інфляційні процеси у вітчизняній економіці.

Отже, упродовж усього трансформаційного періоду в Україні спостерігалось зниження рівня економічної безпеки. Основними причинами цього, на нашу думку, є відсутність ефективної моделі трансформації економіки на ринкових засадах, яка б відповідала специфіці нашого суспільства, а також відсутність надійної системи економічної безпеки, яка б сприяла створенню самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої економіки та забезпечила б її захист від зовнішніх і внутрішніх деструктивних впливів.

Про зниження рівня економічної безпеки в Україні свідчить спадна динаміка реального ВВП, високий рівень інфляції тощо. За значенням ІЛР Україна поступається не лише розвинутим країнам, але і більшості країн Центрально-Східної Європи.

1. Стеценко С.П. Економічна безпека: сутність і структура / С. П. Стеценко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – №24. – С. 104–106.

2. Данільян О. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: навч. посібник / О. Данільян, О. Дзьобань, М. Панов. – Х: Фоліо, 2002. – 285 с.

3. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

5. Human Development Reports 2014: Ukraine / United Nations Development Programme. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/-countries/profiles/UKR>.

6. Кушнірчук Ю. Оптимізація рівня фіскального навантаження з метою економічного забезпечення держави / Ю. Кушнірчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20 – С. 161–169.

В. В. Гобела,

старший викладач кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Ринкова економіка не дозволяє оптимально узгодити економічну діяльність та її вплив на екологічну ситуацію. Провідні економісти не відзначають взаємозв'язку між ефективним розміщенням та ефективним розподілом ресурсів. Вони схиляються до думки, що краще регулювати ціноутворення, ринковими засобами, з метою досягнення економічної ефективності. Справедливий розподіл необхідно забезпечувати за допомогою політики перерозподілу доходів. Забезпечення стало-го розвитку є пріоритетним напрямом діяльності держави. Проте, на думку більшості економістів, ринкова економіка не спроможна забезпечити рівновагу між економічною ефективністю, раціональним перерозподілом доходів та екологічною безпекою. Тобто забезпечувати сталий розвиток суспільства [1]. Виникає потреба у формуванні системи заходів, що спонукали б економіку до переходу на екологічно чисті технології виробництва та забезпечували охорону навколишнього природного середовища. Для цього необхідно забезпечити відповідну

фінансову базу для здійснення таких заходів при перерозподілі доходів.

О. О. Веклич зазначає, що економічний механізм природокористування являється підсистемою, що підтримує структурні особливості і функціональні зв'язки національного механізму господарювання. Проте цей механізм має власний зміст та складові елементи, ґрунтується на власних засадах, та має конкретні форми прояву і функції [2; 3].

Проте, на даний момент, спостерігається також ряд проблем, що не дозволяють вирішити питання забезпечення раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Переважна більшість проблем пов'язана з відсутністю необхідного обсягу фінансових ресурсів та низька ефективність їх використання. У структурі витрат на природоохоронні заходи переважає частка коштів підприємств. Виникає гостра необхідність розробки більш досконалішого механізму забезпечення екологічної безпеки. Ефективність цього механізму досягається при впровадженні відповідних заходів економічного стимулювання безпеки.

Розглянемо більш детально саме визначення поняття економічного механізму. Оскільки не існує чіткості при визначенні та при формулюванні цього поняття.

Економічний механізм природокористування можна розглядати як систему, що містить наступні складові[4]:

- платність природокористування;
- економічне стимулювання природоохоронної діяльності;
- плату за забруднення навколишнього природного середовища;
- створення ринку природних ресурсів;
- удосконалення системи ціноутворення, із врахуванням екологічного фактора;
- екологічні фонди;
- екологічні програми;
- екологічне страхування;
- продаж прав на забруднення.

У спрощеному виді економічний механізм є системою заходів, що спрямовані на ефективніше використання природних

ресурсів, враховуючи їх постійне вдосконалення, оподаткування, ціноутворення, відтворення та охорони [5].

Узагальнюючи попередні визначення можна сказати, що економічний механізм стимулювання являє собою систему заходів та прийомів спрямованих на регулювання відносин у сфері користування природними ресурсами, з метою раціоналізації природокористування, формування системи охорони та відновлення навколишнього природного середовища, створення системи стимулювання екологізації виробництва, шляхом залучення та перерозподілу коштів суб'єктів природокористування, державного та місцевого бюджету на основі принципів платності природокористування та відшкодування завданої шкоди. Тобто це система заходів що дозволяє раціонально розподілити кошти, отримані від екологічних платежів, на забезпечення екологічної безпеки. Включаючи більш ефективне та ощадне використання природних ресурсів та заохочення суб'єктів природокористування до такого способу господарювання. Основним орієнтиром, або станом якого необхідно досягнути шляхом економічного стимулювання, є забезпечення сталого розвитку.

Отже можна зробити висновок, що економічні методи є більш ефективними та дієвими ніж методи адміністративного впливу на екологічну безпеку. Економічні методи також виконують функцію матеріального стимулювання екологічної безпеки та природоохоронних заходів. Шляхом стимулювання суб'єктів, що є основними природокористувачами та їх заохоченням до ведення діяльності безпечної для довкілля. В питаннях розробки технологій, що дозволяють зменшити використання природних ресурсів, технологій виробництва, що мінімізують негативний вплив на довкілля, та технологій повторного використання відходів, економічні методи відіграють найважливішу роль. Оскільки розробка та впровадження таких технологій здійснюється за рахунок створення ефективної системи фінансування та стимулювання таких розробок.

1. Економічні засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні / Н. А. Малиш // Теорія та практика державно-

го управління. – 2009. – Вип. 3. – С. 229–240. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2009_3_35

2. Веклич О. Формування економічного механізму сталого розвитку України. Теоретико-концептуальні засади / О. Веклич // Вісник НАН України. – 2000. – № 2. – С. 3–16.

3. Веклич О. Потрібен «євроремонт» економічного механізму екологічного регулювання / О. Веклич, В. Бугас // Вісник НАН України. – 2006. – № 3. – С. 49–57.

4. Экология и экономика природопользования: учебник для студ. вузов, обуч. по эконом. спец. / Э. В. Гирусов, С. Н. Бобылев, А. Л. Новоселов; под ред. Э. В. Гирусова, В. Н. Лопатина. – М.: Закон и право; ЮНИТИ, 1998. – 455 с.

5. Галушкіна Т. П. Економіка природокористування / Т. П. Галушкіна. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 480 с.

З. Г. Гонтар,

викладач кафедри права та менеджменту
у сфері цивільного захисту,

М. Я. Купчак,

старший викладач кафедри права
та менеджменту у сфері цивільного захисту
(*Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності*)

КЛЮЧОВІ ПРІОРИТЕТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Україна терміново потребує надійних і конкретних результатів у боротьбі з корупцією в сфері державних закупівель. ЄС закликає українську владу, а також всі політичні партії об'єднатися, щоб гарантувати, що процес реформ в Україні продовжуватиметься з новою силою.

Сьогодні в усьому світі реалізується безліч урядових та неурядових програм, направлених на боротьбу з корупцією, однак навряд чи можна вважати їх результати вагомими. З метою найповнішого та найякіснішого впровадження урядом України довгоочікуваних антикорупційних реформ, Transparency International Україна виступила співзасновником громадянської ініціативи «Реанімаційний Пакет Реформ», у рамках якої

розробила Антикорупційну стратегію на 2014–2017 роки, та просуває низку важливих законодавчих рішень, спрямованих на кардинальне зниження рівня корупції в Україні [1].

Проект Антикорупційної стратегії України розроблено в тому числі експертами Transparency International Україна. Це комплексний план дій держави в протидії корупції. Даний проєкт ліг в основу відповідного Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», що був прийнятий 14 жовтня 2014 року. Проєкт містить три ключові напрями, в рамках яких здійснюватиметься формування та реалізація державної антикорупційної політики, попередження корупції та покарання за корупційні злочини.

Корупція в системі державних закупівель приводить до колосальних втрат (та збитків) для будь-якої країни. По-перше, це фінансові втрати як наслідки укладання угод на не вигідних для держави та суспільства умовах. В основі таких угод лежить штучне завищення закупівельних цін на товари, роботи і послуги в порівнянні з їх поточними ринковим рівнем [2]. Причинами завищення цін при укладанні таких угод постачальником можуть бути понесення ним додаткових витрат, пов'язаних з участю у тендері, або система так званих «відкатів» (грошова сума, котра, як правило, обчислюється у відсотках до очікуваної вартості закупівлі), які отримує чиновник, наділений певним колом владних повноважень, що дозволяє йому впливати на результати тендеру та визначення переможця. По-друге; це якісні втрати при укладанні (та при виконанні) договорів на закупівлю товарів, робіт і послуг для державних потреб внаслідок порушення діючих норм та стандартів, з невиконанням технічних умов, низької якості, з гіршими умовами гарантійного та післягарантійного обслуговування, із недостатніми вимогами до контролю за якістю виконання робіт тощо. По-третє, це політичні втрати – втрата довіри з боку громадян та суб'єктів підприємницької діяльності до органів державної влади, посадових осіб та втрата довіри до держави в цілому. До політичних втрат також можна віднести й порушення принципу вільної конкуренції, як внаслідок – гальмування соціально-економічного розвитку. Як доводить міжнародний досвід, повністю локалізувати прояви державної корупції в

сфері державних закупівель ще не вдалося в жодній країні світу. І не дивно, адже спокуса аж занадто велика – мільярди бюджетних коштів. Однак, досягти суттєвого зниження її рівня шляхом вжиття комплексу ефективних заходів все ж цілком реально.

Таким чином, боротьба з корупцією в системі державних закупівель, як і в цілому в сфері державної влади та в усіх секторах економіки, неможлива без комплексного підходу до вирішення цієї складної проблеми. На сьогодні світовою та вітчизняною практикою створено три основних підходи до вирішення проблеми боротьби з корупцією:

1. Психологічні методи є певного роду превентивними способами запобігання виникнення корупції, адже вони впливають на першопричину її виникнення – мотивацію та намагання посадових осіб незаконно збагатитися за рахунок держави й суспільства. До психологічних методів належать: – перевірка анкетних даних, біографії кандидатів, рекомендацій та відгуків із минулих місць роботи. Це найбільш простий і поширений метод, що дозволяє не допускати до потенційно корупційних видів діяльності кандидатів з судимостями, звільнених із минулих місць роботи за корупційні проступки тощо; – тестування кандидатів при прийомі на роботу. На сьогодні існує велика кількість спеціальних тестів, комп'ютерних програм, що дозволяють роботодавцю отримати досить чіткий психологічний портрет кандидата, у тому числі і визначити з певною долею імовірності його потенційну схильність до вчинення корупційних діянь. Застосування подібних тестів є, наприклад, звичайною практикою при прийнятті кандидатів для проходження служби в органах НПУ, СБУ тощо, а також у банківських установах, комерційних організаціях; – періодичні перевірки співробітників, у тому числі провокаційні методи. У поєднанні з «показними» викриттями та покаранням винних цей метод характеризується високою антикорупційною ефективністю. Однак побічним ефектом методу є напружений психологічний клімат у колективі та плинність кадрів. Крім того, на жаль, сьогодні цей метод частіше застосовується як засіб боротьби за чиновницькі крісла, або як спосіб усунення «неугодних» співробітників; –

створення системи взаємного контролю співробітників (добровільні інформатори). При всій видимій непривабливості, метод характеризується достатньо високою ефективністю. Широко використовується в комерційних структурах. У світовій практиці докази у справах про корупційні правопорушення часто надаються так званими інформаторами. Практика європейських країн у боротьбі з корупцією показала, що співпраця з інформаторами та забезпечення їх захисту є одним із важливих аспектів антикорупційної політики держави. Йдеться не про «таємних агентів», що є співробітниками правоохоронних органів, та не про співробітників служб внутрішньої безпеки, а про всіх свідомих державних службовців, яким стало відомо про факти корупції;- ефективна мотивація співробітників, мається на увазі, не лише фінансова винагорода, а й спеціальні мотиваційні програми, спрямовані на стимулювання бажання довготривалого співробітництва з роботодавцем. Наприклад, це можуть бути спеціальні соціальні пільги та гарантії, гарантії кар'єрного росту, надання службового житла тощо. Так, в європейській країнах чиновники, що відповідають за державні закупівлі, виділені в окрему категорію державних службовців і отримують більш високу винагороду за свою роботу; ротація співробітників, які входять до тендерних комітетів організацій-замовників торгів дозволяє зруйнувати вже існуючі у них домовленості з учасниками тендерів.

2. Технічні методи значно зменшують або виключають імовірність злочинної домовленості представників тендерних комітетів і учасників торгів, підвищуючи ризик корупціонера бути викритим, та полегшуючи процес доказування вчинення корупційного діяння правоохоронними органами. До технічних методів належать: обладнання кімнат для переговорів і робочих місць фахівців по закупівлях системами контролю, прослуховування та відеонагляду. За відомою нам інформацією, цей метод вибірково але досить часто застосовується в органах державної влади України, комерційних банках та компаніях; – моніторинг службового поштового листування. Цей метод досить часто використовується як в державних установах та організаціях, так і приватних компаніях, де ця функція покладена

на так звані «перші відділи» або інші підрозділи внутрішньої безпеки; використання сучасних інформаційних технологій (систем електронних торгів, Інтернет-магазинів), що дозволяє виключити безпосередній контакт фахівця організації-замовника з учасником торгів.

3. Репресивні методи. Передбачають види та міру покарань за вчинення корупційних діянь. В українському законодавстві цей метод реалізується через окремі статті Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Закону України «Про запобігання корупції» [3].

Сучасний світ поступово переходить на електронні системи закупівель як у приватному, так і у державному секторі. Відмова від паперового формату дозволяє не лише спростити та пришвидшити процес, але й суттєво збільшує прозорість та конкурентність закупівель. Більшість країн які впровадили електронні системи закупівель звітують про суттєву економію коштів, яка інколи досягає 25% від очікуваної вартості.

Підписавши Угоду про Асоціацію з Європейським Союзом Україна взяла на себе зобов'язання виконати ряд вимог, серед яких і приведення законодавства у сфері державних закупівель до нових Директив ЄС. Серед них є вимога здійснення державних закупівель у електронній формі починаючи з 2018 року.

Корупція залишається ключовою проблемою, яка перешкоджає економічному зростанню та розвитку України. Більшість антикорупційних заходів органів влади мають формальний характер і зводиться до ухвалення документів політичного характеру, створення чи реорганізації вже існуючих органів з координації антикорупційної політики. Сильне громадянське суспільство є наріжним каменем у формуванні потужної антикорупційної системи.

Українці повинні сприймати корупцію як неприйнятне суспільне явище, висловлюючи особисту незгоду з її існуванням.

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org>.

2. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 10.04.2014 № 1197-VII.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII.

О. В. Горалько,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

З метою врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України впродовж двох останніх років Національний банк України вводив цілу низку валютних обмежень. 3 березня 2016 року останньою Постановою Правління НБУ від 03.03.2016 р. № 140 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» Національний банк України продовжує поступово лібералізувати адміністративні обмеження.

Пом'якшення зазнають норми, послаблення яких не стане на заваді стабільності грошово-кредитного та валютного ринків. Підґрунтям для такого рішення стали такі передумови як поступове відновлення довіри до банківського сектору, про що свідчить тривале зростання обсягу депозитів домогосподарств в національній валюті. Окрім того, Правління Національного банку взяло до уваги такі позитивні сигнали як перевищення продажу населенням валюти банкам над її купівлею, а також наявність валютної ліквідності у банків, про яку свідчить їх попит на державні облігації внутрішньої позики в іноземній валюті. Таке рішення підтримала і Рада з фінансової стабільності.

З огляду на це Національний банк збільшує обсяг видачі готівки в іноземній валюті та банківських металах з рахунків клієнтів банків з 20 тис. до 50 тис. грн. на добу, в національній валюті – з 300 тис. до 500 тис. грн. на добу. Такий крок має сприяти подальшому відновленню довіри до банківської системи та відновленню притоку депозитів не лише у гривні, а й у валюті.

Також підвищено максимальну суму продажу готівкової іноземної валюти з 3 тис. до 6 тис. гривень в еквіваленті. Це має на меті детінізацію готівкового валютного ринку.

Водночас подовжено норми, які є необхідними для збереження позитивних тенденцій на грошово-кредитному та валютному ринках, а також для запобігання відтоку капіталу за межі України. Зокрема, такі вимоги як обов'язковий продаж надходжень в Україну в іноземній валюті на користь юридичних осіб у розмірі 75%, розрахунки за операціями з експорту та імпорту товарів до 90 днів, заборона дострокового погашення резидентами кредитів, позик в іноземній валюті за договорами з нерезидентами та інші.

Зміни набувають чинності 5 березня 2016 року і діють до 8 червня 2016 року включно. Проте, незалежно від строків дії постанови, Національний банк планує й надалі продовжувати поступову лібералізацію валютного регулювання, якщо цьому буде сприяти стан валютного ринку та української економіки в цілому [1].

Національний банк України спростив здійснення переказів за межі України для фізичних осіб-резидентів, зокрема, дозволивши надавати до банку підтвердні документи, роздруковані з Інтернету.

Як зазначено в повідомленні НБУ у вівторок 1 березня, відповідні зміни до Правил здійснення за межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні правління НБУ внесло постановою від 29 лютого №123.

Окрім того, Нацбанк у цьому документі чітко визначив осіб, що підпадають під поняття «родичі», оскільки в Кримінальному, Цивільному та Сімейному кодексі воно охоплює різне коло осіб.

«Це поняття охоплюватиме батька, мати, вітчима, мачуху, сина, дочку, пасинка, падчерку, бабу, діда, прабабу, прадіда, внуків, правнуків, брата, сестру (повнорідних і неповнорідних), двоюрідних братів і сестер, тітку, дядька, племінницю, племінника, усиновлювача, усиновленого опікуна чи піклувальника, особу, яка перебуває під опікою або піклуванням, чоловіка, дружину», – йдеться в новому документі.

Нацбанк нагадує, що такий спрощений порядок застосовуватиметься до переказів за межі України на різні цілі в сумі до 15 тис. грн. в еквіваленті. Зокрема, йдеться про перекази на оплату лікування за кордоном, транспортування хворих, навчання, придбання літератури та підписних видань.

Постанова набуває чинності з 2 березня 2016 року.

Нагадаємо, нещодавно НБУ надав право фізичним особам на отримання від нерезидентів електронних грошей, випущених емітентом-нерезидентом, з використанням міжнародних систем Інтернет-розрахунків [2].

Важливим моментом залишається факт незмінного рівня облікової ставки Національного банку України на рівні 22% річних. У 2015 році ставка змінювалась 4 рази: з 6 лютого діяла ставка в 19,5%; з 04 березня піднялась до 30%; з 28 серпня регулятор знизив її до 27%, а з 25 вересня – до 22% річних. Стабільний розмір облікової ставки спрямований на досягнення мети із зниження споживчої інфляції до 8% річних на кінець 2017 року.

Як нагадує регулятор, в січні інфляція становила 0,9% і була близькою до прогнозу НБУ на цей місяць, причому такий розвиток інфляційних процесів в основному відповідав прогнозованій НБУ траєкторії уповільнення споживчої інфляції на кінець 2016 року.

НБУ наголосив, що посилення напруги на валютному ринку, яка спостерігалася в січні-лютому 2016 року, не позначилося на рівні інфляції.

Завдяки діям НБУ, спрямованим на згладжування надмірних коливань обмінного курсу, знецінення гривні відбувалося поступово, що обумовлювало обмежений вплив на рівень інфляції. НБУ вважає актуальним поточний прогноз споживчої інфляції на рівні 12% наприкінці 2016 року і 8% – на кінець 2017 року.

В подальшому зниженню інфляції в 2016 році сприятимуть, передусім, низькі темпи економічного зростання, що стримає відновлення споживчого попиту.

На думку НБУ, тренд на уповільнення інфляції також підтримають збереження низьких світових цін на енергоресурси і продовольство.

Згідно з оцінкою НБУ, ризиками інфляційного прогнозу залишаються зовнішні і внутрішні чинники, які визначають стан платіжного балансу, динаміка обмінного курсу гривні, інфляційні очікування.

До них належать повільна переорієнтація українських експортерів на нові ринки збуту і освоєння ними нових транспортних маршрутів доставки продукції.

Крім того, НБУ засвідчує ризики, пов'язані з внутрішньою політичною нестабільністю, зволіканням з відновленням співпраці з Міжнародним валютним фондом (МВФ) і відповідним вступом офіційного фінансування.

Нацбанк надалі має намір поступово пом'якшувати монетарну політику за умови зниження інфляційних ризиків, передусім відновлення політичної стабільності і співпраці з МВФ, а також поліпшення перспектив для вітчизняного експорту.

Нацбанк наголосив, що у разі реалізації вказаних ризиків він буде вимушений зберегти монетарну політику стриманою на триваліший період для досягнення своїх інфляційних завдань [3].

Отже, аналізуючи діяльність Національного банку України можемо зробити висновок, що він вводить валютні обмеження не лише для зупинки девальвації гривні, а й для підвищення економічної безпеки держави.

Оцінюючи стан грошово-кредитного та валютного ринків можна припустити, що Національний банк України ще неодноразово буде продовжувати дію Постанови «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України».

1. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

2. Українцям спростили процедуру грошових переказів за кордон. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newsru.ua/finance/01mar2016/denezhnye_perevody.html.

3. НБУ збільшив ліміти на зняття та купівлю валюти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/finance/03mar2016/nbuvelichil.html>.

І. В. Горячківська,
здобувач кафедри менеджменту та економічної безпеки,
І. П. Мігус,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки
(*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*)

КОНКУРЕНТНА РОЗВІДКА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

З появою понять «конкурентна розвідка», «економічна розвідка», «промислове шпигунство» існувала діяльність, яку сьогодні можемо ототожнювати з ними. Основними її проявами були маскування «розвідників» під мирне населення, тобто використання прикриття, а також певні методи промислового шпигунства, які застосовували певні державні й недержавні структури та до того, як з'явилися офіційні й приватні розвідувальні служби. Як прикриття використовувався рід занять (торгівець, священник, монах, іноді жебрак тощо). Це були зародки сучасної економічної розвідки і промислового шпигунства.

Нині існує певна кількість досліджень вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання, які приділяють достатню увагу утворенню та роботі підрозділів конкурентної розвідки на підприємствах. Найбільш вагомі внески серед вітчизняних фахівців зробили А. О. Беседіна [1], З. Б. Живко [2], Т. Ю. Ткачук [3], А. М. Штангрет [4] та інші.

На сьогодні ділова розвідка – складова частина корпоративної культури ведення сучасного бізнесу. Для виживання підприємства в умовах конкурентної боротьби в першу чергу відіграє розвідка намірів конкурентів, вивчення основних тенденцій бізнесу, аналіз можливих ризиків тощо.

У відносинах, що відбуваються в сфері забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, а саме щодо здійснення ділової розвідки, часто використовуються терміни: конкурентна розвідка, промислове шпигунство, маркетингова розвідка, бенчмаркінг та ділова розвідка.

Конкурентна розвідка (competitive intelligence) – вузький вектор ділової розвідки, спрямований на побудову системи взаємовідносин з конкурентами, тобто створення комплексу заходів щодо отримання і обробки даних про конкурента: майнові, фінансові і управлінські ресурси, а також про оперативні та стратегічні плани.

Досягнення мети, поставленої перед розвідкою, є можливим при реалізації наступних завдань:

- виявлення правопорушень, які стосуються економічних інтересів підприємства;
- своєчасне інформування про методи, способи та осіб, що мають намір (або виконали цей намір) завдати шкоди підприємству або його персоналу;
- сприяння правоохоронним, судовим і контрольно-наглядовим органам щодо залучення до відповідальності юридичних і фізичних осіб, дії яких порушують інтереси підприємства-засновника.

У свою чергу, виконання цих завдань буде сприяти реалізації наступних функцій служб економічної безпеки:

- вивчення негативних і кримінальних аспектів тіньової економіки та ринку;
- визначення ступеня надійності ділових партнерів;
- надання керівництву підприємства необхідної інформації до і під час проведення ділових переговорів;
- виявлення підприємств, що займаються недобросовісною конкуренцією;
- збір відомостей про осіб, які не працюють на підприємстві і мають намір вчинити або уже вчинили злочини проти його персоналу чи майна;
- встановлення фактів привласнення іншими фізичними або юридичними особами втраченого майна підприємства;
- перевірка кредитоспроможності ділових партнерів;
- виявлення і документування фактів порушень прав власників товарного знака;
- збір відомостей у цивільних справах стосовно юридичних осіб або громадян, які раніше не працювали на підприємстві;
- виявлення на підприємстві осіб, що займаються економічним шпигунством проти підприємства-засновника.

Під час організації системи економічної безпеки підприємства основні питання діяльності розвідки зазвичай відображаються в положеннях про розвідувальні підрозділи [5].

Отже, ефективне здійснення конкурентної розвідки дозволяє суб'єкту господарювання передбачити відповідні загрози його економічній безпеці, попередити їх та отримати значні переваги перед конкурентами.

1. Беседіна А. О. Конкурентна розвідка в системі забезпечення стратегічного розвитку підприємства / А. О. Беседіна // Бізнес Інформ. – 2012. – № 10. – С. 277–279.

2. Живко З. Б. Основні аспекти впливу конкурентної розвідки на недобросовісну конкуренцію / З. Б. Живко, С. І. Михаленич // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 35–38.

3. Ткачук Т. Ю. Місце й роль конкурентної розвідки в стратегічному плануванні інформаційної безпеки підприємства / Т. Ю. Ткачук // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2013. – № 2. – С. 47–53.

4. Штангрет А. М. Методичні засади здійснення конкурентної розвідки в системі економічної безпеки підприємства / А. М. Штангрет // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.4. – С. 302–307.

5. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия / В. П. Мак-Мак. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://scip.org.ua/2013/06/04/>

І. М. Горбань,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВПЛИВ НЕБЕЗПЕК ТА ЗАГРОЗ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В системі національної економічної безпеки проблема економічної безпеки підприємств має дуальний характер. З одного боку, функціонування підприємств здійснюється в умовах нестаціонарного (перманентно нестабільного) зовнішнього середовища, для якого характерні зниження обсягів інвестиційних вкладень, високі процентні ставки по довгострокових

банківських кредитах, нестабільність податкового законодавства та ін., що істотно знижує рівень життєдіяльності підприємств і підвищує ймовірність переходу в кризовий стан. З іншого боку, кризові тенденції на макrorівні створюють передумови негативних тенденцій розвитку регіональних систем і зниження рівня національної економічної системи [1]. У зв'язку з цим доцільно розглянути змістовні аспекти і механізми формування загроз економічної безпеки підприємств.

В цій проблематиці однією з основних задач управління економічною безпекою є вивчення процесу забезпечення належного рівня безпеки фінансової складової економічної безпеки підприємства, ідентифікація позитивних та негативних факторів, які впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства і його конкурентоспроможність, а також розробка заходів щодо підвищення економічної безпеки підприємства.

Форми прояву загроз економічної безпеки мають різний характер на макро-, мезо- й мікрорівнях і являють собою складну динамічну систему, що визначає ускладненість кризових соціально-економічних ситуацій, необхідність моніторингу інтенсивності впливу загроз на різних рівнях ієрархії соціально-економічних систем.

У кризові і посткризові періоди економічного розвитку, що має місце в даний час, найбільшу небезпеку для підприємства становить руйнування його потенціалу (виробничого, технологічного, науково-технологічного і кадрового) як головного фактора життєдіяльності підприємства, його можливостей. При цьому умови господарювання є такими, що не забезпечується здатність потенціалу до відтворення, оскільки ресурси для цього підприємство може здобувати тільки виходячи з результатів своєї діяльності, а також за рахунок позичених коштів. Але у кризовій ситуації обидва джерела інвестицій у підприємства, як правило, виявляються недоступними, що робить фінансову безпеку пріоритетною [2].

Якщо розглядати управління економічною безпекою як динамічну систему, то її вхідними впливами виступають безліч економічних інтересів, цілей підприємства, загроз, а виходами – безліч станів підприємства у визначеному просторово-часовому континуумі. Значний інтерес становить поділ впливів на

результати роботи підприємства на позитивні і негативні. До останніх належать загрози функціонування, під якими розуміється сукупність умов, процесів, факторів, що перешкоджають реалізації економічних інтересів підприємства чи створюють небезпеку для них.

Загроза економічної безпеки підприємства може бути визначена як деякий збиток, інтегральний показник якого характеризує ступінь зниження економічного потенціалу за визначений проміжок часу. При цьому виявлення і вжиття заходів, спрямованих на запобігання загрозам економічної безпеки, припускає аналіз прогнозованого стану підприємства в результаті виконання прийнятих раніше стратегічних для нього економічних і науково-технічних рішень, врахування загальних тенденцій і процесів в економіці та ін. Саме різноманіття процесів, що протікають на підприємстві, визначає досить широкий спектр загроз, які впливають на його функціонування. Тому розуміння сутнісних характеристик загроз, і, як наслідок, вироблення управлінських заходів, що їх локалізують, вимагають визначеного їхнього групування.

Проведений аналіз підходів до класифікації загроз економічної безпеки підприємств дозволив виділити шість класифікаційних ознак:

- 1) походження загрози: позасистемні, внутрішньо-системні;
- 2) рівень економічного управління;
- 3) тривалість впливу кризового явища;
- 4) ступінь ваги кризового явища;
- 5) сфера життєдіяльності (рівень проникнення й руйнування);
- 6) систематичність прояву.

Рівень економічного управління формує загрози, що відображають існуючу структуру національної економіки. За даною ознакою виділяються загрози економіки в цілому (національна безпека), регіону як територіальної складової (регіональна безпека) і підприємства як основного структурного елемента економіки країни (безпека підприємства) [3].

Вказані загрози, з одного боку, взаємозалежні між собою, зумовлюють одна одну, але з іншого боку дуже автономні. Це

визначається, як відомо, складними підпорядкованими зв'язками, що характерні для держави, регіонів і підприємств. Автономність аналізованих загроз залежить від ступеня свободи і прав, які держава надає регіонам і підприємствам, а також від рівня втрат, що виникають за проявом загрози. За даними видами загроз тісно пов'язані позасистемні, тобто зовнішні і внутрішні (внутрішньо-системні) загрози.

Суть даних загроз виражається вже і їхній назві і відображає джерело формування загрози – з боку зовнішнього для підприємства середовища і за рахунок помилок і прорахунків, допущених менеджментом самого підприємства [4]. Якщо внутрішньо-системні загрози прямо залежать від класифікації менеджменту підприємства і, отже, можуть бути вчасно виявлені та локалізовані, то позасистемні загрози, що відображають наявне економічне становище в країні, у деякій своїй частині не можуть бути локалізованими. У цьому випадку менеджмент підприємства має мати або створити системи спостереження за проявом даних загроз і обов'язково враховувати їх у своїй діяльності.

Економічні загрози підприємства різні не тільки за своїм вмістом і виникненням, але і за систематичністю прояву. У зв'язку з цим вони можуть бути поділеними на: системні загрози, котрі раз виникнувши, існують завжди (або досить тривалий час) і завжди справляють свій вплив на діяльність підприємства. До таких загроз можна віднести динамічність зміни економічного законодавства, підвищення конкуренції на ринку товарів і послуг та ін. Дані загрози мають систематичний характер прояву, оскільки відображають реальні процеси, які протікають у ринковій економіці, а також закони розвитку ринку. До несистематичних загроз відносяться такі, що справляють свій вплив на діяльність підприємства або стохастично, або з визначеним періодом виникнення.

За тривалістю впливу на функціонування і розвиток підприємства загрози поділяються на довго-, середньо- і короткострокові. Подібний розподіл відображає тривалість прояву наслідків, що є результатом прояву загрози.

В цьому контексті до довгострокових загроз можна віднести: високий рівень збиткових підприємств; низьку купі-

вельну спроможність споживачів; високий рівень конкуренції з боку транснаціональних торговельних корпорацій; високий рівень монополізації окремих товарних ринків; до довгострокових внутрісистемних загроз – низький рівень відновлення основних фондів; низький рівень технологічних рішень; звуження ринків постачання (каналів надходження товарів) та ін. Середньострокові загрози містять у собі загрози, наслідки від яких проявляються протягом 1–3-х років.

До них належать: неефективна державна політика на товарному і фінансовому ринках країни; високий рівень інфляції і постійне зростання цін на первинні матеріали і енергоносії; неефективна кредитна політика; низький рівень кваліфікації персоналу; неефективна товарно-асортиментна політика підприємства та ін.

Короткострокові загрози високодинамічні у своєму прояві, їхні наслідки справляють безпосередній вплив на діяльність підприємства протягом від одного кварталу до одного року, зокрема: кон'юктурне збільшення цін на паливо (транспортні послуги); сезонність в реалізації окремих груп товарів; недостача оборотних коштів підприємства (постійно і за періодами); високий рівень перехідної кредиторської заборгованості та ін.

За ступенем керованості загрози поділяються на керовані і некеровані, що відображає можливість локалізації менеджментом підприємства їхніх наслідків.

На керовані загрози можливе здійснення прямого впливу з боку менеджменту підприємства з метою зміни ступеня їх впливу.

Такий вплив здійснюється за результатами моніторингу економічної безпеки підприємства і виражається в комплексі стратегічних, тактичних і оперативних управлінських дій та інституціональних перетворень, що мають місце у періоді життєдіяльності підприємства.

Таким чином, цільовою спрямованістю управління економічною безпекою підприємства є формування адаптивних реакцій на дію загроз у будь-якій сфері життєдіяльності підприємства і, як наслідок, забезпечення стабільного і макси-

мально ефективного функціонування підприємства на даний момент та високого потенціалу розвитку в майбутньому.

1. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / В. О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 504 с.

2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 386 с.

3. Горбулін В. П. Засади національної безпеки України: підручник / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 272 с.

4. Шемаєва Л. Г. Управління стратегічною взаємодією підприємства з постачальниками / Л. Г. Шемаєва // Регіональна економіка. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2007. – №2. – С. 277–286.

О. Я. Гримак,

кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету економіки та менеджменту,

М. В. Вовк,

кандидат економічних наук, доцент
(*Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького*)

ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Економічна безпека – це безперебійне функціонування економіки країни, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз та характеризує здатність національної економіки до самовідтворення та підтримки порівняльного балансу з економіками інших країн. Оцінка рівня економічної безпеки базується на основі аналізу фундаментальних показників розвитку, таких як національний дохід, національний дохід на душу населення, купівельна спроможність, рівень і якість життя більшості населення, темпи інфляції, рівень безробіття тощо.

Економічна безпека країни, будучи однією з визначальних складових підсистем національної безпеки країни одно-

часно має складну структуру, оскільки включає свої складові. Перелік складових економічної безпеки є теж дискусійним, навіть дещо суперечливим. Це пов'язано з тим, що окремі складові національної безпеки, що визначені законодавством, входять до системи економічної безпеки, що викликає низку критичних зауважень науковців та практиків. Більшість дослідників економічної безпеки дійшли висновку, що основними структурними елементами економічної безпеки, які необхідно застосувати при аналізі економічної безпеки України, є такі: сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інноваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека [1, с. 67].

Фінансовий аспект економічної безпеки є одним з найголовніших аспектів економічної безпеки, індикаторами якого є: структура ВВП, динаміка інвестицій; темпи інфляції; ВВП на душу населення, ступінь диференціації доходів, дефіцит бюджету та державного боргу. Дані показники економічної безпеки взаємопов'язані між собою і дають можливість для цілісного аналізу економічної безпеки держави.

Загрози економічній безпеці з'являються зазвичай в результаті відсутності на національному рівні концепції та системи економічної безпеки, різкої диференціації доходів населення, антисоціальної політики, високого рівня корупції, недосконалості законодавчої бази, низького рівня заробітної плати і відповідно купівельної спроможності населення. Наслідками цього є заморожування активів юридичних та фізичних осіб, обмеження конвертованості валют, зниження інвестиційних надходжень, залежність від імпорту та підвищення рівня зовнішнього боргу. І як результат економічної незахищеності – загроза суверенітету та територіальної цілісності держави.

Особливої актуальності дана тема набуває сьогодні. Адже українська економіка, яка не встигла подолати наслідки глобальної економічної кризи 2008 року, увійшла в період затяжної внутрішньої політико-економічної кризи сьогодення. В Україні відчувається значний спад економічного росту, зниження ВВП, зростання темпів інфляції та зовнішнього боргу. Все це відбувається на тлі військового конфлікту на Сході країни, внутріш-

ньої політичної кризи і одночасним намаганням наблизитись до членства в Європейському Союзі.

Все вищевказане призвело до того, що економічна безпека України перебуває під загрозою. За останні роки нам не вдалося уникнути банківської кризи. Адже ще в 2008 році люди почали масово штурмувати банки, намагаючись врятувати накопичені кошти. Відбулося вилучення вкладів з банківської системи, зростання боргів за кредитами, інфляція, і як наслідок крах низки банків і зниження ліквідності банківського сектору економіки. Проте з 2012 року ситуація має тенденцію до зростання (таблиця).

Так, обсяг коштів фізичних осіб в національній валюті в банках України за II півріччя 2015 року збільшився на 13,9% – до 185,5 млрд. грн. За підсумками 2015 року 71 банк отримав прибуток на загальну суму 5,2 млрд. грн., у тому числі за грудень – 63 банки на загальну суму 21,2 млрд. грн [2].

Таблиця

Основні показники діяльності банків України, грн
(дані на 1 січня)

№ з/п	Назва показника	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.	Кількість діючих банків	175	184	182	176	176	176	180	163	117
2.	Активи банків	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	1254385
3.	Пасиви, усього	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	1254385

Джерело: [2].

Проте негативні наслідки відчула не лише банківська система. В країні відбулась масова криза довіри. Потрясіння в українській економіці негативно позначилися на стабільності національного валютного курсу. Українська гривня стала предметом економічних спекуляцій (див. рис.).

У період з січня 2008 року по січень 2009 року гривня знецінилась майже на 100% досягнувши рівня 8,05 USD/UAN. Протягом наступних чотирьох років значного коливання національної валюти не було.

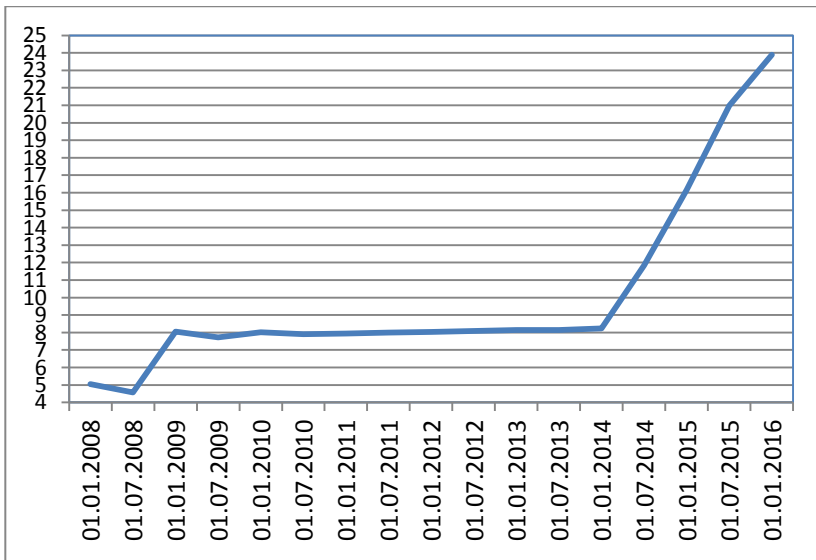

Рис. Динаміка зміни валютного курсу гривні по відношенні до долара США, встановленого НБУ у 2008–2016 рр. [2]

Проте політична криза 2014 року призвела до тотального обвалу національної валюти, яка знецінилась у 2016 році в порівнянні з 2008 роком більш, ніж у 5 разів. Також варто відзначити, що офіційні дані НБУ разюче різняться від ціни гривні на «чорному ринку», де протягом 2015 року гривня досягала 40 USD/UAH.

Як пояснює Уряд, така ситуація є не предметом спекуляції національною валютою, а стала результатом відкладеної девальвації попередньою владою. Голова Національного банку заявляє, що немає нічого екстраординарного в коливанні курсу гривні і такі процеси відбуваються щодня на усіх світових ринках [3].

Проте саме діяльність відповідних наглядових і контролюючих органів має відігравати ключову роль в стабілізації фінансової системи, а, отже, і всієї економіки держави.

Відомо, що проблеми з ліквідністю на міжбанківському ринку і часта зміна обмінного курсу є класичними проявами для

країн, що працюють в умовах кризи. Ослаблення гривні і частота її коливання негативно позначилися на діяльності малого і середнього бізнесу, які мають кредити деноміновані в іноземній валюті, на збільшенні боргових зобов'язань, рості інфляції. Все це стало причиною загрози фінансовій безпеці України.

Іншим фактором, який негативно впливає на фінансовий вимір безпеки є зовнішній фактор. Якомога швидке приєднання до євро зони розглядалося як запорука економічного розвитку і процвітання. Проте сьогодні і деякі країни Євро зони перебувають у затяжній фінансовій та політичній кризі. Сама приналежність до Європейського Союзу у декількох країнах ставиться під питанням, як і використання євро як національної валюти.

Крім того, членство в зоні євро не гарантує безпеки, а, навпаки, поспішний і неадекватний вступ в Євросоюз, як у випадку Греції, може викликати драматичні наслідки не тільки для економічної безпеки, а і національної. Тому українській владі потрібно використовувати стратегію адаптації, а не сліпого і бездумного копіювання. Варто передбачати загрози, здійснюючи потрібні і послідовні реформи. Проте ці дії в значній мірі гальмуються відсутністю комплексної політики в цій галузі і слабкістю державного управління. Легше аналізувати і діагностувати загрози, вживаючи ефективних заходів, ніж ліквідовувати їх наслідки.

Отже, фінансовий аспект економічної безпеки залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх факторів, від соціального і політичного життя в країні і за її межами.

Основним завданням і стратегією українського уряду для підтримання рівня економічної безпеки є стабілізація національної валюти, зниження рівня інфляції, ріст ВВП, підвищення рівня і якості життя населення.

1. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.01 / І. Г. Мішина. – Донецьк, 2007. – 235 с.

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/02/5>.

О. Й. Жабинець,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,

І. В. Цюпко,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ РЕЙТИНГОВИМИ АГЕНТСТВАМИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

У розвинених державах світу фінансова стійкість страхових компаній визначається за допомогою рейтингів безпеки, які публікуються рейтинговими агентствами. Серед провідних міжнародних рейтингових агентств особливе місце займає так звана «Велика трійка»: Standard&Poor's (1860 p.), Fitch Ratings (1913 p.) і Moody's Investors Service (1909 p.). Ці рейтингові агентства (відповідно до аналізу Deutsche Welle) у 2011 році концентрували приблизно 95% ринку [1].

Кожна рейтингова агенція має власні: 1) рейтингову шкалу; 2) рейтингові стандарти; 3) сукупність компаній, які підлягають рейтингуванню та ін., а також використовує велику кількість плюсів та мінусів для вираження незначних змін між класами рейтингів. Внаслідок цього дуже часто в рейтингах різних агенцій одна й та сама страхова компанія може займати різні позиції. З огляду на це для об'єктивності висновків варто ознайомитись із рейтингами двох або більше агенцій для оцінки фінансової стабільності страховика. Більше того, агенції можуть змінити рейтинг компанії в будь-який момент.

Рейтинги фінансової стійкості страховиків поділяються на короткотермінові та довготермінові.

Короткотермінові рейтинги фінансової стійкості страховиків оцінюють фінансовий стан страхової компанії та її потенціал щодо виконання зобов'язань перед страхувальниками протягом найближчого року. Короткотерміновий рейтинг фі-

нансової стійкості страховика охоплює всі фактори, що розглядаються в контексті рейтингу фінансової стійкості страховика, причому найбільше враховується вага коефіцієнту короткострокової ліквідності, фінансова гнучкість та відповідність нормативам платоспроможності, і меншою мірою – конкурентоспроможність і прибутковість у майбутньому.

Водночас, рейтингові агенції наголошують на тому, що рейтинг фінансової стійкості страховика не є рекомендацією щодо покупки страхового полісу або розриву уже діючого договору зі страховиком.

Аналізуючи функціонування світових рейтингових агентств науковці вказують на численні внутрішні проблеми та недоліки їх функціонування [2, с. 112], однак найважливішими із них, на нашу думку, слід вважати матеріальну залежність рейтингових агентств від об'єктів рейтингування, розбіжності в методології рейтингування, внаслідок чого неможливо співставити їх оцінки, а також олігополістичність ринку рейтингових агентств, що в свою чергу вимагає посилення державного нагляду за їх діяльністю.

Незважаючи на численні недоліки системи формування рейтингів страховиків через рейтингові агентства сьогодні на вітчизняному страховому ринку простежуються чіткі тенденції розвитку даного напрямку оцінки фінансової стійкості страхових організацій.

До Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств НКЦПФР сьогодні включено наступні вітчизняні рейтингові агентства: «ЕКСПЕРТ – РЕЙТИНГ», «ІВІ – Рейтинг», «Кредит-Рейтинг», «РЮРІК», «Стандарт-Рейтинг», «Українське кредитно-рейтингове агентство», а також низку міжнародних рейтингових агентств, що визнані НКЦПФР [3].

Ключовими факторами, що впливають на рейтинг фінансової стійкості страховика, визначено, зокрема, наступні фактори:

- широта спектра послуг страхової компанії і її ринкова частка;
- основна спеціалізація компанії, основні категорії клієнтів, канали просування послуг;

- наявність розгалуженої філіальної мережі;
- рівень професіоналізму співробітників, ступінь пропрацьованості страхових договорів;
- ділова репутація компанії;
- приналежність до фінансово-промислових груп;
- конкурентність тарифної політики;
- розмір, диверсифікованість і надійність фінансових інвестицій;
- збалансованість страхового портфеля;
- рівень управління страховими ризиками;
- показники фінансово-економічної діяльності і їх динаміка (розмір і структура капіталу й активів підприємства, відсоток виплат страхового відшкодування, частка перестраховування в загальному обсязі страхових послуг, рівень резервів, рентабельність і платоспроможність підприємства, достатність грошових потоків для погашення зобов'язань) [4].

В Україні формування системи рейтингових агентств, особливо в контексті оцінювання фінансової стабільності страхових компаній, все ще знаходиться на етапі становлення. Зростання вимог до безпеки у функціонуванні світової та національної фінансової системи вимагатиме від держави та страхових компаній посилення уваги до оцінки фінансової стійкості страхових організацій, її діагностики та прогнозування, що в свою чергу сприятиме забезпеченню стабільності та безпеки економіки нашої держави, а особливо її фінансової сфери.

1. S&P warning puts damper on Eurogroup plans. Andrea Rönsberg 05.07.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.de/sp-warning-puts-damper-on-eurogroup-plans/a-15212433>

2. Пластун О. Л. Удосконалення діяльності рейтингових агентств на основі врахування біржової інформації / О. Л. Пластун // Фінанси України. – 2012. – № 7. – С. 108–117.

3. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>

4. Офіційний сайт РА «Кредит-Рейтинг». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua>

З. Б. Живко,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Формування кадрового потенціалу сучасного підприємства є одним з основних факторів інвестиційного розвитку економіки, оскільки створення реального потенціалу живої праці, знань і навиків, що охоплює безпосередньо все підприємство, трудовий колектив і кожного індивіда поступово стає найбільш цінним та важливим активом організації. Головна мета формування кадрового потенціалу підприємства полягає в забезпеченні його необхідними трудовими ресурсами, які здатні ефективно вирішувати завдання та досягати поточних і стратегічних цілей організації.

Вагомий внесок у теоретичне розроблення проблем формування, розвитку та оцінки інвестування у людський капітал внесли такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Д. Богиня, С. Брю, О. Грішнова, Г. Дмитренко, І. Журавльова, А. Кір'янова, А. Кудлай, О. Кузнєцова, О. Левченко, К. Макконнел, І. Рісіна, В. Савченко, Р. Земська та ін.

В умовах динамічних змін конкурентного середовища підвищення ефективної діяльності підприємства неможливе без здійснення інвестицій у навчання персоналу, розвиток творчих здібностей працівників, гідної оцінки праці. На думку І. В. Журавльової та А. В. Кудлай інвестиції у розвиток персоналу – це будь-які дії, що спричиняють підвищення кваліфікації та здібностей працівників, а отже й продуктивності праці [2, с. 29].

З підвищенням продуктивності праці відповідно зросте результативність роботи працівників, що стане одним із головних рушійних сил до економічного процвітання підприємства.

Реалізація важливих і невідкладних завдань щодо розвитку персоналу потребує залучення значних ресурсів, особливо матеріальних, якими виступають передусім інвестиції.

Інвестувати в людський капітал означає інвестувати в краще майбутнє підприємства. Процес інвестування здійснюється розглядається і як вкладення фінансових ресурсів, і як витрати часу та сили, тобто як певні види людської діяльності [1, с. 33].

Віддача від інвестицій у людину виражається у вигляді прямих і непрямих матеріальних (вищий рівень заробітків, більша можливість брати участь у прибутках організації, кращі умови праці, привілеї та пільги) і моральних (задоволеність від обраної професії, відчуття стабільності та впевненості у майбутньому тощо) вигод. Інвестиції в людський капітал доцільні, якщо поточна вартість майбутніх вигод більша або хоча б дорівнює витратам [3, с. 208].

Усі інвестицій у людський капітал К. Макконнел і С. Брю розділяють на такі групи:

- витрати на освіту (включаючи загальну та спеціальну, формальну та неформальну освіту, підготовку за місцем роботи і т. ін.). Вони є найочевиднішим, найпоширенішим і, напевно, найважливішим видом інвестицій у людський капітал. Освіта формує працівників, які стають кваліфікованішими і продуктивнішими;

- витрати на охорону здоров'я витрати на профілактику захворювань, медичне обслуговування, раціональне харчування та поліпшення життєвих умов – продовжує тривалість життя, підвищує працездатність і продуктивність праці;

- витрати на мобільність, завдяки яким працівники переміщуються з місць відносно низької продуктивності праці в місця з відносно високою продуктивністю, збільшуючи тим самим результати використання свого людського капіталу [4, с. 176]. Крім названих вище, відповідно до основних активів людського капіталу, до інвестицій відносять також витрати на пошук економічно значимої інформації, виховання дітей (вкладення в майбутній людський капітал) та ін.

Перш за все розглянемо показники кадрової безпеки підприємств високотехнологічних галузей економіки, зокрема:

машинобудування, виробництво машин та устаткування, виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування, виробництво транспортних засобів та устаткування (таблиця).

Таблиця

**Показники кадрової безпеки високотехнологічних
промислових підприємств України**

Роки	Кількість найманих працівників	Середньо-місячна заробітна плата працівників	Рівень приросту на роботу працівників	Рівень звільнення з роботи працівників	Заборгованість із виплати заробітної плати на 1 січня	Кількість працівників, які працювали в умовах вимушеної неповної зайнятості	
						знаходились у відпустках без збереження заробітної плати	переведені з економічних причин на неповний робочий день/тиждень
	тис. осіб	грн	%	%	млн грн	тис. осіб	
Промисловість							
2010	2842	2580	24,2	26,6	686,2	171,6	674,1
2011	2800	3120	26,7	29,6	581,9	92,0	446,5
2012	2763	3500	23,0	28,2	508,2	78,4	402,0
Машинобудування							
2010	578	2264	23,7	24,2	301,1	49,3	237,1
2011	587	2765	26,4	26,6	296,0	23,1	163,5
2012	585	3089	20,9	25,5	268,2	24,3	163,6
Виробництво машин та устаткування							
2010	253	2253	22,5	25,1	116,2	18,5	88,3
2011	250	2770	25,2	29,2	92,2	11,5	54,9
2012	243	3092	21,1	26,5	95,1	10,2	48,7
Виробництво транспортних засобів та устаткування							
2010	2010	2010	2010	2010	2010	2010	2010
2011	2011	2011	2011	2011	2011	2011	2011
2012	2012	2012	2012	2012	2012	2012	2012
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування							
2010	149	2098	22,9	23,3	109,7	13,3	57,7
2011	148	2539	25,1	24,7	142,2	7,7	39,3
2012	148	2777	20,7	26,1	115,2	7,2	42,7

Джерело: згруповано автором за матеріалами [5].

Аналіз показників таблиці дає підстави стверджувати, що найбільше відношення людей до роботи, до виконання функціональних обов'язків погіршилося:

- на металургійних підприємствах – у 33%;
- машинобудування – 16,7%;
- транспорт та логістика – 25%.

Основні причини даної ситуації – це масові звільнення працівників, невпевненість у завтрашньому дні, скорочення HR-бюджетів, скорочення тривалості робочого дня зменшення виплат заробітної плати, зрівнялівка та відсутність інвестицій в кадровий потенціал тощо.

Отже, розвиток кадрового потенціалу підприємства можливий за умови цілеспрямованих вкладень з боку людини, організації, держави.

Саме люди, їх знання, уміння, здібності, досвід, інтелектуальний запас, який накопичується може стати джерелом доходів.

Саме тому, на нашу думку головним стратегічним пріоритетом підприємства має стати розвиток людського капіталу за рахунок здійснення інвестицій в освіту, науку, професійну підготовку, охорону здоров'я, що забезпечить у майбутньому не лише розвиток інтелектуального та професійного росту індивіда й підвищить конкурентоспроможність підприємства, що в перспективі стане головною рушійною силою швидкого розвитку економіки держави.

1. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К.: Знання; КОО, 2001. – 254 с.

2. Живко З. Б. Менеджмент персоналу: навчальний посібник / З. Б. Живко, І. Ю. Копелєв, І. Б. Гапій, М. О. Живко, І. М. Горбан. – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 380 с.

3. Журавльова І. В. Управління людським капіталом: наукове видання / І. В. Журавльова, А. В. Кудлай. – Х.: ХНЕУ, 2004. – 284 с.

4. Макконел К. Р. Економікс: принципи, проблеми і політика / К. Р. Макконел, С. Л. Брю. – Т. 2. – М.: Республіка, 1992. – 400 с.

5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.com.

М. О. Живко,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права ЛУБП,

А. І. Вольних,
студентка ІКТА
(Національний університет «Львівська політехніка»)

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Провідне місце в забезпеченні економічної безпеки підприємницької діяльності та держави в цілому посідає інформаційна безпека, захист інформаційних ресурсів як складових частин національної безпеки, адже втрати від витоку інформації можуть спричинити не лише збитки підприємству, але й призвести його до банкрутства й краху, негативно вплинути на розвиток економіки, політики та безпеки держави.

Національна безпека (national security) категорія політичної науки (політології), що характеризує стан соціальних інститутів, який забезпечує їхню ефективну діяльність для підтримки оптимальних умов існування особистості та суспільства. Вона відображає зв'язок безпеки з нацією [1].

Концепція (concept, conception від лат. conceptio сприйняття) слугує юридичним актом, який містить керівні принципи та цільові настанови щодо шляхів, засобів та методів захисту життєво важливих інтересів людини, соціальної групи, суспільства та держави. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України схвалена Верховною Радою України 16 січня 1997 року [2]. Концепція складається з п'яти частин: 1. Загальні положення та принципи; 2. Національні інтереси України; 3. Загрози національній безпеці України; 4. Основні напрями державної політики національної безпеки України; 5. Система забезпечення національної безпеки України.

У зв'язку з цим основні категорії національної безпеки можна розглядати в їх взаємозв'язку з діючою концепцією та з огляду формулювання узагальненого поняття національної безпеки.

Національна безпека це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Дослідники націобезпекової проблематики виділяють чимало складових, що становлять сутнісне наповнення національної безпеки. Однією з них є інформаційна складова.

Поки що дискусійним залишається питання: чи є інформаційна безпека складовою національної, чи необхідно, зважаючи на неподільність та цілісність національної безпеки, говорити про національну безпеку в інформаційній сфері, відтак розглядати прояви національної безпеки у даній сфері.

У ст. 17 Конституції України закріплено, що захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [3]. У Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. [4] йдеться «про основні сфери національної безпеки», серед яких виокремлюється й інформаційна.

У концептуальному плані вважається, що національна безпека становить собою цілісний екзистенціальний феномен, відтак не може бути репрезентована сукупністю корелятивно пов'язаних складових (економічна, інформаційна, політична безпека тощо).

Національну безпеку слід аналізувати крізь призму її системних властивостей, отже доцільно говорити про національну безпеку в інформаційній сфері, екологічній тощо. Адже із виникненням інших «складових» національна безпека як така не змінить своєї сутності.

Водночас, коли ведеться мова про прояви національної безпеки у різних сферах життєдіяльності, то виникнення чи то нових суспільних відносин, чи то сфер життєдіяльності жодним чином не вплине на зміст національної безпеки, лише змінить її форму, оскільки національна безпека знаходитиме свій прояв у нових сферах.

Органічна ж сукупність елементів, що входять до націобезпекового середовища, поєднуються між собою кореляційними зв'язками, утворюючи таким чином систему національної

безпеки. Саме у цьому полягають основні розбіжності наукових досліджень проблематики з безпеки, котрі при дослідженні даного феномену не використовують евристичного потенціалу націобезпекознавчого підходу.

Інтегруючи положення щодо досліджуваного питання, викладемо основні постулати бачення даної проблеми.

По-перше, національні інтереси, загрози їм, управління цими загрозами в усіх галузях національної безпеки знаходять своє виявлення, реалізуються виключно через інформацію та інформаційну сферу.

По-друге, людина та її права, інформація та інформаційні системи та права на них це основні об'єкти не лише національної безпеки в інформаційній сфері, але й основні елементи всіх об'єктів безпеки в усіх галузях.

По-третє, розв'язання завдань національної безпеки пов'язано з використанням інформаційного підходу як основного науково-практичного методу.

По-четверте, проблема національної безпеки має яскраво виражений інформаційний характер.

По-п'яте, нехтування розвитком інформаційної сфери унеможливорює забезпечення національної безпеки.

По-шосте, інформаційна складова є притаманною будь-якій сфері життєдіяльності суспільства [5, с. 73].

Такі поняття, як інформаційна безпека, інформаційний суверенітет, інформаційний простір та інші, досить тісно пов'язані з даною проблематикою, є доволі поширеними та, на перший погляд, цілком зрозумілими.

Інформаційна безпека виступає невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Об'єктами інформаційної безпеки вважаються інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну та телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури країни.

Результатом виконання Програми мав би стати пакет нормативних документів, що стосується усіх аспектів використання засобів обчислювальної техніки для оброблення та збе-

рігання інформації обмеженого доступу; комплекс державних стандартів із документування, супроводження, використання, сертифікаційних випробувань програмних засобів захисту інформації; банк засобів діагностики, локалізації та профілактики вірусів, нові технології захисту інформації з використанням спектральних методів, високотехнологічні та надійні криптографічні методи захисту інформації тощо [6].

На підставі викладеного вище, можемо стверджувати, що інформаційна безпека України один із видів національної безпеки, важлива функція держави. Інформаційна безпека України полягає у: законодавчому формуванні державної інформаційної політики; створенні відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, окремими громадянами та об'єднаннями громадян, а також іншими суб'єктами права в Україні; гарантуванні свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; усебічному розвитку вітчизняної інформаційної структури; усесторонній підтримці розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки та техніки, а також особливостей духовно-культурного життя народу України; утворенні та запровадженні безпечних інформаційних технологій; захисті права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охороні державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження державою; утворенні загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захисті національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції; законодавчому визначенні порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України [7, с. 714].

На нашу думку, найбільш конструктивним шляхом щодо визначення поняття «інформаційна безпека», є виокремлення

його базових ознак, які виступають похідними від поняття національна безпека, і повинні враховувати його сутнісні ознаки.

Таким чином, досліджуючи поняття інформаційної безпеки, можна виокремити декілька підходів стосовно визначення сутності даного феномену, а саме розуміння інформаційної безпеки в якості: стану захищеності інформаційного простору держави; процесу управління загрозами та небезпеками, що забезпечує інформаційний суверенітет України; стану захищеності національних інтересів України в інформаційному середовищі; захищеності встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі; прийняття певних превентивних заходів; суспільних відносин, пов'язаних із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі; важливої функції держави; невід'ємної частини політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки.

1. Данільян О. Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. – Х.: ФОЛІО, 2002. – 296с.

2. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16 січ. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – С. 85.

3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами від 8 грудня 2004 р. // Офіційне видання. – К.: Ін Юре, 2006.

4. Про основи національної безпеки України: закон України від 19 черв. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 351.

5. Лопатин В. Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство / В. Н. Лопатин // Санкт-Петербургский ун-т МВД России. – СПб.: Фонд «Университет», 2000. – 428 с.

6. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – С. 182.

7. Юридична енциклопедія: в 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл. імені М. П. Бажана. – 1999. – Т. 2.: Д–Й. – 744 с.

А. С. Завербний,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри зовнішньоекономічної
та митної діяльності,

Г. І. Пушак,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної
та прикладної економіки,

М. С. Псуй,

кандидат економічних наук,
асистент кафедри
економіки підприємства та інвестицій
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРУВАННЯ

Важливу роль у формуванні економічної безпеки українських підприємств в сучасних умовах господарювання відіграють їх працівники (дані складові, як показало аналізування літературних джерел прийнято відносити до інтелектуальної та кадрової складових економічної безпек підприємства [4]).

Однак, потрібно виокремити саме соціальну складову економічної безпеки підприємств. Оскільки соціальна відповідальність українського підприємства перед своїми працівниками повинна стати повсякденною нормою.

В кризових умовах господарювання та інтегрування України у європейське та світове господарство тематика удосконалення соціальної складової є сьогодні актуальною як для українських суб'єктів підприємництва так і їх найманих працівників, які безпосередньо зацікавлені у розвитку мотивування, забезпечення соціальними благами, свободи творчості, гарантії тощо.

Що стосується процесу євро інтегрування України, то соціальна складова набуває нового і надзвичайно важливого значення. І якщо Маастрихтський договір закріпив значення соціальної політики на європейському рівні та принципи сприяння соціальному діалогу і партнерству, то Амстердамський договір інноваційно підійшов до координування політики зайнятості з чітко визначеними ролю та відповідальністю соціальних партнерів. ЄС закріпив соціальний діалог як прогресивну частину загальної стратегії [1].

Україна повинна орієнтуватися саме на цей інноваційний процес, якщо бажає й надалі інтегруватися в європейський та світовий економічний простір [4]. Адже в умовах реального реформування економіки важливого значення набуває добробут громадян, як складова національної, зокрема економічної безпеки країни.

Однак, в сучасних кризових умовах господарювання керівництво більшості українських підприємств практично забуло про потреби власного персоналу.

В більшості організацій не звертається увага на те, що в умовах різкого зростання цін на всі, в тому числі життєво важливі товари і послуги працівникам доводиться досить скрутно, їх рівень корисності значно знижується.

При відсутності, крім обов'язкових, затверджених українським законодавством, інших складових соціального пакету, не звертання уваги на потреби персоналу керівництво українських підприємств стикається із значним рівнем відтоку кращих кадрів (як одного із основних індикаторів, що характеризують соціальну складову економічної безпеки підприємства) в інші підприємства (в тому числі й закордонні), де вказані складові ефективно використовуються.

Даний процес стане значно динамічнішим за умови європейського інтегрування нашої держави завдяки спрощенню пересування між країнами (ліквідації бар'єрів, зокрема спрощена чи повна відміна візових режимів).

Конкуруючі підприємства (перш за все іноземні) за умови ефективного застосування додаткових складових соціального пакету, ознайомивши з ними потенційних праців-

ників зможуть легко переманити кращі українські кадри до себе [2].

Слід зазначити, що витрати на соціальний пакет не є надзвичайно високими. Як показує дослідження, єдине, що стимулює практично всіх українських підприємств, це те, що фінансувати всі витрати на соціальний пакет потрібно виключно зі свого прибутку. Додаткові ж складові соціального пакету в кінцевому результаті зможуть принести значні ефекти (в тому числі й економічний та соціальний) від їхнього впровадження на українських підприємствах.

Як висновок потрібно зазначити, що українська економіка, зокрема суб'єкти підприємництва рано чи пізно теж будуть вимушені перейти до цивілізованих відносин з власними працівниками, виробити поведінку у відповідності до прийнятих у цивілізованому світі правил.

Досягнувши стабільного становища на підприємстві, роботодавець не в змозі безкінечно нарощувати рівень заробітної плати, в той час як соціальний пакет можна розширювати і доповнювати все новими складовими. Це сприятиме підвищенню продуктивності праці і оптимізувати витрати на управління персоналом підприємства.

Отже, від того як керівництво підприємства стимулюватиме власних працівників в значній мірі залежатиме активність та ефективність останніх, в тому числі й при формуванні соціальної складової економічної безпеки підприємства та держави вцілому.

1. Крещенко Н. Соціальний діалог з позиції країн ЄС / Н. Крещенко // Віче. – 2010. – №18. – вересень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2197/>

2. Цимбалюк С.О. Соціальний пакет: сутність і місце в системі розподільчих відносин / С. О. Цимбалюк // Demography, Workforce Economy, Social Economy and Policy 9-10(1)'2013. – С. 87-90.

3. Штамбург Н. В. Складові економічної безпеки підприємства / Н. В. Штамбург // Наука молода. – 2011. – №1 (4). – С. 490-496.

4. Melnyk O. G Factors of enterprise competitiveness formation at the arms market / O. G. Melnyk, O. I. Kuzmin, D. A. Panasenko // Actual Problems of Economics. – 2012.

В. О. Занора,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки
(*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*),

І. Ю. Недотопа,
магістрантка кафедри
економічної кібернетики та маркетингу
(*Черкаський державний технологічний університет*)

РИЗИКИ, ЗАГРОЗИ, НЕБЕЗПЕКИ, МОЖЛИВОСТІ: ВЗАЄМОУЗГОДЖЕННЯ КАТЕГОРІЙ

Трансформаційні процеси вітчизняного ринкового середовища, підсилені глобалізацією, підвищенням рівня конкуренції, складним суспільно-політичним та соціально-економічним становищем України тощо, спрямовують увагу на подальше дослідження таких категорій як «ризик», «загроза», «небезпека» та «можливості», наявністю яких характеризується функціонування суб'єктів господарської діяльності, їхнього взаємоузгодження. Результативність системи управління, складниками якої є підсистеми управління ризиками, управління фінансово-економічною безпекою, зокрема, визначається одним із таких основних чинників як дієвість операцій, що визначається адекватністю формалізації та чіткістю постановки завдань, залежних також й від ідентифікації сутності, змісту та взаємоузгодження різноманітних категорій, серед яких «ризик», «загроза», «небезпека» та «можливість». Тобто безумовним є те, що формування понятійно-категоріального апарату є одним із основних складників базису ефективного управління господарською діяльністю суб'єкта підприємництва.

Наявність різноманітних підходів та поглядів вчених і фахівців щодо сутності, змісту та взаємоузгодження категорій «ризик», «небезпека», «загроза» та «можливість» зумовлюють плутанину в їхньому використанні, що негативно позначається на результативності системи управління. Перехід до формування інтегрованої системи управління [1], що включає такі підсистеми як управління фінансово-економічною безпекою,

управління ризиками, які активно розвиваються, вимагає, на думку авторів, уніфікації терміновживання. Зазначене свідчить про те, що саме об'єктивна необхідність зумовлює глибший критичний аналіз сформульованої проблематики, серед складнощів опрацювання якої має місце те, що переважна більшість науковців, виокремлюючи ці категорії як різні за змістом, не визначає їхній взаємозв'язок або ж згадує про нього опосередковано.

Серед перспективних визначень категорії «ризик» його інтерпретації в міжнародних стандартах, керівництвах з управління ризиками, зокрема, у керівництві «Структурний підхід до Управління Ризиками Підприємства (UPM) та вимоги ISO 31000». У згаданому документі ризик визначається як вплив невизначеності на мету. На нашу думку, доречним все-таки є ширше визначення ризику, що передбачатиме врахування основних його характеристик, а саме ймовірності реалізації причини та рівня наслідків.

Підсумком критичного аналізу низки підходів щодо визначення сутності категорії «ризик», тлумачень його характеристик є авторське бачення, згідно з яким ризик запропоновано визначати як вплив певної ситуації/сукупності обставин на мету, що характеризується ймовірністю перетворення умов в причину та прогнозованим рівнем наслідку, що є результатом дії причини.

Одночасно зазначимо, що наслідки можуть мати не лише негативний, а й позитивний характер. Ознайомлення зі стандартами управління ризиками, якими керується ФЄАУР (Федерація європейських асоціацій управлінців ризиками) підтверджує думки авторів та дозволяє виокремити два основні аспекти, що є складниками категорії «ризик», а саме: позитивний; негативний.

Щодо сфери фінансово-економічної безпеки, то в ній загалом фігурує лише один із двох аспектів, а поняття «небезпека» та «загроза» в безпекології вживаються в контексті саме негативного аспекту, що виступає об'єднуючим для них. Такий підхід є логічним з огляду на саму сутність системи фінансово-економічної безпеки, головною метою якої є забезпечення

безпеки суб'єкта господарювання шляхом захисту від негативних явищ. Доречність ототожнення та вживання згаданих термінів в якості синонімів підкріплено й вивченням їхньої семантики та визначеннями, що їх надають тлумачні словники.

Таким чином, основними підходами щодо взаємоузгодженості згаданих термінів є такі: ризик, загроза та небезпека ототожнюються між собою; загроза, небезпека – синоніми, та виступають джерелом ризику; усі категорії різні за сутністю та не ототожнюються одна з одною, проте взаємопов'язані між собою; ризик є ширшим поняттям, складниками якого є небезпека та загроза, що ототожнюються між собою та є вираженням негативного аспекту ризику.

Уніфікована структура взаємоузгодженості понять, визначена авторами, наведена на рисунку.

Рис. 1. Структура взаємоузгодженості понять «ризик», «небезпека», «загроза», «можливості»

Резюмуючи, зазначимо, що опрацювання фахової літератури дозволяє зробити висновок про те, що доцільно ототожнювати категорії «небезпеки» та «загрози», які можна охарактеризувати як негативний аспект категорії «ризик», що є ширшим поняттям.

Однак «ризик» має ще й позитивний аспект, що обґрунтовано провідними фахівцями з управління ризиками, до якого належить категорія «можливості» («сприятливі можливості»).

1. Занора В. О. Ризик-орієнтоване управління виробничо-технологічними витратами машинобудівних підприємств / В. О. Занора // Бізнесінформ. – 2014. – С. 157–161.

Н. В. Зачосова,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки
(*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*)

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Проблема управління системою економічної безпеки фінансових установ актуалізується в зв'язку з кризовими тенденціями, які спостерігаються нині на фінансових ринках багатьох країн. Цей факт відзначають в своїх роботах такі сучасні вчені, як С. І. Мельник [1], І. П. Мойсеєнко [2], В. М. Фурман [3] та інші. Політична і економічна нестабільність стають причиною появи все нових і нових видів загроз нормальному функціонуванню фінансових установ, внаслідок яких зменшується кількість клієнтів фінансових компаній, скорочується рівень їх фінансування, втрачаються конкурентні переваги, що в підсумку може призвести до банкрутства і ліквідації фінансового посередника. У відповідь на новоявлені небезпеки повинні бути запропоновані нові форми управління системами економічної безпеки фінансових установ, що дозволить їм адаптуватися до сучасних умов ведення бізнесу.

Невирішеною на даний момент залишається проблема визначення пріоритетів управління системою економічної безпеки фінансових установ з урахуванням обмеженості їх корпоративних ресурсів. Не викликає сумніву необхідність застосування комплексного підходу в питанні організації захисту активів фінансових посередників від негативного впливу на їх цілісність і ефективність використання, проте в умовах недостатнього рівня фінансування цього процесу, вкрай важливим є вибір домінантних напрямків забезпечення економічної безпеки, які повинні компенсуватись внутрішніми резервами фінансових установ.

З огляду на обставини, в яких працюють вітчизняні фінансові установи, можна запропонувати наступний перелік

пріоритетів управління системою економічної безпеки фінансових установ:

- замість створення окремої служби економічної безпеки, призначити в кожному відділі співробітника, відповідального за функціональний напрямок безпеки, в забезпеченні якого задіяний даний відділ;

- акцентування уваги на фінансовій та інформаційній безпеці з передачею наявних вільних ресурсів на їх забезпечення; основні загрози для нормальної діяльності фінансових компаній мають фінансову природу або ж пов'язані з крадіжкою, видозміною, використанням не за призначенням конфіденційної інформації або інформації з обмеженим доступом, клієнтських баз даних, тому доцільно пріоритетним напрямком забезпечення економічної безпеки фінансових установ визначити організацію захисту від кібератак та злочинів, пов'язаних із використанням корпоративних даних не в інтересах компанії;

- для невеликих фінансових установ, таких як кредитні спілки та ломбарди, доцільним є передання завдання забезпечення економічної безпеки зовнішнім компаніям, які спеціалізуються на організації захисту суб'єктів господарювання від різного роду небезпек та загроз; використання послуг аутсорсингу для залучення персоналу з метою розробки та запровадження механізмів гарантування нормального стану різних підсистем системи економічної безпеки;

- перехід від практики компенсації збитків від негативного впливу загроз на економічні показники фінансових установ до превентивних заходів: особлива увага повинна приділятися перевірці потенційних партнерів, контрагентів та клієнтів, що прагнуть скористатись послугами отримання фінансових ресурсів від фінансових установ на тих чи інших договірних умовах;

- організація тісної співпраці як між фінансовими установами одного виду, так і між професійними учасниками різних сегментів фінансового ринку задля формування єдиної бази даних клієнтів, що вчиняли шахрайські дії стосовно компаній, а також співробітників, які несумлінно виконували свої

обов'язки, чим нанесли шкоду фінансовому стану установи або її діловій репутації;

- розробка документації, яка б регламентувала відносини між суб'єктами забезпечення економічної безпеки фінансових установ, як зовнішніми, так і внутрішніми; чітко окреслювала мету, завдання та напрямки підтримки належного рівня економічної безпеки, та встановлювала відповідальність за недотримання її норм;

- започаткування перманентного моніторингу стану економічної безпеки фінансових установ з боку їх керівництва, власників, акціонерів та інших категорій стейкхолдерів;

- усестороння перевірка претендентів на керівні посади, обов'язкове періодичне оцінювання рівня лояльності персоналу; приділення великої уваги підбору кадрів, адже саме персонал останнім часом є джерелом великої кількості загроз нормальному функціонуванню фінансових установ та стану їх економічної безпеки.

Таким чином, акцентування уваги при управлінні системою економічної безпеки фінансових установ на конкретних чітко зазначених напрямках дозволить забезпечити ефективність її роботи в сучасних економічних умовах при наявності обмежених ресурсів на її формування та розвиток. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці конкретних документів для інформаційного забезпечення функціонування систем економічної безпеки сучасних фінансових установ, які будуть містити мету, перелік суб'єктів, об'єктів, елементів комплексної системи економічної безпеки, а також принципи її створення та функціонування.

1. Мельник С. І. Сучасні підходи до моделювання системи економічної безпеки комерційного банку / С. І. Мельник // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.16. – С. 357–363.

2. Мойсеєнко І. П. Основи системного управління економічною безпекою банку / І. П. Мойсеєнко, Д. Д. Гандзюк // Збірник наукових праць Буковинського університету. Економічні науки. – 2015. – Вип. 11. – С. 94–102.

3. Фурман В. М. Особливості управління економічною безпекою сучасних страхових компаній як одного із видів фінансових установ / В. М. Фурман, Н. В. Зачосова // Агросвіт. – 2015. – № 15. – С. 20–25.

В. Я. Карковська,
кандидат економічних наук, доцент кафедри АФМ,
П. І. Васюник,
магістрант кафедри АФМ,
В.Я. Дубик,
магістрант кафедри ТУ
(Національний університет «Львівська політехніка»)

МІЖНАРДИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Сільськогосподарське виробництво є головною галуззю агропромислового комплексу, оскільки спрямоване на вирішення проблем виробництва і реалізації продовольства. Питання продовольчого забезпечення населення і продовольчої безпеки країни, які знаходяться в безпосередній залежності від раціонального поєднання різних форм власності і господарювання забезпечують ефективність сільськогосподарського виробництва. Важливим щодо стимулювання розвитку сільського господарства є врахування державної підтримки. Для глибшого аналізу цього напряму стимулювання сільського господарства доречним буде проаналізувати світовий досвід.

Державна підтримка аграрного сектору, в розвинутих країнах супроводжується виділення значних сум дотацій для виробників продукції сільського господарства, зокрема США та країни ЄС продовж 4 років збільшують дотації аграрного сектора економіки [1].

В країнах ЄС на підтримку сільського господарства виділяються кошти як з єдиного бюджету Євросоюзу так і з національних бюджетів. Країни європейського союзу розробили та активно впроваджують Єдину сільськогосподарську політику. Згідно даної політики проводиться забезпечення фіксованої закупівельної ціни та надаються субсидії на експорт продукції аграрного сектора економіки. Тим не менше кожна країна може застосовувати додаткові засоби стимулювання [3].

Також в країнах ЄС надається пільгове кредитування надається 40% фермерських господарств. В Іспанії збереження сільського господарства виробника поставлено на перше місце,

тобто діє механізм сільськогосподарських ризиків. В Греції державна підтримка має вияв звільнення від оподаткування. В Італії під егідою держави створена система кредитної кооперації. В Данії держава виступає гарантом перед банком за взяті фермерами кредити [2].

У Канаді надають безвідсоткові авансові кредити для проведення весняно-польових робіт і осінні безвідсоткові кредити, дозволяють фермерам відстрочити збут сезонної продукції [3, с. 15].

У Фінляндії частину державної підтримки здійснюється через Фонд сільського господарства, що формується за рахунок державних перерахованих, відсотків по позиках і податків на земельні угіддя. Фонднадає фермерам кредити на будівництво будівель і комунікацій, покупку сільськогосподарського обладнання, рекультивацію земель, формування продуктивного стада під 4–7% річних в залежності від регіону.

Особливу роль в бюджетній підтримці сільського господарства за кордоном на відміну від української практики відіграє система сільськогосподарського кредиту. Наприклад, в Німеччині існує система допомоги починаючим фермерам (стартапам), яка включає, крім безоплатних позик, позику до 200 тис. євро (під 5% річних) або громадський позикудо 120 тис. євро для цілей будівництва (під 1,5% річних) [4]. Також передбачений договір страхування комерційного кредиту, наданого для придбання засобів виробництва (страховий тариф становить близько 0,4%).

1. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stats.oecd.org/Index.aspx?Data SetCode=MON20123_1EE

2. Грібахо О. О. Східноєвропейський університет економіки та менеджменту, м. Черкаси Зарубіжних досвід підтримки сільськогосподарських підприємств / О. О. Грібахо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2013/Economics/12_130334.doc.htm.

3. Якунін В. І. Відновлення інструментарію мотивації в державному управлінні Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books>.

4. Особливості регулювання впливу держави на агробізнес закордоном // Науковий журнал КубГАУ, №90(06), 2013 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ej.kubagro.ru/2013/06/pdf/45.pdf>

І. С. Козій,
старший викладач кафедри фінансів
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогодні спостерігаємо несприятливі тенденції та незначне уповільнення фінансового розвитку більшості підприємств, що викликає термінову потребу здійснення наукових досліджень з визначення методологічної платформи побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Ефективна діяльність суб'єктів, що господарюють у ринковій економіці, обумовлюється багато в чому станом їх фінансів, що і приводить до необхідності розгляду проблем забезпечення фінансової безпеки і стійкості підприємства.

Таким чином, актуальним напрямом сталого функціонування суб'єктів господарювання є розробка дієвого механізму управління фінансовою стійкістю підприємства.

Таким чином, фінансова стійкість – одна з важливих характеристик фінансової безпеки, котра визначає ефективність фінансового управління підприємством.

Одним із завдань аналізу фінансової стійкості підприємства є вивчення основних показників, що характеризують його фінансову стійкість, та обґрунтування пропозицій управління цим процесом.

Проведемо дослідження за трьома видами економічної діяльності (сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; будівництво). Аналіз показників фінансово-господарської діяльності за 2013–2014 рр. відображено на рис. 1 та 2.

За даними балансу підприємств спостерігається зростання валюти балансу по всіх видах діяльності: сільське, лісове та рибне господарство – на 13,17%; промисловість – на 6,63%; будівництво – на 12,34%.

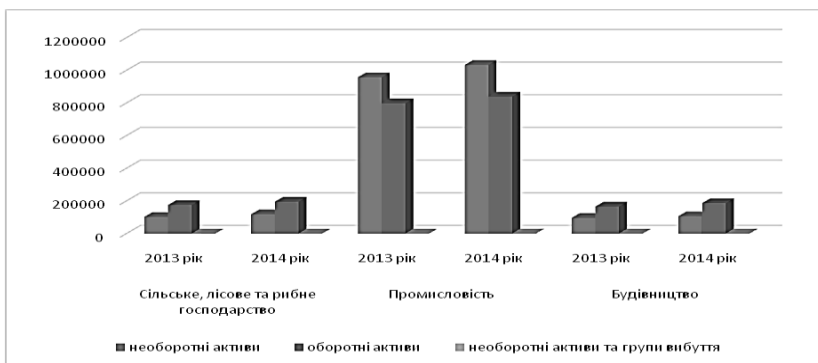

Рис. 1. Структура активів балансів сільського, лісового та рибного господарств; промисловості; будівництва за 2013–2014 рр.

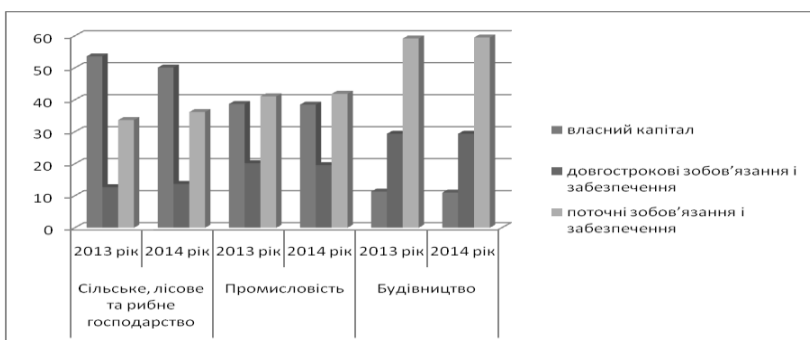

Рис. 2. Структура пасивів балансів сільського, лісового та рибного господарств; промисловості; будівництва за 2013–2014 рр.

Аналізуючи капітал досліджуваних підприємств спостерігаємо суттєві відмінності у структурі галузь.

Власний капітал у сільському, лісовому та рибному господарстві складає більше 50%;

у промисловості 38,5%–38,8%;

у галузі будівництва – 11,0%–11,8%.

Довгострокові та поточні зобов'язання за досліджуваний період у всіх галузях діяльності значно збільшуються.

Для детальнішого аналізу застосуємо коефіцієнтний метод. Проаналізовано показники ефективності використання власного капіталу у табл. 1.

Таблиця 1

**Показники ефективності використання власного капіталу
сільського, лісового та рибного господарств;
промисловості; будівництва за 2013–2014 рр.**

Показники	Нормативне значення	Сільське, лісове та рибне господарство		Промисловість		Будівництво	
		2013	2014	2013	2014	2013	2014
Коефіцієнт фінансової незалежності	збільшення	0,54	0,50	0,39	0,39	0,11	0,11
Коефіцієнт фінансової залежності	зменшення	0,46	0,50	0,61	0,61	0,89	0,89
Коефіцієнт фінансової стабільності	понад 1	1,15	1,00	0,63	0,63	0,13	0,12
Коефіцієнт фінансового ризику	зменшення	0,87	1,00	1,58	1,60	7,84	8,10
Індекс постійного активу	зменшення	0,69	0,75	1,41	1,43	3,24	3,30
Рентабельність власного капіталу	збільшення	0,181	0,096	0,004	-0,005	-0,034	-0,183
Фінансовий важіль	зменшення	1,87	2,00	2,58	2,60	8,84	9,10

З проведеного аналізу можна зробити висновок, що показники за досліджуваний період не відповідають нормативним значенням. Така тенденція свідчить про неефективне використання власного капіталу підприємствами. Негативним є й те, що рентабельність власного капіталу за 2014 у підприємств промисловості та за 2013–2014 рр. у підприємств будівництва є від'ємною, тобто за ці періоди підприємства (галузі) були збитковими.

Для покращення фінансового становища слід застосувати декілька варіантів управлінських рішень, а саме: збільшення величини прибутку до необхідного значення шляхом прискорення оборотності активів; першочергового повернення позиченого капіталу; використання нових джерел при короткотерміновому фінансуванні; використання довготермінових джерел фінансування. Розвиток фінансової діяльності є одним з компонентів фінансової безпеки підприємства, якщо фінансова система підприємства не розвивається, то різко скорочуються фінансові можливості його виживання.

1. Актуальні проблеми сталого розвитку економіки України: колективна монографія / за заг. ред. Р. І. Тринька та Я. С. Піцура. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 508 с.

2. Болгар Т. М. Роль фінансової безпеки підприємства в системі антикризового управління / Т. М. Болгар // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1935>

3. Каламбет С. В. Дослідження сутності фінансової безпеки підприємства залізничного транспорту / С. В. Каламбет, Ю. В. Півняк // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 1. – С. 12–18.

4. Коваль Л. П. Фінансова стійкість у забезпеченні фінансової безпеки підприємства / Л. П. Коваль. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Economics/10_101105.doc.htm

5. Шаблиста Л. Фінансова стійкість підприємства: сутність і методи оцінки / Л. Шаблиста // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 2. – С. 46–57.

М. І. Копитко,

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Впродовж останніх років інвестиційна привабливість України значно понизилася, а інвестори щораз рідше розглядають національну економіку як об'єкт інвестування.

Тенденції інвестиційної привабливості продемонстровано на рис. 1.

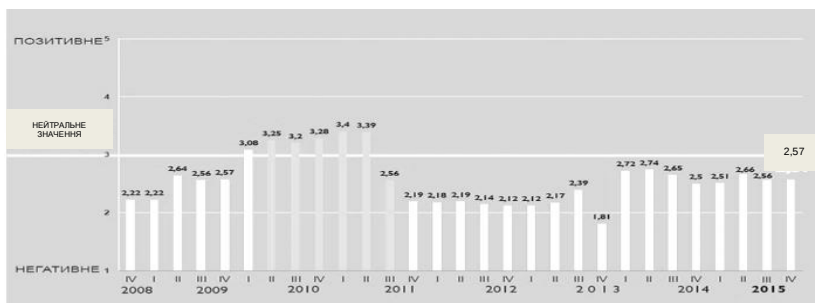

Рис. 1. Індекс інвестиційної привабливості України

Джерело: [1].

Така ситуація супроводжується зростанням кількості ризиків, з якими можуть зіткнутися потенційні інвестори. До переліку ризиків при здійсненні інвестиційної діяльності в Україні можна віднести наступні:

1. Правові:

- корупція;
- незахищеність права власності, рейдерство;
- примус до покриття фінансових проблем регіону у вигляді залучення до вирішення соціальних проблем;
- тиск на бізнес зі сторони органів влади;
- часті зміни законодавства;
- брак та недосконалість і непослідовність реформ.

2. Економічні:

- монополізація економіки;
- низька платоспроможність значної частини населення;
- низький попит на зовнішніх ринках;
- низький рівень ділової активності;
- залежність виробництва від природних ресурсів;
- тінізація економічних відносин;
- відсутність гарантій для потенційних інвесторів.

3. Фінансові:

- податкове навантаження;

- дефіцит державного бюджету;
- високі ставки за кредити;
- недовіра до ПДВ;
- значні коливання курсу національної валюти.

4. Політичні:

- політична нестабільність;
- слабкий розвиток інфраструктури;
- непослідовність здійснення реформ.

5. Соціальні:

- безробіття;
- низька кваліфікація випускників управлінських спеціальностей;
- брак часу та фінансових ресурсів для підвищення кваліфікації працівників на підприємствах;
- низький рівень володіння населення іноземними мовами;
- незадовільна екологічна ситуація;
- воєнні дії на сході України та окупація Криму.

Таким чином, можемо спостерігати ситуацію, коли у 2015 р. рівень прямих іноземних інвестицій дещо перевищив показник 2009 р. (рис. 2).

Тобто, це свідчить про значні проблеми у даній сфері і необхідність прийняття радикальних заходів.

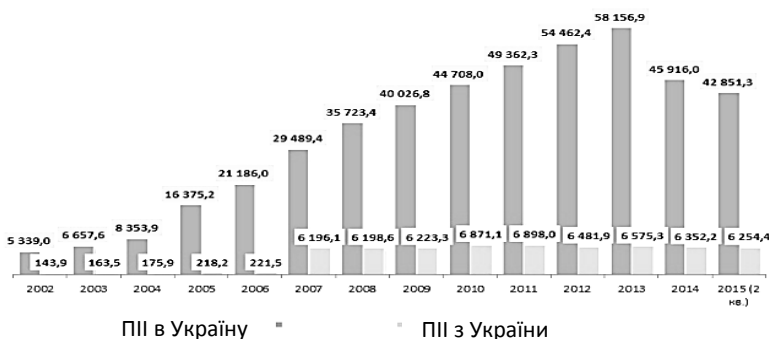

Рис. 2. Динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україні

Джерело: [2].

Незважаючи на наявність низки проблем (приплив іноземних інвестицій до Чехії більший в 11 разів, а в такі країни, як Словаччина, Польща, Португалія – в 5–6 разів ніж до України) [3], Україна може бути інвестиційно привабливою, адже має ряд суттєвих конкурентних переваг у порівнянні з іншими країнами Європи. Це зумовлено тим, що на світовому ринку відбувається стрімке зростання попиту на продукцію металургії та сільського господарства, а саме ці галузі є домінантними у вітчизняній економіці. Іншою вагомою перевагою є те, що Україна знаходиться на перетині стратегічних торговельних шляхів.

Тому, задля покращення інвестиційного клімату в Україні першочерговими повинні бути наступні кроки:

- зупинення воєнних дій на сході України;
- вдосконалення нормативно-правових актів;
- побудова відповідних ринкових інститутів;
- реструктуризація банківської і страхової системи;
- відтворення фінансових ринків;
- введення в Україну фінансової звітності, як ефективної мови спілкування з іноземними інвесторами;
- посилення дисципліни виконання контрактів;
- здійснення податкової реформи, що передбачає спрощення податкової системи та зниження податкового тиску на підприємства;
- проведення земельної реформи;
- проведення ефективної інвестиційної політики держави та вибір чіткої стратегії її розвитку [4, с. 33];
- забезпечення надання інвесторам страхових гарантій;
- надання державою об'єктів інвестування в оренду, що забезпечить інвестору меншу втрату коштів, у випадку невдачі, а держава залишиться власником об'єкта [5];
- посилення державного контролю над інвестиційною діяльністю в Україні.

1. Індекс інвестиційної привабливості України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>

2. Іноземні інвестиції: міф чи панацея. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/1034-inozemni-investyciyi-mif-chy-panaseya>.

3. Ульянова Л. П. Про підходи до вдосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в українській економіці / Л. П. Ульянова, М. Є. Щербаков, Ю. Ю. Пархоменко // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації» (м. Дніпропетровськ, 15–16.3.2013 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://confcontact.com/2013_03_15/41_Ulyanova.htm/

4. Волик Н. Г. Особливості інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні: проблеми й перспективи вирішення / Н. Г. Волик, Є. Г. Горохо-вець // Держава та регіони. – 2008. – № 4. – С. 31–35.

5. Магун Н. І. Шляхи активізації залучення іноземних інвестицій в економіку України / Н. І. Магун. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66325.doc.htm.

Н. В. Корень,

кандидат економічних наук

(Національний інститут стратегічних досліджень)

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ БЮДЖЕТНІЙ БЕЗПЕЦІ НА ЕТАПІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Загальновідомо, що сучасний світ характеризується ускладненням економічних систем, прискоренням еволюційних процесів, посиленням дисбалансів та нерівноваги соціально-економічного розвитку в умовах системної невизначеності глобалізаційних викликів та ризиків [1, с. 5]. В умовах глобальних трансформацій в Україні, глибоких суспільних зрушень в економічній, соціальній та політичній сферах, збройного протистояння у південно-східних районах Донбасу вагомої значущості набувають питання забезпечення безпеки усіх сфер життя держави. Бюджетна система, як і будь-яка інша складна система, підкоряється універсальним принципам системної організації та функціонування і порушення функціонування певної її складової або системного середовища функціонування здатне спричинити загальносистемну кризу [2, с. 9]. Зростання ролі держави в регулюванні динаміки соціальних і економічних процесів зумовлене об'єктивними закономірностями та реаліями розвитку ринкової економіки, доведене економічною

наукою та підтверджене світовою практикою. Крім того, кризові флуктуації світової економічної динаміки, що обумовлюють виникнення комплексу нових загроз і викликів, актуалізують потребу формування відповідних механізмів державного регулювання для подолання впливу негативних факторів, стабілізації динаміки розвитку та забезпечення поступального розвитку в умовах ресурсних обмежень. Насамперед, це формування антикризових та посткризових стратегій розвитку, яке неможливе без модернізації головних економічних механізмів, зокрема, бюджетної політики.

Забезпечення результативного провадження економічних реформ, спрямованих на розбудову української державності та вирішення пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку на сучасному етапі актуалізують питання формування нової моделі бюджетної політики, що обумовлює пошук сучасних концептуальних підходів до вирішення її завдань та відповідної модернізації важелів та інструментів.

Забезпечення бюджетної безпеки є однією з передумов досягнення стратегічних соціально-економічних пріоритетів розвитку держави. Загрози бюджетній безпеці держави, виражаючи потенційну можливість негативного впливу, набувають суб'єктивного характеру, адже здебільшого залежать від параметрів бюджетної політики та узгодження в її рамках суспільних інтересів. Головним чинником формування загроз у бюджетній політиці є неузгодженість суспільних потреб і обмеженості ресурсів держави, а також антагонізм між розширенням державних функцій та потребою зменшення регулюючих функцій держави. Загрози, що виникають, визначаються змістом відтворювальних процесів суб'єктів бюджетних відносин, ступенем узгодженості їх інтересів, а, отже, функціональною детермінованістю бюджетної політики, засадами формування бюджету й еквівалентністю розподілу коштів за рівнями бюджетної системи.

Виклики, зумовлені зовнішніми загрозами та внутрішніми структурними трансформаціями, висвітлили системну неузгодженість механізмів бюджетного регулювання в Україні. Дисбаланси у розвитку бюджетної системи характеризуються наступними тенденціями:

- зберігається високий рівень перерозподілу ВВП через бюджетно-податкову систему;
- зберігається системний дисбаланс бюджетної системи та високий рівень дефіциту державного бюджету;
- рівень державного боргу перевищив економічно безпечний рівень;
- зберігається високий рівень залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету;
- відбулось різке зростання інфляційних процесів;
- зберігається необхідність суттєвої бюджетної підтримки Пенсійного фонду України.

Подальшими кроками формування нової моделі бюджетно-податкової політики, що дасть змогу ефективно вирішувати нагальні проблеми суспільного розвитку та забезпечить фінансову основу подальшої реалізації суспільних реформ, мають стати:

- вдосконалення інституційного середовища функціонування бюджетно-податкової системи з урахуванням принципів соціальної справедливості, економічної ефективності, фінансової достатності;
- формування оптимальної та ефективної структури видатків для забезпечення ефективності суспільних благ і послуг шляхом узгодженості нормативно-правового забезпечення, збалансованості бюджетної системи; цільового спрямування, а також підвищення прозорості в управлінні державними фінансами;
- збільшення частки капітальних видатків бюджету, оскільки інвестування у великі інфраструктурні проекти дасть змогу забезпечити дієздатність важливих секторів економіки, сприятиме зростанню кількості робочих місць усіх категорій кваліфікації і позитивно вплине на формування дохідної частини бюджету (надходження податку на прибуток, податку на доходи з фізичних осіб тощо), а відтак і на виконання державою соціальних зобов'язань;
- розроблення Методики розрахунку вартості соціальних послуг та їх складу для всіх галузей (освіти, охорони здоров'я і т. д.), що дасть змогу визначати не лише грошовий еквівалент послуги, що надається, а також її склад. Затвердження соціальних стандартів дасть змогу оптимізувати кількість та

структуру бюджетних установ, а також забезпечити підвищення ефективності планування та використання бюджетних коштів бюджетів всіх рівнів;

- сформуванати дієвий механізм верифікації одержувачів всіх видів соціальних пільг, розробити дієвий механізм адресного надання пільг і однозначного тлумачення їх фінансового забезпечення;

- з метою забезпечення ефективного та цільового використання бюджетних коштів, посилення бюджетної дисципліни та зменшення дефіциту державних фінансів запровадити принцип zero-based budgeting при складанні бюджету, розробити заходи щодо розширення використання органами державної влади та громадськістю порталу прозорих публічних фінансів Є-дата;

- реформування державного фінансового контролю та бюджетних відносин шляхом створення системи протидії існуючим загрозам у бюджетній сфері, зокрема, шляхом посилення контролю за сплатою податків, зборів та обов'язкових платежів до бюджету, забезпечення фінансово-бюджетної дисципліни і зменшення кількості та обсягів порушень, удосконалення системи відповідальності учасників бюджетного процесу;

- забезпечення дотримання «структурних маяків», передбачених у Меморандумі про економічну та фінансову політику між Україною і МВФ щодо дефіциту сектору загальнодержавного управління (за методологією МВФ) та інструментів його регулювання;

- подальше налагодження координації фіскальної та монетарної політики, оскільки в умовах відтоку депозитів з банківської системи держава податковими інструментами вилучає надлишок готівки з обігу, щоб уникнути розгортання спіралі інфляційно-девальваційних процесів;

- подальша реалізація реформи бюджетної децентралізації, що потребує розширення прав місцевих органів влади, зміцнення їх бюджетної самостійності та визначення відповідальності.

У період загострення соціально-економічних проблем надзвичайно актуальним є питання забезпечення ефектив-

ності управління державними фінансами. Бюджетна незбалансованість і породжена нею проблема державного боргу обумовлюють беззаперечний деструктивний вплив на стан бюджетної та економічної безпеки держави. Підвищення ефективності бюджетно-податкової політики має забезпечуватися шляхом досягнення інституційної симетрії, додержання принципів фіскальної справедливості та відповідальності, що уможливить не лише збалансування бюджетних потоків, а й створить основу реалізації суспільних реформ, які визнані найбільш доцільним шляхом прогресивного розвитку України.

1. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін / Н. І. Гражевська. – К.: Знання, 2008. – 431 с.

2. Макаренко І. П. Макроекономічні умови формування та управління розвитком національних інноваційних систем: монографія / І. П. Макаренко. Інститут еволюційної економіки. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 320 с.

М. В. Корнієнко,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративної діяльності ОВС
та економічної безпеки
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

СПІРНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ФІНАНСОВИХ ДОКУМЕНТІВ

На сучасному етапі розвитку суспільство зазнає достатньо значних змін в соціально-економічній, політичній та правових сферах життя і тому виникає необхідність реформування чинного законодавства України. Кримінальний кодекс неодноразово доповнювали, виключаючи чи змінюючи норми, але незважаючи на те, теоретичні та практичні проблеми кваліфікації (кримінальної відповідальності) господарських злочинів залишаються.

Так, згідно із Законом № 629-VIII від 16.07.2015 року групу злочинів у сфері господарської діяльності доповнено

статтею 220-2 КК України «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи».

Практика застосування наданої норми ще відсутня, так як термін дії її не значний. Теоретичне дослідження цієї норми є на сьогодні дуже актуальним. Це пов'язано із реформуванням системи господарювання держави, зростання ролі підприємництва в економіці [1].

Родовим об'єктом вважаємо є встановлений порядок обігу документів та інших засобів доступу до фінансових документів та звітності, які забезпечують нормальне функціонування фінансової організації (установи). Додатковим об'єктом злочину виступають система оподаткування, засади добросовісної конкуренції, право власності.

Кримінальна відповідальність за зазначеною статтею настає, якщо особа вчинить фальсифікацію документів (фінансових) та звітності фінансової організації та інші дії які визначені у законі (або одну із них), а саме: внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку; внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей (про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи); чи підтвердження такої інформації; надання завідомо неповної або недостовірної інформації Національному банку України; опублікування завідомо неповної або недостовірної інформації в порядку, визначеному законодавством України; розкриття завідомо неповної або недостовірної інформації в порядку, визначеному законодавством України.

Зазначені дії теорія кримінального права розглядає як об'єктивну сторону складу злочину. Але для притягнення особи до кримінальної відповідальності зазначених дій (або дії) не достатньо.

Зазначені дії пов'язані із предметом злочину. Диспозиція статті дає пряму вказівку на предмет злочину, це: документи або реєстри бухгалтерського обліку; звітність фінансової установи; відомості (інформація) про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні,

чи про фінансовий стан установи, які можуть бути неповні або недостовірні.

Умисел особи, яка вчинила зазначені дії є прямим, так як особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони законодавець визначив у диспозиції *спеціальну мету*, це: приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності; приховування підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії; або визнання фінансової установи неплатоспроможною.

Склад злочину є формальним. Злочин вважається закінченим якщо особа вчинила одну із перелічених у диспозиції дій незалежно від настання або ненастання будь яких наслідків.

Суб'єкт злочину загальний, фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, а саме шістнадцять років.

Насамперед це працівники фінансової організації, (установи) якими можуть бути і службові особи також. Так вважаємо, тому що законодавець прямо у диспозиції статті не визначив, хто саме може вчинити цей злочин.

Доступ до документів (фінансових документів) або реєстрів бухгалтерського обліку, до звітності фінансової установи, до відомостей (інформації) про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи можуть мати як бухгалтер, фінансові робітники та їх керівники, так і юристи, програмісти, касири, секретарі, помічники, консультанти, нотаріуси та інші зацікавлені особи.

Суб'єктом злочину може бути і службова особа, яка дала вказівку здійснити фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи, або керувала зазначеними діями.

Покарання за зазначені дії передбачається у виді штрафу від восьмисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до десяти років і відповідно ст. 12 КК України відноситься до злочинів невеликої тяжкості.

Слід звернути увагу на новелу яка викладена у санкції цієї статті. Це додатковий вид покарання до альтернативного виду покарання обмеженням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю *на строк до десяти років* [1].

Відповідно статті 55 КК України «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю» (із змінами, внесеними згідно із Законами № 270-VI від 15.04.2008, № 1682-VII від 16.09.2014 р.) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як додаткове покарання на строк від одного *до трьох років*. Позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на *строк п'ять років* [2].

У зв'язку з цим, пропонуємо довести норми чинного кримінального законодавства до узгодженості і частину першу абзац перший статті 55 КК викласти у наступній редакції: «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як додаткове покарання на строк від одного до трьох років. В окремих випадках на строк, який визначено у санкції статті Особливої частини Кримінального кодексу».

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – N 25–26, ст. 131); із змін., внес. згідно із Законами України: станом на 03.03.2016 ВВР. – 2016. – № 838-VIII № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 44. – Ст. 2041: із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 27.01.2015 ВВР, № 10, 2015, № 132-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.

Л. О. Корчевська,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу
(Херсонський національний технічний університет)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ БЕЗПЕКОЗНАВСТВА В РАМКАХ СИСТЕМ СВІТОВОГО УСТРОЮ

На основі вивчення історичних і політичних подій, а також тенденцій розвитку загальноцивілізаційних економічних процесів виділено етапи становлення безпекознавства в рамках систем світового устрою (таблиця), де систематизовано загрози та механізми забезпечення економічної безпеки.

Умове виділення систем світового устрою дозволяє побудувати архітектуру міжнародної економічної безпеки та кількість полюсів, які утворюють найбільш впливові держави. Так, монополярність представляє собою зосередженість економічного, воєнно-силового та політичного потенціалу в одному центрі (гегемоні).

Історичними гегемонами є Персидська імперія (550–330 рр. до н.е.), Римська імперія (1 ст. до н.е. – 5 ст. н.е.), Франкська імперія (5–9 ст.), Монгольська імперія (1206–1368 рр.), Іспанська імперія (1492–1898 рр.), Британська імперія (1497–1949 рр.), Германський рейх (1871–1945 рр.). Монополярність базується на принципі абсолютного домінування твердої економіки.

Біполярністю називається відносна порівнянність потенціалів двох центрів, тобто країн, коаліцій чи соціальних систем (наприклад, СРСР і США, Центральні держави і Антанта, соціалізм і капіталізм), які протистоять. Біполярність базується на принципах планетарного дуалізму.

Плюралістична однополярність є системою, при якій існує одна держава-лідер, що перевершує будь-якого іншого члена міжнародного співтовариства за сукупністю своїх можливостей, але ця держава діє у тісній координації зі своїми союзниками. Останні визнають переваги лідера, і мають можливість реально впливати на його рішення [1, с. 14].

**Періодизація безпекознавства
в рамках систем світового устрою**

Система світового устрою	Період	Загрози та виклики	Механізми забезпечення економічної безпеки
Монополарність	400 рр. до н.е. – 1800 рр.	Загрози природного, духовного та правового характеру. Зовнішньо-економічні загрози: войовнича ідея розвитку та масове захоплення.	Захист від загроз, що пов'язані із злою волею надприродних сил (підтримка релігійного культу); захист прав свободи та власності особи й майна. Використання оборонних заходів (протекціоністських, меркантилістських).
Поліполарність	1801–1913 рр.	Мікроекономічні (внутрішні) загрози – контрабанда закордонних товарів, застосування ембарго, введення надмірних кількісних і тарифних обмежень, штучне підвищення або зниження цін на ті чи інші товари.	Забезпечення економічної безпеки покладається на державну владу, яка повинна продукувати закони про обмеження імпорту, митні і прикордонні служби. Непорушність приватної власності. Економічний лібералізм, а саме, задоволення приватних інтересів підприємців і вільна конкуренція приведе до гармонізації індивідуальної та колективної волі.
Біполарність	1914–1939 рр.	Макроекономічні (зовнішні) загрози: крах світового ринку – нестабільність економічного росту, інфляція, безробіття. Переважання військових погроз над економічними і політичними засобами впливу. Мілітаризація економіки.	Запровадження військових заходів (захисних) у відкритій та підіривній формі. Забезпечення економічної безпеки не лише через державне регулювання виробництва, зайнятості і грошового обігу, а й через прямий адміністративний контроль за конкуренцією. Мета боротьби за національну безпеку – економічна та соціальна стабільність.
	1940–1950 рр.	Блокове протистояння. Конкуренція іноземних товарів.	Збереження економічної самостійності країни, підвищення рівня якості життя населення через громадян та держави загалом. Мета боротьби за національну безпеку – територіальна та економічна незалежність.
	1951–1972 рр.	Загроза ядерної катастрофи, що провокує відволікання грошей від економіки.	Обмеження військових витрат. Відвертання ядерної війни. Регулювання цін. Складання загальнодержавних планів.

	1973–1975 рр.	Вичерпність енергетичних ресурсів. Дискримінація країн, що розвиваються.	Зміцнення економічної безпеки світового господарства та окремих держав через недопущення енергетичної кризи. Розробка комплексу заходів із забезпечення сталого розвитку економіки створенням механізму протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам країнам Європи.
	1976–1990 рр.	«Провали» держави – посилення циклічності, загострення проблеми зайнятості, соціальні суперечності, вплив масових рухів та суспільних організацій. Адміністративні бар'єри, рентошукацтво.	Встановлення економічних «правил гри» (інститутів), які задає держава суб'єктам господарювання, тобто суспільний контроль над ринковими механізмами та демократичне реформування суспільних відносин. Верховенство інституту права та захист прав власності. Зменшення реєстраційних процедур і платежів державі. Стимулювання конкуренції, боротьба з інфляцією.
Плюралістична однополярність	1991–1995 рр.	Посилення економічної і науково-технічної конкуренції. Розпалювання валютних війн. Активізація економічної розвідки (промисловий шпіонаж, контррозвідка) у глобальному бізнесі.	Формування механізму забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз – подолання соціальної напруги, забезпечення політичних змін, покращення рівня життя населення.
	1996–2002 рр.	Економічно-соціальна диференціація країн Європи. Незакінченість процесу побудови європейської безпеки. Зростання економічної злочинності. Запровадження фінансово-економічних санкцій держав. Девальвація духовних цінностей. Тероризм, наркобізнес.	Формування сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємства і реалізації права на підприємницьку діяльність, забезпечення демократизації суспільства, поліпшення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища. Захист комерційної і технічної інформації. Покращення інфраструктури.
Лобальна поліполярність	2003–2013 рр.	Розквіт рейдерства та корупції. Транснаціоналізація діяльності злочинних угруповань, зниження контролю над національною економікою. Підвищення монопольної влади олігархічного капіталу та його політичні прагнення. Нелегальна	Боротьба з економічною злочинністю, бюрократією та корупцією. Забезпечення міжнародної безпеки: спільні енергетичні та економічні проекти, військово-технічні програми). Баланс між зростанням населення та необхідними для існування продовольчими ресурсами. Підвищення ресурсоефективності. Зростання відповідальності підприємств за майбутнє – конку-

		міграція. Інформаційна війна, кіберзлочини. Вичерпність ресурсно-енергетичних ресурсів. Загроза екологічної катастрофи (парниковий ефект), клонування та продовольчої кризи.	рентоздатність, радикальні економічні реформи.
	2014 – по теперішній час	Дестабілізація світових ринків, внутрідержавних і міжнародних економічних відносин. Послаблення національних валют. Падіння економічної активності. Посилення політично-економічного сепаратизму. Використання когнітивних технологій, інформаційного озброєння, що змінює суспільну свідомість. Війна за технологічне лідерство та домінування у світовій економіці. Обмеженість світових ресурсів і їх дорожнеча. Створення напружених геополітичних ситуацій.	Визнання неподільності міжнародної безпеки у її військовому, політичному, економічному, екологічному та гуманітарному аспектах. Пріоритет безпеки людства, а саме домінування загальнолюдських цінностей. Формування глобальних регулюючих інститутів, які здатні втихомирити турбулентність на світових фінансових ринках і уповноважених на прийняття універсальних глобальних правил для фінансових установ. Розробка програми структурної адаптації і фінансової стабілізації. Формування системи управління національними і регіональними ризиками. Стримання небажаних дій порушника за допомогою економічно-санкційних технологій.

З одного боку, світовий порядок виявлявся однополярним, а з другого – він виглядав як втілення лідерства не однієї держави (Сполучених Штатів), а групи – «сімки» (G7) найбільш впливових країн світу, неформальним лідером яких були США.

Політичний істеблішмент деяких держав, у тому числі Російської Федерації, є дуже вибіркоким. Наприклад, стосовно питання боротьби з тероризмом вона підтримує колективну позицію країн «Великої сімки», а стосовно питання національної і світової безпеки – дистанціюється від неї. Плюралістична однополярність базується на принципі конфлікту інтересів.

Поліполярність характеризується наявністю декількох значимих учасників (учасників) міжнародних відносин, полюса яких є приблизно однаковими і кожний із них не впливає на іншого. Світ після Великої французької революції і до

Першої Світової війни характеризується протиріччями між акторами геополітичної геометрії світового простору, і на цій основі визначається як поліполюсний. Базується на принципах «балансу сил» великих держав. З 2003 р. спостерігається глобальна поліполярність, яка представляє собою багатоцентрову світову систему (простір), в якій відбувається злиття полюсів багатьох головних суб'єктів міжнародних відносин. З'являються нові «гравці» наряду з державами, такі як транснаціональні компанії і неурядові організації, вплив яких можна порівняти з впливом національних урядів. Вплив наддержав здійснюється не через військові конфлікти та отримання податі, а через контроль над торгівлею і над доступом до ресурсів, що ввозяться з периферії. Поліполярність базується на принципах усвідомленої взаємозалежності та уніфікації.

1. История международных отношений. 1945–2008: учеб. пособие для студентов вузов / А. Д. Богатуров, В. В. Аверков. – М.: Аспект Пресс, 2012. – С. 520.

О. І. Коршунов,

курсант 3-го курсу ННІ №2 НАВС,
Науковий керівник

О. В. Калиновський,

кандидат юридичних наук,
заступник начальника відділу організації
науково-дослідної роботи
(Національна академія внутрішніх справ)

МОДЕЛЬ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ. ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ ЇЇ ВИКОРІНЕННЯ

Корупцією називають два різних явища. Перше – коли громадяни відкупаються від законів держави. Друге – коли держава грабує населення, спираючись на ті чи інші закони. Ці явища називають захисною і агресивною корупцією. Чого

намагаються досягти українські бюрократи, політики і чиновники? Вони хочуть позбутися захисної корупції. Ця позиція чітко відображається в постійних обговореннях побутової корупції (корупція в школах, лікарнях і т. д.) Яскравим прикладом є також постійні дискусії про якийсь особливий корупційний менталітет українців і загальна думка про те, що наше суспільство – корупційне.

Всю історію незалежності України її політичні сили і перші особи країни заявляли, що борються з корупцією. Політики вивчають дані соціопитувань, щоб говорити про те, що бажає чути електорат. Саме боротьба з корупцією стала одним з перших пунктів в дослідженнях суспільної думки ще півтора-два роки тому. Почали з'являтися бюро, комітети, організації і контролюючі органи, наймаються сотні і тисячі агентів, детективів, чиновників, які повинні ловити корупціонерів. Населення країни складає 42 мільйони. 36 тисяч осіб займається антикорупційною діяльністю в громадських і державних організаціях, об'єднаннях, групах, бюро, комітетах, а також в СБУ, прокуратурі та інших структурах. Якщо вважати, що на кожного з цих співробітників є хоча б по 2 хабарника, то виходить, що в Україні зосередилось біля 100 тисяч корупціонерів. Що ж буде коли їх спіймають? Україна залишиться на порозі пенітенціарної кризи, тому що в тюрмах просто не залишиться місця. А якщо карати ще й тих, хто дає хабарі, то кількість злочинців зросте до 300 тисяч. А це в 2 рази більше кількості всіх ув'язнених в Україні.

В результаті, в Україні утвердився справжній культ боротьби з корупцією, при цьому, можна впевнено стверджувати, що ніхто і ніколи, ні один політик і ні один активіст за всю історію України не говорив про боротьбу з причинами корупції. Антикорупційний дискурс повністю відсутній в нашій державі. Ловити корупціонерів за руку – даремна справа, що потребує багато часу і бюджетних коштів. Ефективніше було б подолати саму причину корупції. Причини корупції добре відомі, адже корупція – це просто зовнішній прояв суто економічних явищ, як температура – зовнішня ознака хвороби. Ця хвороба спричинена високим рівнем державного регулювання, ускладненим бідністю населення. Бідні країни з високим рівнем регулю-

вання завжди корупційні. Бюрократія завжди використовувала боротьбу з корупцією для поширення влади над народом і для отримання все нових і нових поповнень в бюджет. Боротьба з корупцією в нашій державі це багаторазові обмеження в валютній і фінансовій діяльності і в економічній активності в цілому, які, звичайно, направлені проти народу і породжують нову корупцію, для боротьби проти якої потрібні нові кошти і так до бескінечності. Сьогодні чомусь ніхто не ставить під сумнів схему взаємодії держави і населення, коли держава кожного дня залазить в кишені громадян, нічого при цьому не гарантуючи взамін. Я впевнений, що головною перепорою на шляху до процвітання України – є сама держава, яка володіє монополією на грабіж, позбавляє свій народ можливості заробляти, і породжує корупцію.

За теорією хаосу можна побудувати дерево корупції – модель корупційної системи, яка паразитує в Україні. В основу цієї системи закладено три складові: більше 3 тисяч державних підприємств, кредити МВФ і податкова система. Ці складові є основними корупційними джерелами. Кожна із цих гілок, у свою чергу, забезпечується і контролюється різними інститутами, які далі продовжують ділитися на окремі структури. Таке розгалуження доходить до побутової, повсякденної корупції серед простого населення. Тобто, корупція, з якою ми стикаємося кожного дня це «листочки» цього дерева – корупційні наслідки. Дуже прикро, що журналісти, політики обговорюють боротьбу лише з «листочками» дерева, а не його викорінення. Що означає знищити корінь корупції, а значить знищити саму корупцію? Потрібно ліквідувати основні джерела корупції. Я пропоную наступні кроки у вирішенні цієї проблеми:

1. Приватизація усіх державних підприємств. В Сінгапурі немає жодного державного підприємства. В США їх всього 10, все решта – приватний сектор.

2. Відміна всієї податкової системи (скасування ПДВ, акцизів і мит), що створить умови для вільного ведення бізнесу та стимулюватиме потоки іноземних інвестицій.

3. Зміна законодавства, а саме відміна 90% законів в економічному секторі, які являються лобістськими і створюють обмеження для економічної свободи в Україні.

4. Зняття мараторію на землю.
5. Відкриття кордонів для вільного переміщення товарів і людей.
6. Дозволити вільний обіг валют на території України. Розрахунки в Україні повинні проводитися в будь-якій зручній громадянам валюті без будь-яких обмежень.

В основу цих кроків покладено принцип економічної свободи, який поширюється на кожного громадянина країни. Йдеться про права і можливості заробляти гроші без відповідних дозволів від державних органів. Низька ділова активність в Україні, бюрократія, корупція є наслідком заплутаної податкової й дозвільної систем. Тому пропонується скасувати і впровадити просту і зрозумілу систему взаємовідносин з державою.

Громадяни Європи, щоб заробити гроші, почнуть переводити свої підприємства на територію України, тому що це їм буде вигідно. Великі корпорації Європи, Америки, Азії почнуть будувати тут перевантажувальні пункти, склади для своїх товарів, тому що виробляти і зберігати товари стане вигідно на території України. Наша держава зароблятиме і на ввезенні товару, і на тому, що корпораціям буде вигідно тут відкривати свої філії. Бізнес Росії інвестуватиме кошти в українську економіку, купуючи непрацюючі фабрики і заводи, тому що виробляти продукцію на території України стане вигідно. Із прийняттям закону, за яким 90% працюючих на будь-якому підприємстві повинні бути громадянами України, високооплачувану роботу отримують мільйони українців. Інвестиції стрімким потоком надходитимуть в Україну, якщо на її території не буде обтяжливих податків.

Проведення відповідних реформ – це єдиний спосіб залучити на територію України величезний обсяг коштів, бо сюди стане вигідно їхати жити і працювати. Кошти надходитимуть з Європи, Росії, Китаю і навіть США.

Можливо така ідея й містить елементи економічного романтизму та потребує більш детального опрацювання, але, в той же час, це одна з небагатьох ідей, яка за весь час незалежності України може дійсно опанувати масами й об'єднати суспільство та політиків задля заможного майбутнього нашої

держави. В результаті її реалізації в Україні може відбутися економічне диво.

1. Ротбарт Мюрей. Держава і гроші: Як держава заволоділа грошовою системою суспільства / пер. с англ. і франц. під ред. Григорія Сапова: 2-е вид.: Соціум. – 2004. – 176 с. – Серія «Звонкая монета».

2. Балашов Г. В. Отмена налогов в Украине [Електронний ресурс] / Г. В. Балашов. – Режим доступу: <http://www.balashov.com.ua/news/1688-otmena-nalogov-ukraina-5-10-balashov.html>

3. Балашов Г. В. Лекція в Школі Молодого Політика / Г. В. Балашов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Vl-yLyTeT0A>

О. В. Крижановська,

викладач кафедри адміністративної
діяльності ОВС та економічної безпеки
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМЕЖУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ НА ЗАМОВЛЕННЯ, ВІД ІНШИХ УМИСНИХ ВБИВСТВ

В останній час ми все частіше зустрічаємось з терміном «вбивство, вчинене на замовлення». Жорстокість та агресивність українського населення стали характерною рисою цього періоду, суспільство в загрозливих масштабах потерпає від величезної кількості особливо небезпечних злочинців [1].

Поняття вбивств, вчинених на замовлення, відомо не тільки в Україні. Даний вид злочину притаманний всьому світу.

Інститут «замовника» бере своє коріння в глибині тисячоліть ще до нашої ери. Багаточисельні вбивства царів, королів, імператорів – це все злочини, вчинені на замовлення. Тільки протягом перших трьох століть імперського Риму 37 з 50 імператорів загинули насильницькою смертю [2, с. 337].

У минулому мотивами вбивств, вчинених на замовлення, часто були: помста, ревності. Чоловіки позбувалися від своїх

дружин (правда, частіше бувало й навпаки), родичі прибирали один одного в боротьбі за спадок, майно та ін.

Економічні, соціальні та політичні перетворення, які відбуваються протягом останніх років в Україні, мають різні наслідки. Одним з негативних явищ виступає зростання числа злочинів, якісні зміни структури злочинності, удосконалення організації, системи технічних засобів інформаційного забезпечення злочинної діяльності взаємопов'язаних груп.

Частина 1 статті 115 КК України досить лаконічно надає поняття «умисне вбивство» – це «умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині». Що стосується поняття «умисне вбивство, вчинене на замовлення», то у п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України воно не надане [3].

Згідно з п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України (ПВСУ) від 07.02.2003 № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи», умисне вбивство, вчинене на замовлення, – це умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника) [4].

Аналіз результатів наукових досліджень дозволяє виокремити ті криміналістичні чинники, які відрізняють вбивства, вчинені на замовлення від інших умисних вбивств. Це, в свою чергу, допомагає зробити висновок про замовний характер вбивства не тільки на місці події, а й на стадії приготування або замаху на вбивство. Але парадоксальність ситуації полягає в тому, що, незважаючи на очевидність критеріїв оцінки обставин, які дозволяють віднести те чи інше вбивство до категорії вчинених на замовлення, слідчі, оперативні працівники, володіючи більш ніж достатньою інформацією, не кваліфікують даний вид злочину, як «вбивство на замовлення».

Дійсно, причин існує багато, але головна полягає в небажанні взяти на себе відповідальність за розслідування вбивства, вчиненого на замовлення. Не можна забувати й про корумповані зв'язки працівників правоохоронних органів зі злочинними угрупованнями, а також низький професійний рівень окремих слідчих і оперативних працівників.

Яке ж вбивство можна вважати вчиненим на замовлення? Реалії сучасності дозволяють стверджувати про існування де-

факто інституту замовника вбивства. В цьому і полягає особливність, що дозволяє віднести вбивство, вчинене на замовлення до окремого виду злочинів.

У скоєнні вбивства на замовлення беруть участь мінімум дві особи. Перш за все це так званий замовник вбивства, тобто особа, яка безпосередньо зацікавлена у фізичному усуненні жертви і, як правило, є ініціатором даного злочину. Інший учасник – найманий вбивця (виконавець), людина, яка виконує задум замовника (шляхом виконання об'єктивної сторони злочину) за матеріальну винагороду [5, с. 120]. В деяких випадках підшукати виконавця допомагає посередник, який є ще одним учасником злочину – пособником. В окремих випадках замовник спеціально підбирає особу, яка за відповідну плату підшукує посередника і приготує злочин, створюючи необхідні умови, максимально полегшують виконання замовлення на вбивство. Розподіл ролей здійснюється з урахуванням профілюючих функцій для кожного співучасника [6, с. 83].

У слідчій практиці зафіксовані факти вбивств, вчинених на замовлення на побутовому ґрунті, коли замовник своїми допоміжними діями безпосередньо сприяв виконавцеві у позбавленні життя жертви. В даному випадку в одній особі поєднується функції організатора і виконавця.

З суб'єктивної сторони вбивство, вчинене на замовлення – це діяння, що здійснюється виключно з прямим умислом: будь-який співучасник злочину усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, спрямованих на замовне вбивство, передбачає шкідливі наслідки своїх дій (смерть потерпілого) та бажає їх настання.

Замовниками вбивства можуть бути як окремі особи, так і колегіальні органи. Вони розрізняються родом занять. За характером багато з них егоїстичні, заздрісні, мстиві, образливі, нетерпимі до думки інших людей, схильні до лідерства. Більшості притаманні яскраво виражені вольові якості, цілеспрямованість, рішучість.

Вбивства, вчинені на замовлення, властиві організованим злочинним угрупованням. Замовне вбивство може бути вчинене у формі терористичного акту [7, с. 12].

На ознаки замовного вбивства може вказувати спосіб його вчинення. Способів позбавлення людини життя існує безліч. Для замовних вбивств характерно зухвалий, відкритий напад на потерпілого (нерідко групи осіб); вчинення вбивства способом, небезпечним для життя багатьох, – з перестрілкою, з використанням вибухівки, вогнепальної зброї, гранат, гранатометів в місцях знаходження сторонніх громадян.

Найбільш професійно організовані та вчинені вбивства маскуються під нещасний випадок або природну смерть. Потерпілими у таких злочинах виявляються особи, які займалися підприємницькою діяльністю, обміном або продажем житла, які оформляли великі кредити або давали в борг великі суми грошей, які входили в злочинні угруповання або мали зв'язки зі злочинним світом, які були посередниками з корумпованими представниками органів влади та управління, народними депутатами, банками, фірмами, в т.ч. зарубіжними [8, с. 117].

Представляють інтерес й інші ознаки, отримання інформації про які свідчить про приготування до вчинення замовного вбивства або про його скоєнні. Це: отримання оперативної інформації про пошук найманих вбивць; отримання інформації про придбання вибухівки, радіокерованих вибухових пристроїв, гранат, гранатометів, автоматів, іншої автоматичної зброї з глушниками, прицілами та ін.; надходження даних про конкретного «кілера»; відкритий характер більшості вбивств, вчинених на замовлення; використання міжобласних, міжнаціональних злочинних зв'язків; використання для нападу транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів) з подальшим їх знищенням шляхом вибуху, підпалу та ін.; демонстративне залишення зброї, боєприпасів, бронежилетів, масок та інших речових доказів.

Про приготування вбивства на замовлення можуть свідчити погрози, вимагання значних сум грошових коштів, валюти в осіб, які мають відношення до торгівлі нафтою, металом, що займаються гральним бізнесом тощо. В багатьох випадках замовному вбивству передують несподіване зникнення (викрадення) людини [9, с. 69].

Одним з найважливіших факторів, що свідчать про замовний характер вбивства, є інформація про його цілі. Мета

замовного вбивства за своєю природою істотно відрізняється від мети звичайного вбивства. Її суть полягає в утвердженні свого авторитету в злочинних або комерційних колах, в усуненні конкурентів при отриманні тіньових доходів, які не контролюються державою, в отриманні можливості укласти вигідні контракти і угоди, пов'язані з вивезенням державної продукції, сировини, металів, з придбанням нерухомості та ін., в розширенні зони впливу певного злочинного угруповання і т. д.

Вищенаведені ознаки, хоча і не є вичерпними, дозволяють відмежувати вбивство, вчинене на замовлення від звичайного. Багато з них можуть і повинні бути виявлені в період оперативно-розшукової діяльності відповідних правоохоронних органів задовго до скоєння замовного вбивства.

Серед цих ознак можна виділити отримання даних: про замовника; про характер взаємин членів злочинних угруповань; про пошук посередників і виконавців (кілерів); про придбання автоматичної вогнепальної зброї і вибухових речовин; про планування вбивства конкурентів, членів їх сімей, охоронців; про раптовий від'їзд родичів активних членів угруповань в інші області або за межі країни, їх перехід на нелегальне становище; про кримінальні джерела доходів, про виплату окремим особам значних валютних сум, передачу автомобілів, нерухомості тощо. Аналіз іншої групи ознак, що свідчать про замовний характер вбивства, дозволяє зорієнтувати слідчих на висунення та перевірку відповідних версій щодо кола осіб, причетних до вчинення злочину, мотивів та ін.

Таким чином, вищенаведені ознаки дозволяють сформулювати тезу про те, що для висновку про вчинення вбивства на замовлення не слід чекати закінчення розслідування, тим більше, вироку суду, а що є підстави для плідної оперативної роботи вже на етапі підготовки таких вбивств.

1. Ткач А. Кілер-бум: Україна притягує найманих убивць / А. Ткач. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/32957>

2. Хрестоматия по истории Древнего Востока: учебное пособие в 2-х ч. – Ч. 1 / под ред. М. А. Коростовцева, И. С. Кацнельсона, В. И. Кузичина. – М.: Высшая школа, 1980. – 658 с.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III із змін, внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 15.03.2016 р. № 1022-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/>

5. Жазаев З. В. Особенности личности заказчика и организатора убийства по найму / З. В. Жазаев // Вестник Московского университета МВД России. – 2013. – № 2. – С. 119–121.

6. Антонян Ю. М. Наемные убийцы как особо опасные преступники / Ю. М. Антонян // Человек: преступление и наказание. – 2010. – № 2 (69). – С. 82–86.

7. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Л. І. Аркуша. – Х., 2002. – 20 с.

8. Черечукина Л. В. Расследование убийств: учебно-методическое пособие / МВД Украины, Луган. гос. ун-т внутр. дел им. Э. А. Дидоренко. – Луганск: РИО ЛГУВД им. Э. А. Дидоренко, 2009. – 248 с.

9. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня / Р. С. Белкин // Злободневные вопросы криминалистики. – М., 2001. – С. 68–73.

А. В. Кубаєнко,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративної
діяльності ОВС та економічної безпеки
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Сьогодні нарізла нагальна необхідність змін, спрямованих на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення захисту особи від протиправних посягань, на посилення гарантій соціальної і правової захищеності населення.

Побудувати дійсно демократичну, правову державу, яка засвідчила своє прагнення стати повноправним членом ЄС, неможливо без належного захисту прав і свобод громадян.

Найважливішу роль у виконанні цього завдання відведено правоохоронним органам, покликаним захищати життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, інтереси суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань. Виконання ж функції захисту може бути реалізовано лише за умови, що правоохоронні органи дійсно будуть гарантами дотримання та забезпечення прав і свобод, законних інтересів громадян. У зв'язку із цим забезпечення прав і свобод людини, безсумнівно, має стати одним з основоположних принципів правоохоронної діяльності. В умовах реформування системи правоохоронних органів одним із основних завдань цього процесу залишається підвищення ефективності їх діяльності. Однак, критерій ефективності по-різному визначається суспільством і державою.

Проблемні питання реформування системи правоохоронних органів висвітлювалися у наукових працях вітчизняних і закордонних вчених: С.С. Алексєєва, В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, І.Ю. Богдановської, І.В. Бондаренка, В.С. Венедиктова, Ю.М. Козлова, М.І. Коцюбри, В.В. Копейчикова, Р.З. Лівшиця, О.М. Музичука, І.В. Опришка, В.М. Плішкіна, В.М. Сінюкова, Л.А. Сидорчука, О.Ф. Скакун, М.В. Цвіка та ін. Проте саме зараз постала з особливою гостротою, незалежно від умов реформування правоохоронних органів, проблема забезпечення правопорядку в державі й дотримання прав та свобод громадян. До них на сьогодні належить корупція та транснаціональна злочинність. В процесі реформування правоохоронних структур необхідно запровадити механізм унеможливлення їх використання у політичній діяльності та дієві способи запобігання корупції всередині цих відомств.

Сьогодні не існує єдиної, аргументованої позиції не тільки у відношенні ефективності реформ системи правоохоронних органів, їх основних недоліків і досягнень, а й у відношенні того, які органи взагалі можна вважати правоохоронними.

Сьогодні постала необхідність конкретизувати перелік органів, що відносяться до правоохоронних на підставі чинного законодавства. На нашу думку, в даний час, визначаючи склад системи правоохоронних органів, необхідно керуватися поло-

женнями Закону України «Про держаний захист працівників суду та правоохоронних органів» від 23.12.1993 року, який визначає, що правоохоронними органами є органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [1]. Таким чином, систему правоохоронних органів держави складають спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції [2, с. 48].

Виходячи з вищевказаного розуміння системи правоохоронних органів, вважаємо важливим і актуальним завданням вивчення ряду загальних проблем, властивих для цієї системи. На наш погляд, сьогодні залишається малодослідженими саме комплексні підходи до вирішення проблем реформування системи правоохоронних органів, а наявні наукові дослідження, переважно пов'язані з вирішенням проблем реформування окремо взятих елементів вищевказаної системи.

Переходячи до вивчення найбільш загальних проблем, властивих процесу реформування системи правоохоронних органів, необхідно більш детально зупинитися на проблемі оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів, властивої як для найбільш загальних реформ вищевказаної системи, так і для реформ її окремих елементів.

Розглянута проблема, на наш погляд, має, як мінімум, дві найважливіші особливості.

По-перше, важливо відзначити, що не існує офіційного «реєстру» результатів реформи і офіційних оцінок їх реальності, значущості та корисності. Таким чином, в даний час оцінка результатів реформ, як з боку держави, так і з боку суспільства ускладнена і в чомусь суб'єктивна.

По-друге, у зв'язку з суб'єктивним характером оцінки ефективності проведених реформ, виникають значні розбіж-

ності між їх оцінкою, що проводиться державними органами (у тому числі, які безпосередньо займаються реалізацією цих реформ) та представниками суспільства (громадськими об'єднаннями). Сформована ситуація з відсутністю системи оцінки ефективності проведених реформ в системі правоохоронних органів, не може не викликати побоювання, так як невміння правоохоронних органів об'єктивно оцінювати власну діяльність виступає значною перешкодою при проведенні реформ, розумінні їх сенсу, цілей, завдань і отримання від них очікуваних результатів, спрямованих на підвищення ефективності їх роботи.

Другою не менш важливою проблемою для процесу реформування системи правоохоронних органів є кадрова робота. Дана проблема знаходить своє відображення в більшості вивчених нами наукових публікацій, які висвітлюють тематику реформування правоохоронних органів. До найбільш поширених кадрових проблем різних правоохоронних органів авторами відносяться: відтік кваліфікованих кадрів, неправильна розстановка пріоритетів у професійній діяльності, неефективність супідрядності і виконання рішень, збої в системі наступності кадрів, деформація правової свідомості кадрів, подвійність підпорядкованості, висока кадрова некомплектність і низький рівень юридичної підготовки, проблеми професійного навчання фахівців, недостатня кількість ВНЗ, що готують кадри для ряду правоохоронних органів, малий обсяг підготовки ними кадрів і т. д.

Таким чином, для правоохоронних органів очевидний широкий ряд загальних проблем з кадровим складом. При цьому, органу, кадрову систему якого можна було б поставити в приклад іншим органам, на нашу думку, не існує, незважаючи на те, що свої позитивні напрацювання в області роботи з кадровим складом є у всіх без винятку правоохоронних органів. Вищевикладене означає, що вирішення кадрового питання потребує єдиного підходу, з урахуванням специфіки діяльності конкретних правоохоронних органів.

В якості третьої найважливішої проблеми, вважаємо можливим виділити відсутність комплексного законодавчого підходу до регулювання процесів проведення реформ системи правоохоронних органів, їх контролю, аналізу та удосконаленню.

Незважаючи на те, що правоохоронні органи утворюють окрему систему, єдиного підходу її реформування до теперішнього часу не існує.

На наш погляд, назріла необхідність створити комплексний нормативний акт, у вигляді концепції або стратегії реформування системи правоохоронних органів на кілька років вперед, як це робиться стосовно реформи судової системи або реформ окремих правоохоронних органів.

Ми глибоко переконані в тому, що надання правового статусу вищевказаній реформі вкрай важливо, тому що від цього багато в чому буде залежати її сприйняття в суспільстві.

Результати соціологічних опитувань свідчать про те, що реформи, більшою мірою підкріплені законодавчо мають більш зрозумілий характер в очах суспільства і характеризуються їм як більш ефективні.

Про це зокрема свідчить порівняння результатів соціологічних опитувань щодо ефективності правової та адміністративної реформ. Так соціологічні опитування щодо результатів правової реформи характеризуються меншою ефективністю, ніж результати адміністративної реформи, що має більш широку нормативно-правову базу [3, с. 145].

Таким чином, надання реформі системи правоохоронних органів правового статусу, на наш погляд, буде значною мірою сприяти більш ясному її сприйняттю в суспільстві і державі, підвищить її ефективність, а також дозволить комплексно вирішувати ряд загальних проблем, властивих для системи правоохоронних органів.

1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ із змін, внес. згідно із законами України: за станом на 25.01.2015, 1698-18 – Електрон. дан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Бородін Д. І. Правоохоронні органи України: поняття та функції / Д. І. Бородін // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. – № 2. – С. 47-51.

3. Медведєв О. В. Напрямки реформування правоохоронних органів / О. В. Медведєв // Право і суспільство. – 2014. – № 1.2. – С. 144–149.

М. Д. Курляк,
здобувач кафедри економіки
та економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Для України, яка протягом тривалого часу знаходилася в стані соціально-економічної і фінансової кризи, а зараз перебуває у стані неоголошеної війни з країною-агресором проблема забезпечення продовольчої безпеки є надзвичайно актуальною. Академік Р. І. Тринько [7, с. 49] висловлює думку, з якою ми цілком погоджуємося, що розв'язання проблем продовольчої безпеки неможливе без адекватної оцінки її стану. Остання має не лише інформаційно-пізнавальне, а й практичне значення. Знаючи реальний стан продовольчої проблеми та її розвитку в часі можна виробити як стиль поведінки суспільства, так і розробити конкретні заходи, спрямовані на попередження та максимальне зниження дії негативних факторів впливу на погіршення продовольчого забезпечення. Таким чином, визначення стану продовольчої безпеки України сьогодні являє значний науковий і практичний інтерес.

На сьогодні в Україні діє Постанова КМУ «Про деякі питання продовольчої безпеки» [4], якою затверджено методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. Відповідно до неї, визначаються основні індикатори продовольчої безпеки, а також їх мінімальні межі. Якщо хоча б один із них виходить за рамки норми, то це може свідчити про загрозу продовольчій безпеці.

Індикатори, що характеризують стан продовольчої безпеки держави (регіону), розраховуються за такими основними групами харчових продуктів як: хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця.

Одним із основних індикаторів рівня продовольчої безпеки є добова енергетична цінність раціону людини, що визначається як сума добутків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їх енергетичної цінності. Цей індикатор характеризує рівень задоволення фізіологічних потреб населення в енергії та харчових речовинах відповідно до вимог збалансованого раціону харчування людини. Гранична (порогова) величина цього індикатора становить 2500 ккал на добу, що значно менше мінімального фізіологічного нормативу Всесвітньої організації охорони здоров'я, який дорівнює 3000 ккал. При цьому 55 відсотків добового раціону має забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження. За даними Державної служби статистики (табл. 1) у 1990 р. середньодобова калорійність спожитих продуктів харчування в розрахунку на 1 особу в Україні становила 3597 ккал., то у 2000 р. – 2661 ккал., у 2008 р., – 2998 ккал., у 2014 р. вже становить 2939 ккал. [6]. Слід зазначити, що у розвинених країнах світу норма споживання, нижче якої починається процес голодування, становить 2800–3000 ккал. на день.

Наступним індикатором рівня продовольчої безпеки є забезпечення раціону людини основними видами продуктів, що визначається як співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою. Нормальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає його раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці.

Як свідчать дані Державної служби статистики України та власні розрахунки (табл. 1.), протягом останнього десятиріччя в Україні спостерігається одноманітне харчування населення – енергетична цінність раціону забезпечується в основному вуглеводами та жирами за рахунок хліба і хлібопродуктів, картоплі, яєць та олій, що є свідченням незбалансованості харчування. Значно нижче раціональної норми у 2014 р. споживання м'яса і м'ясопродуктів – 68% від раціональної норми, молока і молокопродуктів – 59%, риби і рибопродуктів – 56%, фруктів ягід та винограду – 58% та цукру – 96% [6].

Таблиця 1

**Споживання продуктів харчування населенням України
(на одну особу в рік; кг)**

	Рацион. норма*	Фактичне споживання**							Індикатор достатності споживання***						
		2000	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2000	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Хліб	101	124,9	111,7	111,3	110,4	109,4	108,4	108,5	1,24	1,11	1,10	1,09	1,08	1,07	1,07
М'ясо	80	32,8	49,7	52	51,2	54,4	56,1	54,1	0,41	0,62	0,65	0,64	0,68	0,70	0,68
Молоко	380	199,1	212,4	206,4	204,9	214,9	220,9	222,8	0,52	0,56	0,54	0,54	0,57	0,58	0,59
Риба	20	8,4	15,1	14,5	13,4	13,6	14,6	11,1	0,42	0,76	0,73	0,67	0,68	0,73	0,56
Яйця (шт)	290	166	272	290	310	307	309	310	0,57	0,94	1,00	1,07	1,06	1,07	1,07
Овочі	161	101,7	137,1	143,5	162,8	163,4	163,3	163,2	0,63	0,85	0,89	1,01	1,01	1,01	1,01
Ягоди	90	29,3	45,6	48	52,6	53,3	56,3	52,3	0,33	0,51	0,53	0,58	0,59	0,63	0,58
Карто- пля	124	135,4	133	128,9	139,3	140,2	135,4	141,0	1,09	1,07	1,04	1,12	1,13	1,09	1,14
Цукор	38	36,8	37,9	37,1	38,5	37,6	37,1	36,3	0,97	1,00	0,98	1,01	0,99	0,98	0,96
Олія	13	9,4	15,4	14,8	13,7	13	13,3	13,1	0,72	1,18	1,14	1,05	1,00	1,02	1,01

Джерело:

* Розрахунок МОЗ.

** Офіційний сайт Державної служби статистики України.

*** Розраховано автором.

Як і в попередні роки фактичне споживання за продовольчими групами «хліб і хлібопродукти», «яйця», «овочі, баштанні» «картопля», «олія» перевищує раціональну норму, що є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

Важливим індикатором, що дає можливість оцінити рівень продовольчої безпеки, є достатність запасів зерна у державних ресурсах, що визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно.

Граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається його 17-відсотковий рівень, що відповідає 60 дням споживання.

Одним із індикаторів рівня продовольчої безпеки є економічна доступність продуктів, що визначається як частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств.

Згідно з офіційно затвердженою методикою визначення індикаторів продовольчої безпеки [4], граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається його 60-відсотковий рівень. Хоча аналіз наукових публікацій з проблем економічної та продовольчої безпеки [2; 3; 5] дає підстави сформулювати порогове (граничне) значення цього індикатора на рівні 30–40%.

Ще одним індикатором рівня продовольчої безпеки є диференціація вартості харчування за соціальними групами, що відстежується в динаміці та розраховується як співвідношення між вартістю харчування 20 відсотків домогосподарств з найбільшими доходами та вартістю харчування 20 відсотків домогосподарств з найменшими доходами.

Для визначення рівня продовольчої безпеки використовується і такий індикатор, як ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, що відстежується в динаміці та визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення.

Оскільки споживання населенням продуктів харчування (більшості їх видів) є нижчим від раціональних норм, то відповідно ємність внутрішнього ринку продуктів харчування є меншою за економічно обґрунтований рівень. Низька ємність внутрішнього ринку продуктів харчування – одна з причин незадовільних темпів розвитку аграрного сектора економіки, оскільки за ринкових умов якщо немає попиту, то й не буде виробництва.

Також важливим індикатором рівня продовольчої безпеки є продовольча незалежність за окремим продуктом, що визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку. Граничним (пороговим) критерієм для цього показника вважається його 30-відсотковий рівень.

Отже, найвищий ступінь безпеки досягається за умови, коли весь комплекс показників є у допустимих межах своїх порогових значень, а ці значення досягаються не на шкоду іншим.

1. Витрати і ресурси до домогосподарств України у I кварталі 2012 року: статистичний бюлетень / за ред. І. І. Осипова; Державна служба статистики України – К., 2012. – 145 с.

2. Гойчук О. І. Продовольча безпека: монографія / О. І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.

3. Губський Б. В. Економічна безпека: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К., 2001. – 122 с.

4. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова КМУ від 05.12.2007 № 1379-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Тринько Р. І. Продовольча безпека: аналітична діагностика: монографія / Р. І. Тринько. – Львів, 2010. – 168 с.

Левків Г.Я.

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту,

Леськів Г.З.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Продовольча безпека є однією з вирішальних складових загальноекономічної безпеки будь-якої держави. Завдяки їй досягають сталого соціально-економічного розвитку суспільства, його демографічного відтворення. Продовольча безпека країни вимірюється конкретними параметрами, які кількісно

визначають стан аграрного виробництва. Експерти Продовольчої сільськогосподарської організації (FAO) оцінюють стан продовольчої безпеки світу за двома показниками: обсягом перехідних (до наступного врожаю) світових запасів зерна та рівнем його виробництва в середньому на душу населення. Гарантією продовольчої безпеки є перехідні запаси, що відповідають 60 дням, або 17% світового споживання зерна.

Динаміка виробництва зернових на душу населення визначає тенденції розвитку світових аграрних виробників у цілому. Цей показник з 70-х років збільшився на 6,5% (з 305 кг в середньому в 1969–1971 роках до 325 кг у 1979–1981 роках), у 80-х роках зростання майже не було, а в 90-ті роки він склав 430 кг. Продовольча криза в сучасному світі підриває здоров'я понад одного мільярда людей на землі і безпосередньо загрожує чверті населення країн, що розвиваються, нормальним умовам життя та праці в цих країнах, а також до 5% населення розвинутих країн [4, с. 46].

Як відомо з трактування Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН, визначено ще у 1996 році: «Продовольча безпека забезпечена у тому випадку, коли всі особи в будь-який час мають фізичний та економічний доступ в достатньому розмірі до безпечного й повноцінного продовольства, щоб задовольнити свої фізіологічні потреби і переваги, які необхідні для активного та здорового життя [5].

На думку науковців, продовольчу безпеку слід розглядати через призму наступних складових.

По-перше, забезпечення продовольчої безпеки тієї чи іншої країни, а також її регіонів пов'язано з гарантованим стійким і достатнім рівнем виробництва продовольства, що у повному обсязі забезпечує запити її населення.

По-друге, продовольча безпека може бути досягнута лише тоді, коли гарантовані фізичні й економічні умови населенню при доступі до продовольства.

По-третє, з метою досягнення продовольчої безпеки продукція аграрного виробництва повинна стабільно й у достатній кількості поставлятися як на регіональні, так і світові ринки. І останнім елементом продовольчої безпеки є за-

безпечення населення доброякісним продовольством, що не завдає шкоди здоров'ю людини. Такий підхід вказує на те, що повинно забезпечуватися не тільки виробництво достатньої кількості високоякісного продовольства, а й підтримка адекватних і безперервних поставок сільськогосподарської продукції як на регіональні, так і на світові ринки. Іншими словами, продовольча безпека досягається при наявності відповідних систем та механізмів, що гарантують достатній обсяг виробництва і поставок продовольства й адекватно реагують на ризики, що можуть викликати перебої в цій сфері. Важливо й те, що у вирішенні питань продовольчої безпеки необхідна тісна взаємодія всіх регіонів.

Для України проблеми досягнення продовольчої безпеки мають особливо важливе значення, що зумовлюється насамперед сучасним станом розвитку підприємств АПК. Слід зазначити, що на рівень національної продовольчої безпеки впливають численні чинники, серед яких:

- потужність і здатність підприємств АПК адекватно реагувати на кон'юнктуру продовольчого ринку;

- надійність ресурсного забезпечення і кооперативних зв'язків підприємств АПК, наявність необхідних обсягів переміщених запасів;

- платоспроможність населення і доступність продовольства для всіх громадян; ступінь захищеності вітчизняних виробників продовольчих товарів від імпорتنих інтервенцій тощо.

Багато підприємств АПК залишаються збитковими протягом останніх років, унаслідок чого знизилися можливості для їх розширеного відтворення.

Капітальні вкладення в підприємства АПК за рахунок усіх джерел фінансування лише за останній період скоротилися в дев'ять разів, а в сільське господарство – майже у 22 рази. Трудовий аграрний потенціал використовується з низькою ефективністю, а продуктивність праці в аграрному секторі має сталу тенденцію до зниження, її рівень у 10 разів нижчий за відповідні показники розвинених країн [2].

У такій ситуації важливе значення мають для економіки підприємств АПК обсяги реалізації продукції.

Не втрачає актуальності проблема забезпечення якості продовольства, яке постачається на споживчий ринок, особливо з огляду на те, що значні території України постраждали від різних техногенних забруднень.

Зниження рівня продовольчого споживання в кількісному й якісному вимірах є однією з причин зменшення природного приросту населення, тривалості його життя, погіршення інших показників життєдіяльності населення як головної продуктивної сили.

Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки пропонує сім основних індикаторів продовольчої безпеки, для трьох із яких установлюють мінімальні межі. Якщо хоча б один із них виходить за рамки норми, це може свідчити про загрозу продовольчої кризи [1].

У 2013 році в Україні за більшістю основних видів продовольства фактичне споживання знаходилося нижче раціональних норм. Найбільше відставання фактичного споживання від раціонального спостерігалось щодо плодів, ягід і винограду – на 47 відсотків, молока і молокопродуктів – на 45 відсотків, м'яса і м'ясопродуктів – на 37 відсотків, риби та рибопродуктів – на 24 відсотки.

Необхідно зазначити, що у 2013 році під впливом падіння доходів населення відбулося зменшення фактичного споживання молока, м'яса та риби населенням країни, незважаючи на його суттєве відставання від раціональних норм. Так, упродовж 2014 року споживання м'яса і м'ясопродуктів на душу населення зменшилося порівняно з попереднім роком на 0,8 кг, молока і молокопродуктів – на 1,5 кг, риби і рибопродуктів – на 2,4 кг, яєць – на 7 штук.

За трьома продовольчими групами, а саме: «хліб і хлібопродукти», «картопля», «олія рослинна всіх видів» – фактичне споживання перевищило раціональну норму. Проте таке перевищення за зазначеними групами продовольства, особливо хлібопродуктами та картоплею, є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

Продовольча безпека країни означає, що національна економіка та її найбільший сектор не відчують тиску з боку імпорту. Це особливо важливо для економіки з високою часткою продукції АПК у ВВП. Тому потребує вирішення проблема імпорту та контрабанди продовольства, яка несе загрозу не тільки економіці країни, а й здоров'ю населення.

За даними Міністерства економіки, граничні рівні вже порушено в одному з ключових індикаторів – частці імпорту в структурі основних продуктів харчування. Згідно з методологією, нормальною вважають ситуацію, коли частка імпортованих продуктів не перевищує 30%.

Нині, наприклад, для забезпечення раціональних норм споживання м'яса та м'ясопродуктів щорічно необхідно забивати понад 5 млн голів великої рогатої худоби, 8,5 млн голів свиней, 700 млн голів птиці. Однак існуюче поголів'я в Україні не зможе забезпечити в необхідних обсягах тваринницькою продукцією населення в найближчому майбутньому.

Більшість науковців, розглядаючи проблеми продовольчої безпеки, схилиються до думки, що основним критерієм у розгляді продовольчої безпеки повинна бути здатність держави гарантовано задовольняти потреби в продуктах харчування населення країни як за звичайних, так і надзвичайних умов, при цьому її забезпечення повинно спиратися на нормальний фізіологічний та інтелектуальний рівні життєдіяльності населення.

Проблема підвищення рівня продовольчої безпеки України вимагає від держави термінових заходів у таких напрямках: здійснення активної аграрної політики, спрямованої на якнайшвидше подолання кризових явищ, забезпечення діяльності підприємств АПК у ринкових умовах, утвердження в перспективі нашої держави як країни з високоефективним експортоздатним аграрним виробництвом на базі використання найновіших технологій; усебічний розвиток інфраструктури аграрного ринку; поліпшення економічних і фінансово-кредитних відносин на селі; стимулювання інвестицій у розвиток підприємств АПК; раціональне поєднання ринкових та позаринкових механізмів розвитку підприємств АПК.

Оскільки сучасні можливості інвестування обмежені, необхідно базувати державну аграрну політику на результатах земельної реформи і реорганізації аграрних підприємств. Основні важелі цієї політики мають бути спрямовані на захист аграрного виробництва та його переробних підприємств від негативних чинників впливу.

Важлива роль у цьому відводиться розвитку аграрного ринку та вдосконаленню його структури, розвитку організаційних форм господарювання та інституційного середовища і, що найголовніше, насамперед вдосконаленню економічних механізмів функціонування і розвитку підприємств АПК, зокрема впровадженню маркетингового менеджменту на таких підприємствах.

-
1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
 2. Левків Г. Я. Система маркетинг-менеджменту підприємств АПК / Г. Я. Левків. – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 461 с.
 3. Лукінов І. І. Продовольча безпека у світовому вимірі / І. І. Лукінов // Економіка АПК. – 2001. – № 4. – С. 46.
 4. FAO 1996. Rome Declaration of Food Security and World Food Summit Plan of Action. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.fao.org/wfs/final/>

В. Ю. Лисак,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
(*Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*)

ВПЛИВ ДОХОДІВ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку економіки України проблема удосконалення оплати праці шляхом впровадження в практику дієвого механізму її регулювання є дуже актуальною. Економічне піднесення в країні неможливе без підвищення ре-

зультативності праці, яке може бути досягнуто через посилення стимулюючої ролі заробітної плати [1, с. 79].

Саме теорія людського капіталу вказує на залежність доходів працівника, підприємства, суспільства від знань, навичок та природних здібностей людей.

Принципові ідеї такої залежності висловив ще Адам Сміт. В основній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» він писав, що вирішальне значення у виробництві багатства належить саме працівникові, його навичкам та здібностям [2, с. 490].

Найбільшу увагу автори концепції людського капіталу приділяють питанню розподілу заробітної плати залежно від віку, освіти, досвіду роботи, а також рівня особистої обдарованості працівника. Найбільша увага приділяється освіті, зарубіжні вчені вважають, що відмінності в заробітках пояснюються різним освітнім рівнем працюючих.

Д. Мінцер вважає, що $\frac{2}{3}$ відмінностей в заробітках залежить від таких факторів як: освіта, досвід роботи, число річних робочих тижнів [3, с. 94].

У зарубіжних країнах, як правило, розумова праця оплачується вище, ніж фізична. За даними спеціальних досліджень заробітна плата працівників розумової праці у середньому перевищує заробіток робітників: у Німеччині – на 20%; Італії і Данії – на 22%; Люксембурзі – на 44%; Франції і Бельгії – на 61%. Середньо-тижнева заробітна плата американських інженерів майже у 2 рази більша за середню плату робітників.

Звичайно, врахувати всі фактори, які впливають на рівень заробітної плати працівників, як правило, неможливо. Це пояснюється тим, що не всі вони підлягають кількісному виміру, а частина з них є комплексними, а отже можуть бути замінені великою кількістю показників.

Визначальним показником, від величини якого прямо залежить рівень життя працюючого населення, є показник заробітної плати. Заробітна плата виступає, з однієї сторони, основним джерелом грошових доходів найманих працівників, основою матеріального достатку їх сімей, а з іншої, – певною частиною всіх витрат роботодавця на виробництво і найбільш

ефективним інструментом спонукання працівників до високо-продуктивної і якісної праці [4, с. 167].

Загально відомою є те, що доходи населення формуються переважно за рахунок заробітної плати, соціальної допомоги і виплат населення.

Причиною їх зростання є те, що мінімальні номінальні виплати щороку збільшуються, але це не призводить до збільшення реальних доходів населення у зв'язку з інфляційними процесами та постійним зростанням цін. Як зазначається в Конституції України Стаття 48.

Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. А це може бути досягнуто лише при умові достатнього рівня доходів населення. Падіння реальних доходів особливо спостерігається під час економічної кризи. В структурі доходів населення регіону третину займає заробітна плата – саме вона є одним із важливих елементів організації виробництва, яка виражає головний і безпосередній інтерес найманих працівників, роботодавців і держави.

Характерною особливістю сучасних систем стимулювання на Заході є величезне поширення системи заохочення за впровадження різноманітних нововведень. Так, більшість західноєвропейських фірм формують преміальні фонди за створення, освоєння й випуск нової продукції, але їхній розмір узалежнюється від приросту обсягу продажу нової продукції, її частки в загальному обсязі виробництва.

Було встановлено, що найбільш важливим чинником для всіх працівників в Україні виступає розмір заробітку (зарплати). Це пов'язано, насамперед, з тим, що для більшості працівників саме заробітна плата є основним засобом для існування, відповідно її розмір прямо впливає на добробут працюючого. Цей чинник має високі показники, як для чоловіків, так і для жінок, однак для жінок він є дещо вищим.

Досвід останніх кризових років свідчить про те, що більшість населення країни не задовольняє рівень заробітної плати оскільки, стрімке знецінення національної валюти призводить до того, що більшість населення опинилось на межі виживання.

Нажаль в Україні концептуальні положення теорії людського капіталу не працюють на відмінну від західних країн рівень заробітної плати працюючих ніяк не залежить від рівня освіти працюючого його вмінь знань та здібностей.

Тотальне зuboжіння населення негативно впливає на економічну безпеку як окремого регіону так і країни в цілому. Спостерігається підвищення міграційних процесів, виїзд за кордон працездатного населення яке володіє високим рівнем розвитку людського капіталу.

Країна стоїть перед загрозою не тільки економічної безпеки в зв'язку з втратою людського капіталу але й соціальної, велика кількість сімей розпадається діти залишаються без батьківського піклування руйнується, інститут сім'ї як основи функціонування розвинутого суспільства а це є вкрай загрозливим для економічної безпеки країни.

На нашу думку збільшення розміру заробітної плати забезпечить збереження нарощування і покращення людського капіталу суспільства.

Серед причин на зменшення заробітної плати є погіршення фінансово-господарської діяльності підприємств, відсутність прибутку, на більшості підприємств експлуатується дуже застаріле обладнання, це призводить до вимушених простотів через його часту поломку. Відсутність коштів на розвиток власної торгівельної інфраструктури супроводжується зрушенням і втратою ринків збуту, зменшенням конкурентоспроможності не тільки на зовнішньому але й на внутрішньому ринках.

1. Зарубіжний та міжнародний досвід регулювання соціально-трудових відносин та соціального захисту населення / за ред. к.е.н. С. В. Мельника. – Луганськ, 2005.

2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит; [пер. с англ.; предисл. В.С. Афанасьева]. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.

3. Mincer Y. Schooling, Experience and Earnings. – New York, 1974. – 324 p.

4. Ушенко Н. В. Людський капітал: регуляторні механізми відтворення: монографія / Н. В. Ушенко. – Донецьк: Юго-Восток, 2008. – 287 с.

А. О. Малікова,

курсант ННІ №2

Науковий керівник:

К. Ю. Бобрик,

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник

НДЛПЕКЗДОВС ННІ №2

(Національна академія внутрішніх справ)

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Масштаби корупції в Україні мають величезний негативний вплив на розвиток національної економіки, саме тому необхідна нова оцінка даного феномену. Йдеться вже не про окремі факти впливу на прийняття управлінського рішення за допомогою підкупу чиновників, але й з чого складається система, яка є серйозним викликом національній та економічній безпеці країни [5, с. 302]. Корупція починає всерйоз впливати на зниження темпів економічного зростання, потенціалу інститутів громадянського суспільства, порушення прав людини, має інші негативні впливи, про які зазначається в даній статті.

Аналіз нової якості корупції як соціально-економічного явища, вироблення механізмів протистояння цьому феномену стає життєво важливим для української держави.

Першим важливим кроком є уточнення понять, кваліфікація даного виду злочину в економічній сфері, з'ясування природи цього явища. Його сутністю є злиття кримінальної та тіньової економіки, організованих злочинних груп, терористичних організацій з банківською сферою, комерційних структур з представниками органів державної влади та управління, тобто формування якісно нового типу злочинних груп. Основним джерелом корупції є формування господарюючим суб'єктам надприбутків для хабарів («відкатів»). Ще одне джерело – залучення коштів з-за кордону [2, с. 45].

Усередині країни надприбуток утворюється в ряді кримінальних сфер (наркоторгівля, торгівля людьми, торгівля контрафактною продукцією, контрабанда, нелегальне виробництво

і торгівля алкогольною продукцією тощо), а також в процесі господарської діяльності, в тому числі виконуваної на основі бюджетного фінансування (як на етапі формування держзамовлення, так і на етапі проходження грошових коштів на виконання держзамовлення, програми інвестицій).

Надприбутки в господарській сфері, як правило, можуть бути отримані від завищення вартості виконуваної роботи, вартості використовуваних матеріалів, послуг, товарів, а також в результаті зниження витрат за допомогою різних операцій (безподаткові зарплати в конвертах, низькооплачувані працівники-іммігранти, несплата податків, зниження накладних витрат, розмірів оплати оренди, вартості земельних ділянок і т. д.). Значну роль в завищенні вартості робіт грають також «послуги» контрольно-наглядових органів, які використовують свої функції узгодження як спосіб комерціалізації діяльності.

Інструментом реалізації злочинних схем є банківська сфера, а також неурядові та некомерційні організації, які, однак, є лише елементом схеми організації «кримінального транзиту», в тому числі бюджетних коштів.

Тому першим важливим питанням в цьому процесі є впевненість виконавців (кримінальних або некримінальних, в тому числі які працюють в сфері держзамовлення) в отриманні майбутніх надприбутків і авансування ними власних коштів на хабарі та «відкати» на етапах попереднього формування держзамовлення, виділення і проходження фінансових ресурсів.

Друге важливе питання: загальна економічна ситуація, в якій існують величезний соціальний розрив між верствами населення і регіонами, що створює фінансовий тиск на явно більш бідну бюджетну сферу (чиновник не може дати хабар чиновнику за рахунок власної зарплати, не отримавши її перш з комерційної структури).

Третє важливе питання: існування «закритих» сегментів економіки, організованих як корпоративні, часто монопольні структури, в тому числі в сфері електроенергетики, нафти та газу, комунікації, інформаційних ресурсів і т. д. Банківський сектор економіки, на відміну від названих, є найбільш прозо-

рим. Більше того, банків та їх керівників «відкатні гроші». Банки в кращому випадку беруть «відсоток за переведення в готівку».

У зв'язку з цим мета боротьби з корупцією – руйнування її фінансового потенціалу у вигляді організованої злочинності, тіньової економіки, міжнародних господарюючих суб'єктів.

В цілому дана проблема вимагає глибокого наукового опрацювання. Необхідна комплексна система взаємопов'язаних заходів профілактики соціально-економічних умов, контролю за допомогою банків (замість контролю банків), змін в нормативно-правовій базі з категоріальним закріпленням і законодавчим оформленням нових видів злочинів, здійснення профілактики і попередження кримінально-корупційного кругообігу, проведення спеціальних операцій правоохоронних органів з метою руйнування системи кримінального транзиту бюджетних коштів [1, с. 235].

Аналіз політичної, нормотворчої і правозастосовчої діяльності органів державної влади України дає підстави констатувати той факт, що основна ставка у боротьбі з корупцією робиться на посилення репресивних і адміністративних засобів, а головні зусилля правоохоронних органів витрачаються на виявлення аж ніяк не самих небезпечних корупційних правопорушень. Разом з тим, очевидним є те, що посилення репресій – це зовсім не той шлях, який може привести до позитивних результатів.

Посилення санкцій не спричинило суттєве збільшення кількості посадових осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за хабарництво, не забезпечило їх застосування щодо хабарників найвищого рівня. Більше того, воно породило проблему у судовій практиці, коли суди, виходячи із суспільної небезпеки вчиненого (незначного розміру предмета хабара тощо), у кожному другому випадку змушені виходити за межі визначених у Кримінальному кодексі України санкцій і призначати більш м'яке покарання, ніж передбачене законом. Якщо говорити саме про цей аспект проблеми, то потрібно зазначити, що посилення боротьби з хабарництвом передбачає визначення науково обґрунтованих, адекватних характеру

і ступеню суспільної небезпеки хабарництва кримінально-правових санкцій.

Стратегічним напрямом боротьби з корупцією має бути попередження корупційних проявів. Характер профілактичних заходів обумовлюється глибиною з'ясування соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь. Одне із основних завдань, які постають у цьому зв'язку, – зробити корупцію справою ризикованою і не вигідною. Зокрема, правовий і соціальний статус службовця, в діяльності якого завжди присутня спокуса використати надані йому владу або посадові повноваження в особистих інтересах чи інтересах третіх осіб, повинен стимулювати його до законслухняної поведінки. Не страх бути викритим («попасти на гарячому»), а свідоме розуміння наслідків вчиненого корупційного діяння повинно лягти в основу правомірної поведінки державного службовця. Безумовно, забезпечити такий статус державного службовця набагато складніше, ніж посилити репресії, створити нові табу, збільшити кількість правоохоронних структур тощо. Але якщо серйозно братися за боротьбу з корупцією, розраховувати на реальні результати антикорупційної діяльності в органах державної влади, то вибору, власне, не існує: системні, комплексні профілактичні заходи – це шлях, який може змінити обсяги і характер корупційних проявів в Україні.

1. Вербер Б. Энциклопедия Относительного и Абсолютного знания / Б. Вербер – Гелеос; Рипол класик, 2009. – 384 с.

2. Саприкіна М. Аналітична довідка «Боротьба з корупцією Роль бізнесу в Україні» / М. Саприкіна, А. Зінченко. – К.: ТОВ «Фарбований лист», 2011. – 51 с.

3. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Офіційний вісник України від 20.06.2011. – 2011. – № 44. – С. 9, ст. 1764, код акту 57014/2011.

4. Питання Національного антикорупційного комітету: Указ Президент України від 01.09.2011 № 890/2011 // Офіційний вісник України від 16.09.2011. – 2011. – № 69.

5. Actual problems of anticorruption activity / Р. С. Тютюнник // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: збірник матеріалів V щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2015. – С. 300–308.

Н. С. Марушко,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА БУХГАЛТЕРІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЇХ КОМПЕТЕНТНОСТІ

На сьогодні статус представників бухгалтерської професії є достатньо високим, що визначається не тільки економічною, а й соціальною значущістю. Загальновідомим є те, що роль професії бухгалтерів була завойована хорошою роботою та бездоганною репутацією тисячів професіоналів. Передумовою формування професійного росту бухгалтерів та визнання їх компетентностей є навчання не тільки на рівні середньої та вищої освіти бухгалтерської справи, а й подальша підтримка для професійного росту спеціалістів після отримання вищої освіти.

В розвинених країнах світу значний внесок в подальший професійний розвиток спеціалістів роблять професійні організації, зокрема й в бухгалтерській професії. Такою організацією є інститут професійних бухгалтерів – єдиний на всю країну орган, що об'єднує представників облікової професії. Він встановлює кваліфікації своїх членів і сприяє покращенню соціального і матеріального стану, допомагає зростанню їх престижу в суспільстві. Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України (ФПБАУ) працює й в Україні, метою створення громадської якої є відстоювання інтересів представників бухгалтерської та аудиторської професій.

На сьогодні в Україні та світі бухгалтерська професія є однією з найпрестижніших та найбільш оплачуваних. Фахівцями видання «Forbes» було проаналізовано близько 200 професій, і серед них бухгалтерська професія посідає дев'яте місце, що свідчить про те, що ця професія є надзвичайно актуальною та важливою на ринку праці [1].

Більше того, питання професійного росту бухгалтерів стали однією з актуальних тем, обговорюються не тільки в наукових колах, а й представниками бізнесу та у суспільстві в цілому [1–3]. Саме тому професіоналами даної професії розроблені детальні кодекси професійної поведінки, зміст яких можна звести до такого: економіка і професійна етика повинні бути взаємопов'язані і взаємоумовнені, поза мораллю немає бухгалтерії. У таких кодексах професійні завдання бухгалтерів та бухгалтерських громадських організацій зводяться, як правило, до надання методологічної та організаційної допомоги в області бухгалтерського обліку колегами з розвинутих країн, боротьбі з корупцією; посилення роботи спрямованої на підвищення статусу професії в очах громадської думки [3].

Дослідуючи понятійний апарат визначення «професійний бухгалтер», зауважимо, що на сьогодні в українським законодавством воно не встановлене. Проте, науковцями пропонуються деякі підходи до тлумачення [1]. В цілому, узагальнюючи їх досвід, можна виділити такі характерні ознаки – приналежність до громадської професійної бухгалтерської організації, кваліфікаційна придатність бухгалтера, наявність диплому та сертифікату міжнародного зразка. Подані характерні ознаки поняття «професійний бухгалтер» описують етапи професійного росту бухгалтера, оскільки лише після отримання диплому про вищу освіту та отриманих знань під час навчання в ВУЗі бухгалтер має можливість скласти незалежні іспити для підтвердження своїх кваліфікаційних вимог.

Проте, для отримання сертифікату професійного бухгалтера необхідним елементом є досвід бухгалтера – його підтвердження роботи за фахом та професійна етичність – підтвердження виконання норм професійної етики. Більше того, в міжнародній практиці основною вимогою власників сертифікату є постійна підтримка сертифіката професійного бухгалтера: обов'язкового підвищення кваліфікації через проходження щорічної кваліфікації у визначеній кількості годин на рік та моніторинг практичної діяльності професійного бухгалтера через відслідковування інформації про дотриманням носієм сертифіката норм професійної етики. Отже, професійний бухгалтер –

це бухгалтер, який впродовж свого кар'єрного росту отримав сертифікат.

Отже, з міжнародного досвіду знаємо, що професіонали об'єднуються в професійні організації і встановлюють процедуру визнання кваліфікації, яка має назву «сертифікація». Сертифікат професійної організації – унікальний інструмент, що підтверджує роботодавцеві, що його носій володіє:

1) достатніми знаннями. Підтвердженням необхідного рівня знань служить успішна здача незалежних екзаменів та наявність диплома про вищу спеціальну освіту;

2) досвідом роботи за фахом. Для отримання сертифіката необхідно підтвердити перед професійною організацією стаж роботи за фахом;

3) доброю репутацією. Додержання кодексу професійної етики – необхідна умова членства в професійній організації та отримання сертифіката. Недотримання кодексу не лише призводить до втрати сертифіката, а також і до інших дисциплінарних заходів;

4) крім того, членство в професійній організації покладає на кожного члена зобов'язання постійно підвищувати власну кваліфікацію [4].

Один документ, що відповідає на всі головні питання, які виникають у роботодавця при підборі бухгалтера-професіонала. Економія часу, економія власних зусиль, та зусиль свого персоналу плюс впевненість в правильності вибору – ось переваги використання професійної сертифікації при пошуку і перевірці кваліфікації кадрів. Саме через таку унікальну відповідність вимогам ринку праці, сертифікація здобула широке ринкове визнання в розвинутих країнах. Найавторитетніші національні програми сертифікації бухгалтерів – АССА (Великобританія), CPA (США), CGA (Канада) – вийшли за межі національних кордонів і здобули статус міжнародних. Такий статус присудив їм міжнародний ринок праці. Склад кваліфікації професійного бухгалтера визначається Міжнародною федерацією бухгалтерів (МФБ), що об'єднує професійні організації різних країн. Головною метою МФБ – служити інтересам суспільства, зміцнювати світову бухгалтерську професію та робити внесок

у розвиток сильних національних економічних систем, орієнтованих на міжнародні економічні відносини, сприяючи дотриманню високоякісних професійних стандартів, поглиблюючи зближення таких стандартів на міжнародному рівні та висловлюючи думку з суспільно важливих питань, що входять до безпосередньої компетенції бухгалтерської професії.

Сертифікований міжнародний професійний бухгалтер (CIPA) – це єдина міжнародна російськомовна програма навчання, екзамєнування та сертифікації професійних бухгалтерів, що відповідає стандартам та нормам етики Міжнародної федерації бухгалтерів (IFAC). Програму CIPA засновано в 2001 р. Міжнародною радою сертифікованих бухгалтерів та аудиторів (МРСБА) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Кваліфікаційні рівні програми CIPA:

- CAP (Сертифікований бухгалтер-практик) – знайомий з усіма основними напрямками бухгалтерського обліку, може складати всі основні звіти, включаючи податкові декларації;
- CIPA (Сертифікований міжнародний професійний бухгалтер) – CIPA здатний аналізувати фінансову інформацію і застосовувати професійне судження в питаннях фінансового управління.

Зацікавленими сторонами програми CIPA є не тільки професійні організації та її члени, що прийняли програму CIPA як програму підтвердження кваліфікації своїх членів, а й роботодавці, для яких сертифікати CAP та CIPA є свідченням кваліфікації бухгалтерів та інших фінансових працівників.

Зауважимо, що формування компетенцій бухгалтерів здійснюється впродовж всієї кар'єри. Вагоме значення при цьому приділяється вищому навчальному закладі, в якому формується фундаментальні та індивідуальні знання майбутнього спеціаліста. Саме тому участь викладачів для напряму підготовки «Облік і аудит» в програмі CIPA для вищих навчальних закладів має такі переваги:

- ВУЗи, що готують студентів до участі у програмах професійної сертифікації, позиціонують себе на ринку освітніх послуг як такі, що пропонують продукт з підвищеною споживною вартістю. Їхній внесок в розвиток кар'єри випускників не закінчується врученням диплома про вищу освіту;

- питома вага випускників, що здобули професійні сертифікати (CAP, CPA) може стати одним з ключових вимірників якості вузівської освіти, як це відбувається в західних країнах;

- іншим свідченням якості навчання може служити питома вага викладачів в професорсько-викладацькому складі ВУЗу, що мають професійні сертифікати практиків або професіоналів бухгалтерської справи на додаток до вчених ступенів та звань.

Отже, формування компетенцій бухгалтерів здійснюється впродовж всього кар'єрного росту. Вагомим інструментом розширення можливостей з навчання практиків є навчання в рамках програми міжнародної сертифікації професійних бухгалтерів CPA.

1. Кремень О. І. Бухгалтерська професія: значення для підприємства, держави та суспільства / О. І. Кремень, О. І. Чоботар // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Т. 34. – Суми: УАБС НБУ, 2012. – С. 196–209.

2. Бухгалтерський облік (частина II): навч. посібник / за ред. доктор економічних наук, проф. В.Ф. Максимової. – Одеса: ОНЕУ, 2013. – 324 с.

3. Соколов Я. В. История бухгалтерского учета: учебник. – 3-е изд., перераб. и доп./ Я. В. Соколов, В. Я. Соколов. – М.: Магистр, 2009. – 287 с.

4. Професійна сертифікація бухгалтерів – універсальний інструмент визнання компетенції на ринку праці/ Проект реформи бухгалтерського обліку в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.capcpa.biz.

О. М. Марченко

доцент кафедри економіки та економічної безпеки
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Соціальна складова відіграє вагому роль у національній безпеці держави, адже суспільство – рушійна сила її розвитку в цілому. На жаль, дослідження та відповідні розрахунки українських вчених [1] свідчать, що рівень соціальної безпеки України протягом останнього десятиріччя до подій Євромай-

дану був незадовільним. В умовах сьогодення (військового конфлікту на сході країни та економічної кризи) соціальна напруга в Україні посилюється, добробут та життєвий рівень населення стрімко знизився. Негативні тенденції в економіці та накопичені соціальні проблеми створюють суттєві загрози національній безпеці держави та подальшому розвитку суспільства. Тому, актуальним є дослідження стану забезпечення соціальної безпеки в Україні з метою розроблення стратегічних заходів її зміцнення.

У науковій літературі єдиного трактування соціальної безпеки немає. Її розуміють як: захищеність та реалізацію соціальних інтересів; прийнятний рівень життя та можливість його поліпшення; суспільно нормальний рівень соціальних умов та благ [2].

Базуючись на програмних документах міжнародних організацій [3] та наукових дослідженнях вітчизняних вчених [2], вважаємо, що можна виділити такі основні компоненти соціальної безпеки: безпеку праці (гарантованість зайнятості, захищеність від безробіття); економічну безпеку (забезпеченість фінансовими коштами та покращення матеріального добробуту); продовольчу безпеку (можливість споживання якісної, безпечної і корисної їжі); безпеку проживання (гарантія наявності житла та поліпшення житлових умов); безпеку здоров'я (забезпечення профілактики захворювань та покращення стану здоров'я); безпеку освіти (гарантія умов для здобуття та оновлення знань, підвищення освітнього рівня); безпеку культури та відпочинку (забезпечення духовного розвитку та відпочинку); громадянську безпеку (гарантування умов для підтримання та сприйняття громадянської позиції жителя країни); особисту (фізичну) безпеку (захищеність від посягань на життя і здоров'я з боку сторонніх осіб); екологічну безпеку (захищеність від негативних наслідків забруднення НПС).

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України наказом від 29 жовтня 2013 р. № 1277 затвердило Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [4]. До її складових, окрім соціальної (стану розвитку держави, за якого держава забезпечує гідний і якісний рівень життя насе-

лення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни), у цьому документів відносять: виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, фінансову безпеки. Дана методика рекомендує такі показники (індикатори) соціальної безпеки: частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів; відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу; відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність; співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів); частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств; обсяги видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я та освіту у% до ВВП; чисельність ВІЛ-інфікованих осіб та хворих на активний туберкульоз з діагнозом, що встановлений уперше в житті на 100 тис. осіб населення; загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів у% до загальної чисельності постійного населення у віці 6 – 17 років; сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року у%; рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення); рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 років у% до населення відповідної вікової групи; відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні; відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати, разів.

Таким чином, індикатори соціальної безпеки, рекомендовані Міністерством охоплюють її економічний, освітній, медичний, фізичний, житловий компоненти, та не передбачають оцінку її духовних, екологічних аспектів.

Як видно, з таблиці, з розрахованих 7 показників, запропонованих вищезгаданою методикою) тільки 2 мають оптимальне або задовільне значення.

Індикатори (показники) соціальної безпеки України у 2015 р.

Індикатор (показник)	Фактичне значення	Характеристика значення
Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	3,0	Оптимальне
Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	1,4	Небезпечне
Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	5,1	Задовільне
Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, відсотків	55,0	Вище критичного
Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % ВВП	3,7	Критичне
Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % ВВП	5,9	Незадовільне

Розраховано за: [5; 6].

Проте, на наш погляд, не всі з індикаторів об'єктивно відображають стан соціальної безпеки України. Зокрема, такі показники, як співвідношення середньої заробітної плати, середньої пенсії за віком і прожиткового мінімуму є відносними. Якщо показник прожиткового мінімуму є заниженим (не відповідає об'єктивним потребам відтворення людського потенціалу), то індикатори, пов'язані з ним, формально можуть бути і в нормі (як це у випадку з першим показником у табл. 1).

Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 № 966-XIV [7] визначає прожитковий мінімум як вартісну величину достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродуктових товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Законом також передбачено використання прожиткового мінімуму для загальної оцінки рівня життя в Україні, проте механізм її здійснення не визначений. Цей показник (межа фізичного виживання людини) продовжує бути еталоном для встановлення абсолютно не пов'язаних з ним величин. Прожитковий мінімум є лише базою для визначення нижньої межі мінімального рівня заробітної плати, яка, за логікою, повинна бути вищою, і тільки у такій якості він повинен використовуватися при формуванні державного бюджету.

Прожитковий мінімум в Україні, починаючи з 01.12.2016 р. складає 1550 грн, або 51,6 грн на день. За даними Державної служби статистики вартість харчування однієї особи у 2015 р. (минулого року) становила у середньому 41 грн. на добу [8]. Причому, це не дозволяло забезпечити нормальну якість харчування, оскільки споживання в домогосподарствах риби та рибопродуктів скоротилося на 20%, фруктів, ягід, горіхів і винограду – на 14%, м'яса, м'ясопродуктів – на 8%, і навіть, хліба і хлібних продуктів – на 7% відносно попереднього року. Зрозуміло, що враховуючи зростання ІСЦ у 2016 р. навіть прогнати себе на прожитковий мінімум українцю буде неможливо.

Зауважимо, що в Україні частка витрат на продовольство практично завжди була вище критичного значення.

Порівняння прожиткового мінімуму з міжнародними критеріями бідності ще більше вражає. За середнім курсом НБУ у лютому 2016 р. прожитковий мінімум склав всього лише 58,7 дол. США на місяць або 1,96 дол. США на день. За критерієм Світового банку межа бідності, за якою починається загроза виживанню людини з 2015 р. є 1,9 дол. США. Отже, соціальні стандарти в Україні фактично встановлені на рівні загрози виживанню людини.

Значне занепокоєння викликає значення державних видатків на охорону здоров'я відносно ВВП. Відповідно до досліджень Всесвітньої організації охорони здоров'я, фінансування охорони здоров'я на рівні 6,41% ВВП розцінюється як мінімальний рівень фінансування, здатний забезпечити виживання медичної галузі; 3,2% ВВП – як критичний рівень, за якого відбувається зниження рівня і зменшення обсягу медичної допо-

моги на 1/3 [1]. Таким чином, бюджетне фінансування охорони здоров'я знаходиться на критичному рівні, що потребує реформування її системи.

Отже, сучасний стан соціальної безпеки залишається критичним, не зважаючи на реформування соціальної політики в контексті сталого соціально-економічного розвитку України та підвищення соціальних стандартів життя.

Передумовою ефективного управління соціальною безпекою є розвиток її правової регламентації, а також удосконалення чинного законодавства в галузі державного та регіонального соціального управління. Серед першочергових завдань – удосконалення стратегій соціальної безпеки, системи її оцінки (підвищення рівня наукової обґрунтованості, об'єктивності її індикаторів (показників) та їхніх порогових значень), наближення системи соціальних гарантій до принципів і норм держав-членів ЄС.

1. Оберван О. Р. Аналіз індикаторів соціальної безпеки як показник ефективності управління соціальною політикою України / О. Р. Оберван // Економіка та держава . – 2014. – № 8. – С. 89-92.

2. Коленда Н. В. Соціальна безпека населення та її основні складові / Н. В. Коленда // Modern directions of theoretical and applied researches. – 2013. – SWorld – 19–30 March. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/march-2013>

3. Human Development Report 1994 / United Nations Development Programme. – Oxford University Press, 1994. – 226 p.

4. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

5. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Виконання Державного бюджету /2015/ Місячний звіт про виконання Державного бюджету України за січень-грудень 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/>

7. «Про прожитковий мінімум»: Закон України від 15.07.1999 № 966-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

8. Витрати і ресурси домогосподарств України за 9 місяців 2015 року (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

С. І. Мельник,

кандидат економічних наук, доцент,
заступник декана факультету №2,

А. Б. Івахів,

студентка економічного факультету
2 курсу 1 групи спеціальності «Облік і аудит»
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогодні, захисту економічних інтересів підприємства досі приділялося мало уваги, хоча ця проблема дуже актуальна. В умовах розвитку ринкових механізмів в економіці, зростання приватного підприємництва дуже важливим завданням економічної науки і практики господарської діяльності підприємств стає забезпечення економічної безпеки. Гострими проблемами для функціонування підприємств в даний час стали криміналізація суспільства, що охоплює більшість малих працюючих підприємств у багатьох галузях економіки; корумпованість державних чиновників і правоохоронних органів, які не бажають боротися з організованою злочинністю. А якщо сюди додати ще й недостатню освітленість проблеми економічної безпеки підприємств в нормативно-законодавчих актах, то можна зробити висновок про те, сьогодні перед більшістю підприємств стоїть гостра проблема забезпечення економічної безпеки через різного роду загрози. Таким чином, дана проблематика має дуже велику актуальність не тільки для економічної науки в умовах слабкої розробленості і вивченості питань економічної безпеки підприємств, а й для практики роботи підприємств.

Над питанням забезпечення економічної безпеки, конкурентноспроможності підприємства працювало чимало вчених-економістів: Г. Азоєв, Є. Афанасьєв, С. Білоусова, Т. Васильців, А. Градов, О. Грунін, С. Довбня, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Ю. Іванов, Д. Ковальов, М. Комлик, Л. Мельник, К. Мільські, С. Мочерний, В. Мунтіян, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, Р. Фатхудінов, О. Щекович та ін.

Для визначення основних загроз економічної безпеки підприємства необхідно зрозуміти що таке економічна безпека. Таким чином, Т. Васильців пропонує під економічною безпекою підприємства розглядати такий стан функціонування, при якому підприємство та його продукція є конкурентоспроможними на ринку, а також одночасно гарантується: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування та прогресивність розвитку; можливість протистояти негативним впливам зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування [1, с. 18]. А щодо загроз економічній безпеці підприємства, то це дії дестабілізуючих природних факторів і/або суб'єктивних, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією та порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні втрати для організації. Загалом, усі загрози економічній безпеці підприємства класифікуються за багатьма показниками, але головним є їх поділ за місцем виникнення на внутрішні та зовнішні.

Зовнішні загрози виникають за межами підприємства. Вони не пов'язані з його виробничою діяльністю. Як правило, це така зміна навколишнього середовища, яке може завдати підприємству збитки. Внутрішні фактори пов'язані з господарською діяльністю підприємства, його персоналу. Вони обумовлені тими процесами, які виникають в ході виробництва та реалізації продукції і можуть зробити свій вплив на результати бізнесу.

Внутрішні загрози економічної безпеки бізнесу виникають безпосередньо у сфері господарської діяльності підприємства. Так, до основних факторів ризику можна віднести: недостатній рівень дисципліни; протиправні дії кадрових співробітників; порушення режиму збереження конфіденційної інформації, вибір ненадійних партнерів та інвесторів, відтік кваліфікованих кадрів, невірну оцінку кваліфікації кадрів, їх низьку компетентність; недостатня патентна захищеність, аварії, пожежі, вибухи; перебої в енерго-, водо-, теплопостачання, вихід з ладу обчислювальної техніки, смерть провідних фахівців і керівників; залежність ряду керівників від кримінального світу; низький освітній рівень керівників; суттєві упущення

як у тактичному, так і в стратегічному плануванні, пов'язані, насамперед, з вибором мети, невірною оцінкою можливостей підприємства, помилками в прогнозуванні змін зовнішнього середовища [2, с. 11].

Під впливом навколишнього середовища, різного роду факторів можуть виникнути багато десятків зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства. До них можна віднести: несприятлива зміна політичної ситуації; макроекономічні потрясіння (кризи, порушення виробничих зв'язків, інфляція, втрата ринків сировини, матеріалів, енергоносіїв, товарів і т. д.); зміна законодавства, що впливає на умови господарської діяльності; нерозвиненість інфраструктури ринку; протиправні дії кримінальних структур; використання недобросовісної конкуренції; промислово-економічне шпигунство; моральні (психологічні) погрози, залякування і шантаж; розкрадання матеріальних засобів; протиправні дії конкурентів, їх прагнення заволодіти контрольним пакетом акцій; надзвичайні ситуації природного і технічного характеру; несанкціонований доступ конкурентів до конфіденційної інформації, що становить комерційну таємницю; крадіжки фінансових коштів і цінностей; шахрайство; пошкодження будівель, приміщень тощо.

Аналізуючи вище наведені загрози економічній безпеці підприємства, можна сказати наступне: даних загроз, для створення, існування і розвитку підприємств, є досить багато, але на кожну із них є протиправні дії. Якщо суб'єкти економічних відносин дотримуватимуться законності, а держава, у свою чергу, складе ефективний план організації економічної діяльності, як в середині країни, так і за її межами, то вище наведений перелік загроз економічній безпеці підприємства значно скоротиться.

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Ліга Прес, 2008. – 385 с.

2. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства: навч. посібник / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

3. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. – 2005. – №2. – С. 52–56.

С. І. Мельник,
кандидат економічних наук, доцент,
заступник декана факультету №2,
Ю. В. Микитин,
студентка економічного факультету, 2 курсу
1 групи спеціальності «Облік і аудит»
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Розвиток суспільства є досить швидким і він обумовлює зміни в економічних процесах. Це зазвичай відбувається в певних умовах нестабільності та зростання невизначеності.

Глобалізація економіки, міжнародна інтеграція, посилення конкуренції в усіх сферах діяльності людини, зміни як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі породжують низку небезпек, що можуть впливати на стан соціально-економічного розвитку країни в цілому та окремих суб'єктів господарювання.

Досягнення стійкого та ефективного розвитку підприємства тісно взаємопов'язане із забезпеченням високого рівня його безпеки, зокрема економічної. Особливо актуальним це питання є для вітчизняних підприємств, які діють в умовах підвищеного ризику через специфіку національної економіки, кожна сфера якої має загрозливі тенденції розвитку. Це актуалізує проблему формування дієвої комплексної системи економічної безпеки на підприємстві.

Вагомий внесок у дослідження та формування економічної безпеки підприємства вклали такі науковці: О. Гурнін, Р. Дацків, Т. Іванюта, А. Кірієнко, Г. Козаченко, Б. Мізюк, І. Плетникова, В. Тамбовцев, В. Шлизов, та багато інших. У даних роботах розроблено багато ґрунтовних методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, однак термін «економічна безпека підприємства» до сьогодні не знайшов однозначного трактування в офіційних документах України та

науковій літературі. На нашу думку, це й обумовило необхідність теоретичного дослідження даної проблеми.

У ринкових умовах господарювання підприємство, як відкрита система, функціонує у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою.

Таке середовище змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання в ринковій економіці, врахування чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища.

Найважливішими факторами, що впливають на економічну безпеку підприємства, є ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ на світові ринки збуту, інвестиційна привабливість регіону, держави.

Насамперед, економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже ґрунтується на їхньому фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку. Наявність багаторівневої концепції економічної безпеки господарюючих суб'єктів усіх рівнів дає можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам.

Економічна безпека підприємства – це складна багатофакторна категорія, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз підприємства, а також як стан найбільш ефективного використання його корпоративних ресурсів для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні [1, с. 160].

В. Тамбовцев розглядає економічну безпеку як сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи [2, с. 39].

Р. Дацків концентрує увагу на тому, що економічна безпека є таким станом економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища [3, с. 150].

Так, у підручнику з економіки підприємства за загальною редакцією С. Ф. Покропивного економічна безпека підприємства трактується як «такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації та технології) та підприємницьких можливостей, при якому гарантується найефективніше їх використання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам)» [4, с. 534].

Таким чином, для визначення поняття «економічна безпека підприємства» науковці використовують такі підходи:

- реалізація і захист економічних інтересів;
- захист проти економічних злочинів;
- наявність конкурентних переваг;
- стан ефективного використання ресурсів;
- стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Багатозначність у визначенні такої важливої категорії як «економічна безпека підприємства» свідчить, з одного боку, про важливість проблеми, а з іншого, – про незавершеність методологічного й теоретико-прикладного її опрацювання, а, отже, про необхідність подальших досліджень, спрямованих на формування чіткого та однозначного трактування цього поняття.

1. Грунин О. А. Економічна безпека підприємства: навч. посібник / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб.; Мінськ, 2002. – С. 160.

2. Тамбовцев В. Об'єкт економічної безпеки України / В. Тамбовцев // Питання економіки. – 1994. – № 12. – С. 35–42.

3. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37). – С. 143–153.

4. Економіка підприємства: підручник/ за заг. ред. С. Ф. Прокопивного. – К: КНЕУ, 2001. – 526.

5. Іващенко О. В. Система фінансово-економічної безпеки підприємства / О. В. Іващенко, П. М. Четверіков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-ofconferences/archives-of-individual-conferences/oct-2012>.

Н. Я. Михаліцька,

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗАГРОЗИ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зовнішньоекономічна безпека держави, тобто незалежність і стабільність всіх її систем по відношенню до інших держав є найважливішим елементом економічної безпеки. *Зовнішньоекономічна безпека* – це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці.

Серед зарубіжних вчених ведуться дискусії на предмет першорядності та домінування внутрішніх і зовнішніх загроз для національної економіки. Позиція державно-центристського підходу до аналізу світогосподарських зв'язків, що панувала довгий час, коли світове господарство розглядалося як алгебраїчна сума її частин – національних господарств, віддавала першість внутрішнім загрозам економічної безпеки. Але на сучасному етапі світова економіка являє собою не просто взаємопов'язану сукупність національних економік, а систему, для якої характерні тільки їй властиві явища і тенденції – поглиблення і диференціація міжнародного розподілу праці, єдина валютно-фінансова система, яка одночасно виконує функцію обслуговування всіх міжнародних економічних відносин, маючи тим самим прив'язку до національних держав, і відіграє самостійну роль, акумулюючи і переміщаючи велику кількість фінансових ресурсів, транснаціоналізація, глобалізація та ін.

Розвиток цих процесів привів до становлення цілісної світогосподарської системи, але системи не однакової, яка, безумовно, збереже необмежене національне розмаїття, навіть

незважаючи на процеси конвергенції. Тому державі потрібно враховувати зростаюче значення зовнішніх факторів для добробуту нації і дотримуватися такої політики, яка забезпечила б сприятливе міжнародне становище національної економіки.

Враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що необхідно не концентрувати увагу на одному виді загроз по відношенню до інших, а досліджувати їх взаємопов'язаність, взаємозалежність та взаємовплив.

Зокрема, тривале збереження внутрішніх загроз без проведення ефективної економічної політики робить країну більш вразливою для зовнішніх загроз, а посилення внутрішніх загроз може розглядатися як передумова до ускладнення забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави, оскільки, не справляючись з внутрішніми загрозами, держава позбавлена можливості проводити активну зовнішню політику, захищати інтереси вітчизняних товаровиробників, сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції, завойовувати нові ринки збуту і т. д. При цьому вплив внутрішніх і зовнішніх загроз при амплітудному збігу ефекту їх впливу може агреговано посилити наростання спільної загрози, а може і послабити шляхом їх взаємної нейтралізації.

Для ефективного забезпечення зовнішньоекономічної безпеки країни необхідно виявити існуючі та потенційні загрози, визначити їх кількісні та якісні показники, сформулювати основні напрямки діяльності та конкретні заходи щодо їх нейтралізації, сформувати механізм, який реалізує прийняття рішень, враховуючи, що забезпечення безпеки є прерогатива держави.

До основних можна віднести наступні сфери загроз зовнішньоекономічної безпеки країни:

- структура зовнішньої торгівлі (переважання сировинних товарів у структурі експорту, втрата традиційних ринків збуту);
- міжнародна інвестиційна позиція держави (погіршення міжнародного кредитного / інвестиційного рейтингу);
- валютно-фінансові відносини, включаючи стан зовнішнього боргу (високий рівень зовнішнього боргу, його зростан-

ня і збільшення у зв'язку з цим витрат бюджету на його обслуговування);

- вплив міжнародних економічних організацій і ТНК (завоювання іноземними фірмами внутрішнього ринку по багатьох товарах і як наслідок цього зростання залежності країни від імпорту);

- вплив світових криз; збільшення динаміки легального і нелегального переміщення факторів виробництва (втеча капіталу, «витік умів»).

Для побудови ефективної системи зовнішньоекономічної безпеки необхідно виявлення найбільш небезпечних зовнішніх загроз, їх ранжування, визначення напрямів, що потребують оперативному регулюванню або послідовної стратегічної нейтралізації.

Зауважимо, що негативний вплив основних факторів зовнішньоторговельної діяльності на зростання ВВП України зумовлено тим, що ця діяльність здійснюється в умовах безпрецедентного фізичного знищення виробничих потужностей та масштабної зупинки промисловості внаслідок воєнних дій на Донбасі. Посилюються загрози безповоротної втрати значної частини експортного потенціалу національної економіки, що потребує прискореного заміщення втрачених торговельних ніш новими напрямками спеціалізації **[Ошибка! Закладка не определена.]**.

Необхідно зважати на те, що основні тенденції зовнішньоторговельної діяльності України мають такі особливості.

Українська економіка зберігає відкритість. Зовнішньоторговельний оборот України у 2014 р. становив 135,0 млрд. дол. США, що навіть за умов суттєвого скорочення (на 26,3% до рекордних обсягів 2008 р.) становить близько 102,4% ВВП. Поступове зниження рівня відкритості національної економіки не забезпечило формування належної стійкості до зовнішніх викликів та загроз (відношення експорту товарів і послуг до ВВП зменшилося з 62,4% у 2000 р. до 49,1% у 2014 р., за середнього світового рівня 24,7% [2]).

Вітчизняний експорт характеризується значною волатильністю. Так, істотний приріст експортної виручки (на рівні

до 32% у 2008 р., 27,3 у 2010 р. та 17,3 у 2011 р.) змінювався стрімким падінням (зниження на 35,6% у 2009 році), що формувало шоківі наслідки для економіки. Зниження обсягів експорту товарів і послуг (у 2014 р. на 17,7%) вкотре стало одним із найвагоміших чинників загального економічного спаду.

Продовжується рестриктивна торговельна політика Російської Федерації щодо українського експорту. Протягом 2011–2014 рр. експорт України до РФ скоротився вдвічі (до 9,8 млрд. дол.), а недоотримана виручка оцінюється в 17 млрд. дол. США. До цього слід додати втрати експортних поставок з України до країн СНД, які знаходяться в орбіті РФ, унаслідок скоординованих російською стороною дій щодо витіснення українського експорту з їх національних ринків. У підсумку частка експорту України до країн СНД (включно з РФ) знизилася з 39,2% у 2011 р. до 28,5% у 2014 р.

Товарний експорт змінює географічну структуру. Протягом 2011–2014 рр. російський напрямок припинив домінувати в українському товарному експорті. Частка ринку РФ в українському експорті товарів зменшилася з 29,0% у 2011 р., що перевищувало експорт у ЄС, до 18,2% у 2014 р.

Експорт товарів зберігає сировинну та низькотехнологічну спеціалізацію. Небезпечними викликами економічній безпеці є зміни у структурі експортних товарних поставок за рівнем технологічності. Так, за підсумками 2014 р. значно зросла частка низькотехнологічних товарів в експорті (до 26,0%, або 14 млрд. дол. США, що на третину більше за рівень 2008 р.), натомість на високотехнологічні та середньо-високотехнологічні товари разом припадало лише 19,2% (причому зниження прибутку від рівня 2008 р. становило майже 35%). Загалом відновлюється тенденція до заміщення технологічних сегментів вітчизняного експорту нетехнологічними товарними позиціями (68% товарного експорту). На відміну від експортних поставок, імпорتنний попит України на 45% забезпечується товарами кінцевого споживання, а за характером технологічності понад третину імпорту становлять високотехнологічні та середньо-високотехнологічні товари.

Вагомі втрати валютних надходжень від експорту збільшують розбалансованість національної економіки. Порівняно

з докризовим 2008 р. рекордно скоротилася частка недорогоцінних металів у сукупному експорті (з 41,3% до 28,3% у 2014 р.), а частка хімічної промисловості зменшилася з понад 9% до 6,8%. Лише у 2014 р. металурги недоотримали 13,1% (відносно рівня 2013 р.) експортної виручки (порівняно з рівнем 2008 р. виручка скоротилася майже удвічі). Хімічна промисловість у 2014 р. втратила 28,2% (щодо рівня 2013 р.) експортної виручки, а відносно 2008 р. спад сягнув 39%. Виробники зазначених видів продукції одними з перших перейшли у стан рецесії через проблеми, пов'язані з енергозатратністю немодернізованих виробництв.

Триває скорочення товарного імпорту. У 2014 р. Україна рекордно скоротила імпорт товарів майже на 32% (до 52,5 млрд. дол. США). Найбільше зменшилися обсяги поставок із країн СНД (на 43,7%, зокрема з РФ – більше ніж удвічі), майже на третину скоротилися поставки з країн Азії і на 22,5% – з країн ЄС. У підсумку у 2014 р. частка країн ЄС у вітчизняному товарному імпорті сягнула рекордних 40,0%. За окремими позиціями падіння імпорتنих поставок у 2014 р. перевищило показники кризового 2009 року.

Таким чином, перед державою сьогодні стоять масштабні загрози у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Трансформація цієї діяльності України в умовах європейської інтеграції та згортання торгівлі з РФ має забезпечити реалізацію незадіяного експортного потенціалу й відкрити нові можливості для диверсифікації експортних поставок. Невідворотність географічної переорієнтації зовнішньоторговельного співробітництва України вимагає невідкладної конкретизації стратегічних пріоритетів та цільових орієнтирів двосторонньої співпраці України у сфері зовнішньої торгівлі. Інтенсифікація зовнішньої торгівлі України відповідає найвищим державним пріоритетам.

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К.: НІСД, 2015. – 684 с.

2. Розраховано за даними МВФ. World Economic Outlook, IMF Oct. 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/pdf/text.pdf>.

Н. М. Михальчук,
кандидат економічних наук,
викладач кафедри фінансово-економічної
безпеки та інтелектуальної власності,
*(Тернопільський національний
економічний університет)*

ПОДАТКОВИЙ БОРГ В СИСТЕМІ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В умовах соціально-економічних та політичних перетворень в Україні забезпечення безпеки усіх сфер життєдіяльності держави, зокрема її фінансової системи, повинне виступати визначальним вектором державно-управлінських рішень. Характерною ознакою сучасної вітчизняної фіскальної практики уже тривалий період є зростання податкового боргу через ряд дестабілізуючих явищ в економіці, в тому числі і внаслідок неефективності системи оподаткування. Роль податкових платежів як ресурсу чи ризику визначається конкретними умовами економічного середовища, в якому перебувають платники податків та особливостями економічної політики, яка регламентує їх діяльність. Так, виконання планових показників надходжень є фінансовою основою виконання державою покладених на неї функцій. Накопичення податкового боргу свідчить, з одного боку, про загальний економічний спад, проте, існування значних обсягів заборгованості протягом всього існування Української держави виявляє проблеми як у платіжній дисципліні платників податків, так і в системі запобігання та управління даним негативним явищем. На даний час в управлінні заборгованістю відмічається такі негативні тренди як низька ефективність мобілізаційних заходів, щорічний приріст новоствореного податкового боргу, переважаюча частка прихованого боргу (ухилення від оподаткування) в загальному обсязі недонадходжень, продукування кризових явищ на підприємствах-податкових боржниках, їх банкрутство. У результаті – фінансова система втрачає суттєву частку ресурсів через тотальне списання заборгованості. Загрози такої ситуації – масштабні, адже

податки є не лише основним джерелом наповнення казни держави, а і виступають тією ланкою, яка зв'язує її з суб'єктами господарювання, реалізуючи на практиці свою регулюючу функцію в економіці.

Науковий пошук дозволяє стверджувати, що фінансова безпека є центральною ланкою системи економічної безпеки держави, що безпосередньо здійснює вплив на інші її складові. Попередження негативного впливу фінансових чинників на економічну ситуацію в державі власне і виступає предметом фінансової безпеки. Варто зазначити, що в існуючих на сьогодні дефініціях даного явища не приділяється належна увага вирішальному, на нашу думку, аспекту – забезпеченню повноти та стабільності надходження ресурсів до бюджетів усіх рівнів, незважаючи на існуючі та потенційні загрози. Даний підхід зумовлює необхідність визначення критеріальних вимог забезпечення фінансової безпеки. Такі критерії закладені в системі конкретних чинників, ризиків, загроз та індикаторів.

Існуюча концепція оцінки економічної безпеки держави, що є законодавчо закріпленою та ґрунтується на нормативно-індикативному аналізі, носить характер констатації існуючих тенденцій на базі фактичних показників. Незважаючи на значну кількість напрацювань щодо оцінювання рівня економічної безпеки, відсутнє єдине системне уявлення інтегрального показника та обґрунтування критеріїв відбору відповідних індикаторів і встановлення їх нормативних (порогових) значень. Суттєвим недоліком в існуючих методиках є відсутність деяких складових. Так, наприклад, при оцінюванні рівня фінансової безпеки держави не враховано вплив системи оподаткування. Так, показники відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП та відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, які визначені у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (далі – Методичні рекомендації) [1], лише опосередковано стосуються оцінки ефективності справляння податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Ми відстоюємо позицію, яка стосується того, що у забезпеченні податкової складової фінансової безпе-

ки ключову роль відіграє саме заборгованість по податках, а подальша її акумуляція до бюджету або ж безповоротна втрата як надходжень, так і платника залежить від ефективності заходів управління податковим боргом. Таким чином, у забезпеченні безпеки постає проблема попередження виникнення та наростання податкового боргу, а також підвищення ефективності заходів оптимізації сум створеного боргу до бюджетів, при цьому рівень досягнення поставлених цілей слугує індикатором податкової складової фінансової безпеки держави.

Питома вага податкового боргу у ВВП України є чи не єдиним показником, що розглядається вченими у контексті вплив у явища на фінансову безпеку. Динаміка показника представлена на рис. 1:

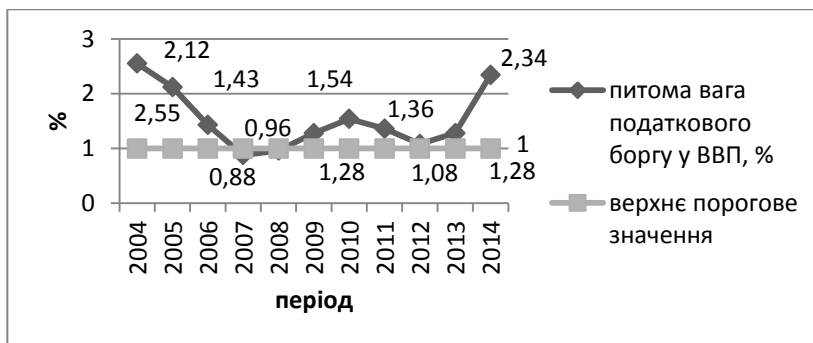

Рис. 1. Динаміка частки податкового боргу у ВВП в Україні, 2004–2014 рр.

Джерело: складено автором за: [2; 3].

Як видно із рис. 2, станом на 01.01.2015 показник співвідношення податкового боргу до ВВП становить 2,34%, тобто майже втричі перевищує пороговий 1%-й рівень [4]. Поряд із цим, за граничними значеннями, встановленими Світовим банком, показник знаходиться в межах порогового (безпечного) рівня у 3%, хоч і стрімко до нього наближається. Надзвичайно ризикованою вважаємо тенденцію зростання показника – протягом останнього року більше ніж на 1%.

Аналіз динаміки податкового боргу, показаний на рис. 2, дає можливість охарактеризувати масштаби його деструктивного впливу та дає підстави для оцінки ефективності реальних заходів з його мінімізації.

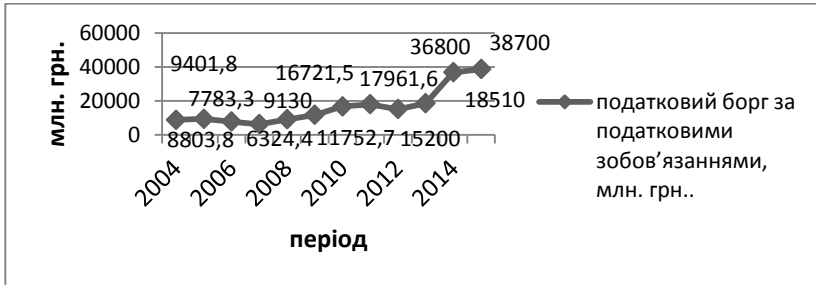

Рис. 2. Динаміка податкового боргу в Україні, 2004–2015 рр.

Джерело: складено автором за: [2].

Рис. 2 демонструє, що в Україні протягом досліджуваного періоду утримується досить значний рівень податкового боргу за податковими зобов'язаннями. Незважаючи на суттєве зниження впродовж 2005–2007 рр. його обсяги в 2008–2013 рр. не лише відновилися, а в 2015 році багатократно перевищили максимальні показники минулих періодів. Це відбувається в значній мірі через великі суми новоствореного податкового боргу: за оцінкою Рахункової палати України, на кожну гривню сплаченого до бюджету грошовими коштами податкового боргу в 2012 році відбувся приріст новоутвореного податкового боргу в розмірі 1,21 грн., а в 2014 році – 3,12 гривні [2]. Це відбувається як за рахунок несплати підприємствами поточних платежів, так і завдяки виявленим порушенням податкового законодавства, передусім, в результаті боротьби з «податковими ямами», фіктивними фірмами.

На динаміку зростання податкового боргу в Україні у 2014–2015 рр. суттєвий вплив здійснила окупація частин Донецької та Луганської областей внаслідок військової агресії з боку Російської Федерації. У зв'язку з негативними подіями

на території Донецької області податковий борг платників податків збільшився протягом 2014 р. – на 2,0 млрд. грн. та станом на 01.01.2015 р. склав 2,9 млрд. грн.; протягом I півріччя 2015 р. – на 0,8 млрд. грн. та станом на 01.07.2015 р. склав 3,7 млрд. грн. [2].

У ході дослідження нами було припущено, що зміни податково-боргових тенденцій впливають на зміни рівнів таких показників фінансової безпеки як рівень податкового навантаження, результати діяльності суб'єктів господарювання (прибуток і збиток підприємств), рівень тіньової економіки, рівень перерозподілу ВВП через бюджет, рівень виконання Держбюджету за податковими надходженнями, відношення державного боргу до ВВП, відношення депозитних вкладів до виданих кредитів у національній валюті, темпи інфляції, обсяг капітальних інвестицій та індекс волатильності ПФТС.

За результатами розрахунків, з огляду на мету – перевірити гіпотезу щодо впливу податкового боргу на негативні зрушення, виявлені щодо даних індикаторів фінансової безпеки, було сформульовано низку висновків. По-перше, результати свідчать про кореляційну залежність між податковою заборгованістю і такими показниками фінансової безпеки, як результати діяльності суб'єктів господарювання, рівень тіньової економіки, рівень перерозподілу ВВП через бюджет, рівень виконання Державного бюджету за податковими надходженнями, відношення державного боргу до ВВП, відношення депозитних вкладів до виданих кредитів в національній валюті, темпів інфляції, обсяг капітальних інвестицій.

По-друге, встановлено, що найбільший вплив податковий борг чинить на показники бюджетної та податкової безпеки, зокрема найчутливішими до його змін є рівень виконання бюджету за податковими надходженнями, рівень перерозподілу ВВП, відношення державного боргу до ВВП та рівень тінізації економіки.

По-третє, цілком обґрунтованою є необхідність перегляду індикаторів оцінки фінансової безпеки, закріплених у Методичних рекомендаціях, з метою доповнення структури фінансової безпеки податковою складовою та відповідними показ-

никами, що дозволять її виміряти та оцінити, вагоме місце серед яких повинно бути відведене податковій заборгованості.

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року N 1277. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

2. Офіційний сайт Рахункової палати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ac-rada.gov.ua

3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=368091&cat_id=368090

4. Шемаєва Л. Г. Оцінка рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України / Л. Г. Шемаєва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///F:/downloads/Fu_2012_1_10.pdf

О.Б. Мних,

доктор економічних наук, професор,
професор НУ «Львівська політехніка»

Р.М. Брицький,

аспірант
(Національний авіаційний університет)

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ЗАКОРДОННА І ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Економічна безпека держави, як важлива складова національної безпеки, – це складна науково-пошукова проблема, дослідження якої проводиться вченими – Т.Г. Васильцівим, З.С. Варналієм, З.В. Герасимчук, Я. А. Жаліло, З.Б. Живко, М.І. Флейчук та ін. – в різних аспектах з акцентуванням уваги на: фінансовій безпеці, боротьбі з корупцією, конкурентних позиціях країни, активізації інноваційної діяльності, інформаційній безпеці стратегічних рішень, захисті об'єктів інтелектуаль-

ної власності тощо. Тому її вивчення охоплює ідентифікацію комплексу зовнішніх та внутрішніх загроз на сучасному етапі продовження трансформаційних перетворень в економіці України, здійснення (насправді – реального затягування в часі) реформ у реальному і фінансовому секторах, поглиблення соціальної, фінансової і політичної кризи через анексію Криму і військову агресію Росії проти України на Донбасі.

Як показує закордонний досвід постіндустріальних країн (США, Японії, Сінгапуру, Німеччини та ін.), наявність факторних переваг, зокрема, володіння природними ресурсами, – далеко не достатня умова для зміцнення фундаменту економіки і становлення незалежної держави. За даними міжнародної аналітичної організації World Steel Association (Worldsteel), Україна посіла 10 місце у рейтингу світових виробників сталі (в країні в червні 2015 року було вироблено 2,004 млн.т сирової (нерафінованої) сталі) [1]. Проте такі факторні переваги не були, на жаль, поєднані з інноваційними основами розвитку в країні високотехнологічних секторів, зокрема, машинобудування, при розробленні механізму реалізації Державної програми розвитку машинобудування на 2006–2011 рр. [2] і Концепції розвитку автомобільної промисловості та регулювання ринку автомобілів на період до 2015 р. [3]. На всіх рівнях управління вітчизняною економікою – макро-, мезо-, і мікрорівнях – втрачений дорогоцінний час для втілення в практику господарювання структурно-функціональних змін (цей фактор потенційно відноситься до стратегічних конкурентних переваг).

За даними експертів Світового Банку, які дослідили 192 країни, економічне зростання на сучасному етапі обумовлюється такими факторами: наявністю капіталу – на 16%, природними ресурсами – на 20% і людським капіталом – на 64%. Відсутність загальнонаціональної довгострокової стратегії розвитку економіки країни і механізмів стимулювання розвитку інтелектуальної праці унеможливила створення моделей українського бізнесу з наукомісткими робочими місцями та повноцінне використання інтелектуального потенціалу країни, хоча Україна є однією з провідних країн світу за чисельністю освічених людей. Стратегія випереджувального а не «наздоганяючо-

го» інноваційного розвитку ще й досі не розроблена в Україні, а пріоритети щодо розвитку агробізнесу та його експортного потенціалу не мають логічного економічного обґрунтованого наукового пояснення, адже такий сектор не може виступати рушійною силою розвитку всієї економіки та фактором зростання доданої вартості у ВВП. Так, 07.10.2014 підписано Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва. Меморандумом визначаються пріоритетні сфери та форми співробітництва з ОЕСР на дворічний термін, серед яких: розвиток малого і середнього підприємництва; боротьба з корупцією; державне управління; розвиток секторальної конкурентоспроможності, в тому числі в галузях сільського господарства і зеленої економіки; управління державними підприємствами; удосконалення системи податкового адміністрування; розвиток статистики [5]. Міністерством економічного розвитку і торгівлі розроблено та схвалено Економічну стратегію України (щодо МСБ ця стратегія розроблена лише до 2020 р.), у якій підкреслено, що урядом розроблено порядок відбору державних інвестиційних проєктів, яким вперше передбачено застосування економічної оцінки на основі аналізу вигоди і витрат та аналізу ефективності витрат [6]. Тоді виникає питання: а на якій основі відбувався вибір раніше прийнятих до впровадження державних інвестиційних проєктів? Зараз здійснюється перегляд доцільності реалізації аж 15 національних проєктів на основі їх ефективності, тобто їхні подальші перспективи не визначені, так само як і збитків від призупинення тих проєктів ніякі державні інституції не визначали. Не виключено, що в такій схемі відбору проєктів та оцінки їх ефективності і були приховані корупційні джерела привласнення інвестиційних коштів державними чиновниками.

В даному контексті заслуговує на увагу закордонна практика формування сильної політичної волі держави у розбудові конкурентоспроможної економіки Сінгапуру. Сінгапур – це держава, яка не має власних природних ресурсів, зокрема й води, що частково купується в сусідній Малайзії, а також виробляється з використанням суперсучасних технологій. Лі Куан Ю.

в 1959-1990 рр. беззмінно очолював уряд Сінгапуру і невпинно боровся з корупцією.

Всі держслужбовці, включаючи міністрів і парламентарів, були позбавлені імунітету, антикорупційні розслідування торкнулися й близьких друзів і соратників Лі Куан Ю (його блискучі успіхи в боротьбі з корупцією не раз цитував і президент України П. Порошенко). Нині Сінгапур входить у трійку найбільших у світі експортерів нафтопереробної продукції, є світовим лідером з виробництва самопідіймальних плавальних бурових установок.

Основним фактором економічних успіхів «нових індустріальних країн» таких як Сінгапур, стала вибрана ними модель розвитку, яка найзагальніше визначається як політика зовнішньої орієнтації.

Така модель передбачає проходження трьох етапів економічного розвитку: 1-й етап – переважаючий розвиток імпортозаміщувальних галузей; 2-й етап – створення експортного потенціалу та базових галузей; 3-й етап – орієнтація на розвиток наукових галузей.

Фокус на науку, технології, інженерію й математику привели до того, що сінгапурські випускники вважаються одними з найкращих у світі, а кваліфікована праця країни є вагомим чинником для іноземних інвестицій.

В Україні, на жаль, інвестиціїкладаються переважно в торговельний бізнес та у фінансовий сектор з очікуванням швидкої окупності інвестицій і немає ні одного інвестора, який би відкрив виробництво високотехнологічної продукції, зокрема, у фармацевтичному бізнесі, а в Сінгапурі провідні виробники ліків, такі як GlaxoSmithKline (GSK), Pfizer та Merck & Co, відкрили свої заводи і фармацевтична галузь тепер займає майже 20% від загального промислового виробництва цієї країни. Щодо України, то за чверть століття розбудови незалежної держави не побудовано ні одного заводу з виробництва оригінальних фармацевтичних препаратів. Тому вирішення проблем щодо формування економічної безпеки доцільно розглядати в контексті покращення державної політики імпортозаміщення, як динамічного процесу трансформації економіки, що потребує

концентрації інтелектуальних ресурсів в різних сферах життєдіяльності суспільства.

1. Україна посіла 10 місце у рейтингу світових виробників сталі – Worldsteel. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/industry/1103955-ukrajina-posila-10-mistse-u-reytingu-svitovih-virobnikiv-stali-worldsteel.html>

2. Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006–2011 роки: Постанова КМ України від 18.04.2006 року № 516. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/516-2006-%D0%BF>

3. Концепція розвитку автомобільної промисловості та регулювання ринку автомобілів у період до 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?god=2006&st=2241>.

4. Галунько В. В. Сінгапур як держава з найсприятливішими умовами для ведення бізнесу / В. В. Галунько, В. І. Милько. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law-property.in.ua/articles/featured-articles/176-2014-03-06-20-44-00.html>

5. Міжнародні проекти підтримки МСБ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://new.me.gov.ua/content/mizhnarodni-proekti-pidtrimki-msb.html?PrintVersion>

6. Результати роботи Міністерства економічного розвитку і торгівлі України Січень-серпень 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/ME_8months%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/ME_8months%20(1).pdf)

І. П. Мойсеєнко,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДІАГНОСТИКА ПАРАМЕТРІВ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ НА МІКРОРІВНІ

За умов зростання невизначеності функціонування, динаміки економічних процесів та системної кризи економіки України особливої актуальності набуває створення такої системи підтримки прийняття рішення, яка б дозволяла вчасно ідентифікувати стан керованої системи, а також створювати

базу для прогнозування можливих наслідків в умовах посилення кризових тенденцій та трансформаційних змін. Ці задачі вирішуються в процесі діагностики параметрів фінансової безпеки підприємства.

Системні особливості механізму управління станами економічної системи передбачають наявність таких його елементів: підсистема раннього попередження кризи, гнучкість і адаптивність, здатність до диверсифікації та своєчасного ситуативного реагування, можливість ефективно використовувати потенціал підприємства і неформальні методи менеджменту. Ці особливості механізму антикризового управління забезпечуються вирішенням задач діагностики, до яких можна віднести своєчасне розпізнавання симптомів, факторів та причин кризи, класифікація останньої, експертне оцінювання антикризових заходів та перспектив розвитку об'єкта управління.

Система параметричної діагностики покликана забезпечувати комплексне виявлення, аналіз, вироблення напрямів подолання та прогнозування проблем підприємства з метою забезпечення прийняття випереджуючих управлінських рішень, спрямованих на досягнення його стратегічних та тактичних цілей.

Питанням вдосконалення методів економічного та фінансового аналізу в процесі управління підприємством присвячено увагу в працях таких вітчизняних та іноземних вчених. Однак більшість авторів не досліджували особливості антикризового управління на підприємстві в умовах транзитивної економіки та розглядають особливості функціонування підприємств лише при настанні кризи та/або під час виходу з неї, не розглядаючи при цьому превентивну складову системи антикризового управління. У цьому контексті серед праць вітчизняних авторів виділяються дослідження Л. Лігоненка, А. Матвійчука, М. Пашути, Л. Ситник, О. Терещенка, В. Турнікова, Н. Тюріної, І. Фаріона, Л. Федулової та ін.

До методологічних проблем діагностики слід віднести: фрагментарність дослідження аспектів діагностики; вузькодисциплінарність досліджень, які часто розглядаються лише як напрямок економічного аналізу, що значно зменшує її значення

та обмежує сферу застосування; невизначеність комплексу основних методів та прийомів її реалізації.

Таким чином, неоднозначність теоретичних положень та недостатність відповідних практичних розробок визначають необхідність забезпечення системності і міждисципларності підтримки прийняття управлінських рішень в умовах трансформаційних змін, визначають потребу у комплексному дослідженні теоретико-методологічних та практичних основ даної проблеми.

Проведені дослідження природи, змісту і механізмів розвитку кризи на рівні підприємства дозволяють розглядати кризу як сукупність ситуацій, викликаних екзо- та ендегенними факторами, яка порушує рівновагу системи підприємства та з часом може приводити до зміни організаційного, економічного та виробничого механізму функціонування. Відповідно, наслідки кризи не завжди мають однозначно негативний характер та є важкопрогнозованими. Кризовим явищам функціонування підприємства, властиві такі загальні характеристики: вони є постійно можливим явищем, мають ланцюговий характер, можуть бути прогнозованими, керованими та мають межу керованості.

З цих позицій антикризове управління підприємством – це система управлінських заходів та рішень з діагностики, попередження, нейтралізації і подолання кризових явищ за умов мінімізації втрат та досягнення синергетичних ефектів на основі використання потенціалів та меж кризи як елементів фінансової безпеки.

Моніторинг базових показників господарської діяльності соціально-економічної системи, всебічний аналіз впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на фінансово-економічний і техніко-технологічний стан підприємства та експертне оцінювання розроблених заходів, перспектив фінансового оздоровлення та превентивної санації є базовим елементом діагностики фінансової безпеки. Відповідно, сутність діагностики полягає у здатності оперативно розпізнавати дестабілізуючі фактори та процеси на підприємстві, забезпечувати прийняття випереджуваних управлінських заходів з метою запобігання виникнення

проблем у розвитку організації та підвищення ефективності системи управління фінансами в цілому.

Ефективно побудована антисипативна система антикризового управління на основі моніторингу фінансової рівноваги сигналізує про потенційні загрози та ризики, а також дозволяє визначити адекватні заходи щодо фінансової стабілізації. Діагностика кризи передбачає реалізацію таких етапів:

- організація постійного моніторингу за внутрішнім та зовнішнім середовищем, виявлення можливих причин та факторів, загрози інтересам підприємства;
- прогнозування виникнення та розвитку кризи на основі моніторингових даних;
- розробка превентивних заходів із зниження вірогідності розвитку кризових явищ на підприємстві.

Фінансова стабільність підприємства є однією із найважливіших характеристик фінансового стану підприємства та відображає рівень його залежності від кредиторів та інвесторів (див. таблицю) [1].

Таблиця

Фінансова стабільність та фінансова безпека підприємства

Фінансова стабільність	
економічний процес	економічна категорія
процес чіткої взаємодії внутрішніх механізмів фінансової стабільності підприємства – оперативного, тактичного та стратегічного управління фінансами з метою забезпечення фінансової безпеки та економічного зростання	сукупність економічних відносин, що забезпечують умови збереження підприємством абсолютної або нормальної фінансової стійкості при контрольованій фінансовій рівновазі та спроможність до стійкого економічного зростання
Фінансова безпека підприємства	
Процес переходу від одного рівня фінансової безпеки до іншого на основі адаптаційних та антикризових механізмів	Сукупність фінансових відносин підприємства в межах економічної та фінансової системи держави з врахуванням факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування для забезпечення високого рівня фінансової безпеки

Для досягнення фінансової стабільності підприємство має дотримуватись високого рівня таких параметрів фінансової безпеки:

- високий рівень ліквідності та поточної платоспроможності підприємства;
- фінансова стійкість у короткостроковому періоді;
- фінансова рівновага у довгостроковому періоді.

Основними складовими фінансової стабільності як основи фінансової безпеки є фінансова рівновага та фінансова стійкість. Фінансова рівновага підприємства – це відповідність обсягів формування та використання (споживання) власних фінансових ресурсів [2].

При цьому розглядають такі типи фінансової рівноваги: збалансована, нестійка, розбалансована, кризова. Фінансова рівновага досягається оптимізацією співвідношення між часткою коштів, що капіталізуються, і тією їх часткою, що спрямовується на споживання, а також узгодження джерел формування та напрямів використання власних фінансових ресурсів, встановлення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами формування власних фінансових ресурсів.

Фінансову стабілізацію в умовах розвитку кризової ситуації запропоновано проводити у три етапи: 1) усунення неплатоспроможності; 2) відновлення фінансової стійкості; 3) зміна фінансової стратегії з метою досягнення відповідного рівня фінансової безпеки [3].

Визначення оптимальних шляхів забезпечення фінансової безпеки обумовлює необхідність дослідження проблеми досягнення балансу інтересів усіх суб'єктів діяльності підприємства в залежності від стадії розвитку кризової ситуації та можливих форм залучення фінансових ресурсів.

Фінансова стабільність – це спроможність підприємства досягати стану фінансової рівноваги при збереженні достатнього ступеня фінансової стійкості та зберігати цей стан у довгостроковій перспективі при ефективному антикризовому управлінні фінансами на основі моніторингу та діагностики відповідних параметрів кризи.

Фінансова стійкість – комплексне поняття, яке перебуває під впливом різноманітних фінансово-економічних процесів. Тому її слід визначити як такий стан фінансових ресурсів підприємства, результативності їхнього розміщення й використання, при якому забезпечується фінансова безпека та стабільність на основі зростання прибутку і ефективності використання потенціалу активів.

1. Керанчук Т. Л. Фінансова стабільність підприємства та методичні аспекти її оцінки / Т. Л. Керанчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: enuftir.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/.../9992/Keranchuk_EKONUKR.pd...

2. Скалюк Р. Управління фінансовою рівновагою промислових підприємств / Р. Скалюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Вип. № 4. – Тернопіль, 2013. – С. 37–43.

3. Мойсеєнко І. П. Моделі моніторингу фінансової безпеки підприємства / І. П. Мойсеєнко, Н. В. Магас // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія економічні науки. – Чернівці: ЧДТУ, 2012. – № 4 (54). – С. 29–33.

Н. В. Молнар,

аспірант

*(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Побудова системи економічної безпеки підприємства – це актуальна тема, до якої все частіше звертаються в економічній літературі. Різноманітність підходів до розгляду цього питання, на наш погляд, пов'язане з кутом зору, під яким автори його висвітлюють: чи вибудовується система у відповідь на зовнішні загрози, чи акцент робиться на внутрішні можливості та загрози або автори комплексно підходять до питання створення системи економічної безпеки підприємства.

Базовою теоретичною засадою до визначення структури економічної безпеки підприємства є єдність підходів до визначення економічної безпеки підприємства та її структури. Побу-

дова структури економічної безпеки підприємства, на наш погляд, є похідною від визначення системи економічної безпеки підприємства.

Значна кількість українських авторів визначають економічну безпеку підприємства як його спроможність протидіяти зовнішнім загрозам. Це роботи І. А. Бланка [1], монографії О. В. Ареф'євої і Т. Б. Кузенко [2], Т. Г. Васильціва [3], колективу авторів на чолі з Г. В. Козаченко [4], навчальні посібники Л. І. Донець і Н. В. Ващенко [5]. Успішність протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам ми розглядаємо як головний критерій ефективності функціонування побудованої на підприємстві системи економічної безпеки, але відносимо такі підходи до вузьких трактувань, які повинні зосередитися на складових системи економічної безпеки, на окремих механізмах та сторонах, що підтримують її функціонування.

Комплексному забезпеченню економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування) присвячена докторська дисертація М. І. Копитко. В авторефераті дисертації автор розглядає методологічні засади та структуру комплексного забезпечення економічної безпеки підприємства [6].

До прихильників комплексного підходу слід віднести І. І. Нагорну, яка пропонує для забезпечення стійкої економічної безпеки промислового підприємства використовувати організаційно-економічний механізм, під яким розуміє сукупність методів і засобів, здатних впливати на збалансованість інтересів взаємодіючих різних суб'єктів, що володіють різними інтересами: держави, регіону, підприємства, фізичної особи [7]. На наш погляд, якщо підприємство зможе досягнути у своїй діяльності збалансованості інтересів, то це забезпечить йому стійкі позиції на ринку та високий рівень конкурентоспроможності, але чи існує у світі підприємство, якому б вдалось збалансувати у своїй діяльності інтереси окресленого кола суб'єктів. І. І. Нагорна пропонує використовувати термін «стійка економічна безпека» під яким розуміє стан внутрішнього середовища економічної системи, здатний протягом усього життєвого циклу підприємства успішно нейтралізувати як власні внутрішні, так і зовнішні загрози без істотних для себе ресурсних

витрат [8]. Якщо менеджери підприємства розділяють такі підходи, то вони повинні включити до системи економічної безпеки підприємства структурні підрозділи, які б не тільки вивчали ринки, але й оцінювали зовнішні загрози та обраховували ризики. Це досить важко, тому що такі функції поділені, зазвичай, між фінансовими та службами збуту. Функції оцінювання внутрішніх загроз повинні бути закріплені за службою економічної безпеки підприємства, але мати аналітичні підрозділи у складі такої служби можуть дозволити собі тільки дуже великі підприємства. Аналізування складної системи інтересів дуже широкого кола суб'єктів – ця задача не для підприємства. З нашої точки зору, саме комплексні підходи найважче реалізувати при побудові структури економічної безпеки підприємства. Багато-рівнева, складно структурована система не дає змоги перевести кількісні показники в якісні і, тим більш, визначитися з інтегрованими якісними показниками, які б дали змогу всебічно оцінити рівень економічної безпеки підприємства.

Система економічної безпеки повинна бути побудована таким чином, щоб забезпечувати економічний захист підприємства за усіма напрямками та сферами діяльності, поєднуючи елементи, що протидіють зовнішнім загрозам та нейтралізують внутрішні. На наш погляд, слід розрізняти кількісні характеристики та якісну сторону побудованої системи економічної безпеки підприємства. Якісна характеристика виникає як результат взаємодії кількісних складових системи. Комплексна якісна характеристика системи економічної безпеки підприємства – це система економічних та фінансових показників, які характеризують конкурентоспроможність підприємства. Виходячи з цього, ми категорично не згодні з О. О. Фальченко та Н. Б. Токарь, які розглядають конкурентоспроможність як складову економічної безпеки підприємства [9].

Як висновок, слід зазначити, що «комплексні» трактування системи економічної безпеки підприємства, фактично, неможливо структурувати у систему економічної безпеки підприємства та звести до взаємопов'язаної системи показників. «Широкі» трактування системи економічної безпеки [10], що спираються на три ключові моменти (базові теоретичні засади): ефективне використання ресурсів; стабільне функціону-

вання та динамічний розвиток підприємства як системи; можливість протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам досить легко перекладаються в структуру економічної безпеки підприємства. Стабільне функціонування системи та динамічний розвиток, що лежать в основі конкурентоспроможності підприємства, є базовими критеріями ефективності функціонування побудованої таким чином системи економічної безпеки організації. Вузькі трактування, що зосереджуються на складових системи економічної безпеки, на окремих механізмах та сторонах, що підтримують її функціонування, на критеріях оцінки рівня безпеки складно перекласти на структуру економічної безпеки підприємства.

-
1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью / Игорь Анатольевич Бланк. – К.: Ника центр; Эльга, 2004. – 784 с.
 2. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170 с.
 3. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
 4. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
 5. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К.: Центр учбової л-ри, 2008. – 240 с.
 6. Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності»/М.І. Копитко. – Київ, 2015.–49 с.
 7. Нагорна І. І. Організаційно-економічний механізм у забезпеченні стійкої економічної безпеки промислових підприємств: дис. ... кандидата економічних наук: спец. 08.00.04 / І. І. Нагорна. – О., 2009. – 233 с.
 8. Нагорна І. І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства / І. І. Нагорна // Економічний простір. – 2008. – №19. – С. 243–255.
 9. Конкурентоспроможність як складова економічної безпеки підприємства / О. О. Фальченко, Н. Б. Токарь // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ», 2013. – № 67 (1040). – С. 156–158.
 10. Молнар Н. В. Теоретико-методологічні засади визначення системи економічної безпеки підприємства / Н. В. Молнар // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Серія: Економічні науки. – Чернівці, 2015. – Вип. 29. – С. 112–116.

С. В. Нагачевський,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана факультету № 6
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні тенденції розвитку продуктивних сил та відповідної їм системи виробничих взаємин, ускладнення та стрімке вдосконалення техніко-технологічних компонентів функціонування економічних систем, загострення суперечностей як у ставленні суспільства до природи так і, власне, у системі суспільних взаємин потребує використання нових науково-теоретичних та практичних підходів до творення критеріїв, факторів та форм подальшого розвитку соціальної сфери. У цих умовах на перший план висувається проблема безпеки як комплексної, інтегральної характеристики, що визначає параметри життєздатності соціально-економічних структур у процесі глобальних та локальних трансформацій. З'ясування сутності та ролі безпеки в сучасному соціально-економічному житті потребує розгляду її антиподу – небезпеки як такого явища, котре реально або потенційно здатне впливати на якісні та кількісні параметри розвитку, виступати формою загострення суспільних суперечностей. У процесі дослідження соціально-економічних структур небезпека розкривається як об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на соціальний організм, внаслідок якого йому можуть бути заподіяні значні збитки, які не тільки погіршують його стан, але й завдають об'єкту небажаних параметрів (характеру, темпів, форм і т. ін.). Джерелами небезпеки при цьому виступають умови й чинники, які за певних обставин самі по собі або в різній сукупності виявляють ворожі наміри, шкідливі властивості, деструктивну природу й мають природне, техногенне або соціальне походження. У сучасній теорії безпеки прийнято розрізняти небезпеку як таку, що, у цілому, усвідомлюється, але не як фатальна ймовірність завдання шкоди, що визначається наявністю об'єктивних

і суб'єктивних чинників, які володіють загрозливими, вражаючими властивостями; і загрозу як найбільш конкретну та безпосередню форму небезпеки або сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку інтересам громадян, суспільства й держави, національним цінностям і національному способу життя. Відповідно категорію безпеки слід охарактеризувати як стан об'єкта в системі його зв'язків – з погляду здатності до виживання й розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важкопрогнозованих чинників. Складність і розмаїття функціональних сфер, в яких відбувається розвиток параметрів безпеки, а також наявність системи взаємозв'язків між ними зумовлює вдосконалення цілісної системи національної безпеки, що констатується і забезпечується державою як координатором соціально-економічних процесів і явищ у суспільстві, її економічним центром. Тому з'ясування змісту, структури та напрямів забезпечення соціальної стабільності потребує передусім дослідження її місця і ролі у структурі національної безпеки держави. Національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Як національні інтереси розглядають життєво важливі матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності, визначальні потреби суспільства й держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Національна безпека виступає концентрованим виразом сукупності умов, що розвиваються у військовий, внутрішньо- і зовнішньополітичній сфері, інформаційному, екологічному, науково-технічному та низці інших напрямів суспільної еволюції. Відповідно розрізняють технологічні, політичні, екологічні, інтелектуальні, криміногенні, правові та інші підвиди національної безпеки. Разом з тим існують щонайменше дві її сфери, що визначають об'єктивні можливості розвитку всіх інших підвидів. Ідеться про економічну й соціальну сфери формування загального рівня безпеки. Розглядаючи різнобіччя безпеки, не можна обійти економічні аспекти. Ціла низка умов і чинників висуває економічну безпеку серед категорій, що формують

системний погляд на сучасне життя суспільства й держави [1]. По-перше, це відмінності в соціально-економічних потребах та інтересах, прагнення до найповнішого їх задоволення в межах виробничих стосунків між людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг. По-друге, обмеженість природних ресурсів, різний ступінь забезпеченості ними окремих економічних суб'єктів містить потенційну можливість для загострення економічної і політичної боротьби за користування цими ресурсами. По-третє, зростає значення чинника конкуренції у виробництві та збуті товарів і послуг. При цьому зростання конкурентоспроможності одних економічних суб'єктів може розглядатись іншими як реальна або потенційна небезпека, загроза їхнім власним інтересам. Тому категорія економічної безпеки має системотворчий характер і виступає не тільки центральним структурним компонентом у системі національної безпеки, але й однією з ключових характеристик економічної сфери держави, що ставить цю категорію в один ряд з базовими категоріями економічної теорії. Разом із тим економічна безпека здатна розвиватися лише в площині забезпечення соціально необхідних умов відтворення суспільного продукту, у системі складних зв'язків і взаємозалежностей, зумовлених соціальною структурою суспільства, глибиною соціальних суперечностей та об'єктивними можливостями їх подолання засобами економічної політики.

Сьогодні високий рівень соціальної безпеки входить у систему першочергових пріоритетів країн, що вирішують різні завдання економічного розвитку й функціонування. Орієнтація на задоволення потреб людини стає абсолютно необхідною умовою політики забезпечення національної безпеки.

У зв'язку з цим необхідним є указати на ті зміни в суспільному розвитку, що уможливили сформування нової домінантної соціально-економічних взаємин. Визначальними серед них є: надання праці творчого характеру, який в умовах стрімкого збагачення свого змісту перетворюється в основний чинник належних соціально-економічних змін, виступає своєрідною рушійною силою науково-технічної революції. Революційні зміни в продуктивних силах, що зумовлюють відповідні перетворення в системі соціально-економічних взаємин, пов'язують-

ся передусім зі зростанням якості людського чинника, активним нагромадженням і реалізацією інтелектуального потенціалу. Різносторонній і суперечливий вплив на сучасний розвиток глобалізаційних процесів, що призводять до виникнення й поглиблення проблем, пов'язаних із природними, природно-антропогенними, антропогенними (у тому числі економічними і соціальними) явищами, котрі виникли в процесі розвитку сучасної цивілізації і мають планетарний характер як за масштабами й значущістю, так і за способами їх розв'язання. Розуміння глобальних проблем у сфері взаємодії природи і суспільства, у сфері суспільних взаємин, розвитку людини та забезпечення її майбутнього потребує певного пом'якшення соціально-економічних суперечностей, орієнтації на «загальнолюдські цінності» і є важливою метою сучасного соціально-економічного й суспільного розвитку загалом. Посилення взаємозумовленості соціальної та економічної складових розвитку викликане низкою тенденцій [2]. По-перше, економічна безпека, як комплексна характеристика розвитку й функціонування економічної системи, синтезує в собі всі форми проявів суспільних взаємин, здатних викликати реальний або потенційний конфлікт інтересів. При цьому соціальна сфера за кризового розвитку перетворюється в дестабілізуючий чинник і потребує як об'єктивної діагностики й моніторингу в системі критеріїв національної економічної безпеки, так і реалізації невідкладних заходів щодо забезпечення необхідного рівня показників-індикаторів соціальної сфери.

Таким чином, соціальна домінанта стає найважливішою метою процесів забезпечення національної безпеки на всіх суб'єктних рівнях і функціональних напрямках діяльності. Розвиток економічної і соціальної сфери формує єдиний взаємозумовлений процес, у межах якого здійснюється вплив на параметри національної безпеки по всьому спектру проявів перетворюючої активності людини. Соціальний компонент економічної безпеки перетворюється в передумову забезпечення високого рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин згідно з основоположними державними і суспільними інтересами, що констатуються в системі критеріїв національної безпеки країни. Разом із тим, соціальний поступ – не тільки

передумова, а й ключове завдання щодо забезпечення високих параметрів безпеки. Така подвійна роль соціальних чинників потребує посилення уваги саме до соціально-економічних аспектів проблем безпеки на сучасному етапі суспільного розвитку, хоча концептуальна єдність економічних та соціальних підвидів безпеки не дає підстав ігнорувати їхні внутрішні відмінності. Якщо економічна безпека має своїм об'єктом розвиток економічної структури суспільства, удосконалення господарського механізму, то соціальна безпека спрямована передусім на захист індивідуума як найвищої цінності будь-якої країни. Захист життя, здоров'я, добробуту, прав і свобод людини утворює внутрішній зміст соціальної безпеки.

Із соціалізацією економічного розвитку соціальна безпека підпорядковує своїм завданням усі форми взаємин стосовно безпеки як в економічній, так і в політичній сферах суспільства, зумовлюючи динаміку соціальної системи регулювання та життєзабезпечення. Відповідно об'єктами соціальної безпеки виступають люди, їхні спільноти і стосунки, належні соціальні потреби, системи соціалізації людини і соціальні інфраструктури: освіта, виховання, культура, торгівля, охорона здоров'я, спосіб життя.

Отже, соціальна безпека – це надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів макро- та мікрорівнів, збереження і розвиток людського потенціалу, підтримка ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення.

Важливою ознакою наявності високого рівня соціальної безпеки є можливість самостійно (без зовнішнього впливу) реалізовувати заходи розвитку соціальної сфери відповідно до системи усвідомлених національних інтересів. Цілеспрямована діяльність щодо забезпечення високого рівня соціальної безпеки як у межах політики соціально-економічних реформ держави, так і в процесі реалізації механізмів самозабезпечення з боку соціальних суб'єктів, потребує визначення критеріїв, показників, факторів зміни стану безпеки. Звідси виникає гостра потреба в науково обґрунтованому дослідженні рівня соціальної безпеки та її констатації в системі параметрів, здат-

них виконувати функцію спрямування практичних заходів на досягнення цілей безпеки в соціальній сфері.

1. Іляш О. І. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії / О. І. Іляш // Механізм регулювання економіки. – 2011. – №2. – С. 23–32; 24–25

2. Гордиенко Д. В. Основы экономической безопасности государства: курс лекций: учеб.-метод. пособие / Д. В. Гордиенко. – М.: Финансы и статистика; ИНФРА-М, 2009. – 244 с.

Н. В. Наконечна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,

М. В. Вінічук,

старший викладач кафедри обліку і аудиту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

У межах економічних підходів досліджують «тіньову» економіку на глобальному, макро- і мікрорівнях, а також в інституційному аспекті. На рівні глобальної економіки розглядаються міжнародні «тіньові» відносини (наркобізнес, «відмивання» коштів, отриманих злочинним шляхом).

На макрорівні аналізується «тіньова» економічна діяльність з врахуванням її впливу на структуру економіки, виробництво, розподіл, перерозподіл і споживання ВВП, зайнятість, інфляцію, економічне зростання, інші макроекономічні процеси.

На мікрорівні вивчається економічна поведінка суб'єктів «тіньової» економіки, аналізуються окремі складники нелегального ринку, такі як: нерегламентоване державою виробництво товарів і надання послуг («неформальна економіка»); порушення у межах дозволеної економічної діяльності («підпільна економіка»); заборонені види діяльності: рекет, корупція («незалежна економіка») [1, с. 11].

За офіційними даними в Україні частка тіньової економіки становить 40–45% [2]. Істотне підвищення рівня тіньової економіки призводить до майнової нерівності в країні. Зниження рівня тінізації економіки та забезпечення соціальної безпеки відбувається за умов дотримання національних інтересів, при цьому основним пріоритетом держави в цій сфері є підвищення рівня та якості життя її громадян. Так як, об'єктивними чинниками тінізації економіки є неготовність держави виконувати свої соціальні функції, надмірне державне регулювання економіки, корумпованість системи управління в окремих її ланках та високий рівень безробіття, на сучасному етапі спостерігаємо висхідну тенденцію динаміки обсягів тіньового сектора економіки.

Можна припустити, що доходи населення включають офіційний заробіток, заощадження та нелегальний дохід.

Взаємозв'язок доходів населення в розрахунку на одну особу і рівня бідності відображений на рис. 1.

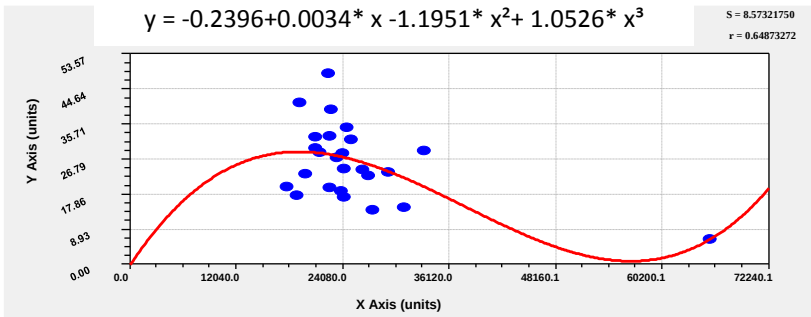

Рис. 1. Нелінійне програмування (модель Хоерла) впливу наявного доходу в розрахунку на 1 особу на рівень бідності

Одним із індикаторів рівня життя населення є частка населення, чиє добове споживання нижче за 5,05 (4,3) дол. США за ПКС і характеризує рівень бідності населення. Аналіз даного показника за період з 2000 до 2013 рр. (рис. 2.) дає можливість стверджувати про позитивну динаміку даного показника, що пов'язано з тим, що до 2005 р. використовувалося значення

4,3 дол. США на добу за ПКС валют та характеризує позитивний тренд динамічного ряду.

Водночас, на фоні зменшення масштабів крайньої бідності у 6,3 раза порівняно з 2000 роком, аналіз рівня бідності та його прогнозні оцінки до 2017 р. (рис. 3) дають підстави стверджувати, що частка бідного населення постійно зростає і зростатиме.

Бідними залишаються кожен п'ятий працюючий і фактично кожна третя сім'я з дітьми. Збільшення частки населення, яке живе за національною межею бідності зумовлено зростанням споживчого попиту населення та індексу споживчих цін, який безпосередньо впливає на рівень життя населення (рівень інфляції).

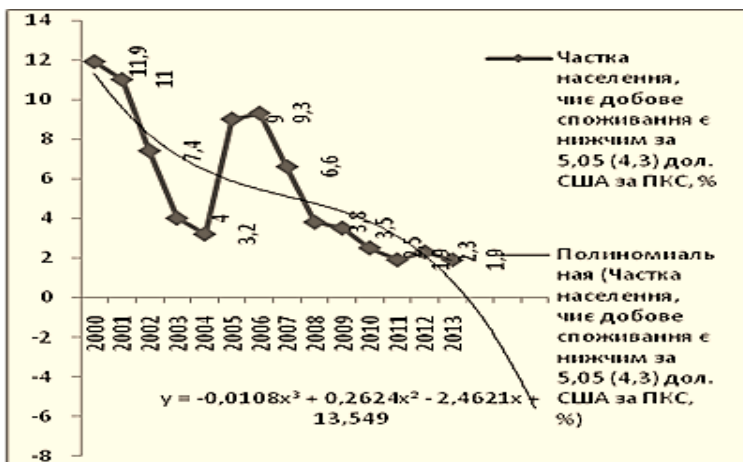

Рис. 2. Частка населення, чиє добове споживання є нижчим за 5,05 (4,3) дол. США за ПКС, % [3, с. 12]

Серед основних чинників, які стримували зростання індексу споживчих цін можна назвати: 1) нижчий від потенційного сукупний попит; 2) зниження цін на сирі продукти харчування, спричинених високим їх урожаєм та коливанням світових цін на продовольство; 3) зменшення вартості імпортованих непродовольчих товарів на тлі зміцнення номінального ефек-

тивного обмінного курсу гривні; 4) імпорт дефляції з країн – основних торговельних партнерів України; 5) незначне подорожчання послуг житлово-комунального господарства; 6) зниження інфляційних очікувань.

З аналізу можна зробити висновок, що значне зростання інфляції спостерігалось у 2007–2009 рр., що пояснюється сплеском світової фінансової кризи, яка внесла свої корективи у купівельну спроможність населення, на формування та виплату соціальних стандартів і вплинула на рівень життя населення в цілому.

Водночас, у 2014 році відбулося різке підвищення рівня інфляції на 25,2%, що підтверджує загострення проблеми зuboжіння населення країни.

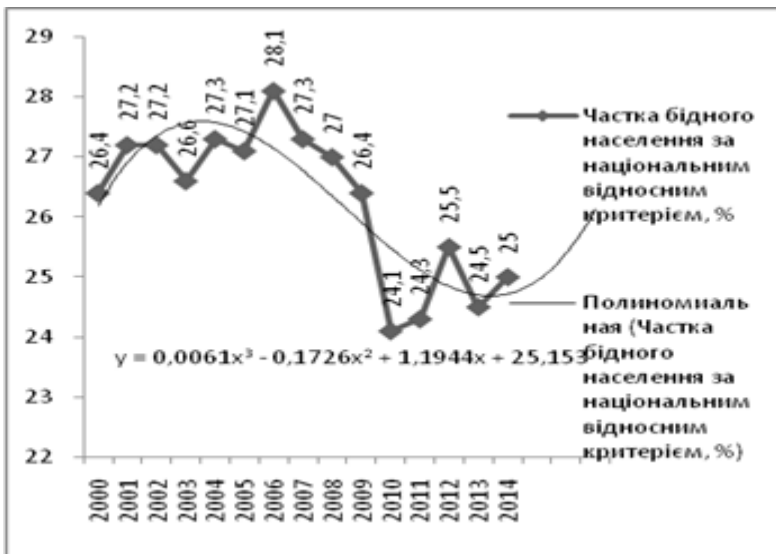

Рис. 3. Частка бідного населення за національним відносним критерієм, % [3, с. 14]

Свою чергою, низькі темпи інфляції забезпечували зростання доходів населення в реальному вимірі, проте поряд із цим сформувалися певні чинники, які значно послабили вплив

цінової стабільності на структуру споживчого попиту, орієнтованого переважно на імпортні товари довгострокового споживання, що перешкоджає поширенню стимулюючого впливу зростання реальних доходів населення на діяльність підприємств [4, с. 16].

Доцільно зазначити, що порогове значення даного показника становить не більше 10%. Як бачимо, протягом 11 років у країні рівень інфляції наближений до критичної межі, а у 2014 р. перевищив порогове значення на 14,9% і становить загрозу національним інтересам, що вимагає негайного прийняття відповідних заходів зі сторони держави. Належність відсутності інфляційної динаміки насамперед до ознак репресивності української економіки підтверджується збільшенням грошових агрегатів.

Зважаючи на загрозливі масштаби тіньової економіки в Україні та проникнення її у всі сфери суспільного життя, на державному рівні необхідно приділити значну увагу боротьбі з цим явищем та вжити відповідних заходів з її мінімізації. Серед першочергових повинні стати: запровадження податкових стимулів до нагромадження та інвестування коштів в інноваційний сектор, впровадження теоретичних розробок з виявлення напівлегальних фінансово-промислових угруповань та ліквідації виявлених схем іллегалізації капіталу, реальне спрощення погоджувальних і дозвільних процедур для підприємницької діяльності. Пріоритетність запровадження таких заходів дасть змогу зменшити рівень тінізації економіки загалом та фінансового сектору, зокрема.

1. Варналій З. С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / З. С. Варналій; за ред. З. С. Варналія. – К.: НІСД, 2006. – 576 с.

2. Офіційний сайт Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/>

3. Цілі розвитку тисячоліття Україна – 2014. Щорічна моніторингова доповідь. – К., 2014. – 14 с.

4. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2014. – 132 с.

О. І. Огірко,
кандидат технічних наук,
старший викладач кафедри
економіки та економічної безпеки
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЦИФРОВА БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЇ ЯК СКЛADOVA ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Цифрова безпека інформації в глобальних процесах набуває особливого значення і, внаслідок її тісних взаємовпливів з економічною та національною безпекою, робить свій значний вклад у глобальну безпеку. Інформаційна безпека містить у собі захист інформаційних мереж, ресурсів, програмних засобів, об'єктів інтелектуальної власності й інших нематеріальних активів, включаючи майнові інтереси учасників підприємницької діяльності [1].

В умовах глобалізації посилюється значимість проблем, які пов'язані з інформаційно безпекою [2], а саме: виникнення та зростання кіберзлочинності та кібертероризму; виникнення окремих видів інформаційної зброї та ведення глобальних інформаційних війн; втрата національної культури або злиття її з іншими, вплив культур країн світу та менталітету інших націй; стимулювання інформаційно-розвиненими державами «відпливу інтелекту» та капіталів; виникнення явищ «інформаційного вибуху», «інформаційного голоду» та «інформаційних війн»; ускладнення вирішення питань збереження державної, комерційної, службової та персональної таємниці, тому що низький рівень вітчизняних інформаційних технологій обумовив побудову інформаційної інфраструктури України на базі імпортової техніки й технології.

Цифрова безпека інформації включає захист комп'ютерів, ноутбуків, смартфонів та планшетів від вірусів, несанкційного доступу сторонніх до конфіденційної інформації; небезпеку роботи з неліцензійними ПЗ; хакерські атаки на комп'ютери та лінії зв'язку; створення сильних паролів; зашифровування

цінної інформації; безпечності розблокування смартфонів та багато інших.. Як відомо багато програм-шпигунів потрапляють на комп'ютер як віруси. Щоб зменшити ризики необхідно регулярно оновлювати оперативну систему. Це можна робити, якщо ваша оперативка ліцензійна. Для будь-якої оперативки Windows то чи Mac, необхідний антивірус. Для безпеки в Інтернеті не забудьте активувати фаєрвол [3; 4].

Пароль має значення. Якщо сильний пароль, то його можна не міняти роками, якщо ви не вважаєте, що його скомпрометовано. Ніколи не запам'ятовуйте важливі паролі у пам'яті браузера. Не обирайте однакові паролі для кількох акантів.. Також можна скористатись надійними менеджерами для зберігання паролів (LastPass, KeyPass). Необхідно чітко визначити, які речі важливі, їх і варто захистити якісно.

Для збереження інформації можна використовувати хмарні сервіси (DropBox, GoogleDrive) флеш-накопичувачі. Якщо потрібно, інформацію можна зашифрувати, використовуючи, наприклад, програму TrueCrypt. Вона дозволяє створити зашифрований контейнер під виглядом будь-якого Відкрити контейнер можна лише маючи відповідну програму, знаючи про існування контейнера і маючи пароль.

Цифровий підпис представлений у комп'ютері у вигляді ряду бінарних цифр. Він обчислюється з використанням таких правил і наборів параметрів, згідно з якими можна перевірити особу, що підписла, і цілісність даних. Цифровий підпис робиться з використанням криптографічної технології, що відома як Криптографія відкритого ключа, на основі унікально зв'язаних пар цифр, де один ключ застосовується для створення підпису (приватний ключ), а другий – для підтвердження підпису (відкритий ключ). В основі цифрового підпису лежать два процеси: генерування підпису і перевірка підпису. При генеруванні підпису застосовується приватний ключ для отримання цифрового підпису. В процесі перевірки підпису використовується відкритий ключ, який відповідає приватному ключу. В кожного користувача є пара ключів підпису: приватний і відкритий. Вважається, що відкриті ключі можуть бути відомі широкому колу осіб. Приватними ж ключами не діляться ні

з ким. Кожен може перевірити підпис користувача за допомогою відкритого ключа, що належить цьому користувачу. Зв'язок між відкритим і приватним ключами такий, що неможливо отримати ключ за допомогою розрахунків на основі ключа перевірки [5].

Інфраструктура відкритого ключа ІВК сприяє управлінню і розповсюдженню цим ключем. Цифровий підпис може бути підрозділений на три алгоритми по відношенню до генерування і перевірки, і далі подано їх опис.

Комп'ютерні системи дуже часто є мішенню незаконного проникнення. Під проникненням розуміється широкий діапазон дій: спроби хакерів проникнути в систему із спортивного інтересу, помста розсерджених службовців, взлом шахраями для незаконної наживи. Тестування безпеки перевіряє фактичну реакцію захисних механізмів, вбудованих в систему, на проникнення.

Тестування безпеки являє собою процес, який використовується для визначення захисту даних інформаційної системи при збереженні функціональності. Шість основних аспектів безпеки, з яких складається тестування безпеки є: конфіденційність, цілісність, аутентифікація, доступність, авторизації і безвідмовність.

1. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посібник / Б. А. Кормич. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.

2. Кононович В. Г. Інформаційна безпека цифрових програмно-керованих АТС / В. Г. Кононович, С. В. Стайкуца, Т. М. Лемеха, Ю.В. Копитін. – Одеса, 2013. – 245 с.

3. Пархуць Л. Т. Методи і засоби захисту інформації: методи і засоби пошуку електронних пристроїв перехоплення інформації / Л. Т. Пархуць. – Львів: В-во НУ «ЛП», 2009. – 84 с.

4. Red Hat Linux для системных администраторов: энциклопедия пользователя / Томас Шенк [и др.]; пер. с англ. – К.: Диасофт, 2001.

5. Серант А. Й. Соціальні комунікації і соціальні мережі як моделі розгалуженого розвитку зв'язків з громадськістю / А. Й. Серант, І. В. Огірко // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Вип. 31. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. – 50–56 с.

О. І. Олійничук,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки
та інтелектуальної власності,
(Тернопільський національний
економічний університет)

ГЕНЕРУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах макрофінансової нестабільності й «економіки гібридної війни» для вітчизняних підприємств пріоритетним завданням є досягнення адекватного рівня економічної безпеки, який би забезпечував можливість їхньої подальшої діяльності. Здатність суб'єкта господарювання ефективно та безперервно здійснювати свою діяльність на основі використання сукупності взаємопов'язаних обліково-аналітичних і контрольних процедур, що дозволяють оптимізувати використання корпоративних ресурсів та узгодити економічні інтереси всіх груп стейкхолдерів з метою нівелювання впливу загроз внутрішнього та зовнішнього середовищ на вартість капіталу підприємства, як слушно зазначає Л. В. Гнилицька, є змістом поняття «економічна безпека підприємства» [1, с. 10]. Тому забезпечення економічної безпеки підприємства є одним із пріоритетних завдань менеджменту відповідно до його мети.

Розроблення та впровадження стратегії економічної безпеки підприємства можливе на основі ефективного використання сукупності інструментів, що формують сервісні конструкції, серед яких особливу роль відіграє система обліку, адже це «...не лише засіб підготовки звітності, а й система, здатна реагувати на запити економічної теорії та практики господарювання, що робить доцільним і корисним його існування» [2, с. 161].

Стратегія забезпечення економічної безпеки підприємства є складовою загальної стратегії розвитку підприємства. Одне із її ключових завдань – це мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану господарюючого суб'єкта, зокрема його матеріальним, нематеріальним, фінансовим, тру-

довим, інформаційним ресурсам, на основі розробленого комплексу заходів організаційного й економіко-правового характеру. У процесі формування стратегії необхідно враховувати концептуальні основи стратегічного управління, визначені авторським колективом монографії, в якій висвітлено результати дослідження теоретико-методичних засад економічної безпеки підприємств, а саме:

- циклічність розвитку й особливості трансформацій вітчизняної економіки, від чого залежить вибір інструментів, методик і моделей безпеки підприємства;
- необхідність використання системного, ситуаційного та цільового підходів при виборі стратегічних пріоритетів розвитку, що в умовах невизначеності зовнішнього середовища дозволяє окреслити перспективи розвитку з врахуванням ризиків;
- перевірені практикою методи, інструменти та моделі стратегічного управління [3, с. 215].

У стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства варто виділити кілька етапів, а саме: розроблення, впровадження, контроль за виконанням та оцінку її результатів. Між усіма етапами даного процесу існує як прямий, так і зворотній зв'язок. Міжетапний прямий зв'язок проявляється в тому, що всі етапи є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, а зворотній зв'язок проявляється при виникненні певних помилок і неточностей у формуванні та реалізації стратегічного плану на будь-якому з етапів. Особливо він помітний у процесі впровадження стратегії. Інколи такий зворотний зв'язок зумовлює певні зміни у планах, якщо їхні показники виявилися нереальними. Існування зворотного зв'язку свідчить про те, що формування та реалізація стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства становлять єдиний процес. Успішний розвиток підприємства та досягнення бажаного рівня економічної безпеки на основі обґрунтованої стратегії зумовлює виділення у системі управління підприємства підсистем операційного, тактичного і стратегічного менеджменту, кожна з яких вимагає оригінальної та різноманітної інформації, яку надають підсистеми управлінського, фінансового та стратегічного обліку.

Підсистеми обліку генерують інформаційні ресурси, які в сукупності формують обліково-інформаційне забезпечення

процесу розроблення та реалізації стратегії економічної безпеки підприємства (таблиця).

Таблиця

Обліково-інформаційне забезпечення стратегії економічної безпеки підприємства (розробка автора)

Етапи стратегії	Підсистеми обліку		
	стратегічний облік	фінансовий облік	управлінський облік
1. Розроблення	Інформація про параметри, які характеризують зовнішні та внутрішні фактори, що повинні враховуватись у процесі розробки стратегії, а також можливі зовнішні та внутрішні загрози й ризики підприємницької діяльності.	Інформація про динаміку ресурсів підприємства, зокрема необоротних, оборотних активів, власного капіталу, зобов'язання, доходів, витрат, результатів діяльності.	Інформація про динаміку виробничих витрат і процеси, собівартість та реалізацію продукції (товарів, робіт, послуг), центри виникнення витрат і доходів.
2. Впровадження	Узагальнена інформація про показники виконання операційних короткострокових, тактичних середньострокових планів, а також стратегічного плану забезпечення економічної безпеки підприємства.	Інформація про наявні ресурси підприємства, зокрема необоротні, оборотні активи, власний капітал, зобов'язання, доходи, витрати, результати діяльності підприємства.	Інформація про поточні виробничі витрати та процеси, сформовану собівартість і поточні обсяги реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), результати діяльності центрів виникнення витрат і доходів.
3. Контроль за виконанням	Узагальнена інформація про наявність відхилень фактичних показників від запланованих у стратегічному плані забезпечення економічної безпеки підприємства, а також про можливі наслідки невиконання планових показників.	Інформація про фактичні показники, зазначені у тактичних планах, що дозволяє моніторити виконання планових показників тактичних планів, і в кінцевому результаті – стратегічного плану.	Інформація про фактичні показники, зазначені в операційних планах, що дозволяє моніторити виконання показників операційних планів і, в кінцевому результаті, – стратегічного плану.
4. Оцінка досягнутих результатів	Звітна інформація щодо ступеня реалізації стратегії та показників, які характеризують досягнутий рівень економічної безпеки підприємства.	Звітна інформація, що дає змогу встановити тенденції економічного стану підприємства.	Звітна інформація щодо результатів окремих процесів і видів діяльності підприємства.

Аналізуючи дані таблиці, варто зауважити, що на етапі розроблення стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства в якості внутрішніх джерел інформації виступає в основному управлінський облік, і в меншій мірі – фінансовий облік, в той час, як саме інформація стратегічного обліку щодо параметрів, які характеризують зовнішні фактори, зокрема рівень інфляції та її прогноз на наступний період, обмінні курси іноземних валют і їхній прогноз (особливо, якщо підприємство займається зовнішньоекономічною діяльністю), ставки оподаткування та їхні можливі зміни тощо, а також внутрішні фактори, зокрема прогноз ключових показників роботи підприємства, можливі зовнішні та внутрішні загрози й ризики підприємницькій діяльності, повинні обов'язково враховуватись у процесі розроблення стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства з метою підвищення рівня її обґрунтованості й адекватності зовнішнім умовам функціонування підприємства.

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що формування та імплементація стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства – це важливий елемент його стратегічного менеджменту й практичний засіб досягнення бажаного рівня ефективності діяльності, який потребує відповідних інформаційних ресурсів. Підґрунтям для її розроблення є облікова інформація про параметри, які характеризують зовнішні та внутрішні фактори впливу на діяльність підприємства, можливі зовнішні та внутрішні загрози й ризики підприємницькій діяльності, а також наявність та динаміку ресурсів підприємства, його виробничих витрат і процесів, собівартості та реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), результатів діяльності центрів виникнення витрат і доходів тощо. Для ефективної реалізації стратегії економічної безпеки підприємства мають вагоме значення й решта її етапів із відповідним обліково-інформаційним забезпеченням, що генерують підсистеми стратегічного, фінансового й управлінського обліку.

1. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.09, 21.04.02 / Л. В. Гнилицька; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К., 2013. – 33 с.

2. Пушкар М. Сутність інтелектуалізації облікової системи та структура інформаційних ресурсів підприємства / М. Пушкар // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2008. – № 2. – С. 160–168.

3. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркачук; за ред. Т. Г. Васильціва. – Львів: ВИДАВНИЦТВО, 2012. – 386 с.

С. В. Онищенко,

кандидат економічних наук, доцент
(Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка)

РЕФОРМУВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасні економічні реалії переконливо свідчать про те, що відсутність економічного зростання національної економіки, якісних інституційних трансформацій та несвоєчасне розв'язання назрілих проблем загрожує втратою національних економічних інтересів. Як показує світовий досвід, забезпечення бюджетної безпеки – це, насамперед, гарантія платоспроможності та фінансової незалежності країни, ефективне використання бюджетних коштів з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку бюджетних відносин під впливом глобалізації, умова ефективності життєдіяльності суспільства.

Основне завдання держави в контексті зміцнення бюджетної безпеки – створення такого економічного, соціального, політичного, правового середовища та інституційного забезпечення, які б стимулювали збалансування бюджетного і податкового процесу. Нормалізація бюджетного процесу, мінімізація диспропорцій регіонального розвитку повинна забезпечувати вдосконалена система міжбюджетних відносин. Цей процес, особливо в умовах децентралізації має супроводжуватися реалізацією відповідних пріоритетів зміцнення бюджетної безпеки.

Ефективність міжбюджетних відносин повинна позначитись перш за все на поліпшенні якості послуг, які надаються громадянам державою та органами місцевого самоврядування. Міжбюджетні відносини мають розглядатися як відносини між центральним урядом (з боку держави) та місцевими урядами (з боку місцевого самоврядування) з приводу перерозподілу фінансових ресурсів у сфері публічних фінансів.

Законами України від 28 грудня 2014 року № 79 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» [2], від 15 січня 2015 року № 118 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо уточнення та приведення окремих положень у відповідність із нормами діючого законодавства» [3] та від 2 березня 2015 року № 212 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» [4] внесені зміни до Бюджетного кодексу України. Зазначені зміни докорінно реформують міжбюджетні відносини. Децентралізація видаткових повноважень та впровадження нових напрямів видатків. Передбачається передача на регіональний та місцевий рівень видатків на здійснення окремих заходів та фінансування закладів соціально-культурної сфери. Крім того, розширюються власні повноваження усіх місцевих бюджетів у частині фінансування муніципальних формувань з охорони громадського порядку, які будуть утворюватися згідно з Законом про такі формування. Внесені зміни до дохідної бази місцевих бюджетів. Запроваджено:

- передачу з державного бюджету плати за надання адміністративних послуг та державного мита;
- збільшення частки зарахування екологічного податку з 35% до 80%;
- нові нормативи відрахувань податку на доходи фізичних осіб (до бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів – норматив зменшується з 75% до 60%, до обласних бюджетів – з 25% до 15%, до бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення податок не зараховуватиметься (раніше було 25%), норматив відрахування до бюджету м. Києва зменшується з 50% до 40%). Відповідно, до державного бюджету зараховуватиметься 60% податку, що сплачується на

території міста Києва, та 25% – на територіях інших місцевих бюджетів;

- передачу з державного бюджету обласним бюджетам 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки;

- акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів (пиво, алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти), що зараховується до бюджетів об'єднаних територіальних громад, міських бюджетів;

- розширення з 2015 року бази оподаткування податком на нерухомість шляхом включення до неї комерційного (нежитлового) майна.

Формуванню ефективної системи фінансового забезпечення на місцевому рівні сприяє залучення такого інструменту як місцеві запозичення. Цей процес повинен розвиватися в двох напрямках: згори донизу – з точки зору правових і політичних засад, які б сприяли ефективному функціонуванню кредитного ринку; і знизу нагору – з точки зору практичного досвіду для банків та інших позичальників щодо надання кредитів, а також для органів місцевого самоврядування з точки зору здійснення запозичень для фінансування пріоритетних інвестиційних проєктів і вчасного здійснення виплат з обслуговування боргу. Обидва напрямки – розбудова сприятливого правового і регулятивного середовища і акумуляція практичного досвіду у сфері місцевих запозичень повинні розвиватися одночасно.

В Україні найбільшим і найнадійнішим джерелом місцевих доходів поки що залишаються міжбюджетні трансферти. Для більшості органів місцевого самоврядування в Україні кошти, що отримуються внаслідок розподілу майбутніх надходжень, будуть основним джерелом прибутку, який використовуватиметься для сплати зобов'язань по місцевих запозиченнях.

Державна політика у сфері зміцнення бюджетної безпеки передбачає цілеспрямовану діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку бюджетних відносин, засобів бюджетної тактики, а також застосування бюджетного механізму [5].

Вагомою перешкодою на шляху докорінних змін механізму управління бюджетними ресурсами залишається нестабільність і недосконалість законодавства і права, неузгодженість і суперечність його положень, відсутність законодавчо закріплених податково-бюджетних повноважень регіональних і місцевих органів влади. У зв'язку з цим особливого значення набуває: законодавчий перегляд механізму закріплення за кожним рівнем влади довгострокових прибуткових джерел, що надасть не декларативну, а реальну самостійність, під час формування матеріальної основи місцевого самоврядування; удосконалення нормативно-правової бази формування місцевих бюджетів; встановлення гарантій судового захисту бюджетних прав територій. Проблеми зміцнення дохідної бази місцевого самоврядування вирішувалися багатьма східноєвропейськими країнами, які переходили від централізованої соціалістичної економіки до децентралізованої ринкової.

Міжбюджетні відносини мають сприяти соціально-економічному розвитку регіонів на основі збалансованості загальнодержавних та регіональних інтересів, що підвищить рівень бюджетної безпеки. Важливою проблемою, наявністю якої стримує ефективність механізму формування і виконання бюджетів усіх рівнів в Україні, є перевищення видатків бюджету над його надходженнями. При цьому дефіцит властивий як державному бюджету, так і місцевим бюджетам, а його негативний вплив проявляється в недофінансуванні таких життєво важливих галузей, як охорона здоров'я, освіта, житлово-комунальне господарство і соціальна сфера.

Суттєвим є і той факт, що в Україні штучно створено значний прихований дефіцит місцевих бюджетів, ліквідувати який не можуть навіть трансфертні кошти, що надаються з державного бюджету. Особливість бюджетної системи України пов'язана з необхідністю застосування ефективних методів управління бюджетними ресурсами на рівні регіонів.

Про недосконалість системи розподілу прибутків між рівнями бюджетної системи свідчить і той факт, що сьогодні понад 90% місцевих бюджетів – дотаційні, в основному, це бюджети районів, і тільки 6,7% виступають донорами в умовах чинної системи бюджетного регулювання. Результатом негативної тенденції збільшення кількості дотаційних бюджетів

стало щорічне зменшення зацікавленості регіонів у мобілізації прибутків та поступове зниження ефективності використання одержуваних коштів.

1. Бюджетний Кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (із змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 26 квітня 2015 року № 79-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо уточнення та приведення окремих положень у відповідність із нормами діючого законодавства: Закон України від 15 січня 2015 року № 118. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України від 2 березня 2015 року № 212. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення: монографія / З. С. Варналій, Т. В. Бугай, С. В. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – 271 с.

6. Лопушняк Г. Державні видатки як інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку України / Г. Лопушняк // Демократичне урядування: наук. вісник. – 2011. – Вип. 6. – С. 36–44.

7. Савчук Н. В. Міжбюджетні відносини в системі державних фінансів / Н. В. Савчук // Формування та ефективність використання фінансових ресурсів в економічній діяльності: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (11–12 квітня 2014 р. м. Чернігів). – Чернігів: Чернігівський нац. екон. унів., 2014. – С. 93–95.

Я. С. Піцур,

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ТЕОРЕТИЧНА СИСТЕМА: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Створення і розвиток ефективної системи функціонування національної економіки неможливе без існування її безпечових інструментів. Адже захист, гарантування, убезпечення

від впливу негативних факторів безпосередньо впливає на міцність, стабільність розвитку соціально-економічної системи країни і при цьому формує надійні підвалини для її подальшого прогресивного розвитку. Тому побудова оптимальної теоретичної моделі ефективної національної безпекової політики спроможна визначити практично-прикладні орієнтири поведінки і діяльності відповідних державних інституцій та адекватно реагувати на зовнішні і внутрішні виклики, що перешкоджають їх реальному впровадженню. Вважаємо, що така побудова повинна ґрунтуватись на обґрунтованих методологічних положеннях, які по суті «проектують» концептуальний каркас національних стратегій, програм та конкретних планів реалізації безпекової політики держави.

Сучасний динамічний розвиток наукових знань характеризується двома діалектично протилежними тенденціями: інтеграційною (шляхом синтезування споріднених наук) та диференційною (через відокремлення, відпочкування окремих самостійних наук). Такими науково-дослідницькими трендами характеризуються формування і розвиток такої новітньої наукової системи як економічна безпека, наповнення теоретичного змісту якої розкривається через включення у її у категоріальний апарат понять, які: *по-перше*, стосуються розкриття теоретичного змісту проблем безпеки життєдіяльності і, *по-друге*, основних методологічних положень економічної теорії. Саме безпека життєдіяльності та економічна теорія як наукові системи виступають у якості методологічного підґрунтя дослідження теоретичних проблем економічної безпеки. Звідси випливає, що як наука, економічна безпека є своєрідним теоретичним перетином, специфічним синтезом двох підсистем, множин – економіки і безпеки. А отже, *об'єктом* цієї науки є економічне життя, економічні відносини, тоді як її *предметом* є вивчення умов, закономірностей формування механізмів їх убезпечення, тобто забезпечення їх життєдіяльності, життєспроможності.

Враховуючи той факт, що сам термін «економічна безпека» вперше був вжитий Г. Пастернак-Таранушенком [1, с. 23], сама ж вітчизняна наука за останні два десятиріччя стрімко розвивалась: з'явився ряд фундаментальних наукових досліджень з проблематики економічної безпеки (З.С. Варналій,

О. С. Власюк, О. І. Дідченко, З. Б. Живко, Т. Т. Ковальчук, Я. М. Кріль, Є. І. Овчаренко, В. О. Ткач, В. І. Франчук, О. М. Чечель та ін.) [2, с. 2], відкрились наукові спеціальності по захисту дисертацій, появились спеціальності у вищих навчальних закладах із підготовки фахівців у різних напрямках економічної безпеки, підготована значна кількість навчально методичних матеріалів, у т. ч. підручників, посібників із конкретних навчальних дисциплін, предметом яких є вивчення питань економічної безпеки держави, підприємства регіону, соціальної, культурологічної чи екологічної безпеки.

Проте, незаперечним є і той факт, що розкриття змісту науки «економічна безпека» не завжди є логічно вмотивованим, її понятійно-категоріальний апарат не є структуризованим, відсутнє також як теоретико-методологічне обґрунтування вихідної категорії, початку науки, так і визначення основних принципів її побудови як теоретичної системи. Зрозуміло, що така «системна інвентаризація» науки значно просуне її у подальшому динамічному розвитку, сприятиме більш інтенсивному впливу наукових положень на реальну практику зміцнення економічної безпеки на всіх рівнях та у галузях. Саме таким чином теоретичні положення науки «економічна безпека» посилять і вдосконалять як методологічну основу, так і організаційно-методичну базу для таких відносно самостійних безпекових наук як фінансова, корпоративна, національна безпека, або ж управління, менеджмент економічної безпеки особи, регіону чи держави в цілому.

Логічна же структуризація наукової системи «економічна безпека» передбачає насамперед послідовне розкриття теоретичного змісту її основних понять, категорій, законів, принципів, положень. Вважаємо, що у якості наукової гіпотези, яка потребує більш глибокого методологічного обґрунтування, вихідною, початкуючою, першою категорією вищевказаної наукової системи може бути поняття «безпека життєдіяльності», оскільки у ньому сфокусовано теоретичне відображення змісту практично всіх її категорій.

Крім наукового пошуку «цеглинок», «атомів» економічної безпеки як теоретичної системи доцільно здійснювати її логічну побудову на таких методологічних засадах, яка передбачає:

по-перше, послідовне розкриття змісту основних теоретичних понять, методів, принципів, функцій положень, що розкривають її предмет; *по-друге*, проведення аналізу та оцінки реальних механізмів функціонування практичних систем економічної безпеки на рівні таких суб'єктів як особа, підприємство, регіон, держава, враховуючи при цьому їх взаємодію з іншими підсистемами суспільних відносин – політичною, правовою, соціальною, культурною, економічною, тощо; *і по-третє*, доцільно розкривати теоретичну проблематику економічної безпеки на основі врахування міжнародного досвіду, рівня і якості інформаційно-аналітичного та нормативно-правового забезпечення функціонування відповідних безпекових систем.

Вважаємо, що наріжним каменем проведення ефективної національної безпекової політики повинно, насамперед, ґрунтуватись на таких визначених загальнонаціональних, загальнодержавних інтересах як суверенітет, незалежність, свобода і захищеність всіх суб'єктів суспільних відносин та гарантуванні захисту їх інтересів щодо їх життєздатності та життєдіяльності;

Формування ефективної системи управління національної економічної безпеки передбачає створення раціональної безпекової інфраструктури, функціонування якої повинно мати відповідне інформаційно-аналітичне, інституційно-організаційне що, надто важливо, – синхронізоване політичне, правове та громадянське середовище.

В цілому, зроблений теоретично-методологічний аналіз побудови наукової моделі економічної безпеки дозволяє безпосередньо переходити до вирішення такої актуальної і важливої наукової проблеми як систематизація категорій економічної безпеки, що значно підсилить і дозволить розглядати науку «економічна безпека» як єдину цілісну теоретичну систему.

1. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. А. Пастернак-Таранушенко; за ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.

2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

Н. Н. Пойда-Носик,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
і банківської справи,
(ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»)

РОЗМЕЖУВАННЯ СУТНОСТІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ТА МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У переважній більшості праць вітчизняних науковців термін «механізм» зустрічається у поєднанні з термінами «управління», «регулювання», «контроль», «реалізація», «прийняття рішень», «фінансування», «кредитування» тощо. При цьому кожне поєднання термінів має свій зміст. Стосовно безпеки зустрічаються поняття «механізм гарантування (чи зміцнення) безпеки», «механізм управління безпекою», «механізм протидії загрозам», «механізм захисту інтересів», «механізм зниження ризиків», «механізм сприяння розвитку» тощо. Тобто в теоретико-методологічному аспекті можна виділити значну кількість видів механізмів.

Необхідно зауважити, що більшість науковців [1–7] розглядають сутність механізму забезпечення фінансової та економічної безпеки тільки через склад його компонентів, без виділення в окрему категорію вказаного терміну. У той же час досліджуваний нами термін «механізм забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва» у науковій літературі практично не визначений.

Аналіз літературних джерел виявив, що серед науковців найчастіше зустрічаються стосовно підприємств тлумачення терміну «механізм забезпечення економічної безпеки», рідше – «механізм управління фінансовою безпекою» і «механізм забезпечення фінансової безпеки». Існуючі визначення механізму забезпечення безпеки (економічної та фінансової) підприємства наведено в таблиці.

**Визначення сутності механізму забезпечення
економічної та фінансової безпеки підприємства
у працях вітчизняних науковців**

Автор	Зміст терміну
<i>Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства</i>	
Донець Л. І., Ващенко Н. В. [8], Андрєєва Т. Є. [9, с. 223]	Це набір засобів, а також система організації їх використання і контролю, які дозволяють досягти найвищий рівень економічної безпеки підприємства.
Пономарьов В. П. [10, с. 11]	Сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується отримання їм прибутку, величина якого є достатньою, як мінімум, для перебування підприємства в економічній безпеці.
Шевченко І. Л. [11, с. 129]	Сукупність основних елементів дії на процес створення та реалізації управлінських рішень по забезпеченню стабільності складових ЕБП та інтересів компанії.
Франчук В. І. [12, с. 159]	Системна взаємодія суб'єктів і сил безпеки та системне поєднання і застосування ними загальних і спеціальних функцій, методів, засобів, форм та принципів безпеки.
<i>Механізм управління фінансовою безпекою підприємства</i>	
Кім Ю. Г. [13, с. 9–10]	Механізм управління системою фінансової безпеки підприємства – організаційний комплекс, який складається з сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових та інших заходів, у сукупності спрямованих на забезпечення безпеки підприємства, захисту законних інтересів його керівництва та інвесторів, сприяння забезпеченню стійкого розвитку підприємства.
Малик О. В. [14, с. 12]	Механізм управління фінансовою безпекою підприємства є однією з ключових підсистем загальної системи управління підприємством та включає сукупність економічних методів, принципів, функцій, завдань, важелів та інструментів впливу на стан та розвиток суб'єкта господарювання.
<i>Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства</i>	
Горячева К. С. [15, с. 7]	Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства – єдність процесу управління і системи управління.

На наш погляд, необхідно розмежовувати поняття «механізм забезпечення» та «механізм управління». Згідно [16, с.731] управління – вплив на процес, об’єкт чи систему для збереження їхньої стійкості або переведення з одного стану в інший відповідно до визначених цілей.

Термін «забезпечення, забезпечувати» згідно [17, с. 281] означає: 1) постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-небудь, що-небудь у якихось потребах, надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; 2) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось; 3) захищати, охороняти кого-небудь, що-небудь від небезпеки.

Таким чином «механізм управління» можна розглядати як спосіб впливу суб’єкту на об’єкт за допомогою різних засобів, а «механізм забезпечення» – сукупність заходів по створенню надійних умов гарантування захисту від небезпеки.

Отже, враховуючи вищенаведене, в рамках нашого дослідження можна сформулювати наступні визначення:

Механізм управління фінансовою безпекою – це система організаційних, фінансових та правових засобів впливу суб’єкту фінансової безпеки на об’єкт захисту у системі фінансів підприємства, які мають на меті своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці підприємства загалом.

Механізм забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємства – це сукупність чітко визначених заходів, які здійснюються суб’єктами забезпечення фінансової безпеки, по створенню надійних умов гарантування захисту об’єкту фінансової безпеки від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

1. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О.І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014.

2. Пластун О.Л. Система фінансової безпеки суб’єктів підприємництва/ О.Л. Пластун // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2007. – № 1. – С. 100–107.

3. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / [А.О. Єпіфанов, Л.О. Пластун, В.С. Домбровський та ін.]; за ред. д.е.н., проф. А. О. Єпіфанова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

4. Єрмошенко А. М. Механізм забезпечення фінансової безпеки страхових організацій: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: 08.06.01 / А. М. Єрмошенко; Київ. нац. торгов.-екон. у-т. – К., 2006. – 20 с.

5. Васильців Т. Г. Стратегія та механізми забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні: дис. ... докт. екон. наук: 21.04.01 «Економічна безпека держави» / Т. Г. Васильців; Націон. інститут стратег. дослід. – К., 2010. – 452 с.

6. Орлова В. В. Моделювання механізмів управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: 08.00.11 / В. В. Орлова; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницьк, 2008. – 19 с.

7. Лаврова Ю. В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / Ю. В. Лаврова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 127–130.

8. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства: навч. посібник / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

9. Андрєєва Т. Є. Аналіз економічної безпеки діяльності підприємства як економічної категорії / Т. Є. Андрєєва, Т. Е. Петровська, І. Г. Грицькова // Коммунальное хозяйство городов: научно-технический сборник. – 2009. – № 87. – С. 219–224.

10. Пономарьов В. П. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: 08.06.01 / В. П. Пономарьов; Східноукраїнський держ. університет МОН України. – Луганськ, 2000. – 21 с.

11. Шевченко І. Л. Особливості формування механізму забезпечення економічної безпеки металургійних підприємств / І. Л. Шевченко // Стратегія економічного розвитку України. – 2009. – Вип. 24–25. – С. 128–134.

12. Франчук В. І. Теоретична модель системи забезпечення економічної безпеки акціонерних підприємств / Василь Іванович Франчук // Науковий вісник НЛТУ України. – Вип. 20.8. – 2010. – С. 155–162.

13. Кім Ю. Г. Управління системою фінансової безпеки підприємства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: 21.04.02 / Юрій Геннадійович Кім; Ун-т економіки та права «Крок». – К., 2009. – 21 с.

14. Малик О. В. Формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: 08.00.04 / Ольга Володимирівна Малик; Хмельницький нац. ун-т. – Хмельницький, 2016. – 20 с.

15. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: 08.06.01 / К. С. Горячева. – К.: НАУ, 2006. – 17 с.

16. Економічна енциклопедія: в 3 т. – Т. 3 / за ред. С. В. Мочерного. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

А. С. Політова,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судових експертиз
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Протягом останніх років дослідженню корупції, причин її виникнення, а також заходів щодо «викорінення» цієї загрози національній безпеці України присвячено багато наукових праць та проведено чимало досліджень. Але корупція в нашій державі продовжує існувати і все глибше проникає в усі сфери суспільного життя.

О. Костенко підкреслює, що «корупція сьогодні в Україні має особливості, які відрізняють її від корупції в розвинутих країнах. Без виявлення цих особливостей не можна розробити адекватні заходи протидії їй. Корупція сьогодні в Україні має ту особливість, що це – корупція кризового типу. Зазначений тип корупції полягає в тому, що це корупція, яка: а) породжується кризою сучасного українського суспільства (а не лише недосконалістю кримінальної юстиції), б) здатна поглиблювати кризу українського суспільства, маючи властивість зводити нанівець будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи в Україні. У цьому її загроза для національної безпеки України» [1].

Тому з впевненістю можна говорити проте, що корупція в Україні є однією з основних загроз економічній безпеці нашої держави. Корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні стосунки між людьми, із аномалії поступово перетворюються у норму поведінки. На міжнародному рівні Україна має репутацію надзвичайно корумпованої країни. На офіційному сайті Transparency International Україна зазначено, що «за рік Україні вдалося заробити лише один додатковий бал за результатами світового Індексу сприйняття корупції CPI

2015 року. На сьогоднішній день індекс CPI країни складає 27 балів зі 100 можливих, що лише на 1 бал більше, ніж минулого року. У всесвітньому рейтингу Україна посідає 130 місце зі 168 позицій. Здійснити невеличке зростання індексу Україні вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та появі руху викривачів корупції. А от зволікання із реальним покаранням хабарників, а також збільшення корупційної складової у стосунках бізнесу та влади не дають Україні зробити рішучий крок уперед за показниками CPI» [2].

У Законі України від 14.10.2014 «Про запобігання корупції» законодавець визначив поняття корупції, під корупцією яким слід розуміти «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [3].

Авторський колектив Львівського державного університету внутрішніх справ у монографічному дослідженні «Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження» (2011 р.) проводячи аналіз визначення поняття «корупції», приходять до висновку, що «корупція – це своєрідне дзеркало суспільства, його моральної і правової чистоти, економічного, політичного та соціального стану. Вона характеризує основні соціальні процеси, які відбуваються у державі та суспільстві, у ній відображено найбільш актуальні для держави та суспільства проблеми. Вона є одним із головних чинників поділу суспільства на дві соціальні підсистеми, які співіснують паралельно: одна з них зорієнтована на правові та моральні норми, інша – на використання протиправних засобів» [4, с. 21–22]. Цікавим є підхід авторів цієї наукової праці до економічного змісту корупції [4, с. 22].

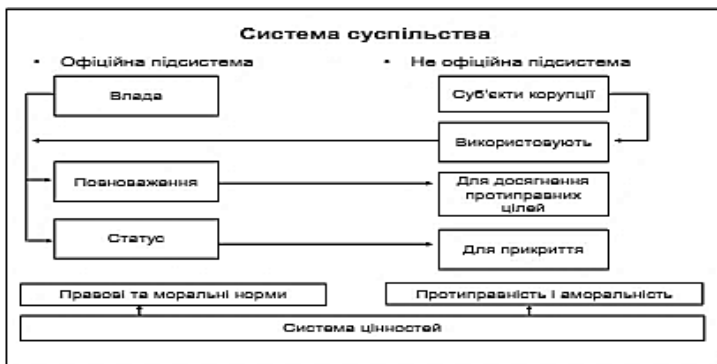

Рис. Економічний зміст корупції

Можна погодитися з точкою зору дослідників, що економічна корупція має місце в ринковій ситуації, оскільки спричиняє обмін та передачу грошових коштів або матеріальних благ, які є основою корупції [4, с. 45]. Адже корупція живиться економікою, знижуючи її ефективність: значну роль у цьому процесі відіграють подарунки, підношення не лише в грошовому еквіваленті, але й інших видів матеріального майна, послуг тощо, які відбуваються в соціальному середовищі зі встановленими культурними і моральними цінностями.

Останніми роками серед науковців поширюється думка, що корупція – це економічний феномен. Американські вчені С. Роуз-Аккерман, П. Мауро, І. Шихати у своїх працях розкрили економічну сутність корупції та її негативний вплив на світову економічну систему. Що ж стосується України, то взаємозв'язок корупції і економіки є стратегічним прорахунком держави при реформуванні економіки: відсутність стимулювання виробничої сфери; відсутність обґрунтованої кадрової політики, адміністративна опіка, недосконалість законодавства (видання чисельних підзаконних актів, які на перше місце ставлять інтереси відомства, а не суспільства, залежність підприємця від суб'єктивної волі чиновника).

Корупція як загроза економічній безпеці породжена участю державних чиновників у комерційній діяльності для одержання особистого чи корпоративного прибутку; використання

службового становища для «перекачування» державних коштів та матеріальних цінностей у комерційні структури; надання пільг для своєї корпоративної групи (політичної, національної, кланової та ін.) з відтягненням державних ресурсів; лобіювання при прийнятті нормативних актів в інтересах певних угруповань тощо.

До негативних наслідків корупції в економіці відносяться:

1) розширення тіньової економіки (зменшення надходжень до бюджету, втрата державою фінансових важелів управління економікою, загострення соціальних проблем через невиконання бюджетних зобов'язань);

2) порушення конкурентних механізмів ринку (зниження ефективності ринку, дискредитація ідей ринкової конкуренції – перемагає той, хто через корупційні зв'язки зміг отримати переваги, зменшення ефективності роботи приватних підприємств, підвищуються ціни за рахунок корупційних «податків»);

3) унеможливлення появи ефективних власників (непрозорість приватизації, штучні банкрутства державних підприємств сполучені з підкупом чиновників);

4) неефективне використання бюджетних коштів (розподіл державних замовлень та кредитів) [5, с. 13–14].

Отже, корупція підриває економічну систему держави, дискредитує економічні реформи, порушує основні засади господарської діяльності, перешкоджає надходженню внутрішніх і зовнішніх інвестицій, є причиною фінансових криз, тощо. У результаті економічні втрати від корупції набагато більші, ніж сумарна величина хабарів, яку сплачують приватні підприємці чиновникам та політикам. Такі втрати від корупції призводять до скорочення доходів бюджету і неефективне їх використання, а також до зниження ефективності економіки. Зокрема, у 2012 році загальна сума збитків, завданих корупційними правопорушеннями, відповідальність за які передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення, становила 1191730 грн, з них відшкодовано 706892 грн, за позовами прокурора 113356 грн. Разом з тим, того ж року загальна сума збитків, завданих кримінальними корупційними правопорушеннями, становить 577, 8 млн грн, з них 527, 9 млн грн –

державним інтересам. Із загальної суми збитків відшкодовано 247,6 млн грн. З метою забезпечення відшкодування збитків було накладено арешт на майно на суму 550, 7 млн грн.

Економічна доцільність протидії корупції передбачає, що антикорупційні заходи повинні бути економічно обґрунтованими як з точки зору їхньої економічної ефективності, так і можливих негативних побічних наслідків, а також реальної економічної можливості їх впровадження в життя. До заходів протидії корупції та здійснення антикорупційного контролю є: 1) спостереження за поведінкою, службовими контактами державних службовців тощо; 2) періодичне вивчення документів щодо діяльності державного службовця за певний період; 3) визначення кола посадових осіб та громадян, з якими державний службовець з корисливих мотивів контактує в процесі роботи, встановлення осіб, з якими такі контакти здійснюються систематично; 4) проведення планових перевірок діяльності державного службовця, оцінка законності та обґрунтованості його дій. Це дозволить змінити систему стимулів та сприятиме протидії корупції.

Отже, корупція завжди негативно впливає на економіку. Економічний сенс корупції полягає у поділі суспільства на дві соціальні підсистеми, які функціонують паралельно. Суб'єкти корупції належать до неофіційної системи, в якій панують свої цінності, цілі та засоби їх досягнення.

Водночас суб'єкти корупції не можуть існувати без офіційної підсистеми, яка для них є обов'язковою передумовою встановлення корумпованих відносин. Адже для того, щоб зловживати владою, її потрібно мати – обіймати відповідну посаду в органах державної влади (місцевого самоврядування), бути наділеним певними повноваженнями, мати можливість їх офіційно використовувати.

1. Костенко О. Корупція в Україні – загроза національній безпеці / О. Костенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbnews.com.ua/ru/blogs/130145/>.

2. Прес-реліз Україна. [Електронне видання]. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/CPI-2015/press_ukraine_CPI-2015.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>

4. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. доц. І. О. Ревак. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.

5. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування I–VII категорії посад): посібник / С. Г. Братель, В. В. Василевич, Н. І. Золотарьова та ін. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 376 с.

Я. Я. Пушак,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та економічної безпеки,
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

САМОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ ЙОГО ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Проблема недостатності якісних вітчизняних продуктів харчування, яка гостро постала після лібералізації цін, насамперед на продовольство, була швидко вирішена його агресивним імпортом. Внаслідок становлення в країні ринкової економіки з її орієнтацією на підвищення ступеня відкритості загострилося питання щодо підтримки державою продовольчої безпеки країни, основним важелем якої виступає самозабезпеченість продовольством. Вирішення проблеми продовольчої безпеки розпочинається на мезорівні національної економіки, де вона проявляється через рівень забезпеченості населення регіону продовольством.

Продовольче забезпечення населення регіону повинне базуватися на принципах раціонального територіального поділу праці в сфері агропромислового виробництва і участі в міжрегіональному продуктообміні, оптимального поєднання у формуванні продовольчих ресурсів місцевого виробництва і зовнішніх поставок, недопущення жодних міжрегіональних бар'єрів у торгівлі продовольством.

Одним з ключових чинників забезпечення продовольчої безпеки на мезорівні національної економіки є достатні обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в регіоні та, відповідно, самозабезпечення продовольством населення, що проживає на його території. З огляду на це, набувають актуальності питання розробки методичних підходів щодо оцінки самозабезпеченості сільськогосподарською продукцією регіону, проведення оцінювання й порівняння темпів їх формування в часовому та регіональному розрізі. Ретроспективний аналіз формування самозабезпеченості населення областей Західного регіону України основними видами сільськогосподарської продукції, а саме динаміки росту/спаду виробництва зернових та зернобобових, картоплі, овочів, м'яса, молока та яєць у розрахунку на одного жителя представлено у таблиці.

Таблиця

**Виробництво основних сільськогосподарських культур
та продуктів тваринництва
в областях Західного регіону України у 2013–2015 рр.**

Регіон	Показники	Вироблено, кг на 1-го жителя/ тис. шт. на 1-го жителя**			Рейтинг* (2015 р.)
		2013	2014	2015	
1	2	3	4	5	6
Волинська обл.	Зернові та зернобобові	869,1	997,5	1021,6	A⁺²
	Картопля	1047,3	1089,2	1056,7	B⁺²
	Овочі	271,8	266,6	265,8	C⁺¹
	М'ясо (у живій вазі)	138,1	153,0	153,0	D⁺¹
	Молоко	449,9	441,9	408,8	E⁺²
	Яйця**	178,3	183,0	186,5	F⁻⁷
Закарпатська обл.	Зернові та зернобобові	259,4	273,5	264,6	A⁻⁷
	Картопля	490,8	486,6	434,5	B⁻⁷
	Овочі	230,7	236,6	212,8	C⁺⁴
	М'ясо (у живій вазі)	69,0	69,5	62,6	D⁻⁷
	Молоко	327,5	326,3	284,9	E⁻⁶
	Яйця**	269,4	270,3	270,6	F⁻⁵

Продовження таблиці					
1	2	3	4	5	6
Ів.-Франківська обл..	Зернові та зернобобові	491,3	565,4	499,1	A₆
	Картопля	651,7	663,5	683,2	B₄
	Овочі	118,4	120,8	123,1	C₇
	М'ясо (у живій вазі)	87,3	91,6	95,1	D⁺₂
	Молоко	341,1	350,3	343,6	E⁺₄
	Яйця**	634,5	608,3	430,2	F⁺₃
Львівська обл.	Зернові та зернобобові	470,5	564,3	543,2	A₅
	Картопля	624,1	678,2	645,0	B₆
	Овочі	181,1	190,5	192,2	C₅
	М'ясо (у живій вазі)	74,7	70,0	67,8	D⁰₅
	Молоко	245,7	238,5	227,1	E₇
	Яйця**	210,5	206,1	213,3	F₆
Рівненська обл.	Зернові та зернобобові	958,3	1055,1	949,1	A⁺₃
	Картопля	1123,1	1125,3	1057,7	B⁺₁
	Овочі	220,9	214,6	184,0	C₆
	М'ясо (у живій вазі)	74,6	75,9	67,5	D⁰₆
	Молоко	391,9	395,5	376,4	E⁺₃
	Яйця**	445,1	449,7	486,3	F⁺₁
Тернопільська обл.	Зернові та зернобобові	2079,0	2481,7	2070,3	A⁺₁
	Картопля	1125,1	1200,6	873,5	B⁺₃
	Овочі	235,2	253,5	240,5	C⁺₃
	М'ясо (у живій вазі)	67,4	74,6	75,5	D⁺₃
	Молоко	453,2	449,8	433,4	E⁺₁
	Яйця**	398,9	405,1	461,2	F⁺₂
Чернівецька обл.	Зернові та зернобобові	691,3	739,0	577,4	A₄
	Картопля	659,9	680,9	646,7	B₅
	Овочі	256,5	256,2	245,2	C⁺₂
	М'ясо (у живій вазі)	73,9	73,3	71,4	D⁺₄
	Молоко	329,5	330,3	324,3	E⁰₅
	Яйця**	414,8	419,0	401,1	F⁺₄

<i>Продовження таблиці</i>					
1	2	3	4	5	6
Західний регіон	Зернові та зернобобові	756,4	871,2	780,4	A
	Картопля	780,3	811,7	745,8	B
	Овочі	207,1	211,5	202,6	C
	М'ясо (у живій вазі)	81,9	83,9	67,8	D
	Молоко	343,7	342,1	324,0	E
	Яйця**	348,1	345,4	330,7	F

Рейтинг* – ранжування регіонів за рівнем самозабезпеченості основними сільськогосподарськими культурами та продуктами тваринництва (для прикладу, картоплею, де В* – перевищення відповідного середнього показника по Західному регіону, В₁ – місце у рейтингу серед решти областей).

Розраховано та складено автором на основі джерел [1] та [2].

Протягом 2013–2015 рр. динаміка формування самозабезпеченості областей Західного регіону України основними видами сільськогосподарської продукції демонструвала достатньо різнонаправлені тренди. Протягом останніх трьох років впевнено підвищувала самозабезпеченість зерновими та зернобобовими культурами лише Волинська область, по інших регіонах вона суттєво не змінилась за винятком Чернівецької області, яка дещо послабила у цьому плані свої позиції. Щодо виробництва картоплі (в розрахунку на 1-го жителя), то хоча й неістотно, однак воно зростало у Івано-Франківській області, а в Закарпатській та Тернопільській навпаки знижувалось. Поволі однак зростала протягом досліджуваного періоду самозабезпеченість овочами Львівської та Івано-Франківської областей, Рівненської ж навпаки знижувалась. Виробництво м'яса в розрахунку на 1-го жителя щорічно зростало лише у Тернопільській області, а у Львівській та Чернівецькій навпаки сформувалась тенденція щодо зниження його виробництва. Достатньо чітко простежується тенденція щодо зниження виробництва молока у Західних регіонах України, адже чотири (Волинська, Закарпатська, Львівська та Чернівецька) з семи областей продемонстрували щорічне зниження обсягів його вироб-

ництва, жодна з областей не змогла продемонструвати хоча б незначне його щорічне зростання. Більшість областей (Волинська, Закарпатська, Рівненська, Тернопільська) Західного регіону протягом останніх років підвищували свою самозабезпеченість таким продуктом як яйця, лише у Івано-Франківській області мало місце щорічне скорочення їх виробництва, причому доволі істотне.

Щодо рівня самозабезпеченості окремими видами сільськогосподарської продукції, то найвищим він є у Тернопільській області, адже (в розрахунку на 1-го жителя) вона займає перше місце з виробництва зернових та зернобобових та молока, друге – з виробництва яєць, по інших показниках, що використовувались для порівняння – третє. Практично за усіма показниками її виробництво перевищувало середнє по Західному регіону.

Доволі привабливо серед областей Західного регіону у цьому плані виглядає й Волинська область, оскільки вона впевнено утримує лідерство щодо забезпеченості населення овочами та м'ясом власного виробництва, по інших показниках посідає другу позицію, лише продукування яєць є найнижчим у порівнянні з іншими досліджуваними областями.

До регіонів із середнім рівнем самозабезпеченості окремими видами сільськогосподарської продукції, з огляду, на результати проведеного аналізу, можна віднести Рівненську, Чернівецьку та Івано-Франківську області. Адже ці регіони демонструють найвищі результати щодо виробництва картоплі та яєць (Рівненська), овочів (Чернівецька) та м'яса (Івано-Франківська область).

Найнижчий рівень самозабезпеченості окремими видами сільськогосподарської продукції у Західному регіоні спостерігається у Львівській та Закарпатській областях. Результативність їх діяльності за усіма досліджуваними показниками (окрім м'яса у Львівській області) поступалась відповідним середнім значенням, що розраховані загалом по Західному регіону.

Підсумовуючи вище наведене зазначимо, що комплексне та раціональне використання регіональних можливостей щодо активізації сільськогосподарського виробництва не лише по-

силить продовольчу безпеку на рівні регіонів, але й дозволить досягти підвищення рівня національної продовольчої безпеки.

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2014 рік. Держкомстат України. – К.: Держаналітінформ. – 2015. – 55 с.

2. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/gdn/reg_zp_m/reg_zpm_u.htm

3. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін.; за ред. В. М. Гейця – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

4. Пушак Я. Я. Статистичний аналіз і прогнозування самозабезпечення продовольством регіонів України / Я. Я. Пушак // Ефективна економіка. – 2012. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

І. О. Ревак,

кандидат економічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри соціальних дисциплін,

Р. В. Мисан,

слухач магістратури
кафедри економіки та економічної безпеки
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Важливе місце у системі інтелектуальної безпеки посідають об'єкти безпеки, або керовані елементи, що піддаються впливові найрізноманітніших деструктивних чинників. Загалом безпека об'єкта – це стан його захищеності від різноманітних загроз, при якому створені умови для нормального функціонування.

Безпека об'єкта гарантується і підтримується суб'єктом(ами) безпеки шляхом розробки та реалізації системи відповідних заходів.

До об'єктів інтелектуальної безпеки відносимо:

- національні економічні інтереси в інтелектуальній сфері – інтелектуальні і духовні цінності нації. Підґрунтям для функціонування інтелектуальної сфери є вищі людські цінності як сенсоутворювальні засади існування людства, що забезпечують інтелектуальний розвиток усього суспільства, держави. Інтелектуальна сфера, на нашу думку, є однією із стратегічних галузей національної економіки, що представлена розгалуженою мережею науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектних інститутів, конструкторських бюро, науково-технічних центрів, низкою інфраструктурних елементів тощо;

- інтелектуальні ресурси – це нематеріалізовані надбання у формі знань, навиків, вмінь, творчих здібностей, акумульованих суспільством упродовж тривалого проміжку часу. Інтелектуальні ресурси становлять глибинну основу соціально-економічного розвитку та науково-технічного прогресу людства. Під час формування інтелектуальних ресурсів задіяні усі суспільні інформаційні фонди, а процеси їх відтворення відбуваються на особистісному, організаційному та державному рівнях. Так, на рівні особистості – це формування у процесі формального і неформального навчання знань, інформації та креативних здібностей людини, на організаційному рівні – нарощування інтелектуальних ресурсів при взаємодії із зовнішнім середовищем, на рівні держави – повноциклічне відтворення інтелектуальних ресурсів на основі приведення у відповідність інтересів суспільства та інтелектуальних можливостей щодо їх задоволення [1]. Беззаперечно можемо стверджувати, що в умовах техноглобалізму інтелектуальні ресурси є непереборною силою успіхів у висококонкурентній боротьбі;

- інтелектуальний потенціал – нагромадженні знання, досвід, інтелектуальні здібності та ресурси, що слугують запасом економічної могутності та стратегічним ресурсом держави на шляху побудови інноваційної економіки та гарантування економічної безпеки держави. Авторське трактування інте-

лектуального потенціалу ґрунтується на засадах структурного підходу, відповідно до якого інтелектуальний потенціал є комплексним структурним утворенням, що складається з освітнього, наукового, культурного та духовного компонентів, які взаємопов'язані між собою, доповнюють одна одну, а внаслідок тісної взаємодії зумовлюють синергетичний ефект;

- інтелектуальну діяльність як одну з форм життєдіяльності людини та суспільства, що пов'язана зі створенням інтелектуального продукту та відтворенням інтелектуального потенціалу. Вона опирається на сукупність досягнень науки, культури, національні традиції та духовні цінності, накопичені людством протягом тисячоліть та є найпотужнішою рушійною силою розвитку людської цивілізації. Інтелектуальна діяльність – це творча діяльність, тобто цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що вирізняється неповторністю та оригінальністю;

- об'єкти інтелектуальної власності – це об'єкти авторського права і суміжних прав, зокрема винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення (зазначення походження товарів), сорти рослин, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт, твори мистецтва та інші результати інтелектуальної праці. До об'єктів інтелектуальної власності також відносимо: інтелектуальні проекти – новостворені інтелектуальні розробки на кшталт екологічно безпечні технології, освоєння альтернативних джерел енергії, зростання вартості людського капіталу тощо; інтелектуальні системи – новий клас автоматизованих систем оброблення інформації на основі ЕОМ, які моделюють розумові процеси, притаманні людині при прийнятті рішень у різних галузях соціально-економічної сфери суспільства;

- інтелектуальний продукт – представлена на матеріальних носіях інформація, яка містить нові знання, що є результатом інтелектуальної творчої праці; результат духовної, розумової, інтелектуальної діяльності, пов'язаної з винаходами, відкриттями, патентами і т.п. [2, с. 138];

– інтелектуальні послуги – це певні професійні дії фахівців різних галузей знань, основними ресурсами здійснення яких виступають загальні і спеціальні знання та інформація, а результатом – накопичення і розвиток інтелектуального потенціалу особи, домогосподарства, фірми, держави;

– інтелектуальні інвестиції – вкладення коштів у підготовку спеціалістів, розвиток наукових досліджень та розробок, одержання ліцензій, патентів, передачу «ноу-хау» та ін. [2, с. 138]; вкладення коштів в освіту, навчання, кваліфікаційну підготовку та перепідготовку кадрів, створення інтелектуальних продуктів, нематеріальні активи. Під інтелектуальними інвестиціями також розуміємо вкладення в об'єкти інтелектуальної власності, що впливають з авторського та винахідницького права, права на промислові зразки і корисні моделі;

– інтелектуально-освітні інновації – вкладення у людський капітал та нововведення, які призводять до підвищення кількісних та якісних показників підприємницької та інших видів діяльності. Інвестиції в людський капітал передбачають витрати на освіту, підготовку та перепідготовку кадрів, навчання, безперервну освіту тощо, а вкладення інвестиційного капіталу у реальний сектор економіки – розробку та впровадження новітніх ресурсозберігаючих технологій, реалізацію довгострокових науково-технічних програм та ін. [3, с. 127];

– носіїв інтелекту – фахівців вищої кваліфікації, осіб, що здобувають (здобули) вищу освіту; осіб, що самонавчаються або навчаються впродовж життя; суб'єктів інтелектуальної діяльності, або творців інтелектуальних продуктів та послуг. Так, своєрідним об'єктом інтелектуальної безпеки виступають суб'єкти захисту, або первинні суб'єкти права інтелектуальної власності – автори, винахідники, власники товарних знаків тощо, а також їх правонаступники та спадкоємці. До суб'єктів авторського права також відносяться організації, що керують майновими правами авторів на колективній основі;

– інтелектуальні інститути – розгалужена мережа освітніх та науково-дослідних закладів, основна мета яких – розробка та впровадження результатів інтелектуальної діяльності.

Отже, наведена систематизація об'єктів інтелектуальної безпеки держави дасть можливість на наступному етапі дослідження відстежити потенційні і реальні загрози та розробити ефективні механізми протидії.

1. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах: монографія / В. П. Петренко. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 352 с.

2. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., исправл. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 479 с.

3. Штангрет М.Й., Ревак І.О. Інтелектуально-освітні інновації в системі економічної безпеки держави / М. Й. Штангрет, І. О. Ревак // Економічна безпека України в умовах загострення світових фінансових стосунків: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Л.: ЛьвДУВС, 2009. – С. 125–128.

М. В. Рисін,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи,

Г. Ф. Фединяк,

студент спеціальності «Фінанси і кредит»
(Львівський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»)

УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ БАНКІВСЬКИМИ КРЕДИТАМИ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

На сучасному етапі розвитку банківської системи України гостро постали питання відновлення фінансової стійкості банківських установ, управління ліквідністю, проблемними активами та відновлення довіри населення та ділових кіл до фінансової системи держави в цілому.

Безпека банків входить до фінансової безпеки країни як особлива частина. Банківська система є найважливішою складовою фінансово-кредитної сфери будь-якої держави. Саме

тому, рівень фінансової безпеки держави визначає стан та стабільність банківського сектору. Фінансові посередники є каталізаторами глобалізації завдяки новітнім сучасним інформаційним технологіям. Інтеграція банківської системи України у світовий фінансовий простір містить загрози фінансовій стійкості банків, які посилюються під дією економічної кризи [1].

В умовах поглиблення сучасної ситуації економічної нестабільності в Україні рівень проблемної і простроченої заборгованості за кредитами у вітчизняній банківській системі залишається доволі високим. Тому, особливості та напрями регулювання проблемних активів банківської діяльності потребують більш детального дослідження як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Значний внесок у розкриття проблематики управління проблемними активами банків зробили такі вітчизняні вчені, як В. Д. Базилевич, О. І. Барановський, О. Д. Вовчак, О. В. Дзюблук, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, Л. О. Примостка, М. І. Савлук, Р. А. Слав'юк, Л. Я. Слобода та ін. Питанням фінансової стійкості комерційних банків багато уваги приділили відомі зарубіжні вчені Е. Дж. Долан, Р. Л. Міллер, П. С. Роуз, Дж. Ф. Сінкі, Дж. К. Ван Хорн та інші.

Головним критерієм ефективності та якості безпеки банку є стабільність його фінансового й економічного розвитку відповідно до планів і завдань незалежно від зміни економічної ситуації. Натомість оцінка ключових загроз фінансової безпеки банку у сфері кредитування (таблиця) є відправною точкою фінансового менеджменту та дозволяє розробити рекомендації щодо використання фінансових важелів і методів, які забезпечать підтримку необхідного рівня фінансової безпеки банку.

Важливою складовою системи фінансової безпеки банку є підсистема фінансових важелів і методів забезпечення фінансової безпеки. Зокрема до основних методів управління проблемними банківськими кредитами відносять такі, що спрямовані на розробку спільного з позичальником плану заходів щодо погашення заборгованості за кредитом (договірне списання коштів з рахунку, реструктуризація заборгованості за креди-

том, переуступлення права вимоги, згода на переведення боргу, рефінансування заборгованості за кредитом), та такі, що спрямовані на погашення заборгованості в результаті проведення претензійно-позовної роботи (звернення стягнення на заставлене майно, стягнення заборгованості з гарантів і поручителів, стягнення заборгованості з позичальника у судовому порядку, порушення справи про банкрутство) [3].

Таблиця

**Типові загрози фінансовій безпеці банків
у сфері кредитування та методи їх усунення [2]**

Проблема (загроза)	Теоретичний метод усунення загрози	Практика вітчизняних банків
1. Зростання проблемної заборгованості в цілому.	– перегляд та коригування кредитної політики; – формування резервів під кредитні операції; – диверсифікація кредитного портфелю;	– резерви формуються у повному обсязі; – орієнтація переважно на швидке нарощування кредитних портфелів;
2. Зростання проблемної заборгованості за окремими групами позичальників.	– врахування в методиках аналізу кредитоспроможності галузевих особливостей позичальника; – участь в роботі кредитних бюро (стосується кредитування фізичних осіб); – політика «обмеженого» зростання; – контроль за позичальниками та їх фінансовим станом.	– занадто ліберальні процедури кредитування фізичних осіб; – розвиток кредитних бюро знаходиться на початковій стадії; – слабкий, як правило, лише формальний контроль за використанням кредитних коштів та за станом майна, яке знаходиться у заставі.

Актуальними сьогодні залишаються внутрішньобанківські методи управління проблемними кредитами, які передбачають раннє реагування ризик-менеджерів на погіршення обслуговування позичальниками кредитів і включають реабілітацію кредитної заборгованості та відновлення можливості позичальниками генерувати грошовий потік для обслуговування кредитів.

Метою управління проблемними кредитами банку в контексті фінансової безпеки є усунення кризових явищ і процесів, а також визначення факторів методологічного, організаційного, бухгалтерського та регуляторного характеру, які їх викликали, забезпечення ефективної діяльності на кредитному ринку та оптимального використання фінансових ресурсів банком.

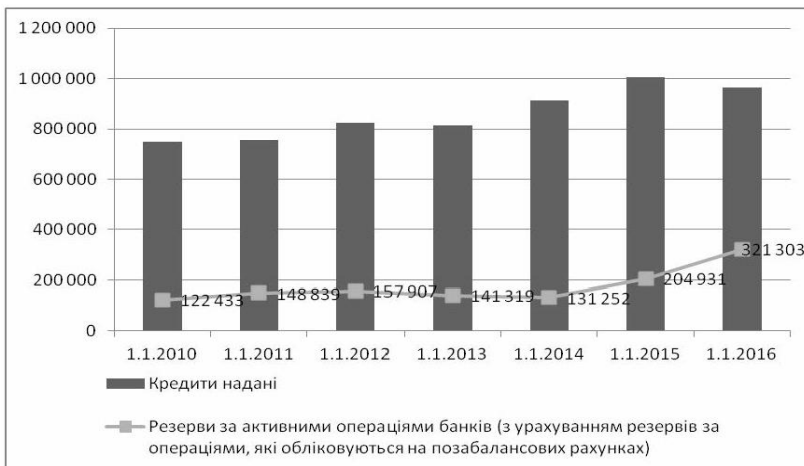
Отже, систему фінансової безпеки банку слід розглядати як сукупність взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, які повинні оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень і нівелювати вплив ризиків внутрішнього й зовнішнього середовищ[1].

Рівень проблемних кредитів у банківській системі перевищив 50%. На думку НРА «Рюрік», обсяг неробочих кредитів є значно вищим, враховуючи той факт, що наразі банківські установи намагаються максимально реструктуризувати наявну проблемну заборгованість.

Банки зіткнулися з курсовою проблемою – вони змушені повертати термінові валютні депозити, у той час як платоспроможність клієнтів за валютними кредитами стрімко знижується. У підсумку банки змушені піднімати ставки по валютних кредитах, йти на міжбанківський ринок або залучати кошти в материнських структур.

Зростання частки проблемних кредитів призводить до збільшення обсягів резервів. Частку сформованих резервів за кредитними операціями банків в Україні представлено на рисунку.

Варто зазначити, що формування резервів за рахунок збільшення валових витрат у період зростання обсягів кредитних вкладень (піднесення економіки) не має такого негативного впливу на фінансову стійкість і фінансовий результат діяльності банків, як у період банківської кризи (спаду в економіці). Саме тому підвищення якості банківських активів, реструктуризація проблемних кредитів набуває особливо важливого значення щодо забезпечення ефективної кредитної діяльності комерційних банків, зокрема, та їхнього стабільного розвитку й фінансової стійкості в цілому [3].

*Рис. Частка сформованих резервів
за кредитними операціями банків в Україні*

Джерело: складено за даними [4].

Отже, проведений аналіз показує негативні тенденції до зростання простроченої кредитної заборгованості у кредитних портфелях банків України у 2015 році та зростання рівня кредитних ризиків. Це в свою чергу негативно відображається на репутації банку, його рейтингах, що спричинює зниження рівня довіри з боку вкладників та інвесторів.

Таким чином, побудова ефективно діючої системи фінансової безпеки банків та оптимальної кредитної політики є необхідною умовою як стабільності окремо взятого банку, так і банківської системи, розвитку фінансового ринку.

1. Добрик Л. О. Фінансова безпека банку як основа його стійкості / Л. О. Добрик; Г. В. Запорожець // Ефективна економіка. – 2014. – № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3116>

2. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук / Т. М. Болгар. – Суми, 2009. – 24 с.

3. Управління проблемними активами в банках: монографія / кол. авт.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р. А. Слав'юка. – К.: УБС НБУ, 2012. – 450 с.

4. Банківський нагляд. Основні показники діяльності банків України // Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

П. С. Романько,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС

та економічної безпеки

(Одеський державний університет

внутрішніх справ)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Ситуація, що склалася в науковому забезпеченні формування організації системи економічної безпеки банків в Україні, свідчить про прорахунки концептуального характеру. Банківська сфера, що реально існує як цілісне явище, не має адекватного теоретичного і методологічного системного відображення. Відсутня і повноцінна методологічна база для вирішення окремих завдань захисту банківських установ. Бракує досліджень, присвячених з'ясуванню базових понять. Так, поки що недостатньо досліджені поняття «безпека банку» («безпека банківської діяльності», «банківська безпека»), «економічна безпека банку» та «фінансова безпека комерційного банку», відсутні науково обґрунтована концепція і механізм забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності, системні описи видів і змісту загроз фінансовій безпеці банківських інститутів, ґрунтозна характеристика фінансових регуляторів безпеки та стабільності функціонування банківської системи. Водночас, від чіткого визначення сутності економічної безпеки комерційного банку залежить: визначення і класифікація загроз; формування системи забезпечення економічної безпеки банківських установ; з'ясування місця і ролі різних суб'єк-

тів у цій системі; обґрунтоване формулювання їх завдань і функцій [1].

Великий економічний словник дає наступне визначення. Безпека банку являє собою стан захищеності його життєво важливих інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань і окремих осіб, здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до статутних цілей [4, с. 75].

Як вважає А. Бердинський [2], безпека банку – це система заходів, які забезпечують захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз. Рівень захищеності характеризується здатністю банку протистояти спробам як прямого несанкціонованого проникнення до приміщень банку зі злочинною метою, так і спробам завдати шкоди банку з боку конкурентів і кримінальних структур шляхом втручання в банківську діяльність, набуття впливу на банк із метою здійснення фінансових афер і махінацій, відмивання «брудних грошей», незаконних переказів їх за кордон тощо.

Розглядаючи безпеку банку через призму організації, важливо акцентувати увагу як на її зовнішньому, так і внутрішньому середовищі. У зовнішньому середовищі слід розглядати дії з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, державних установ і громадян, а також кримінального середовища, у внутрішньому ж – дії персоналу банку в особі спеціалістів і менеджерів відділів банку (його підрозділів), неформальних груп, а також адміністрації банку та його власників. Часто фоном для цього є некомпетентність окремих менеджерів і спеціалістів банку, їх навмисні дії і бажання окремих працівників особисто збагатитися за рахунок можливостей банку, у тому числі за рахунок зговору з клієнтурою чи криміналом, а також з потенційними конкурентами.

Безпека персоналу банку відбиває стан його внутрішнього середовища, де особливо актуальна особиста безпека персоналу банку, що не гарантує жоден власник. Даний процес не є однозначним і нерідко на практиці виражається через небажання банківського персоналу брати участь у криміналь-

них чи тіньових операціях і вимогу банківського персоналу за кваліфіковану і понаднормовану працю отримувати більш справедливую оплату з урахуванням її специфіки, включаючи вплив характеру потенційних загроз при проведенні конкретних банківських операцій.

Безпека банківських операцій як таких становить не менший інтерес, оскільки торкається сутності банківського бізнесу і безпосередньо пов'язана з безпекою банку та його персоналу. Тут особливий інтерес становлять не стільки мотиви поведінки персоналу при виконанні своїх посадових обов'язків, скільки технологія професійних порушень і використання діючого порядку і правил, недоліків і порушень у банку в особистих інтересах банківського персоналу чи його власників, а також в інтересах конкуруючих банків і організацій, криміналу і чиновництва.

М. Зубок [6, 7] трактує безпеку банківської діяльності як: стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація мети банку та основних його інтересів, захист від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування; властивість своєчасно й адекватно реагувати на всі негативні прояви внутрішнього і зовнішнього середовища банку; здатність протистояти різним посяганням на власність, діяльність і імідж банку, створювати ефективний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Як критерій ефективності безпеки банківської діяльності розглядається стабільність фінансового й економічного розвитку банку. При цьому метою дотримання безпеки банківської діяльності визнається: виключення можливості заподіяння банку збитків або упущення вигоди; забезпечення ефективної діяльності банку та якісної реалізації ним операцій та угод. А серед завдань безпеки банківської діяльності називаються [6, с. 8]: захист законних інтересів банку і його працівників; профілактика та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність і персонал банку; своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації; оперативне реагування елементів структури банку на загрози, що виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх обставин; виявлення внутрішніх

і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіяння банку, його працівникам, клієнтам і акціонерам матеріальної та іншої шкоди, перешкоджати їх нормальній діяльності; виявлення та формування причин і умов, сприятливих для реалізації банком своїх основних інтересів; виховання та навчання персоналу з питань безпеки; послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців, спрямованих на підриг безпеки банку; збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів банку.

М. Зубок [6, с. 10] розрізняє наступні види безпеки банківської діяльності: особисту, колективну, економічну та інформаційну. А серед об'єктів захисту він виділяє [6, с. 13]: фінансові ресурси, персонал банку, матеріальні засоби, інформаційні ресурси з обмеженим доступом.

Як вважає В. Шурпаков, банківська безпека є одним з основних елементів банківського менеджменту [7]. Банківська безпека має багатофункціональний і комплексний характер. Від ефективності її організації залежать практично всі сторони і напрями банківської діяльності. Під банківською безпекою мається на увазі організація заходів із запобігання можливим загрозам діяльності банку. Розмір цих загроз, тобто наслідки реалізації, часто завчасно математично не визначені.

Незважаючи на використання в літературі терміну «економічна безпека банку», де під ним розуміється сукупність охорони комерційної та банківської таємниці, в понятійному аспекті його значення визначається предметом всієї банківської безпеки. Будь-які втрати банку – матеріальні, фінансові, кадрові, інформаційні тощо – мають економічні наслідки. При цьому окремі проблеми банківської безпеки пов'язані між собою.

Д. Артеменко [3, с. 35] зазначає, що сутність економічної безпеки в банківській системі полягає в забезпеченні стану найкращого використання її ресурсів щодо запобігання загрозам комерційних банків і створення умов стабільного, ефективного функціонування й максимізації прибутку. При цьому він вважає, що рівень економічної безпеки банківської діяльності визначається тим, наскільки ефективно підрозділам і службам банків удається запобігати загрозам та усувати збитки від негативного впливу на банківську систему.

За Р. Гриценко [5, с. 27], економічна безпека банківської системи – це стан банківської системи, за яким її фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині і зовні банківської системи.

На думку М. Зубка [6, с. 166–167], економічна безпека банківської діяльності – це стан, за яким забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватного і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації. При цьому зазначається, що особлива роль економічної безпеки в системі заходів забезпечення безпеки банку зумовлюється: різноманітністю інтересів суб'єктів ринку банківських послуг; прагненням суб'єктів ринку до збільшення прибутку, гострою конкурентною боротьбою; обмеженістю фінансових ресурсів банків і джерел їх формування; нестабільною економічною ситуацією, несподіваними і різкими її змінами; зростанням економічної злочинності в кредитно-фінансовій сфері; підвищенням ризиком проведення банківських операцій у сучасних умовах.

Отже, в економічній літературі безпека банку трактується як захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз; стан його зовнішнього та внутрішнього середовища; один з основних елементів банківського менеджменту; організація заходів щодо запобігання можливим загрозам його діяльності.

На наш погляд, економічну безпеку банківської системи в цілому та її окремих складових слід розглядати в двох аспектах. По-перше, з точки зору фінансових наслідків її (їх) діяльності для країни в цілому та окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з точки зору недопущення та відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану усієї банківської системи країни, НБУ та вітчизняним комерційним банкам.

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О. І. Барановський. – К.: Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.

2. Бердинский А. Концепция безопасности коммерческого банка / А. Бердинский // Безопасность для всех. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.bre.ru/security/7576.html

3. Білоус О. А. Операції комерційних банків на ринку цінних паперів / О. А. Білоус // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 35–38.

4. Большой экономический словарь / ред. А. Н. Азрилян. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Ин-т новой экономики, 1999. – 1248 с.

5. Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 27–28.

6. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності: навч. посібник / М. І. Зубок. – К.: КНЕУ, 2002. – 190 с.

7. Шурпаков В. А. Проблемы методологии анализа банковской безопасности / В. А. Шурпаков. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.fact.ru/www/shurpakov11.htm

С. С. Семак,

доцент кафедри економіки
та економічної безпеки,

А. Івахів,

студентка 3 курсу економічного факультету
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

БЕЗПЕКОВИЙ ВЕКТОР В 3Е ПРОСТОРИ: АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА

У сучасному глобалізованому світі XXI-го століття міць держави та її місце та роль у світових процесах в значній мірі визначається через наявність або можливість доступу до природних ресурсів [1]. Саме природно-ресурсний фактор відіграє щораз більшу роль при оцінці могутності держави.

У праці [1] було запропоновано описувати стан держави трьома макроскопічними координатами, а саме економічною, екологічною та енергетичною. Разом ці координати можна трактувати як деякий 3Е простір, у якому відбуваються складні взаємопов'язані процеси взаємодії соціальних та природних факторів. Поступове наповнення доцільними параметрами величин 3Е простору дає можливість щораз більш адекватно описувати стан безпеки держави.

Національна безпека держави, а саме її економічна, енергетична та екологічна службі перебувають у динамічному взаємозв'язку [2]. Енергетична безпека є однією з найважливіших функціональних складових економічної безпеки як на рівні держави так і на рівні регіону.

В основі існування сучасної цивілізації лежать енергоресурси. Виробництво енергії на душу населення є одним з показників рівня розвитку суспільства. Між споживанням енергоресурсу на душу населення та рівнем економічного розвитку (рівнем життя) різних країн існує пропорційна залежність. Прийнято вважати, що в епоху глобалізації людство зіштовхнулося з безліччю глобальних проблем: економічними, політичними, екологічними й продовольчими. Насправді є тільки одна глобальна проблема – енергетична, розв'язання якої дозволяє принципово вплинути на інші проблеми.

У попередніх працях ми розглянули вплив на енергетичну складову безпекового вектора у 3Е просторі традиційних складових, таких як вугілля, нафта, природний газ, ядерне паливо. У цьому повідомленні зупинимось у внеску та ролі альтернативних джерел енергії.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», до відновлюваних джерел енергії належать: сонячна енергія, вітрова енергія, геотермальна енергія, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси газу, газу з органічних відходів, газу з каналізаційно-очисних станцій, біогазів та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменні та коксевні гази, газ метан дегазації вугільних родовищ, енергія перетворень скидного енергопотенціалу технологічних процесів. Однак у сфері людської діяльності все ширше використовуються так звані традиційні джерела енергії, до яких відносять насамперед природний газ, нафта та вугілля.

Через значне зростання технологічного розвитку суспільства значно зросло антропогенне навантаження на природне навколишнє середовище, а використання традиційних джерел енергії набуло неконтрольованого розвитку. Це стало одним з факторів, що призвели до загострення екологічної ситуації у планетарному масштабі.

Людство вирішує свої проблеми через спалювання вуглецевого палива, що задовільняє майже 90% його потреби. Ресурси цього палива накопичувалися в біосфері протягом декількох сотень мільйонів років. Сучасне споживання нафти, газу та вугілля відбувається зі швидкістю приблизно в мільйон разів більшою від швидкості його природного відтворення в земній корі. Таким чином, природні можливості цього напрямку згодом будуть вичерпаними і перед людством постане питання їхньої заміни. Цією заміною можуть бути відновлювані джерела енергії.

Первинним і основним джерелом енергії для нашої планети є сонце. Воно нагріває всю землю, приводить в рух річки, надає сили вітру. Завдяки тому ж сонцю на землі накопичені запаси вуглеводню, тобто нафти, вугілля, торфу і ін., які ми зараз активно спалюємо.

Сонячна енергія – це кінетична енергія випромінювання (в основному світла), що утворюються в результаті реакцій у надрах сонця. Оскільки її запаси практично не вичерпні її відносять до поновлюваних енергоресурсів. Однак сонячна енергія падає на всю поверхню землі, ніде не досягаючи особливої інтенсивності. Тому її потрібно вловити на порівняно великій площі, сконцентрувати і перетворити в таку форму, яку можна використовувати для промислових, побутових і транспортних потреб. Крім того, треба вміти запасати сонячну енергію, щоб підтримувати енергопостачання і вночі, і в похмурі дні.

З іншого боку використання сонячної енергії може бути корисне в декількох аспектах. По-перше, при заміні нею викопного палива зменшується забруднення повітря і води. По-друге, заміна викопного палива означає скорочення імпорту палива, особливо нафти. По-третє, замінюючи атомне паливо, ми знижуємо загрозу поширення атомної зброї.

Ще одним видом альтернативної енергії є енергія вітру. Вона також невичерпна. Протягом століть людина намагається використовувати енергію вітру з максимальною вигодою. Будуються вітростанції, що виконують різні функції: водяні та нафтові насоси, електростанції. Використання енергії вітру вкрай вигідно. По-перше вітер безкрштовний, а по-друге, це

дуже екологічно, бо невідбувається, а не за рахунок спалювання вуглецевого палива, продукти горіння якого небезпечні для людини.

Як показують дослідження для того, щоб будівництво вітроелектростанції виявилось економічно виправданим, необхідно, щоб середньорічна швидкість вітру в даному районі складала не менш 6 м за секунду. У нашій країні вітряки можна будувати на узбережжях Чорного і Азовського морів, у степових районах, а також у горах Карпат. У нинішню епоху високих цін на паливо можна вважати, що вітродвигуни виявляться конкурентноздатними за вартістю і зможуть брати участь у задоволенні енергетичних потреб країни.

Проблемою регулювання всієї системи електростанцій пов'язаних з вітром. Тут бувають періоди, коли генератори виробляють мало енергії чи зовсім її не виробляють. У такий час необхідно десь збільшити вироблення струму звичайною електростанцією, щоб покрити потреби в ньому.

Наступним вид енергії – енергія води або біоенергія. Вона також є перетвореною енергією сонця. Спадання води здавна використовувалась для обертання лопатних коліс і турбін. Вода була першим джерелом енергії, а першою машиною, за допомогою якої людина використовувала енергію води, була примітивна водяна турбіна.

На сучасній гідроелектростанції (ГЕС) маса води з великою швидкістю спрямовується на лопатки турбін. Вода тече через захисну сітку і регульований затвор сталевим трубопроводом до турбіни, над якою встановлений генератор. Механічна енергія води за допомогою турбіни передається генератору і там перетворюється в електричну. Після цього вода стікає в річку через тунель, що поступово розширюється, втрачаючи при цьому свою швидкість.

За потужністю ГЕС поділяють на дрібні (із встановленою потужністю до 0,2 МВт), малі (до 2 МВт), середні (до 20 МВт), великі (понад 20 МВт); за натиском – на низьконапірні (натиск до 10 м), середнього натиску (до 100 м), високонапірні (понад 100 м). В окремих випадках дамби високонапірних ГЕС досягають висоти 240 м. врни зосереджують перед турбінами водну

енергію, накопичуючи воду і піднімаючи її рівень. Турбіна – енергетично дуже вигідна машина, тому що в ній вода легко змінює поступальний рух на обертальний.

Ще одним видом енергії є енергія припливів під впливом місяця та сонця в океанах і морях збуджуються припливи, які спричиняють періодичні коливання рівня води при її горизонтальному переміщенні. Відповідно енергія припливів складається з потенційної енергії води та кінетичної енергії хвиль. Найвищі і найсильніші припливні хвилі виникають у невеликих і вузьких затоках або гирлах річок, що впадають у моря і океани.

У закритих морях, наприклад, Чорному або Середземному, виникають малі припливні хвилі. Найбільш придатними для використання енергетичного потенціалу є ті ділянки морського узбережжя, де припливи мають велику амплітуду, а контур і рельєф берега дають змогу влаштувати великі замкнуті «басейни».

Поступове наповнення альтернативними енергетичними величинами ЗЕ простору дає можливість щораз більш адекватно описувати стан безпеки держави к цій царині,і що особливо важливо відслідковувати її динаміку .Це також суттєво з точки зору перспективи розвитку енергетичної галузі.

Використання альтернативних джерел енергії має міжнародний аспект,оскільки є важливим як в національному, так і в міжнародному масштабі .Це стосується реакції на глобальні кліматичні зміни та покращення енергетичної безпеки в Європі.У звязку з цим енергетична стратегія України має значну перспективу розвитку.

1. Семак С. С. Безпека держави. Спроба 3-Е опису / С.С. Семак // Проблеми забезпечення економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання: тези доповідей учасників міжкафедрального круглого столу (19 вересня 2012 р.). – Львів: СПОЛОМ, 2012. – С. 78–79.

2. Семак С. С. Екологічна безпека як складова національної безпеки / С. С. Семак, В. А. Курись // Сучасні наукові дослідження в сфері економічної безпеки: матеріали круглого столу (26 травня 2011 р.). – Львів: СПОЛОМ, 2011. – С. 140–144.

Р. І. Сибірна,
доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри психології діяльності
в особливих умовах
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЕКОНОМІЧНЕ ПРОТИБОРСТВО ЯК ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Виходячи з багатогранності економічного життя сучасного суспільства, слід приділити належну увагу питанням економічного протиборства його суб'єктів – у першу чергу держав. Економічне протиборство являє собою сукупність економічних, правових та адміністративних дій, які скеровуються проти економіки противника. Це комплексний показник матеріальної готовності суб'єктів економічної діяльності насамперед держав до збройної боротьби, що вже доведено історією всіх земних цивілізацій.

Економічне протиборство є специфічною областю міждержавної боротьби, яка охоплює певні види економічної діяльності: мобілізаційну підготовку економіки, торгово-економічне ембарго, економічну блокаду тощо.

Економічне протиборство може мати місце на різних рівнях суспільно-політичного розвитку. Зокрема: держава проти держави, коаліція держав проти іншої коаліції, недержавні об'єднання проти держави та інших об'єднань. Економічному протиборству притаманні закономірності політичної боротьби [4, с. 105–107].

Економічне протиборство сторін завжди має свої характерні особливості. Вони зумовлюються агресивністю економічно розвинутіших країн стосовно менш розвинутих, яка проявляється у різних формах та з різним ступенем інтенсивності. Велике значення має гострота суперництва, яка перебуває у прямій залежності від інтересів політичної боротьби.

Особливістю економічного протиборства у військовій сфері є задіяння різних напрямів економічної діяльності.

Зокрема, інтенсивне створення і розбудова військових галузей та нарощування їх виробництва, а також використання різноманітних засобів насильства з метою руйнування та підриву економічної бази противника.

З практики міжнародних відносин видно, що зацікавлені країни широко використовують зброю економічного тиску, методи дезорганізації економіки інших держав, шпигунство, розвідку та шантаж [2, с. 54–55; 3, с. 2].

Так, різні види розвідки та шпигунства практикують з метою ослаблення конкурента, його розорення, захоплення або поглинання [3, с. 4–5].

Найчастіше у практиці економічного протиборства використовують ділову розвідку, маркетингову розвідку, конкурентну розвідку та промислове шпигунство.

Ділова розвідка являє собою легальну діяльність, яка вписується у поняття добросовісної конкуренції. При цьому такі методи як засилання агентів та використання технічних засобів для отримання відомостей, як правило, не використовуються, оскільки це є пріоритету промислового шпигунства. Разом з тим, методів ділової розвідки дуже багато. Базові ґрунтуються на логіці та зборі легальних даних.

Збір інформації включає безпосереднє спілкування із співробітниками фірми – конкурента, телефонні розмови з її менеджерами, вивчення резюме співробітників та їх профілів у соціальних мережах.

Частина методів базується на спостереженні та широко використовується у дослідженні конкурентів. Все це дозволяє успішно здійснювати прогноз кризових явищ та використовувати отриману інформацію як для зміцнення свого становища, так і з метою ослаблення конкурента [1, с. 33].

У наш час служби економічної безпеки і ділової розвідки покликані своєчасно виявляти ризики, моделювати загрози і сценарії розвитку криз, ідентифікувати чинники, які впливають на їх розвиток з метою застосування необхідних превентивних заходів.

Одним із вузьких напрямів ділової розвідки є конкурентна розвідка. Її основна мета полягає у побудові системи взаємовідносин з конкурентами, створенні комплексу заходів щодо отримання та обробки даних про конкурента: його майнові, фінансові, управлінські ресурси, уразливі місця та стратегічні плани.

На відміну від розвідки на користь держави, конкурентна розвідка проводиться на користь бізнесу і носить суспільно-корисний характер [4, с. 110–111].

Маркетингова розвідка, яка передбачає вивчення конкурентів та просування продукту, реклами і ціноутворення, з практичного боку є мало ефективною і тому недоцільною з точки зору затрати коштів на неї.

Одним із популярних способів у економічному протиборстві залишається шахрайство.

Особливо уразливими стають іноземні компанії, які намагаються розпочати свій бізнес у країні, яка є зоною підвищеного комерційного ризику. За таких умов рекомендується проводити попереднє вивчення ризиків у сфері інтересів та можливих партнерів на предмет можливості довіри у подальшій співпраці.

Таким чином, у процесі економічного протиборства найважливішим моментом у діяльності служб економічної безпеки стає прогнозування та аналітична робота. Застосування методів ділової розвідки для забезпечення економічної безпеки держави сприяє оптимальному використанню бюджетних чи корпоративних ресурсів.

1. Дацків Р. Глобальні економічні війни та національна безпека / Р. Дацків // Банківська справа. – 2005. – № 1. – С. 33.

2. Зеркалов Д. Безопасность бизнеса. Разведка / Д. Зеркалов. – К.: Наук. світ, 2008. – 190 с.

3. Зеркалов Д. Основи економічної безпеки – розвідка і шпигунство / Д. Зеркалов // Економічна безпека. – 2009. – № 2. – С. 2–6.

4. Шныпко А. С. Экономические войны: истоки, формы, цели, проблемы, перспективы / А. С. Шныпко. – К.: Генеза, 2007. – 376 с.

А. В. Сибірний,
доцент кафедри менеджменту,
кандидат біологічних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЕКОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ринкові відносини, якими характеризується сучасний період економіки України, є найефективнішою формою організації економічного життя суспільства. Економічні потреби сьогодення об'єднують великий комплекс матеріально-енергетичних потреб, які забезпечують нормальне життя і суспільний розвиток. Разом з тим, має місце загострення протиріч екологічних та економічних інтересів, що часто породжує економічну злочинність екологічної етіології та серйозно загрожує здоров'ю, життю населення, а також стану фауни і флори на території України.

Екологічний фактор економічної безпеки можна класифікувати за видами діяльності людини на індивідуальний вплив (браконьєрство, туризм тощо) та колективний вплив у процесі організованої виробничої діяльності зокрема: добування корисних копалин, енергетична промисловість (теплоенергетика, гідроенергетика, ядерна енергетика та ін), обробна промисловість (металургійна, хімічна, металообробна, текстильна, харчова та ін.), транспорт, будівельна промисловість, лісова промисловість, сільське господарство та ін [1].

Зазначені види діяльності держави і суспільства охоплюються поняттям «екологічна безпека» і визначаються як такий стан розвитку суспільних правовідносин, за яких гарантуються права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля [2].

Поняття екологічної безпеки може розглядатися як через призму стану навколишнього природного середовища, розвитку техніки та технологій, що зменшують рівні екологічної небезпеки, розвитку соціальної інфраструктури системи еко-

логічної безпеки, так і через призму економічного регулювання екологічної безпеки.

Система екологічної безпеки повинна включати збалансовану сукупність державно-правових і соціальних протидій щодо відвернення загроз природного та техногенного походження.

Сьогодні економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш «дешевим» способом – без будівництва відповідних очисних споруд. Така ситуація стає можливою за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природо-користування та без урахування вимог охорони довкілля. Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва.

Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України.

Складність екологічної загрози економічній безпеці України у значній мірі визначається також і її непрогнозованістю та наслідками, що можуть бути значно віддаленими як у часі, так і у просторі.

На сьогоднішній день за даними статистики екологічні збитки в Україні перевищують 25–30 відсотків валового національного продукту і наша держава за цим показником займає одне з найвищих місць у світі [3; 4]. Крім того, Україна постійно перетворюється в смітник товарів, непотрібних у економічно розвинутих країнах. Це вимагає нагального розвитку еколого-економічного комплексу протидій таким загрозам, а також раціоналізації поділу праці у сфері виробництва екологічно чистих товарів. Вирішення цієї проблеми, у свою чергу, захищатиме вітчизняного виробника та споживача від потоку недоброякісних товарів та сприятиме оздоровленню вітчизняної

робочої сили. Разом з тим, активізація виробництва екологічно чистих, конкурентноспроможних товарів, та організація спеціалізованої торгівлі ними, надасть їм конкурентноспроможності як на внутрішньоукраїнському, так і на світовому ринках.

Аналіз підприємницької діяльності в галузі охорони довкілля свідчить про економічну ефективність підприємств малого та середнього бізнесу у вирішенні регіональних екологічних проблем. Але це вимагає створення регіональних інформаційних банків даних про підприємства, їх профілі, стан на ринку екотехніки і технології.

З метою попередження та усунення екологічних загроз економічній безпеці, а також, попередження злочинних діянь, що спричиняють забруднення поверхневих та підземних вод суші, ґрунтів та ґрунтових вод, вод світового океану і повітряного басейну, слід здійснювати постійний строгий моніторинг за діяльністю виробничих комплексів, зокрема, дотримання стандартів, норм і правил щодо технологічних процесів, їх надійності в плані забезпечення оптимального стану довкілля. Разом з тим, потрібно визначити заходи щодо усунення порушень чинного законодавства, посилити прокурорський нагляд, в тому числі при здійсненні митного та екологічного контролю у пунктах пропуску через державний митний кордон України, підвищити роль правоохоронних органів у протидії еколого-економічній злочинності, а також звернути належну увагу на екологічну культуру громадян [5; 6].

У сфері промислової екології слід передбачити створення оптимальних економічних умов, які б нівелювали негативні наслідки виробництва, та, в свою чергу, не допускали можливості створення загроз. Слід розробити діючий і надійний еколого-економічний механізм забезпечення економічної безпеки України.

Успіх у проведенні таких заходів можливий при наявності належного моніторингу взаємодії системи «виробництво – суспільство – природа», створення сучасної системи екологічного аудиту, формування високої еколого-економічної свідомості населення України що повинно звести до мінімуму негативний вплив підприємств на навколишнє природне середовище

та забезпечити вирішення проблеми екологічного фактору економічної безпеки України.

1. Бойчук Ю. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища / Ю. Д. Бойчук, Е. М. Солошенко, О. В. Бугай. – Суми: Університетська книга, 2003. – 283 с.

2. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посібник / В. С. Джигирей. – К.: Знання, 2000. – 204 с.

3. Статистична інформація: навколишнє середовище / Державний комітет статистики України (офіційний веб-сайт). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні / Міністерство навколишнього природного середовища України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/documents/nd2004.pdf>.

5. Правові засади державного контролю у сфері спеціального природокористування / В. М. Комарницький // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 12. – С. 78–83. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bmju_2010_12_13.pdf.

6. Гобела В. В. Особливості правового регулювання забезпечення екологічної безпеки та джерела екологічного права / В. В. Гобела // Актуальні проблеми економічної безпеки в контексті трансформації ринкової економіки: зб. мат. міжвуз. наук.-практ. конф. (10 грудня 2015 р.). – Львів: Ліга-Прес, 2015. – С. 23–25.

О. З. Сліпа,

викладач кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

КАДРОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сьогодні складно уявити працівника, який би не думав про власне здоров'я, фінансове забезпечення своєї сім'ї, кар'єрний ріст, майбутню пенсійно-страхову безпеку. Налагодження ефективної взаємодії роботи всіх цих складових є запорукою стабільності підприємства. Цю стабільність, насамперед забезпечує якісний склад персоналу, який впливає на всі аспек-

ти її життєдіяльності, а також невід'ємно пов'язаний із її економічною безпекою.

Дослідження теоретичних і практичних аспектів основних елементів системи забезпечення економічної та кадрової безпеки підприємства знайшли відображення у працях таких учених, як Б. М. Андрушків, О. І. Барановський, О. А. Грунін, Л. І. Донець, З. Б. Живко, М. І. Камлик, М. І. Копитко, А. В. Кириєнко, А. І. Пономаренко, В. І. Франчук, Н. В. Штамбург та інші.

Кадрова безпека як один із елементів економічної безпеки підприємства має досить розгалужену систему складових частин, які тісно взаємопов'язані між собою і утворюють чітку структуру. Будь-яка структура, а особливо кадрова, має свої складові, до яких належить перш за все безпека життєдіяльності, політико-правова безпека, соціально-мотиваційна, професійна та антиконфліктна безпека.

Безпека життєдіяльності, як невід'ємна частина кадрової безпеки, включає:

- безпеку здоров'я – передбачає створення належних та безпечних умов праці співробітників, мінімізації травматизму та професійному вигоранню на підприємстві;

- фізичну безпеку – це комплекс заходів по недопущенню зовнішніх небезпек для персоналу, пов'язаних з їх службовою та професійною діяльністю;

- силову безпеку – полягає у захисті фізичної особи від загроз її життю, здоров'ю та матеріальному благополуччю, а також захист майна підприємства від кримінальних посягань [2, с. 492].

Політико-правова безпека включає:

- податкову безпеку – пов'язана із захистом персоналу від надмірного податкового тиску на них з боку контролюючих органів влади;

- юридична безпека – полягає у всебічному правовому забезпеченні діяльності підприємства та дотриманням чинного законодавства.

Соціально-мотиваційна складова кадрової безпеки нараховує такі елементи:

- кар'єрна безпека – ґрунтується на професійно-кваліфікаційному та посадовому просуванні працівників підпри-

емства, заохочення в підвищенні своєї кваліфікації відповідно до вимог функціональних обов'язків;

- фінансова безпека – це перш за все грошова забезпеченість персоналу, яка відповідає посадовому окладу, кваліфікації, якості виконаної роботи;

- технологічна безпека – це система аналізу та прогнозування, яка направлена на виготовлення сучасного обладнання для робочого місця, впровадження новітніх технологій, та широке використання передового досвіду розвинутих країн;

- естетична безпека – пов'язана з проведенням науково-практичних семінарів, конференцій, диспутів, дискусій, а також поліпшенням власного іміджу кожного працівника;

- адміністративно-незалежна безпека – гарантування об'єктивного оцінювання результатів виконаної роботи та виявлення потенціалу кожного працівника, нереальність призначення непідготовлених і некомпетентних кадрів, що перебувають у сімейних та родинних стосунках з власниками, засновниками, акціонерами підприємства, на керівні посади, на які заслужено претендують перспективні та досвідчені співробітники [1].

До складу професійної безпеки зараховують:

- безпеку праці – тобто створення безпечних умов праці на підприємстві;

- інтелектуальну безпеку – система навчання для отримання високих знань, впровадження інновацій у розвиток персоналу, підвищення рівня професійних умінь і навичок, заохочення прояву ініціативи та здібностей шляхом створення ефективної системи преміювання відповідно до розвитку науково-технічного прогресу;

- інформаційну безпеку – засновану на захисті персональних даних, конфіденційної інформації, здійснення ділової розвідки, інформаційно-аналітичної роботи із зовнішніми і внутрішніми суб'єктами;

- пенсійно-страхову безпеку – реалізовується через страхування, соціальний захист працівників, якісне медичне обслуговування.

Антиконфліктна безпека має такі складові:

– психолого-комунікаційну – передбачає створення умов безконфліктного спілкування між працівниками та керівництвом на соціальному та особистісному рівнях, товариську допомогу, вимогливість до себе та інших в інтересах виробництва, широкому сприянню позитивним міжособистісним комунікаціям.

Отже, як бачимо, складові напрямки кадрової безпеки утворюють чітку і взаємопов'язану систему, функціонування кожного елементу якої безпосередньо впливає на економічну діяльність підприємств. Для досягнення найбільш високого рівня економічної та кадрової безпеки підприємство має проводити ефективну роботу із забезпечення максимального ступеня захисту основних функціональних частин, які входять до нього. Це в свою чергу стане гарантією розвитку будь-якого підприємства.

1. Чередниченко Н. В. Кадрова безпека як складова частина економічної безпеки / Н. В. Чередниченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/8570/1/579.doc>

2. Штамбург Н. В. Складові економічної безпеки підприємства / Н. В. Штамбург // Наука молода. – 2011. – № 1 (4). – С. 490–496.

Р. С. Сорока,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

РЕФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

Прагнення змінити модель бюджетних відносин в Україні, яка характеризується надмірною централізацією доходів, спостерігалось протягом усіх років незалежності. Однак, реальні законодавчі зміни з метою підвищення рівня фінансової самоодатності регіонів шляхом посилення бюджетної децентралізації відбулися лише в кінці грудня 2014 р. шляхом коригування норм Бюджетного і Податкового кодексів України [1; 2].

Серед основних змін в рамках бюджетної реформи, задля забезпечення реальної фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що привело відповідно до зміни складу і структури доходів місцевих бюджетів варто відмітити:

- запроваджено акцизний податок з реалізації через роздрібну торговельну мережу пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та палива за ставкою 5 відсотків обсягу реалізації, який повністю зараховується в бюджети місцевого самоврядування;

- передача місцевим бюджетам (обласні бюджети або бюджет м. Києва) 10% податку на прибуток підприємств приватного сектора економіки (крім податку на прибуток підприємств державної власності);

- передача місцевим бюджетам 80% екологічного податку (у дореформені часи зараховувалось 35%);

- передача місцевим бюджетам 50% рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування та 50% рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), а також – 25% рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення;

- передача в регіони коштів від оплати адміністративних послуг та державного мита;

- зарахування до бюджетів місцевого самоврядування єдиного податку та податку на майно;

- розширено базу оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки за рахунок залучення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна;

- запроваджено транспортний податок, тобто податок на розкішні автомобілі, вік яких не перевищує 5 років (об'єм двигуна дизельного або бензинового 3 тис. см³) за ставкою 25 тис. грн. на рік, який суттєво відкориговано у 2016 р. – оподатковуватимуться легкові автомобілі класу «Люкс» вартістю понад 1 млн грн, віком не старше 5 років, незалежно від об'єму двигуна;

– стимулювання територіальних громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад, адже об'єднані громади отримують весь спектр повноважень та фінансових ресурсів, що їх наразі уже мають міста обласного значення, зокрема зарахування 60% податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження, прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (зараз прямі відносини мають лише обласні, районні та бюджети міст обласного значення), державні субвенції;

– джерела надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів доповнили надходженнями в рамках програм допомоги і грантів міжнародних фінансових організацій та ЄС.

На перший погляд, джерел доходів у місцевих бюджетів побільшало. Але водночас законотворці позбавили місцеві бюджети частини стабільного джерела доходів – надходжень від податку на доходи фізичних осіб, який у дореформені часи в майже повному обсязі зараховувався в доходи місцевих бюджетів. Зараз 25% надходжень від податку на доходи фізичних осіб скеровують до державного бюджету, а з податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) на території міста Києва – 60%. Також до державного бюджету зараховуються надходження від податку на доходи фізичних осіб з пасивних доходів (проценти за депозитами) та військовий збір.

Розподіл надходжень від податку на доходи фізичних осіб між ланками місцевих бюджетів також відбуватиметься за новими правилами:

– 60% податку зараховують до загального фонду бюджетів міст обласного (республіканського) значення, районних бюджетів чи бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад;

– 15% потрапляють у дохід загального фонду обласних бюджетів;

– 40% направляють до бюджету Києва.

Для визначення реального впливу всіх цих змін доцільно оцінити рівень бюджетної децентралізації через показник частки доходів місцевих бюджетів у доходах консолідованого бюджету (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка бюджетних показників за 2012–2015 рр.*

* Складено автором на основі Звітів про виконання Зведеного бюджету України за 2012–2015 рр.

Виконання дохідної частини бюджету в 2014–2015 рр. відбувалось в умовах зменшення промислового виробництва, скорочення імпорту товарів, зростання збитків підприємств, що суттєво відобразилось на надходженнях.

Загальний обсяг доходів зведеного бюджету України у 2015 р. склав 652 млрд. грн і зріс порівняно з 2012 р. на 206,5 млрд. грн, або на 46,35%, причому основний ріст відбувся у 2015 р. на 195,9 млрд. грн, або на 42,95%.

За 2012–2015 рр. доходи місцевих бюджетів зросли в номінальних показниках на 19,7 млрд. грн., або на 19,54% і склали у 2015 р. 120,5 млрд. грн.

Протягом 2012–2014 рр. рівень бюджетної децентралізації залишався відносно стабільним на рівні приблизно 22–23%. Логічним видався у 2015 р. суттєвий ріст рівня бюджетної децентралізації у зв'язку із коригуванням для цієї мети норм Бюджетного і Податкового кодексів України. Однак, фактичні показники функціонування бюджетної системи у 2015 р. засвідчили про суттєве зниження частки місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету на 3,69 в.п. до 18,48%, і відповідно ріст рівня централізації бюджетних ресурсів із 77,83% у 2014 р. до 81,52% у 2015 р. Все це дає підстави для висновку, що, незва-

жаючи на розширення переліку доходів місцевих бюджетів, фактично відбулася імітація проведення бюджетної децентралізації в Україні через вилучення частини основного джерела доходів регіонів – податку на доходи фізичних осіб до складу доходів державного бюджету (рис. 2).

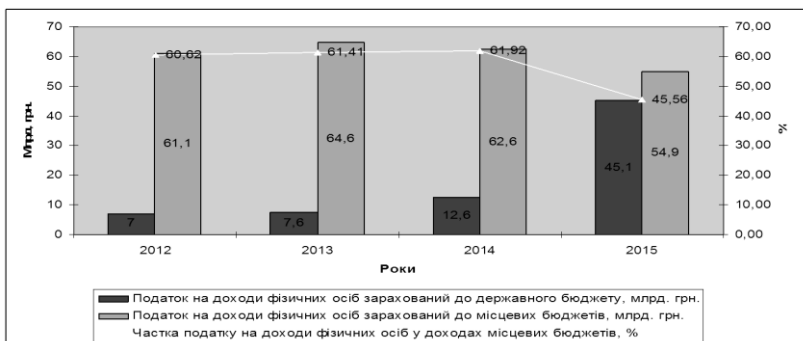

Рис. 2. Динаміка податку на доходи фізичних осіб за 2012–2015 рр.*

* Складено автором на основі Звітів про виконання Зведеного бюджету України за 2012–2015 рр.

Незважаючи на суттєве зниження податку на доходи фізичних осіб зарахованого до місцевих бюджетів у 2015 р. на 7,7 млрд. грн., або на 12,3%, він продовжує зберігати позицію найвагомішого джерела формування дохідної частини місцевих бюджетів – 45,56% від загальних надходжень місцевих бюджетів без урахування між бюджетних трансфертів у 2015 р. проти 61,92% у 2014 р.

Вилучення 25% надходжень від податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету створило парадоксальну ситуацію – попри задекларовану бюджетну децентралізацію через намір центральної влади поділитися з регіонами частиною податкових і неподаткових надходжень шляхом розширення складу і бази оподаткування податків переданих регіонам, реальна фінансова автономія місцевих бюджетів погіршилася, про що наглядно свідчать дані рис. 1. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне, для росту обсягу доходів місцевих бюджетів, а відпо-

відно і їх частки у доходах зведеного бюджету, повернути до-реформений порядок розподілу надходжень від податку на доходи фізичних осіб, а також змінити порядок нарахування та справляння податку на податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, який у перспективі повинен стати основним джерелом формування місцевих бюджетів. Враховуючи практику розвинутих країн необхідно розмір податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки визначати залежно від вартості об'єкта нерухомості, а не від житлової площі, як визначено чинним законодавством України. Тому питання подальшого реформування доходів місцевих бюджетів в Україні залишається відкритим.

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

3. Звіти про виконання Зведеного бюджету України за 2012–2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=489-16>

М. Є. Стадник,

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та економічної безпеки,
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Вичерпавши потенціал національної економіки на ресурсній основі, Україна постала перед проблемою пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності, зміцнення економічної безпеки та позицій нашої держави на світовій арені. Одним із

них є забезпечення екологічно збалансованого розвитку економіки країни на інноваційній основі.

Узагальнюючи існуючі підходи стосовно визначення конкурентоспроможності національної економіки, можна стверджувати, що це економічна категорія, яка характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів. Образно кажучи, конкурентоспроможність країни – це здатність виживати та розвиватися в «агресивному середовищі» світової економіки [1, с. 44].

Зараз рівень конкурентоспроможності країни визначається за двома основними методиками: Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD – International Institute for Management Development) та Всесвітнього економічного форуму (WEF).

Рейтинг конкурентоспроможності України у світі досить низький і зберігає стійку тенденцію до зниження. Так, за оцінками Всесвітнього економічного форуму (WEF) за останні 6 років (2010–2015 рр.) Україна піднялась на 10 позицій (з 89 місця у 2010 р. на 79 місце у 2015 р.) за приблизно однакової кількості обстежених країн світу.

Найвищим за аналізований період рейтинг України був у відносно стабільному 2012 р. Проте катаклізми в усіх сферах діяльності країни, війна у східних областях, економічна нестабільність, зниження рівня життя громадян – усе це призвело до зниження рівня конкурентоспроможності України у світі (рис. 1).

За методикою оцінки рівня конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD) Україна посідає вищі позиції, ніж за методикою Всесвітнього економічного форуму (WEF), але якщо врахувати кількість обстежених країн, то Україна посідає останні місця у цьому рейтингу. Лише у 2013 р. та 2014 р. рейтинг України дещо підвищувався за рахунок значного підвищення ефективності уряду (рис. 2).

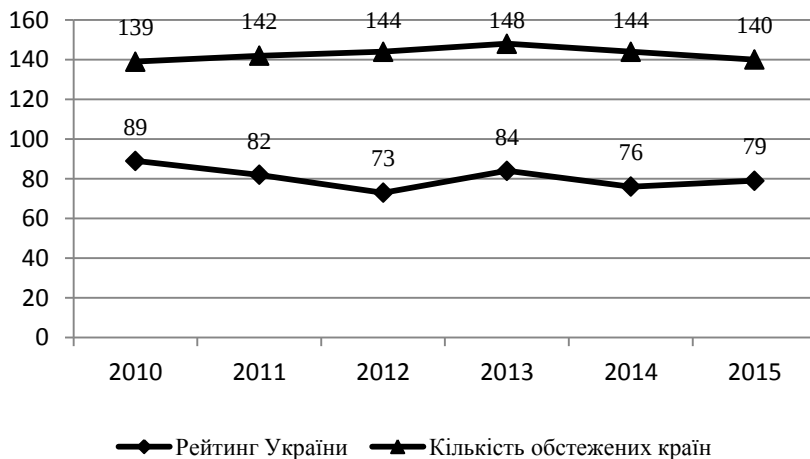

Рис. 1. Рейтинг України за методикою WEF*

* Джерело: [2].

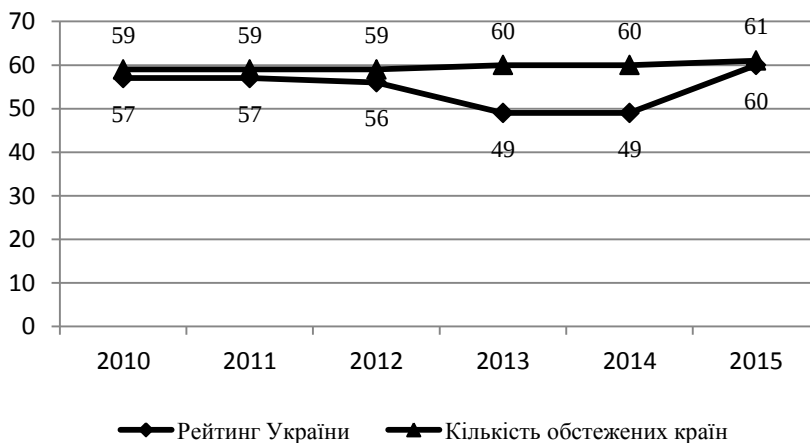

Рис. 2. Рейтинг України за методикою IMD*

* Джерело: [3].

І за методикою оцінки рівня конкурентоспроможності країн Всесвітнього економічного форуму (WEF), і Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD) найвищі місця посідають Сполучені Штати Америки, Гонконг, Сінгапур, Швейцарія, Данія, Швеція, Австралія, Канада, Фінляндія, Нідерланди, Німеччина [2, 3], тобто країни, економіка яких побудована на застосування високих технологій та інновацій.

Активне запровадження інновацій, не зупиняючись на досягнутому; використання у виробничому процесі нових технологій, нових знань, нової інформації; постійне їх удосконалення та модернізація; поява принципово нових товарів, нових підприємств і нових галузей на інноваційній основі; створення сприятливих умов для цього – це основні шляхи, які здатні підвищити конкурентоспроможність як окремого підприємства, так і держави в цілому.

М. Портер у своїх працях «Конкуренція» та «Міжнародна конкуренція» зазначав, що добробут країн, їх конкурентоспроможність зростає не завдяки наявності значних природних ресурсів чи робочої сили, а суттєво залежить від здатності активно запроваджувати та ефективно використовувати інновації. Тому, основою конкурентних переваг є процес постійного стимулювання оновлення і вдосконалення, тобто процес стимулювання інновацій [4; 5].

Інноваційна діяльність передбачає організацію науково-дослідницьких розробок, розробку і впровадження нових технологій та нової техніки, нових засобів виробництва, нових товарів, робіт та послуг, нової організації та управління виробництвом, нової організації праці, здатність засвоювати впроваджені інновації персоналом тощо.

Активне впровадження інновацій забезпечує сталий розвиток економіки та зростання соціальних стандартів життя, підвищення продуктивності праці, якості продукції, розширення ринків збуту, активізацію експортної діяльності та зниження залежності держави від імпорту, сприяє зростанню конкурентоспроможності національної економіки та зміцненню економічної безпеки держави.

В Україні ж, на жаль, відсутні дієві механізми підтримки, стимулювання, розвитку інноваційної діяльності. Нестабільна

економіка, постійно змінне законодавство, відсутність фінансування, гарантій, високі кредитні ставки, недосконалість податкової системи та пільгового режиму для здійснення інноваційної діяльності – всі ці фактори не сприяють зростанню впроваджень нововведень на підприємствах.

Як результат – відсутність мотивації щодо вдосконалення нових технологій, значна зношеність обладнання та застаріла матеріально-технічна база, дефіцит фінансових ресурсів і слабкий розвиток інфраструктури трансферу технологій. Це унеможливує одержання важливих наукових результатів та перешкоджає розвитку України, її ствердженню як передової розвинутої держави [6].

Тому необхідним є створення ефективної економічної стратегії щодо розробки та впровадження інновацій, а саме впровадження прогресивних форм навчання і підготовки фахівців; збільшення обсягів фінансування інноваційних розробок; ширше освоєння інновацій; забезпечення захисту прав інтелектуальної власності; створення ефективного мотиваційного регулятора; поглиблення інтернаціоналізації національної інноваційної системи; впровадження міжнародних стандартів забезпечення інноваційного розвитку тощо.

1. Ряба О. І. Конкурентоспроможність України та напрями її підвищення / О. І. Ряба, Н. М. Шумило // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2. – Т. 3. – С. 44–47.

2. Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності (WEF) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>

3. Рейтинг країн світу за рівнем глобальної конкурентоздатності за версією IMD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/scoreboard.pdf>

4. Портер М. Конкуренция / М. Портер; пер. с англ. / под ред. Я. В. Заблоцкого. – М.: Вильямс, 2001. – 495 с.

5. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ. / под ред. В. Д. Щетинина. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.

6. Голуб Ю. Ю. Інноваційна діяльність підприємств як головна вимога діяльності / Ю. Ю. Голуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/home/Downloads/ecnof_2012_9\(1\)_33.pdf](file:///C:/Users/home/Downloads/ecnof_2012_9(1)_33.pdf)

С. А. Сумський,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративної
діяльності ОВС та економічної безпеки
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ЩОДО ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЙ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Проблематика стратегічного управління докладно досліджена в багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних авторів. У дослідженні враховані певним чином думки таких економістів, як І. Ансофф, Дж. Барні, Б. Вернерфельт, Р. Віттингтон, Р. Грант, К. Ендрюс, К. Кристенсен, Б. Когут, Д. Колліз, Г. Мінцберг, Р. Майлз, С. Монтгомері, Е. Петтигрю, К. Прахалад, Дж. Пфеффер, М. Петераф, М. Портер, Р. Рамелт, Р. Рамелт, Г. Саланчик, Ч. Сноу, Д. Тис, Н. Фосс, Р. Фримен, М. Хамел, К. Хаттен, Ч. Хофер, А. Чандлер, Дж. Штайнер, Д. Шендел й ін. Пропонуючи безліч змістовних аргументів, ці автори, на нашу думку, ряд питань, актуальних для розвитку теми, або не розглядають взагалі, або досліджують методично поверхово й не враховують багато сучасних принципів менеджменту, або ще перебувають під надлишковим впливом тейлоризму. У роботах деяких дослідників (С. Бороздін, С. Волков, І. Мацкуляк, Г. Животів, П. Половинкін, Л. Лисенко, П. Сімуш, Ф. Суслов, Л. Нікулін, П. Пімашков, О. Сагайдак, І. Ушачов, Ю. Ципкін, Н. Еріашвілі) розпочато досить успішні дослідження взаємозв'язків і взаємозалежностей між стратегічним управлінням і менеджментом, наведено методичні аспекти проблеми, однак еволюція концепції стратегічного управління, а саме стратегії, політики і їх реалізації представлена недостатньо докладно і тому має потребу в подальшій науковій розробці.

До піонерів стратегічного управління відносять А. Чандлера [18], Ф. Зельцника [12], І. Ансоффа [3; 4] і П. Друкера [11] та інші. До сьогодні нараховують десять принципово відмінних систем знань про стратегічне управління, що мають назви

«Школи стратегічного менеджменту» [17]: дизайну (формування стратегії як процес осмислення), планування (формальний процес), позиціонування (аналітичний процес), підприємництва (процес передбачення), когнітивна школа (ментальний процес), навчання (процес, що розвивається), школа влади (процес ведення переговорів), культури (колективний процес), школа зовнішнього середовища (реактивний процес) і конфігурації (формування стратегії як процес трансформації).

Вихідною ідеєю, що відображає сутність концепції стратегічного управління, є ідея необхідності врахування взаємозв'язку та взаємовпливу зовнішнього та внутрішнього середовища при визначенні цілей підприємства. Стратегії в цьому випадку виступають як інструменти досягнення цілей, а для реалізації стратегій необхідно, щоб усе підприємство функцінувало у стратегічному режимі. Виходячи із сказаного, можна дати наступне визначення стратегічного управління, де б найбільш яскраво була розкрита сутність концепції стратегічного управління.

Стратегічне управління – це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий та інтегральний підходи до діяльності підприємства, що дає можливість встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями (потенціалом) підприємства та приводити їх у відповідність шляхом розробки та реалізації системи стратегій.

Стратегічне управління являє собою процес, за допомогою якого менеджери здійснюють довгострокове керівництво організацією, визначають специфічні цілі діяльності, розроблюють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі релевантні (найсуттєвіші зовнішні та внутрішні умови, а також забезпечують виконання розроблених відповідних планів, які постійно розвиваються і змінюються [16, с. 43–45].

Стратегічне управління – багатоплановий, формально-поведінковий управлінський процес, який допомагає формулювати та виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між організацією, включаючи її окремі частини, та зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей [7; 16].

Стратегічне управління – процес визначення та встановлення зв'язку організації з її середовищем, що полягає в реалізації обраних цілей і спроб досягнення бажаного стану відносин із середовищем за допомогою розподілу ресурсів, що дає змогу ефективно й результативно діяти [9, с. 7].

Стратегічне управління – це процес управління з метою здійснення місії організації за допомогою управління взаємодією організації з її середовищем [20, с. 3].

Стратегічне управління – це система управління підприємством, що базується на стратегічному плануванні та механізмах узгодженості поточних рішень зі стратегічними [13; 15].

Стратегічне управління – як набір рішень і дій з формулювання та виконання стратегій, розроблених для того, щоб досягти мети організації [21, с. 6]. Існує ще цілий ряд визначень, що акцентують увагу на різних аспектах та особливостях стратегічного управління або ж на його відмінностях від «звичайного» управління [10; 11].

Об'єктами стратегічного управління є економіка та безпека суб'єкта господарювання, стратегічні галузеві і/або територіальні комплекси й функціональні зони та сфери.

Предметом стратегічного управління є: проблеми, що прямо пов'язані з генеральними цілями об'єкта; проблеми й рішення, пов'язані з яким-небудь елементом об'єкта (якщо цей елемент необхідний для досягнення цілей, але водночас відсутній або наявний у недостатньому обсязі); проблеми, пов'язані із зовнішніми факторами, що є неконтрольованими.

Дослідники генезису стратегічного управління акцентують увагу на еволюційному розвитку, виділяючи в цьому процесі декілька етапів. У таблиці наведено основні етапи та передумови поступового переходу до стратегічного управління.

Перший період до XIX століття характеризується використанням інтуїції, накопиченням практичного досвіду.

Створення систем бюджетування належить до другого періоду масового виробництва, при якому попит в цілому перевищував пропозицію, а підприємства володіли гарантованими ринками збуту та випускали відносно постійний, слабо диференційований асортимент продукції [8, с. 3].

Етапи розвитку концепцій стратегічного управління

Час (приблизно)	Концепції управління
До XIX століття	Інтуїція, накопичений практичний досвід
Кінець XIX ст. – 40-ті роки XX ст.	Механістична концепція наукової організації виробництва, бюджетне планування
50-ті роки XX ст. – 60-ті роки XX ст.	Довгострокове планування (планування від досягнутого), початок застосування процесного управління, початок застосування наук про поведінку (теорії мотивацій), початок використання проектних і матричних організаційних структур та методів сітьового планування, розвиток методів дослідження операцій
60-ті роки XX ст. – 70-ті роки XX ст.	Стратегічне планування, застосування системного підходу, концепція маркетингу
З 70-их років XX ст.	Стратегічне управління (концентрація управління на досягненні цілей а не на процесі планування, застосування ситуаційного підходу, розуміння необхідності впливати на організаційну культуру, широке впровадження наукових методів обґрунтування рішень та впровадження технічних засобів і інформаційних систем для підтримки управлінського процесу)

Головним фактором успіху було насичення ринку товарами масового попиту за низькими цінами [2, с. 14].

В таких умовах управління базувалося на поточному регулюванні виробництва, збуту, постачання, на здійсненні контролю за виконанням, що включало: управління трудовим процесом (норми та стандарти), фінансовий контроль, складання поточних бюджетів, планування прибутку, управління за цілями, планування проектів [19; 16]. Головний акцент бюджетування – це побудова планів-бюджетів, контроль відхилень і вирішення проблем у стабільному середовищі.

Вихідним припущенням цієї системи було те, що минулі події повторюються в майбутньому, тому діяльність організації орієнтована лише на своєчасну реакцію на ситуацію [6, 5]. Норми та стандарти ґрунтувалися на минулому досвіді, контрольні дії пов'язані більше з минулим, ніж з майбутнім фірми [1, 43].

Наступна система – довгострокове планування – базується на прогнозуванні зростання та ускладненні системи управління. Виникнення цієї системи розпочалося в 1950-х роках [4, 141–142]. Існує зв'язок змін умов ведення бізнесу і теоретичних розробок щодо нових умов організації праці та управління.

Ці умови визначалися такими подіями: технологічні «вибухи», викликані науково-технічною революцією, що потребує прогнозування нових виробничо-технологічних проривів, можливих у майбутньому; насичення ринку товарів і послуг у розвинутих країнах призвело до посилення конкуренції; початок процесу глобалізації ринків, виникнення транснаціональних корпорацій посилило невизначеність і складність середовища функціонування бізнесу. Таким чином, корпорації вже не могли обмежуватися у своїй діяльності оперативним плануванням і функціональним менеджментом. Виникла необхідність у довгостроковому плануванні та управлінні, спрямованому на майбутнє. Це було реалізовано в стратегічному менеджменті як реакції на підвищення ступеня зміни середовища бізнесу, питання «довгостроковості» стало визначальним у конкурентній поведінці фірм на ринку [5].

Основні передумови полягають у тому, що минулі тенденції продовжуються в майбутньому, необхідно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ. Довгострокове планування передбачало розробку системи стабільних цілей підприємства на довгостроковий період, використання методу екстраполяції та виключення варіативного рішення щодо довгострокового розвитку підприємства. Прогнозування показників передбачало аналіз набору минулих даних і побудову на їх основі математичних моделей (трендова модель, кореляційно-регресивна модель) [15, с. 6].

Процес планування зазвичай включає прогнозування обсягу продажів, витрат, рівня розвитку технологій на основі минулого досвіду. Метою планування є забезпечення відповідності трудових ресурсів і виробничих потужностей до прогнозованого зростання або скорочення виробництва. Залежно від різних умов довгострокове планування здійснюється на період від двох до десяти років.

Тобто жорсткі часові обмеження не відіграють такої важливої ролі, як у бюджетуванні. Довгострокове планування включає аналіз розривів у прогнозах.

Розриви відбуваються, якщо прогнозовані обсяги продажів і прибутків не збігаються з організаційними цілями. Зміни в операційних процесах, збільшення чисельності персоналу або розширення виробничих потужностей дозволяють ліквідувати такі розриви [14, с. 50–51].

Третій період (кінець 60-х і початок 70-х років) – період формування моделі стратегічного планування, який пов'язаний зі змінами основних напрямів стратегій і можливостей підприємств. Передумова цього етапу полягає в тому, що екстраполяції в майбутнє минулих тенденцій недостатньо. Бізнессередовище стає недостатньо стабільним для того, щоб тренди давали реальні результати.

Посилення конкуренції, боротьба за споживачів потребували перегляду у сфері концептуальних положень довгострокового планування. Тому планування стає цільовим, ресурси розглядаються як засіб досягнення цілей, план являє собою набір можливих альтернатив відповідно до прогнозованих змін середовища [5].

Відхилення від прогнозних оцінок і поява нових тенденцій потребує відповідного коректування стратегії, можливого виходу на нові ринки, розвиток нових компетенцій, підвищення уваги до інновацій.

У середині 70-х років після відомої світової економічної кризи динамізм і невизначеність зовнішнього середовища посилилась. Методологія стратегічного планування почала втрачати свої позиції. Виникла необхідність якісного «стрибка» у функціонуванні систем управління. Вперше концепція стратегічного управління була викладена І. Ансоффом [4]. Велика увага приділяється неперервним, ітеративним процесам розробки та реалізації стратегії з кореляцією на динамізм зовнішнього середовища. Стратегічне управління базується на передумові, що циклічне планування не спрацює в умовах швидких змін зовнішнього середовища. Раптове виникнення загроз і можливостей при розробці й прийнятті стратегічних рішень не має бути прив'язане до циклу планування.

Підсумовуючи викладене, засновуючись на історичному розвитку концепцій управління можна зробити висновки, що у найбільш загальному вигляді процес стратегічного управління являє собою взаємозв'язок елементів алгоритму розробки й реалізації стратегії управління об'єктом для досягнення конкурентної переваги та захисту від невизначених впливів зовнішнього середовища.

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление / Д. Аакер; пер. с англ. под. ред. С. Г. Божук. – 7-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 496 с.

2. Акмаева Р. И. Стратегическое планирование и стратегический менеджмент: учеб. пособие / Р. И. Акмаева. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 208 с.

3. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.

4. Ансофф И. Управление стратегическими проблемами = (Strategic Issue Management) / И. Ансофф // Strategic Management Journal. – 1980. – April – June. – P. 131–148.

5. Артеменко Л. П. Інноваційний розвиток стратегічного управління / Л. П. Артеменко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). – Т. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmnef/2010_1_2/1.pdf.

6. Бражник М. В. Эволюция теории и практики стратегического менеджмента (конец XIX – первое десятилетие XXI века) / М. В. Бражник // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 2 (30). – С. 160–168.

7. Василенко В. О. Стратегічне управління підприємством: навч. посібник. / В. О. Василенко, Т. І. Ткаченко; за ред. В. О. Василенка. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: ЦНЛ, 2004. – 400 с.

8. Веснин В. Р. Стратегическое управление: учебник / В. Р. Веснин. – М.: Велби: Проспект, 2006. – 328 с.

9. Виханский О. С. Стратегическое управление / О. С. Виханский. – М.: Гардарики, 2003. – 292 с.

10. Гольдштейн Г. Я. Стратегический менеджмент / Г. Я. Гольдштейн. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 1995. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aup.ru/books/m24/>.

11. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке / Ф. П. Друкер. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/drucker/>.

12. Зельцник Ф. Внешняя среда и структура организации / Ф. Зельцник. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://troll.pp.ru/fgu/forum/!files/management/2semestr_disk/.

13. Клейнер Г. Б. Стратегический менеджмент: актуальные проблемы и новые направления / Г. Б. Клейнер // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – № 1. – С. 15–22.

14. Косинова Н. Н. Концептуальные основы развития системы стратегического управления предприятием / Н. Н. Косинова // Региональная экономика: теория и практика. – 2008. – № 6. – С. 50–55.

15. Кузнецов Б. Т. Стратегический менеджмент / Б. Т. Кузнецов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 623 с.

16. Немцов В. Д. Стратегічний менеджмент: навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань. – К: УВПК ЕксОб, 2001. – 560 с.

17. Стратегический менеджмент. Свободная энциклопедия Википедия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

18. Чандлер А. Д. Масштаб и сфера деятельности: движущие силы промышленного капитализма / А. Д. Чандлер. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hrm.ru/db/hrm/F8B3A7193309B47>.

19. Шифрин М. Б. Стратегический менеджмент: учеб.-метод. комплекс. пособие / М. Б. Шифрин. – СПб.: Питер, 2007. – 240 с.

20. Higgins J. Corporate Strategic Management: Idea Group Publishing / J. Higgins. [Электронный ресурс]. – 2007. – Режим доступа: <http://www.duneier.net/rapid.php?q=idea+group>.

21. Pearce and Robinsons. Formulation, Implementation and Control of Competitive Strategy. – McGraw-Hill, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.logobook.ru/prod_show.php?object_uid=11056857.

В. В. Тацієнко,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економіко-правових дисциплін
(Національна академія внутрішніх справ)

ЩОДО СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів залишаються в Україні одним із найбільш поширених злочинів у сфері господарської діяльності. На даний час є підстави стверджувати, що ухилення від платежів до бюджету стало нормою поведінки багатьох керівників суб'єктів оподаткування. Держава постійно стикається з проблемою наповнення бюджету грошовими коштами для виконання економічних і соціальних програм. За оцінками спеціалістів, близько 40 % коштів, які повинні були б надійти до державного бюджету як податкові платежі, поповнюють ресурси тіньової економіки.

Але справа не тільки в тому, що держава недоодержує належних їй коштів. Суспільна небезпека ухилення від сплати податків полягає ще й у тому, що цим створюється економічний базис організованої злочинності. Несплата податків досягає таких масштабів, що із економіко-соціальної проблеми поступово перетворюється в проблему економічної безпеки держави.

Зміст злочинної діяльності у сфері оподаткування постійно змінюється та удосконалюється. Найшвидше адаптуються способи вчинення злочинів даного виду до змін чинного законодавства. Така ситуація потребує постійного аналізу способів злочинної діяльності в криміналістичних дослідженнях, що дозволить своєчасно виявляти нові тенденції в ухиленні від сплати податків. Криміналістичний аналіз злочинної діяльності у сфері оподаткування створює передумови для формування криміналістичних методик розслідування, які б відповідали потребам практики.

Для класифікації способів ухилення від сплати податків може бути використаний безпосередній механізм заниження (приховування) об'єктів оподаткування, який визначає певні технології злочинної діяльності. У зв'язку із зазначеним, можна навести класифікацію ухилень від сплати, використовуючи як критерій зазначені нижче ознаки:

1. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів шляхом приховування (заниження) сум грошових коштів, отриманих від реалізації продукції:

а) відображення у офіційних документах (первинних документах, документах бухгалтерського обліку) інформації про реалізацію продукції за цінами нижчими фактичних цін;

б) не відображення за бухгалтерським обліком інформації про реалізацію частини продукції (заниження кількості реалізованої продукції); заниження обсягів реалізованих товарів (продукції);

в) приховування або заниження сум грошових коштів шляхом знищення первинних документів (накладних тощо), згідно яких проводилася реалізація товару (продукції).

2. Ухилення від сплати податків шляхом перерахування доходу від реалізації продукції з використанням розрахункових рахунків:

а) наявність декількох розрахункових рахунків (про наявність деяких невідомо органам державної податкової служби);

б) перерахування грошових коштів, отриманих від реалізації товарів на адресу інших суб'єктів підприємництва, зокрема осіб, фінансово-господарська діяльність яких оподатковується за спрощеною системою (єдиний податок);

в) перерахування грошових коштів, отриманих від реалізації товарів на адресу фіктивних суб'єктів підприємництва;

г) перерахування грошових коштів, отриманих від реалізації товарів на адресу фізичних осіб.

3. Ухилення від сплати податків шляхом завищення витрат, які відносяться до собівартості продукції:

а) сплата за оренду приміщень, які фактично не використовувалися у виробничому процесі;

б) завищення витрат виробництва за рахунок оформлення первинних документів на придбання товарів від фіктивних суб'єктів підприємництва (завищення ціни придбання);

в) використання у виробничому процесі (виготовлення продукції, будівництві тощо) посередників (фіктивних підприємств), за рахунок яких збільшуються витрати (переведення безготівкових коштів у готівкові, завищення вартості продукції, будівельних робіт, перевезення товару тощо);

г) включення до витрат виробництва матеріалів замовника;

д) включення до наряду виконання робіт підставних осіб, які фактично не виконували роботи, або завищення витрат на фонд заробітної плати шляхом завищення чисельності працівників підприємства;

е) застосування трансфертних цін (використання декількох суб'єктів підприємництва з метою зменшення прибутковості окремих підприємств за рахунок суб'єктів підприємництва, які знаходяться у зонах сприятливого оподаткування або користуються спрощеною системою оподаткування);

є) оформлення виконання прибуткових операцій з використанням суб'єктів підприємництва, які сплачують податки за спрощеною системою оподаткування;

ж) включення до собівартості фактично не виконаних робіт (сум грошових коштів, які не мають документального підтвердження).

4. Ухилення від сплати податків шляхом повного приховування об'єктів оподаткування:

а) здійснення фінансово-господарської діяльності без відповідної державної реєстрації;

б) ведення фінансово-господарської діяльності без постановки на облік в територіальних податкових органах;

в) ненадання до податкових органів податкової звітності та розрахунків податків;

г) надання до податкових органів інформації про відсутність об'єктів оподаткування при фактичному здійсненні фінансово-господарської діяльності.

5. Ухилення від сплати податків шляхом вчинення нікчемного (ст. 215 ЦК України), фіктивного (ст. 234 ЦК України) чи удаваного (ст. 235 ЦК України) правочину:

а) виконання псевдоекспорту;

б) приховування факту виконання угоди купівлі-продажу шляхом оформлення договору про спільну підприємницьку діяльність.

6. Ухилення від сплати податків шляхом безпідставного користування пільгами з оподаткування:

а) завищення частини об'єкту оподаткування щодо якого застосовується пільговий режим оподаткування;

б) завищення кількості працюючих на виробництві інвалідів;

в) використання благодійних, громадських організацій для зменшення об'єкта оподаткування;

г) використання пільгового режиму оподаткування видів діяльності, які не підпадають під такий режим;

д) перерахування коштів під виглядом фінансової допомоги (за надання послуг, виконання робіт, поставлену продукцію).

7. Припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності з метою ухилення від сплати податків:

а) псевдо банкрутство;

б) зміна форми діяльності суб'єкта господарювання;

в) реорганізація суб'єкта підприємництва на декілька дрібних підприємств;

г) об'єднання окремих підприємств;

д) тимчасове припинення виробництва.

8. Приховування об'єктів оподаткування при страхуванні:

а) завищення витрат виробництва (страхової діяльності) за рахунок фіктивних страхових випадків (оформлення страхового полісу після настання певного факту);

б) страхування працівників за рахунок коштів підприємства, дострокове припинення дії договорів страхування та перерахування коштів на особисті рахунки фізичних осіб.

Перелік способів ухилень від оподаткування, не є вичерпним, і може доповнюватися залежно від специфіки діяльності окремого суб'єкта господарювання, від форми його власності тощо. Слід зазначити, що вищенаведена класифікація способів ухилення від оподаткування має право на існування, зазначену класифікацію можна безмежно розширювати, систематизувати в розрізі різних об'єктів бухгалтерського обліку.

1. Андрушко П. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (коментар до статті 1482 Кримінального кодексу України) / П. Андрушко // Юридичний вісник України: ІПБ. – 2001. – № 11. – С. 16–32.

2. Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методичне узагальнення) / В. І. Антипов. – Вінниця: ДП ДКФ, 2006. – 1040 с.

3. Баширова Н. В. Использование бухгалтерских познаний в расследовании налоговых преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Н. В. Баширова. – Краснодар, 2000. – 217 с.

4. Гуторова И. О. Кримінально-правова охорона податкових право-відносин: напрями удосконалення законодавства / И. О. Гуторова // Держава і право. – Вип. 9. – К., 2001. – С. 392–399.

5. Лисенко В. В. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування [Текст]: монографія / В. В. Лисенко, О. С. Задорожний, О. П. Дзісяк. – К.: Істина, 2008. – С. 44 – 45.

6. Никифорчук Д. Й. Злочини, що вчиняються у сфері оподаткування – засоби запобігання та викриття (ст. 212 КК України): наук.-практ. посібник / Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, Є. В. Баранюк. – К.: КНТ, 2008. – С. 50.

Л. М. Томаневич,
кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету №8
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ

Проблема злочинності завжди була й залишається однією з найважливіших і актуальних загроз національній безпеці держави, перетворюючись з пасивного об'єкта правового впливу на активного суб'єкта протистояння суспільству, державі, правопорядку.

У зв'язку з цим виникає гостра необхідність протиставити злочинності інтелектуальну та організаційну силу, мінімізувати ризики і загрози.

Досліджуючи дану проблематику, нами поставлено за мету виділити цілу низку проблем, які є важливими як в Україні так і у будь-якій країні світу, а саме: з'ясування причин виникнення, наслідків і поширення злочинності, тенденцій розвитку та створення ефективних методів протидії.

Свій внесок у вивчення злочинності, а також у формування соціального порядку зробили священнослужителі, філософи, юристи, економісти психологи, літератори, представники різних галузей науки. Про причини виникнення злочинності та заходи боротьби з нею писали Лок, Гельвецій, Гольбах, Дідро, Вольтер, Бентам та інші філософи, відзначаючи соціально-економічну невлаштованість суспільства.

Природу економічної злочинності досліджували такі вчені як, Г. А. Аванесов, С. С. Алексєєв, Ю. М. Антонян, Н. А. Беляєв, Ю. Д. Блувштейн, С. В. Бородін, С. Є. Віцин, Б. В. Волженкін, А. А. Герцензон, С. Е. Жалінській, Г. І. Забрянській, Н. І. Загородніков, В. М. Зирянов, А. І. Долгова, С. В. Дьяков, В. К. Звірбуль, І. І. Карпець, В. М. Коган, А. А. Конєв, М. П. Клейменов, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнєцова, Д. А. Лі, С. С. Остроумов, В. С. Овчінській, А. А. Піонтковський, А. Б. Сахаров, К. Т. Ростов, Д. А. Шестаков, А. С. Шляпочников, В. С. Устинов, А. М. Яковлев та багато інших.

Аналіз причин виникнення економічної злочинності зобов'язує констатувати, що це негативне явище, яке притаманне будь-якій соціально-економічній і політичній системі, і в кожній з них, крім загальних причин, є свої, що виникають з конкретно-історичних, економічних, політичних, соціальних та інших умов життя суспільства [2].

Злочинність, вивчається різними науками, які досліджують як її окремі сторони та структурні елементи, так і місце і роль злочинності в суспільстві та її вплив на національну безпеку держави.

Про те, слід зазначити, що економічна злочинність в глобалізованому просторі об'єднала багато негативних явищ, які особливо гостро актуалізувались у сфері господарської діяльності у кризовий період. Спостерігається тенденція до зростання корисливо-насильницьких посягань, отримання монопольних надприбутків, порушення правил конкуренції, шахрайство, кіберзлочинність, порушення споживчих норм і стандартів, фальсифікація бухгалтерської звітності, тощо.

У загальній кількості злочинів у 2015 році 64,1% становили злочини проти власності, 9,5% – злочини проти життя та здоров'я особи, 4,6% – злочини у сфері обігу наркотичних засобів, 4,3% – злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, 4,2% – злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, 2,7% – злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, 2,1% – злочини проти громадської безпеки, 1,7% – злочини проти правосуддя, 1,5% – злочини проти громадського порядку та моральності, 1,4% – злочини у сфері господарської діяльності, 1,2% – злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина[10].

Протягом 2015 р. обліковано очевидних умисних вбивств і замахів на вбивство – 3226, умисних тяжких тілесних ушкоджень Кількість випадків крадіжок становила 273,8 тис., шахрайств – 46 тис., грабежів–22,1 тис., розбоїв – 3,6 тис., хабарництва – 1,9 тис. [10].

За інформацією досліджень незалежних міжнародних організацій Україна протягом останніх трьох років стабільно

посідає 145–150 місця зі 170 держав світу по боротьбі з корупцією. Така ситуація суттєво гальмує проведення важливих соціально-економічних реформ та заважає притоку інвестицій в Україну [9].

Корумповані відносини все більше витісняють правові та етичні відносини між людьми, сповільнюють економічне зростання, зменшують доходи на суму, що перевищують хабарі, спотворюють політику, і вона стає інструментом збагачення олігархів, заважають інвестиціям, не мотивують працівників. [8]. В кінцевому результаті корупція збільшує нерівність між доходами, сприяє зростанню бідності через закріплення нерівного і несправедливого розподілу майна, призводить до скоювання злочинів та зростання злочинності в цілому.

Серед важливих загроз для національної безпеки слід виокремити ще одну важливу причину – тіньову економіку.

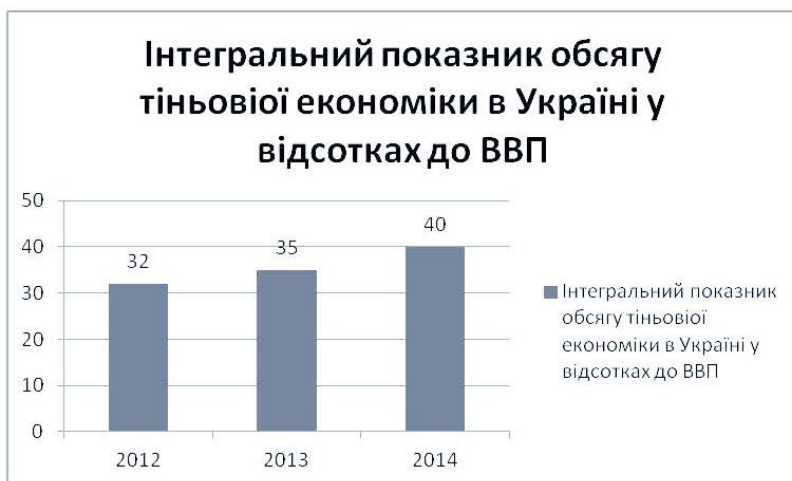

Рис. 1. Тенденція розвитку тіньової економіки в Україні [6].

Звичайна тіньова економіка є загальносвітовим, глобальним явищем, певною мірою властивою усім країнам. Тінізація економіки та криміналізація суспільного життя є найгострішими в Україні, а від їх розв'язання безпосередньо залежить

забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення добробуту народу, і зміцнення національної безпеки держави [4, с. 43].

Зростання питомої ваги тіньової економіки спостерігається на різних етапах переходу до ринкової економіки, а її показник перебуває вище критичної межі (30–35%), після Революції гідності тіньова економіка зросла з 32% до 48%

На наш погляд дана ситуація потребує пошуку різних шляхів детінізації у кожній сфері прояву тіньової економіки, та створення умов для легалізації тіньового сектору і усунення державних корумпованих структур на всіх рівнях влади.

Отже, підсумовуючи вище викладене, зробимо висновок про те, що економічна злочинність в Україні породжується цілою низкою криміногенних детермінант, що виникають у ключових сферах суспільного життя. У соціально-економічній сфері ними є: зубожіння населення, безробіття, включаючи приховане, соціальна нерівність, погіршення соціального самопочуття населення, не сформованість інститутів ринкової економіки, корупція, негативний вплив урбанізації; у політико-правовій сфері: нехтування законами, недоліки в законодавстві, низька ефективність діяльності суду та правоохоронних органів; у соціокультурній сфері: низький рівень політичної та правової культури населення, правовий нігілізм, негативний вплив масової культури, поширення різних форм соціальної патології.

Наведені міркування дають підставу для твердження, що економічна злочинність істотно загрожує національній безпеці, і потребує активних дій як зі сторони держави, громадськості так і кожного громадянина зокрема.

1. Борисов В. И. Соотношение уголовно-правовой характеристики преступления и его состава / В. И. Борисов // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы X Международной науч.-практ. конф. (24–25 января 2013 г.). – М.: Проспект, 2013. – 424 с. – С. 336–339.

2. Голіна В. В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний. – Х.: Право, 2012. – 304 с.

3. Ігнатов О. М. Кримінологічний аналіз рівня та динаміки вбивств в Україні / О. М. Ігнатов // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 314–

326. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11iomvuu.pdf>

4. Крайник Г. С. Міжнародні зобов'язання України щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб / Г. С. Крайник // Проблеми впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (1–14 квітня 2013 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ivpz.org/>.

5. Лемешко О. М. Етнозлочинність: проблеми подолання / О. М. Лемешко // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. – Х.: Право, 2011.

6. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 249 с.

7. Тринько Р. І. Злочинність в Україні / Р. І. Тринько. – Львів: ПП Арал, 2009. – 55 с.

8. Звернення Колегії Міністерства внутрішніх справ України до особового складу ОВС та військовослужбовців Внутрішніх військ // Імнем Закону. – 2012. – № 6. – С. 1.

9. Антикорупційний звіт міністерства юстиції: Про результати заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [роціhttp://www.minjust.gov.ua/news/43279](http://www.minjust.gov.ua/news/43279)

10. Звіт про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом за 12 місяців 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2015.html_190911

Р. І. Тринько,

доктор економічних наук, професор,

академік НААН України,

професор кафедри менеджменту

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ДЕМОГРАФІЧНА ОСВОЄНІСТЬ ТЕРИТОРІЇ В СИСТЕМІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Під розвитком регіону як економічного простору необхідно розуміти зміну, з одного боку, основних його параметрів, а з іншого – основних його властивостей.

Основні параметри регіонального економічного простору (територію, господарство, населення та економічні зв'язки) можна виміряти як кількісно, так і якісно. Кількісними характеристиками є розміри території, кількість матеріальних

об'єктів і суб'єктів господарювання, кількість населення, кількість населених пунктів тощо, а якісними – щільність, розміщення і зв'язаність регіонального економічного простору.

Істотними властивостями економічного простору виступають його однорідність чи неоднорідність. При цьому однорідність характеризується спільністю умов для існування та розвитку організаційних форм, що склалися (як для економіки, так і для населення), а неоднорідність – відмінностями в цих умовах. Однорідність економічного простору забезпечується збігом напрямів і зближенням швидкостей зміни основних економічних процесів (у разі збереження позитивного тренду відповідної динаміки). Неоднорідність же стає можливою в результаті значних розбіжностей у змінах, що визначають загальний напрям [1, с. 14].

Під таким поняттям, як «освоєність території», ми розуміємо рівень залучення окремих територій у суспільне виробництво. Таким показником може бути кількість населених пунктів у розрахунку на 100 км².

Демографічну освоєність територій Львівщини можна охарактеризувати такими даними (табл. 1).

Таблиця 1

Демографічна освоєність території Львівщини, 2013 р.

Показник	Середнє значення в області	Міні-мальне значення	Макси-мальне значення	Перевищення максимального значення над мінімальним
Щільність населення на 1 км ² , осіб	116,3	х	х	5,7 раза
- Сколівський р-н	х	32,4	х	
- Дрогобицький р-н	х	х	184,3	
Щільність населених пунктів на 100 км ² , од.	8,8	х	х	3,5 раза
- Сколівський р-н	х	3,8	х	
- Мостиський р-н	х	х	13,3	

Перевищення максимальної щільності населення над мінімальною у 5,7 раза та заселеності територій у 3,5 раза дає підстави стверджувати, що демографічна освоєність території Львівської області є надзвичайно строкатою, і ці показники можуть мати деструктивний вплив на соціально-економічний розвиток окремих районів Львівщини та їх демографічну безпеку.

Розподіл районів Львівщини за показником демографічної освоєності території дає підстави для таких узагальнень:

по-перше, найнижчий показник демографічної освоєності території має місце в районах зі складними географічними факторами – складні та специфічні умови Карпат, низькопродуктивні землі Полісся, традиційна убогість Перемишлянського району;

по-друге, високу демографічну освоєність території районів Львівщини можна пояснити сприятливішим їх розміщенням відносно центрів таких конгломерацій, як міста Львів, Дрогобич, Миколаїв, Самбір, Сокаль, Стрий.

Про роль великих міст у формуванні демографічної ситуації чітко і однозначно висловився Р. Чорний. «Слід взяти до уваги, – пише він, – що особливу роль у соціально-економічному розвитку держави та формуванні трудового потенціалу відіграють міста, які як універсальне утворення є одночасно місцем зосередження населення, обслуговуючої інфраструктури та концентрації промислової діяльності. Оскільки міста як центри промислового розвитку також є осередками промислово-територіальних систем і центрами системи розселення, їх можна вважати опорними пунктами формування та розвитку трудового потенціалу [2, с. 89].

Для ілюстрації діалектичної взаємозалежності між потенційними можливостями окремих районів Львівщини та рівнем демографічної освоєності ми вирішили простежити вплив цього фактора (демографічної освоєності) на рівень розвитку підприємницької діяльності в межах окремих територій адміністративних районів (табл. 2). Таким чином виявлено тісний взаємозв'язок між рівнем демографічної освоєності території та рівнем розвитку підприємницької діяльності. У середньому на 1% зростання демографічної освоєності території кількість

малих підприємств у розрахунку на 10 тис. населення зростає на 0,55%.

Таблиця 2

**Взаємозв'язок між демографічною освоєністю території
та рівнем розвитку підприємницької діяльності
у Львівській області, 2013 р.**

Групи районів за рівнем демографічної освоєності території, осіб/км ²	Кількість районів	Середній рівень демографічної освоєності території		Розвиток підприємництва: кількість малих підприємств на 10 тис. населення	
		осіб/км ²	%	од.	%
I до 60	6	44,3	100,0	31	100,0
II 60-100	8	73,9	166,8	42	135,5
III 100 і більше	6	135,6	306,1	52	167,7
В області	20	83,5	188,5	41	132,3

Отже, запропонований нами показник демографічної освоєності території має: по-перше, право на існування як методичний інструмент; по-друге, виконує важливу пізнавальну та методичну роль у дослідженні соціально-економічного розвитку регіонів, в тому числі і у формуванні демографічних процесів, дає змогу виявити як позитивні, так і негативні тенденції у розвитку демографічного середовища; по-третє, динаміка показника освоєності території має важливе значення в прогностичних розрахунках. Знання факторів, які стримують зростання демографічної освоєності території, допомагає розробити заходи на подолання їх деструктивності і тим самим сприяти поліпшенню демографічної ситуації в синергетичному зв'язку із загальним позитивним розвитком соціально-економічної ситуації в регіоні.

1. Власенко В. М. Про деякі результати економічної діагностики розвитку регіонів / В. М. Власенко // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 12-25.

2. Чорний Р. С. Просторові особливості формування і розвитку трудового потенціалу / Р. С. Чорний // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 88-93.

Р. С. Тютюнник,

курсант ННІ №2,

Науковий керівник:

К. Ю. Бобрик,

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник

НДЛПЕКЗДОВС ННІ №2

(Національна академія внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Проаналізувавши успішний досвід Сінгапуру та Грузії у боротьбі з корупцією, можна виділити 4 основні елементи, які можуть дозволити звести до мінімуму рівень корупції в Україні.

У Сінгапурі всіх чиновників та їх сім'ї позбавили недоторканності. Агенти Бюро з розслідування випадків корупції отримали право перевіряти банківські рахунки, майно не тільки самих чиновників, а й їхніх дітей, дружин, родичів і навіть друзів. Якщо державний службовець і його сім'я живуть не за коштами, бюро автоматично, не чекаючи команди згори, розпочинає розслідування. Розслідування Бюро були зосереджені на великих хабарниках у вищих ешелонах влади. З дрібними чиновниками-шахраями боролися шляхом спрощення процедур прийняття рішень і видалення будь-якої двозначності в законах, аж до скасування дозволів і ліцензування в менш важливих сферах суспільного життя. Паралельно судам було надано право конфісковувати доходи, отримані в результаті корупції.

У 1989 р максимальну суму штрафу за корупційні дії збільшили з 10 до 100 тисяч сінгапурських доларів [1, с. 97]. Дача неправдивих показань Бюро або введення слідства в оману стало порушенням, карається тюремним ув'язненням і штрафом до 10 тисяч сінгапурських доларів [1, с. 98]. Причому Бюро не раз проводило розслідування і на адресу самого Лі Куан Ю, і на адресу його родини, але результатів вони не мали. За час діяльності Бюро було посаджено кілька федеральних міністрів, голів профспілок, громадських діячів, топ-менеджерів державних компаній.

Ось один з епізодів, як влада Сінгапуру привела до відповідалності високопоставлених чиновників. Ві Тун Бун був міністром міністерства охорони навколишнього середовища в 1975 році, коли він здійснив поїздку в Індонезію зі своєю сім'єю. Поїздка була оплачена підрядником, який будував житло, інтереси якого він представляв перед державними службовцями. Він також отримав від цього підрядника маєток вартістю 500 тисяч сінгапурських доларів, а також два кредити на ім'я його батька на загальну суму 300 тисяч сінгапурських доларів для спекуляцій на фондовому ринку, які були видані під гарантії цього підрядника. Він був звинувачений і засуджений до чотирьох років і шести місяців в'язниці. Він оскаржив вирок, але звинувачення було залишено в силі, хоча термін ув'язнення і був зменшений до 18 місяців [2, с. 138].

Другий елемент антикорупційної програми: в Сінгапурі була фактично введена презумпція винуватості агента уряду, будь-якого державного відомства або державної громадської організації. У 1960 р був прийнятий закон, який дозволяв вважати доказом хабара те, що обвинувачений жив не за статками або мав у власності об'єкти власності, які він не міг придбати на свої доходи, як підтвердження того, що обвинувачений отримував корупційні доходи [2, с. 152].

Будь-який прибуток, отримана чиновником від особи, що шукав зв'язки з урядом, буде вважатися отримана корупційним шляхом як стимул чи винагорода, поки не доведено протилежне. Це фактично переносить тягар доведення своєї невинності на службовця, який повинен переконати суд, що винагорода не була отримана в рамках корупційної схеми. У випадку, якщо провина чиновника доведена, то його майно підлягає конфіскації, він сплачує великий штраф, і навіть може бути засуджений за вчинення цього злочину на великий термін. При цьому його сім'я вважається зганьбленою, і ніхто з членів сім'ї хорошу роботу в Сінгапурі знайти не зможе.

Як і в Грузії, так і у Сінгапурі були різко підвищені заробітні плати усім без винятку державним службовцям. Лі Куан Ю стверджував, що державним службовцям варто платити найбільші зарплати тому, що вони заслужили це, представляючи

собою порядний і чесний уряд. Якщо їм недоплачувати, вони можуть піддатися спокусі і залучитися до корупційних дій.

Підвищення зарплат у Сінгапурі та Грузії призвело до того, що в державний сектор перейшли кращі фахівці. Коли в країні почався швидкий економічний підйом, заробітна плата чиновників почала зростати пропорційно доходам приватного сектору. Державним службовцям і суддям, які займають відповідальні пости, були підняті зарплати.

Спочатку заробітна плата була встановлена фіксовано на високому рівні. Лі Куан Ю порахував цю систему неефективною і запропонував нову, згідно з якою перегляд платні міністрів, суддів і вищих державних службовців став би автоматичним, прив'язаним до суми податків на доходи, що сплачуються приватним сектором.

Сама формула розрахунку заробітної плати, яка працює досі, виглядає так: рівень оплати праці чиновника визначався як $\frac{2}{3}$ доходу працівників приватного сектора такого ж рангу, показаного ними у податкових деклараціях [2, с. 145].

Четвертий елемент – формування незалежних, об'єктивних ЗМІ, що висвітлюють всі знайдені факти корупції. Чиновник, який був задокументований за надмірні витрати, хабарі, відразу ж стає «героєм» перших шпальт газет та журналів.

Таким чином, передовий досвід країн світу у справі запобігання та протидії корупції при всій специфіці системи їх державного управління становить інтерес для України. Такі напрацювання можуть бути використані у практичній діяльності вітчизняних державних органів, покликаних протидіяти корупції, а також при розробці нормативно-правових актів, спрямованих на зменшення впливу корупції у сфері державного управління.

Одним з основних кроків у більшості відомих нам світових антикорупційних стратегій було створення єдиного антикорупційного органу. В періодичних виданнях та науковій літературі час від часу висловлюються думки про доцільність створення в Україні Національного антикорупційного бюро за прикладом Сінгапуру, Гонконгу та деяких інших держав. Проблема корупції бачиться в цьому ракурсі легко вирішува-

ною, саме рішення приваблює своєю організаційною простою і сприймається експертами як панацея в сучасній українській практиці повселюдного хабарництва і кругової поруки.

В той же час єдності думок в питанні про спосіб організації такої структури немає, у зв'язку з чим умовно можна виділити дві основні позиції. Прихильники першої ратують за організаційну відособленість антикорупційної структури і приводять в приклад досить швидко досягнуте країнами, що мають подібні органи, зниження загального рівня корупції, що відзначається в рейтингах міжнародних організацій [3, с. 301]. Представники другої позиції відстоюють тезу про те, що окремі антикорупційні органи створюються в основному в країнах, що розвиваються, а в державах з усталеними інститутами влади такі структури вбудовуються в існуючий державний механізм [4, с. 302].

У незалежності від того, яким бачиться механізм протидії корупції, при визначенні стратегії її мінімізації необхідно враховувати політичні, історичні та правові особливості розвитку української державності і менталітет наших співгромадян. Розглядаючи це у взаємозв'язку, можна прийти до неоднозначного висновку про ефективність практичної реалізації ідеї створення спеціалізованої антикорупційної структури, діючої тільки лише в напрямку виявлення, припинення, розкриття і розслідування корупційних злочинів (тобто, тільки лише в напрямку боротьби з корупцією).

1. Вербер Б. Энциклопедия Относительного и Абсолютного знания / Б. Вербер. – Гелеос, Рипол класик, 2009. – 384 с.

2. Лі Куан Ю Сингапурская история: из третьего мира в первый монографія / Ю. Лі Куан – Манн, Иванов и Фербер 2013. – 576 с.

3. Актуальні питання боротьби з корупцією. Сингапурський досвід / Р. С. Тютюнник // Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 2014. – С. 300–304.

4. Actual problems of anticorruption activity / Р. С. Тютюнник // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: збірник матеріалів V щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2015. – С. 300–308.

З. Б. Филипець,
здобувач кафедри економіки
та економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Найбільш поширений підхід до трактування поняття «безпека» полягає у визначенні стану захищеності певного об'єкта чи суб'єкта від різних видів загроз та розроблення певного комплексу заходів для усунення цих загроз.

В українському законодавстві національна безпека розглядається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики, та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних

або реальних загроз національним інтересам. Загрози національній безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України [1].

Згідно законодавства, об'єктами національної безпеки є: людина і громадянин (конституційні права), свободи; суспільство (його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси), і держава (її суверенітет, конституційний лад, територіальна цілісність і недоторканність).

Вперше поняття «економічна безпека» було сформульовано в 1994 р. Г. Пастернак-Таранушенком як «здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [2, с. 23].

Визначення вітчизняних та зарубіжних фахівців відрізняються різноманітністю підходів і мають суттєві розбіжності за змістом. У результаті вивчення наукових літературних джерел, визначення поняття «економічна безпека держави» нами згруповано за змістом підходів, що вкладається в цей термін (таблиця).

Отже, можна зробити висновок, що економічна безпека є різностороннім явищем, яке характеризується різними ознаками та формами прояву.

Економічна безпека держави має бути представлена як цілісна, єдина, цілеспрямована система. Такий підхід дасть змогу не лише чітко окреслити напрями забезпечення економічної безпеки держави, але й проаналізувати всі можливі загрози та прогнозувати дієвість заходів з їх усунення чи мінімізації їх впливу.

На нашу думку, економічна безпека держави визначається здатністю системи адаптуватися до зміни зовнішнього середовища, використовуючи внутрішні чинники на засадах оптимального їх поєднання.

Підходи для визначення поняття економічна безпека держави

Підхід	Автор	Сутність визначення
1	2	3
Економічна безпека – первинна потреба людини, що потребує першочергового задоволення	А. Архіпов	Здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях [3].
	А. Градов	Стан національної економіки, який забезпечує задоволення життєво важливих потреб країни у матеріальних благах незалежно від виникнення у світовій економічній системі чи у середині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного чи екологічного характеру [4].
	Я. Жаліло	Складна багатофакторна категорія, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансування задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [5].
Економічна безпека з позиції захисту національних інтересів держави	О. Буковська	Стан національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави [6].
	А. Городецький	Надійна та забезпечена всіма засобами держави захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх збитків [7].
	В. Сенчагов	Стан економіки та інститутів влади за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал за найсприятливіших умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів[8].
	С. Гордієнко	Надійна захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних і потенційних внутрішніх, а також зовнішніх загроз, і в першу чергу – прямих та опосередкованих економічних збитків [9].

<i>Продовження таблиці</i>		
1	2	3
Економічна безпека як рівень стійкості фінансової системи	М. Єрмошенко	Такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери[10].
	Л. Абалкін	Сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення [11].
	В. Гесць	Спроможність національної економіки забезпечити свій вільний незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій [12].
Економічна безпека як стабільний стан суверенної економіки	Г. Пастернак-Таранушенко	Стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців [2].
	Х. Маховскі	Стан держави, при якому забезпечується висока міра незалежності від стратегічних партнерів, тобто тих, які потенційно можуть впливати на політичні рішення, які будуть неприйнятні з комерційної точки зору[13].
	В. Медведев	Стан економічної системи, при якому забезпечується усунення чи нейтралізація загроз її корінним національно-державним інтересам та самому існуванню країни [14].
Економічна безпека як здатність системи протистояти загрозам	Д.Буркальцева	Стан національної економіки, що дає змогу зберігати стійкість до зовнішніх, внутрішніх загроз і здатний задовольняти потреби держави, суспільства, сім'ї та особи [15]
	О. Белов	Стан національної економіки, який дозволяє зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, суспільства, держави [16].
	О. Грунін	Стан народного господарства, що дозволяє задовольнити всю сукупність реальних, дійсних економічних потреб суспільства, забезпечує його економічну незалежність, сталий розвиток, прогрес, гідне рівноправне положення у світовому господарстві, надійну, тобто таку, що не дозволяє перейти критичну межу, захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз і впливу непередбачених та важко-прогнозованих чинників [17].

При цьому важливою умовою забезпечення стійкості соціально-економічної системи вважаємо не лише оптимізацію рівня складових безпеки (фінансової, науково-технологічної, інвестиційної та ін.), які характеризують взаємозв'язки й ефективність взаємодії її внутрішніх елементів. В сучасних умовах ключовим чинником безпеки держави стає оптимальна її взаємодія із зовнішніми системами, що дозволяє знижувати вплив внутрішніх загроз.

Отже, визначимо поняття «економічна безпека держави» як стан соціально-економічної системи, що характеризує її здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім дестабілізуючим чинникам з метою забезпечення реалізації національних інтересів на основі оптимізації взаємозв'язків між усіма сферами життєдіяльності та їх взаємодії із зовнішнім середовищем.

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

2. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Ін-т державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – 140 с.

3. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36–34.

4. Градов А. П. Национальная экономика. 2-е изд. / А. П. Градов. – СПб.: Питер, 2005. – 240 с.

5. Жаліло Я. А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я. А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Київський ун-т; Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – Вип. 26. – С. 24–27.

6. Буковська О. Д. Економічна безпека України у контексті транскордонного співробітництва / О. Д. Буковська, Н. Н. Пойда-Носик // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2011. – Вип. 32. – С. 50–55.

7. Городецкий А. Вопросы безопасности экономики России / А. Городецкий // Экономист. – 1995. – № 10. – С. 44–50.

8. Экономическая безопасность России: общий курс: учебник / под ред. В. К. Сенчагова. – 2-е изд. – М.: Дело, 2005. – 896 с.

9. Гордієнко С. Г. Забезпечення економічної безпеки України Службою безпеки / С. Г. Гордієнко // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними. – К., 2001. – 121 с.

10. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К, 2001. – 309 с.

11. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.

12. Концепція економічної безпеки України / В. М. Геець, Б. Є. Кваснюк та ін. – К.: Логос, 1999. – 56 с.

13. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten / H. Machovski // Aus Politik u. Zeitgeschichte. – Bonn. – 1985. – № 5. – P. 39–44.

14. Медведев В. Проблемы экономической безопасности России / В. Медведев // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 111–127.

15. Буркальцева Д. Д. Державні механізми управління макроекономічною безпекою України / Д. Д. Буркальцева // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11 (113). – С. 29–37.

16. Белов О. Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення / О. Ф. Белов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html.

17. Грунин О. А. Экономическая безопасность организаций: учеб. пособие / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб., 2002. – 160 с.

В. І. Франчук,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
та економічної безпеки,

М. Й. Штангрет,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри економіки
та економічної безпеки

(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВА

У наукових джерелах найбільше уваги приділено економічній безпеці, яка має відповідну ієрархічну структуру, а саме: «економічна безпека держави» – «економічна безпека суб'єкта господарювання» – «економічна безпека людини». Зазначені поняття поряд із науковим трактуванням повинні бути закріп-

лені й змістовно визначенні у відповідних нормативно-правових актах України.

Поняття «безпека» та «економічна безпека» застосовуються у статтях 3 та 17 Конституції України. У статті 3 зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. В статті 17 передбачено, що найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу є захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки [1].

Аналізуючи наведені статті Конституції України, можна стверджувати, що безпека людини є найвищою соціальною цінністю, захищати, забезпечувати яку зобов'язана держава, людина та народ загалом, оскільки це є найважливішими їх функціями та одним із предметів діяльності.

Про економічну безпеку також йдеться, хоч і не прямо, у статті 1 ЗУ «Про основи національної безпеки України», де викладено сутність поняття «національна безпека» [2]. Це визначення, з одного боку, надто громіздке, бо здійснено спробу перелічити сфери державного управління, а з іншого, вичерпного переліку не наведено. Крім того, прямо не вказано, що економічна безпека є складовою Національної безпеки. Водночас, зі змісту понять: «національна безпека», «загрози економічній безпеці України» та статті 7 цього Закону, у якій наведено перелік загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері, а також статті 8, де викладено основні напрями державної політики з питань національної безпеки в сфері економіки очевидно, що економічна безпека є складовою національної безпеки.

Отже, доцільно у ЗУ «Про основи національної безпеки України» передбачити статтю «Складові національної безпеки», де потрібно навести їх перелік, до якого належить й економічна безпека. Крім того необхідно внести зміни до ст. 1 цього Закону й викласти її у такій редакції: *національна безпека* – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтра-

лізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах державного управління.

У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України використовується термін «економічна безпека». Це практично єдиний нормативний документ, у якому офіційно трактується зміст зазначеного терміна, а саме: економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [3].

Із цього визначення очевидно, що воно має дві сторони: пасивну і активну або статичну та динамічну характеристики. З погляду статистики економічна безпека – стійкий стан економічної системи країни, що характеризується наявністю необхідних та достатніх за потенціалом елементів, за допомогою яких можна протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Стан системи можна виміряти, послуговуючись відповідними критеріями та показниками на предмет оцінки його безпекового потенціалу чи визначення рівня безпеки як це передбачено у Методиці оцінки рівня безпеки України.

Друга частина визначення поняття «економічна безпека» відображає активну дію, а саме здатність національної економіки задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави. З таким трактуванням категорично неможна погодитися, щонайменше з двох причин. По – перше, потреб у конкретної людини та держави є дуже багато, зокрема є й такі, що практично задовольнити їх неможливо у зв'язку з обмеженими ресурсами, або вони можуть бути навіть шкідливими для людини чи держави. Тому юридично зобов'язувати державні й суспільні інституції провадити діяльність на задоволення будь-яких потреб людини, чи державного апарату не професійно та економічно безвідповідально. Про те саме так у цій частині трактує Закон, але насправді так не відбувається, оскільки це не практично. По – друге, задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави – це завдання функції розвитку економічної системи, але аж ніяк не функції економічної безпеки, оскільки призначення полягає у протидії загрозам та збереженні цілісності економічної системи.

Отже, було б доцільно застосовувати у Методиці оцінки рівня безпеки України наступне визначення: економічна безпека – це стан національної економічної системи у межах граничних значень, її здатність зберігати стійкість та протидіяти загрозам з метою збереження її цілісності, а також створення умов для реалізації життєво важливих економічних інтересів особи, суб'єкта господарювання та національних економічних інтересів.

У структурі поняття «економічна безпека», на другому ієрархічному щаблі відведено місце економічній безпеці суб'єкта господарської діяльності. В наукових джерелах з цього питання є багато науково-практичних розробок та визнається воно як дуже актуальне. Це пов'язано з тим, що саме підприємство є, з одного боку, середовищем, де людина може зреалізувати природні та конституційні економічні права, а з іншого, воно може бути для неї й загрозою щодо реалізації цих прав. Зокрема: позбавлення людини праці; зниження плати менше за мінімальний рівень; небезпечні умови і порушення безпеки праці; використання праці в тіньових умовах, коли людина позбавляється соціальних гарантій або використання поденної праці; несвоєчасна виплата заробітної плати; шахрайство з боку адміністрації щодо власних працівників, рейдерські захоплення підприємства тощо. Проте, ні в Конституції України, ні в ЗУ «Про основи національної безпеки України» немає норми, де б безпосередньо йшлося про забезпечення безпеки чи економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності. На практиці підприємства для забезпечення власної економічної безпеки керуються вимогами статей 3 та 17 Конституції України. Пояснюється це тим, що безпека людини у цих статтях, як уже зазначалося, визнається в Україні найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її економічної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу, у тому числі й колективу підприємства.

Економічна безпека людини, яка ієрархічно у структурі поняття «економічна безпека» є на первинному, базовому рівні, визначається насамперед обсягами її реальних доходів та рівнем і якістю життя. З одного боку, це залежить від конкретної

людини, її праці, а з іншого, – від діяльності влади й органів управління щодо створення для цього відповідних суспільних умов та правових механізмів, а також, і в першу чергу, щодо формування механізмів протидії потенційним чи реальним загрозам. Загрози можна поділити на дві великі групи: 1) загрози втрати майна та доходів; 2) загрози втрати умов життєдіяльності людини. Протидія зазначеним загрозам й становить головний зміст забезпечення економічної безпеки людини. основними засобами її є: 1) економічні права і обов'язки людини; 2) діяльність особи та влади і органів управління [5].

Для забезпечення економічної безпеки особи у Конституції України передбачені необхідні економічні права, а саме:

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Стаття 44. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Економічні права людини конкретизуються Цивільним і Кримінальним кодексами, Кодексом Законів про працю України, та іншими. Також у цих та інших нормативно-правових актах є організаційно-правові механізми протидії загрозам, що перешкоджають, або можуть перешкоджати реалізації особою економічних прав.

Головним завданням влади й органів управління є надання економічним правам реального змісту в щоденній практиці.

Отже, поняття «економічна безпека» використовується в основних нормативно-правових актах України. Водночас, таке застосування є певною мірою обмеженим, а визначення його змісту не завжди коректним. У зв'язку з цим є потреба в удосконаленні правової бази України з питань економічної безпеки на основі сучасних науково-практичних розробок.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>

2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV з наступними змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/>

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ від 29.10.2013 р. № 1277 / Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.kmu.gov.ua>.

4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: ТЕРРА, 2000. – Т. 1. – С. 167.

5. Минаев Г. А. Безопасность организации: учебник / Г. А. Минаев. – К.: КНТ, 2009. – 440 с.

6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М., 1989. – С. 253.

З. М. Холод,

доцент кафедри фінансово-економічної
безпеки, обліку і аудиту
(Українська академія друкарства)

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Економічна безпека – система заходів, яка характеризує стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх погроз, заснована на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності суб'єктів господарської діяльності.

Вагомий внесок у дослідження проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств зробили вітчизняні вчені:

Л.В. Гнилицька, О.І. Барановський, І.О. Бланк, В.М. Геєць, В.Л. Ординський та інші. Аналіз літературних джерел свідчить про різні підходи науковців щодо сутності економічної безпеки. В сучасних умовах економічна безпека підприємства є стан та результат діяльності суб'єктів безпеки по захисту економічних інтересів власника суб'єкта господарської діяльності, який характеризується утворенням сприятливих умов для існування та розвитку підприємства (отримання прибутку). Економічна безпека в значній мірі залежить від ресурсного забезпечення, під яким слід розуміти сукупність дій щодо пошуку, вибору та використання ресурсів, а також створення умов забезпечення підприємству економічної безпеки.

Структура ресурсного забезпечення – це сукупність видів ресурсів, конкретизованих за кількістю, напрямом та призначенням, вивчення взаємодії і співвідношення яких дозволяє відображати або запобігати можливим загрозам безпеці фінансово-економічного стану підприємства. Вона включає такі види ресурсів: матеріальну, нематеріальну, інформаційну, інвестиційну, фінансову, кадрову, організаційну, технологічну, правову, кожна із яких відіграє суттєву роль у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Великий вплив на стан економічної безпеки підприємства має кадрова складова ресурсного забезпечення, яка визначає наявність необхідної кількості персоналу відповідної кваліфікації та структури.

Існують різні точки зору щодо визначення суб'єктів забезпечення економічної безпеки. Ними може бути фізична чи юридична особа, яка має певні права, обов'язки щодо здійснення заходів з безпеки на підприємстві. Таким суб'єктом виступає персонал підприємства при наявності таких умов: відповідної освіти та професійних компетенцій (знань, навичок, вмінь) щодо забезпечення безпеки на підприємстві; кваліфікаційних характеристик та посадових інструкцій персоналу; підвищення кваліфікації та проходження інструктажу по забезпеченню безпеки, наявність економічно ефективної системи преміювання з врахуванням трудового внеску працівника по забезпеченню ним безпеки.

Формування персоналу з врахуванням цих умов забезпечить ефективну систему економічної безпеки підприємства, захист його від зовнішніх та внутрішніх загроз.

1. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: монографія/ Л. В. Гнилицька. – К.: КНЕУ, 2012. – 305 с.

2. Ортинський В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навчальний посібник для ВНЗ / В. Л. Ортинський. – К.: Видавництво «Правова єдність», 2009. – 544 с.

3. Пригунов П. Я. Сучасні підходи до визначення суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємств/ П. Я. Пригунов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 11 (150).– С. 120–124.

О. Й. Хомин,

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри соціальних дисциплін,

О. І. Бутрин,

слухач кваліфікаційного рівня «Магістр»

факультету № 1

(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній день в суспільстві обговорюють створення нової Національної поліції. На поліцейських покладено певні завдання щодо забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Їх робота є досить важкою та ризикованою, а тому вони крім соціальних гарантій та прав, наданих всім іншим категоріям населення, потребують шир-

шого кола соціальних прав та гарантій, які їм повинна забезпечити держава. Ефективне виконання поліцейськими своїх службових обов'язків багато в чому залежить від рівня соціального захисту, від соціальної стабільності як самих поліцейських, так і членів їх сімей. Соціально незахищений працівник поліції не може належним чином захищати інших осіб.

Соціальний захист гарантує Конституція України. Так, право на соціальний захист мають громадяни України, які перебувають на службі в Збройних Силах України та інших військових і правоохоронних формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17). У ст. 46 зазначається, що право на соціальний захист включає право на забезпечення у разі повної, часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло гарантує ст. 48. Ст. 49 гарантує право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1, с. 141].

В юридичній енциклопедії поняття соціального захисту визначається як система економічних, правових, організаційних та інших заходів держави із забезпечення соціальних прав і гарантій громадян, дія якої спрямована на турботу держави та суспільства про громадян, яким потрібна допомога у зв'язку з віком, станом здоров'я, соціальним становищем, недостатнім забезпеченням засобами існування тощо [3, с. 558].

Соціальний захист розглядаємо як гарантування державою діяльності спрямованої на нейтралізацію негативних факторів, що сприяють формуванню і розвитку повноцінної особистості та створення умов для самовизначення й утвердження особи в житті.

Суть соціального захисту полягає в діяльності держави спрямованої на забезпечення необхідних умов та рівня проживання різним категоріям населення при настанні чи ненастанні певних ризиків чи так званих несприятливих умов існування. Соціальний захист поліцейських – це система заходів, соціальних пільг та гарантій наданих державою поліцейським для забезпечення їх матеріальних та духовних потреб. Заходи забез-

печення соціального захисту потрібно законодавче закріпити як компенсаційний фактор за обмеження, які накладаються на поліцейських, за фізично, психологічно та емоційно важкі умови праці.

У Законі України «Про Національну поліцію» є цілий розділ щодо соціального захисту поліцейських, де відображені такі гарантії, як час відпочинку, відпустки, медичне та грошове забезпечення поліцейських, тощо.

З урахуванням особливих умов служби в поліції – служба у святкові та вихідні дні, в нічний час, поліцейським за виконання службових обов'язків гарантується компенсація часу для відпочинку.

Щодо відпусток, то поліцейським надаються щорічні чергові оплачувані відпустки терміном на 30 діб, крім випадків передбачених цим Законом, а також додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки тощо.

Законом також гарантується грошове забезпечення поліцейським з урахуванням займаної посади, спеціального звання та інших чинників, визначених Законом.

Поліцейським та членам їх сім'ї гарантується безоплатне медичне забезпечення, в тому числі пільгове реабілітаційне, санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок у медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та оздоровчих закладах Міністерства внутрішніх справ України.

Щодо житлового забезпечення поліцейських, то вони забезпечуються житлом на підставах і в порядку, визначених житловим законодавством. Поліцейським, які згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов, житлова площа надається в першочерговому порядку. Поліцейським та членам їхніх сімей можуть надаватися житлові приміщення в гуртожитках та службові житлові приміщення в порядку і на умовах, визначених житловим законодавством.

Новизною є те, що керівники органів поліції мають право виплачувати поліцейським, які не мають власного житла в населеному пункті, де вони проходять службу, і винаймають житло на підставі договору житлового найму, компенсацію за найм

у розмірі, що не перевищує трьох мінімальних заробітних плат, визначених на 1 січня відповідного календарного року.

Одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті), визначення втрати працездатності поліцейського визначається законом, як соціальна виплата, гарантована допомога з боку держави, яка призначається і виплачується особам законодавчо визначених випадках. Порядок призначення, отримання та розмір грошової допомоги визначається Законом.

Закон України «Про Національну поліцію» гарантує також пенсійне забезпечення та навчання дітей поліцейських, а саме переважне право зарахування до ліцеїв системи Міністерства внутрішніх справ України, до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, за умови успішного складання іспитів та відповідності іншим вимогам і правилам прийому до цих навчальних закладів протягом трьох років після здобуття необхідного для вступу рівня загальної середньої освіти.

Також однією із гарантій для поліцейських є право утворювати професійні об'єднання та професійні спілки для захисту своїх прав та законних інтересів [2].

Проведений аналіз соціального захисту працівників поліції дозволяє зробити узагальнюючий висновок: рівень соціального захисту поліцейських неналежно врегульований, мало із законодавче регламентованих соціальних гарантій та прав дійсно дотримуються в повному обсязі (як наприклад, компенсації вихідних днів, відпочинку чи оздоровлення в санаторіях, пансіонатах та оздоровчих закладах, житлового забезпечення тощо). Позитивним було б запровадження певних соціальних пільг в різних суспільних сферах життя. Більш повний та чіткий перелік соціальних гарантій та пільг сприяв би своєрідним стимулом для людей, які хотіли б стати правоохоронцями.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – С. 141.

2. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

3. Нагребельний В. П. Соціальний захист / В. П. Нагребельний, Н. Б. Болотіна // Юридична енциклопедія: в 6 т. – К., 1998. – Т. 5. – С. 558.

О. В. Хомів,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки,
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах в Україні є всі передумови для подальшого розвитку роздрібної торгівлі. Однак загострення конкуренції між роздрібними торговельними підприємствами, постійна зміна зовнішнього середовища, в якому їм доводиться працювати (що особливо важливо через значну частку в товарообороті імпорتنих товарів та сильну залежність від зовнішніх джерел фінансування), прихід на ринок глобальних зарубіжних суб'єктів торгівлі висувають на перший план проблему забезпечення економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств, яка виступає неодмінною умовою ефективного їх функціонування на ринку.

Основними зовнішніми джерелами загроз для економічної безпеки торговельних підприємств є органи державного управління, організовані злочинні угруповання, природні катастрофи, контрагенти, конкуренти та покупці. Як правило, вони чинять загрозу всім складовим економічної безпеки підприємств. Значну небезпеку чинять внутрішні загрози, джерелами яких є персонал підприємства, оскільки вони, зазвичай, являють собою реалізацію зовнішніх замовлень, які усунути надзвичайно важко.

Кожне торговельне підприємство, виходячи з конкретних умов діяльності та ситуації, в якій воно знаходиться, повинно визначити (спрогнозувати) найнебезпечніші із вказаних загроз і виробити систему заходів по їх своєчасному виявленню, попередженню чи послабленню впливу. Така система заходів повинна розроблятися з урахуванням можливих джерел виникнення, які можуть суттєво відрізнитися для різних складових економічної безпеки роздрібних торговельних підприємств.

Джерелами загроз економічній безпеці роздрібних торговельних підприємств можуть бути як внутрішні (персонал підприємства), так і зовнішні (органи державного управління, організовані злочинні угруповання, стихійні лиха, конкуренти, контрагенти, покупці).

Переважна більшість джерел виникнення загроз економічній безпеці підприємств роздрібною торгівлі відноситься до зовнішніх загроз. Однак найбільшу загрозу економічній діяльності роздрібних торговельних підприємств становить наступна зміна зовнішнього середовища, яка може завдати підприємству збитків [1, с. 35]:

- незаконні перевірки контролюючих органів, незаконні рішення щодо подальшої діяльності підприємства з боку органів державної влади, паралізація діяльності підприємства з використанням повноважень державних органів, засобів масової інформації;

- незаконні дії конкурентів – фінансовий, психологічний тиск, промислове шпигунство, переманювання провідних спеціалістів, юридичний вплив, зрив виконання договорів та інших угод, пряма фізична дія, компрометація діяльності підприємства, підбурювання інтересів та ін.

- дії шахраїв – махінації у фінансовій та торгово-оперативній сферах підприємства, що проводяться сторонніми особами.

Складність стану сучасної української економіки полягає в тому, що, з одного боку, країна переживає економічну кризу – скорочення виробництва, руйнування науково-технічного потенціалу, розлад платіжно-грошової системи, з іншого – відбувається лібералізація економічній діяльності і приватизація держвласності за заниженою вартістю. Подібна подвійність створює сприятливі умови для тіньового капіталу та проникнення в економічні відносини злочинців.

Важливу роль серед загроз безпеці зайняття торговельною діяльністю, які торкаються основ комерційної діяльності, відіграють тіньові економічні відносини. Приватні підприємства в Україні існують у складній загальноекономічній і політичній обстановці: інфляція, криза неплатежів, спад виробництва,

зменшення прибутковості вкладень у різні сектори фінансового ринку тощо.

Сьогодні в Україні склався специфічний спосіб господарювання, при якому незначна кількість організованих злочинних угруповань контролюють майже 70% комерційних структур країни.

Обіг величезних фінансових коштів у нелегальних структурах, використання бартеру позбавляють і уряд, і керівників торговельних об'єктів можливості застосовувати нормальні методи регулювання ділової активності, перетворюючи їх на особливо важливі заходи по усуненню зовнішніх і внутрішніх загроз підприємництву. Без цього збереження діючих підприємств роздрібної торгівлі у господарській системі України неможливе.

Загострення зовнішніх загроз збільшує ризик зайняття торговельною діяльністю, оскільки виникає загроза втрати частини доходу і навіть існування самого бізнесу. Крім того, зовнішні загрози, як правило, представляють найбільшу небезпеку, оскільки внутрішні загрози найчастіше – це реалізація зовнішніх загроз [2, с. 47].

Послаблення впливу зовнішніх загроз економічній безпеці роздрібних торговельних підприємств можливе із зміною економічних умов у державі, активізацією внутрішньо-фірмової системи безпеки, хоча усунути внутрішні загрози надзвичайно важко.

Отже, для вирішення проблем усунення загроз економічній безпеці керівництво торговельного підприємства повинно мати відпрацьовану стратегію з прописаними варіантами вирішення тих або інших загроз. В кожний момент керівник у своїх діях повинен розраховувати свої сили і можливість самостійно розв'язати проблеми економічної безпеки.

1. Комерційна діяльність: підручник / В. В. Апопій, С. Г. Бабенко, Я. А. Гончарук та ін.; за ред. проф. В. В. Апопія; вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 558 с.

2. Донець Л. І. Економічна безпека підприємств / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – 240 с.

К. А. Хом'як,
викладач кафедри
фінансово-економічної безпеки
та інтелектуальної власності
(Тернопільський національний
економічний університет)

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ТІНЬОВИХ ДОХОДІВ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Ідея легалізації тіньових доходів існує в Україні вже давно, однак ефективної реалізації на практиці так і не дістала. Зважаючи на ситуацію, яку демонструють економічні реалії дане питання має вагоме практичне значення. Оскільки нестача фінансових ресурсів гостро постала перед Україною, а масштаби тіньової економіки є критичними. Так, за оцінками вітчизняними та міжнародних організацій, обсяг тіньової економіки в Україні сягає від 40 до 60% ВВП. За даними звіту організації Global Financial Integrity, загальний обсяг нелегального відтоку капіталу з України за період 2004–2013 рік склав 116,762 млрд. доларів. Зокрема, найбільший обсяг нелегального відтоку капіталу спостерігався в 2012 році – 21,001 млрд. доларів, та найменший у 2004 році – 4,380 млрд. доларів. [1]. Як стверджують українські дослідники, близько 40% працездатного населення мають ті чи інші доходи від тіньової економіки. З огляду на це, легалізація тіньових доходів є одним з інструментів детінізації економіки, правильне використання якого позитивно відобразиться на рівні фінансової безпеки.

Легалізація тіньових доходів – явище, яке має місце в процесі детінізації економіки. За своєю суттю, це сукупність адміністративних і економічних заходів, спрямованих на повну або часткову легалізацію фінансових ресурсів суб'єктів господарювання прихованих від оподаткування та повернення непродуктивно експортованого капіталу [2, с. 222]. Розрізняють два види легалізації тіньових доходів: податкова амністія (поповнення бюджету) та амністія капіталів (залучення ресурсів

до легального обігу та розширення бази оподаткування). Під час податкової амністії платники податків звільняються від сплати штрафів, подекуди від сплати податкових платежів. Амністія капіталів супроводжується повним або частковим звільненням від сплати податків, а також відповідальності за несплату податків у попередні роки.

Світовий досвід проведення податкової амністії засвідчує про велику кількість невдалих спроб. Так, податкова амністія провалилася у Росії (1993 р.), Грузія (2005 р.), Німеччина (2003 р.), Україна (2014 р.).

Практика щодо запровадження легалізації доходів тіньового походження шляхом амністії капіталів була успішною у США (1982 р. – 2,1 млрд. доларів), Аргентині (1995 р. – 3,9 млрд. доларів), Казахстан (2005-2007 р. – 6,7 млрд. доларів), Індія (1997 р. – 2,5 млрд. доларів), Ірландію (1988 р. – 700 млн. доларів), Італію (2002-2003 р. – 75 млрд. доларів), Бельгія (2015 р. – 830 млн. євро). Отже, проаналізувавши міжнародний досвід щодо легалізації тіньових доходів можна констатувати, що даний процес зазнав як успіху так і невдач. Тому при впровадженні в Україні, слід врахувати всі помилки, що призводили до провалу чи реалізації в неповній мірі процесу легалізації капіталів.

Зауважимо, що досягнення позитивного ефекту від легалізації тіньових капіталів та мінімізації масштабів тіньової економіки можливе за умови дотримання низки чітких. Таким чином, ми пропонуємо ряд заходів, які повинні здійснюватись комплексно та поєднувати у собі політичні, правові, організаційні та регулятивні, зокрема: чітке визначення тих видів доходів і капіталів, що підлягають легалізації; одноразове проведення процедури протягом законодавчо визначеного періоду (зазвичай протягом року); неконфіскаційний характер процедури; надання державних від переслідувань з боку держави осіб, що добровільно задекларували доходи тіньового походження; гарантії конфіденційності інформації; поєднання легалізації з кримінальною відповідальністю у випадку приховування доходів; широка роз'яснювальна робота.

На нашу думку, саме легалізація тіньових доходів є пріоритетним та принципово важливим напрямом сучасної фінан-

сово-економічної політики України, який забезпечить оздоровлення та зростання вітчизняної економіки, зміцнення держави в контексті її фінансової та національної безпеки. Отже, створивши економічно вигідні умови для повернення тіньових капіталів до легального обігу та надавши законодавчі гарантії некримінальному тіньовому капіталу, уряд має змогу залучення коштів із тіньового сектору в легальну.

1. Офіційний веб-сайт Global Financial Integrity. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gfintegrity.org/>

2. Різник Н. С. Концептуальні підходи до проведення економічної амністії капіталу на регіональному рівні / Наталя Степанівна Різник // Економічний форум. – 2012. – № 2. – С. 220–228.

Х. І. Цвайг,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки,

О. О. Столяренко,

викладач кафедри економіки та економічної безпеки
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КОРПОРАТИВНІ КОНФЛІКТИ ЯК ЗАГРОЗА ПСИХОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Однією з характерних тенденцій, яка склалася в сучасних умовах не тільки в Україні, а й у світі, є збільшення кількості корпоративних конфліктів.

Вони, в свою чергу, є дестабілізуючим фактором для психологічної безпеки, оскільки деструктивно впливають на психічний стан працівників корпорацій.

Під час корпоративних конфліктів здійснюється обмежування свободи формування власної позиції працівника, маніпулювання його свідомістю, використання різноманітних засобів і технологій інформаційно-психологічного впливу на неї в конкурентній боротьбі.

Деякі науковці не виділяють окремо психологічну безпеку підприємства, а лише в комплексі з кадровою, інформаційною, конфліктною чи комунікативною. При аналізі психолого-комунікаційної безпеки значна увага приділяється міжособистісним комунікаціям. Кадрово-психологічна безпека аналізує чисельність кадрів, фонд оплати праці та психологічний клімат на підприємстві. Проте ми вважаємо, що варто виокремити психологічну безпеку як окрему складову економічної безпеки.

Під психологічною безпекою науковець С.В. Ліхачов розуміє позитивне самовідчуття людини, її емоційне, інтелектуальне, особистісне та соціальне благополуччя в конкретних соціально-психологічних умовах, а також відсутність ситуацій нанесення психологічної травми особистості та обмеження її прав [1, с. 106].

На нашу думку психологічна безпека – це стан психологічної захищеності від дії різноманітних факторів та загроз підприємства, здатність підтримувати нормальний рівень функціонування психіки працівника для задоволення оптимальних особистих потреб.

До дестабілізуючих факторів психологічної безпеки можна віднести:

- корпоративні конфлікти на підприємстві;
- незадовільний психологічний клімат між працівниками;
- психологічний тиск на працівників авторитарним та деспотичним стилем управління керівника;
- відсутність мотивацій та заохочень працівників, відсутність премій та надбавок;
- прогнозоване передчуття скорочення кількості працівників обумовлене їх особистим аналізом кризової ситуації економіки країни та зменшенням прибутку підприємства на якому вони працюють;
- нерівномірний розподіл обов'язків між працівниками підприємств;
- рівень заробітної плати на підприємстві нижчий від середньогалузевого та інші.

Корпоративні конфлікти приносять власникам і державі великий матеріальний і моральний збиток – це і зниження міжнародних рейтингів України, і скорочення обсягів зовніш-

ніх інвестицій, і падіння обсягів виробництва, а у багатьох випадках – банкрутство підприємств. Основними видами порушень прав акціонерів в Україні і країнах з ринками цінних паперів, що розвиваються, є: права акціонера на участь в загальних зборах і в ході реорганізації і консолідації компаній, «розмивання» капіталу, виведення активів і трансфертне ціноутворення, порушення вимог розкриття інформації, здійснення угод з порушенням встановленого порядку, здійснення фіктивних банкрутств з подальшим скуповуванням активів, що продаються [2, с. 173].

На думку А. Д. Бобришева та Е. Н. Боханова, корпоративний конфлікт можна визначити як розбіжності (суперечки) між акціонерами (інвесторами) і менеджерами у зв'язку з порушенням прав акціонерів, які призводять або можуть призвести до позовів щодо товариства, що контролює акціонера, або керівників щодо рішень, які приймаються ними, дострокового припинення повноважень органів управління, істотної зміни у складі акціонерів [3, с. 187].

Вирішення проблеми корпоративних конфліктів у правовому руслі неможливе без ефективної системи судового контролю за ними, здатної відстежувати специфічні аспекти корпоративних суперечок, знаходити оптимальний баланс між інтересами різних груп суб'єктів корпоративних конфліктів, але існуюча арбітражна процедура в Україні неоперативна і не відповідає потребам корпоративних стосунків [2, с. 179].

Причини корпоративних конфліктів:

- несвоєчасна виплата заробітної плати;
- низький рівень зарплатні;
- невідповідні умови праці;
- інші порушення трудового договору та Трудового кодексу України.
- боротьба за контрольний пакет акцій;
- порушення прав акціонерів (неотримання частки прибутку, обмеження участі в загальних зборах, обмеження доступу до інформації щодо результатів діяльності корпорації, порушення прав акціонерів в процесі купівлі-продажу акцій корпорації тощо);
- особиста ворожнеча між власниками.

- навмисне нанесення збитків;
- приховування прибутків корпорації; – шпіонаж
- боротьба між конкурентами;
- рейдерські атаки;
- конфлікти з державою;
- конфлікти між дирекцією та місцевою владою [4, с. 56].

Порушення трудового договору та Трудового кодексу України може привести до колективних трудових спорів.

Колективний трудовий спір (конфлікт) – це розбіжності, що виникли між сторонами соціально – трудових відносин, щодо встановлення нових або зміни існуючих соціально – економічних умов праці та виробничого побуту; укладення чи зміни колективного договору, угоди; виконання колективного договору, угоди або окремих їхніх положень; невиконання вимог законодавства про працю [5].

Кількість колективних трудових спорів на виробничому та територіальному рівні в Україні у 2012 році становило 87, 2013 році – 101, 2014 році зменшилось 6 трудових спорів

У наш час доводиться констатувати зміну відношення і до відкритих форм прояву конфліктів, насамперед до страйків. Страйки проходять як правило на підприємствах та в галузях економічно слабких, в умовах нестабільного економічного становища в регіоні. У 2014 році порівняно з 2013 кількість страйків працівників зростає у 2,5 рази [6].

На початок 2016 року заборгованість по заробітній платі працівників в Україні становила 2092501 тис. грн., з них 17,3% становить заборгованість працівникам акціонерного товариства. Найбільша заборгованість спостерігалась у Луганській області 531504 тис. грн., у Донецькій області 456443 тис. грн. та Харківській області 166213 тис. грн. [6].

Таким чином, помітно як корпоративні конфлікти негативно впливають на психологічну безпеку підприємств. Можна уявити психогічний стан працівника та психологічний клімат на підприємстві загалом при заборгованості заробітної плати, порушення трудового договору щодо працівника, судовими рішеннями розбіжностей інтересів чи рейдерським захопленням підприємства. Світовий досвід свідчить, що корпоративні конфлікти є неминучими. Проте проаналізувавши причини їх

виникнення можна їх передбачити та подолати і забезпечити психологічну безпеку на підприємстві.

1. Лихачов С. В. Інформаційно-психологічна безпека як складова національної безпеки України / С. В. Лихачов // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 2 (1). - С. 103–110.

2. Іоргачова М. І. Корпоративні конфлікти в Україні: основні види та їх значущість / М. І. Іоргачова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – С. 173–179.

3. Алексеев Г. В. Корпоративные конфликты: причины их возникновения и способы преодоления / Г. В. Алексеев, А. Д. Бобрышев, Е. Н. Боханова. – М.: Едиториал, 2002. – С. 187.

4. Данілова Е. І. Дослідження корпоративних конфліктів в корпораціях авіаційної галузі України / Е. І. Данілова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2012. – № 33. – С. 55–60.

5. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/137/98-вр>.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

В. Цвігун,

студент магістратури заочної форми навчання
групи УФЕБз

Науковий керівник:

О. В. Хомів,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Сьогоднішньою проблемою системи державного фінансового контролю в Україні є підвищення рівня тінізації економіки та корупції. Нажаль корупція дійшла і до Державної фінансової інспекції. Тепер все частіше в ДФІ різних областей відмовляються демонструвати реальні результати своєї роботи, несвоєчасно проводять контрольно-ревізійні заходи.

Сьогодні в Україні державний фінансовий контроль здійснюють спеціальні контрольні органи. Проведення ревізій або перевірок здійснюють спеціально уповноважені підрозділи Державної фінансової інспекції України.

Органи Державної фінансової інспекції України здійснюють фінансовий контроль за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у період, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у період, який перевіряється) державне чи комунальне майно (далі – підконтрольні установи), за дотриманням законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу щодо державного і місцевих бюджетів [1–2].

До основних проблем фінансового контролю в Україні слід віднести перш за все недоліки нормативно-правового забезпечення, оскільки це спричиняє недосконалість координації дій підрозділів ДФІ.

Наступною проблемою є відсутність новітньої інформаційної бази. Завдяки удосконаленню інформаційної бази і технічних засобів можна суттєво підвищити швидкість обробки даних, які надходять до ДФІ.

Ще однією проблемою, як зазначає І. С. Скоропад [3], є слабка взаємодія ДКРС з правоохоронними та судовими органами (зволікання судів з розглядом справ, безпідставне звільнення від відповідальності правопорушників, несвоєчасне інформування органів ДКРС про передачу до органів виконавчої служби постанов про притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності).

Більше того, суми штрафів, які призначають згідно із законодавством, значно менші, ніж обсяги бюджетних коштів, які держава втрачає через зловживання відповідальних посадових осіб.

Вище зазначені проблеми можна вирішити удосконаливши організаційно-правовий механізм державного управління сфери фінансового контролю, а саме впровадження нових методик державного фінансового контролю.

На сьогодні відсутня єдина концепція проектування системи інформаційного забезпечення органів державного фінансового контролю.

Наприклад, деякі науковці основними завданнями інформаційної системи забезпечення фінансового контролю вважають: формування планів контрольних заходів; проведення контрольних заходів; складання звітів про результати контрольних заходів, їх систематизацію та зберігання; формування інформаційної бази діючих нормативно-правових актів; формування картотек фахівців, що залучаються для проведення контрольних заходів і контроль виконання рішень щодо порушень з питань контролю [4].

Отже, для вдосконалення організації державного фінансового контролю в Україні важливим є створення нової аналітично-інформаційної системи, яка би базувалась на сучасних інформаційних технологіях і дозволила б проводити систематизацію даних контролю для створення узагальненого висновку.

1. Чуль О. М. Система державного фінансового контролю: функціонування, проблематика, оптимізація / О. М. Чуль, Ю. М. Барський // Економічний простір. – 2011. – № 45. – С. 193–202.

2. Есманов О. М. Реформування системи державного фінансового контролю в Україні / О. М. Есманов // Бізнес Інформ. – 2012. – № 12. – С. 32–34.

3. Скоропад І. С. Державний фінансовий контроль в Україні / І. С. Скоропад, Н. І. Пахолок // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.7. – С. 262–266.

4. Шевченко Н. В. Реформування системи державного фінансового контролю в Україні: проблеми та перспективи / Н. В. Шевченко // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 2 (29). – С. 42–45.

ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ТА ІНДИКАТОРІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ У ГАЛУЗІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Аналіз останніх досліджень показав, що проблеми економічної безпеки держави висвітлені в працях багатьох вчених. Серед них такі науковці, як О. С. Власюк [1], В. М. Геєць [2], Б. В. Губський [3], А. Ф. Гуцал [4], Я. А. Жаліло [5], В. І. Мунтіян [6], А. І. Сухоруков [7], Ю. М. Харазішвілі [8; 9]. В роботах цих вчених розкривається поняття категорії «економічна безпека», визначаються складові, показники, критерії та порогові значення параметрів економічної безпеки, приділено увагу методам розрахунків, а також запропоновані стратегічні напрями та концептуальні заходи щодо підвищення рівня економічної безпеки країни. Проте в працях зазначених дослідників практично не знайшли відображення питання економічної безпеки у галузі транспорту. Враховуючи те, що проблеми транспортної галузі в Україні розглядались багатьма вченими, такими як О. О. Бакаєв [10], Ю. Ф. Кулаєв [11], А. М. Новікова [12], на жаль, в працях зазначених науковців не визначені методи розрахунку показників економічної безпеки України у галузі залізничного транспорту. Передумовою для визначення системи індикаторів економічної безпеки у галузі залізничного транспорту (далі – ЕБЗТ) є необхідність виділення наступних чотирьох функціональних складових, а саме: економічної, технологічної, екологічної та соціальної.

Економічна складова характеризує ступінь забезпечення потреб економіки країни у перевезеннях, конкурентоспроможність залізничного транспорту. До неї варто віднести такі індикатори, як транспортоемність ВВП, експорт товарів та послуг, середня відстань перевезень вантажів, середня відстань перевезень пасажирів, індекс логістичної ефективності, основні показники яких наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Індикатори економічної складової ЕБЗТ

Країна	Рік		
	2007	2010	2012
Транспортоємність ВВП, приведених ткм на 1 євро ВВП			
Україна	3,031	2,616	2,088
Італія	0,044	0,039	0,041
Австрія	0,106	0,100	0,095
Франція	0,064	0,059	0,059
Рівень експорту товарів та послуг, % до ВВП			
Україна	44,8	50,8	51,0
Чехія	66,6	66,2	76,6
Італія	27,4	25,2	28,6
Австрія	52,5	51,0	53,8
Франція	27,1	26,0	28,5
Середня відстань перевезень вантажів, км			
Україна	631,2	609,2	628,7
Італія	240,1	220,5	228,7
Австрія	185,0	184,2	194,1
Франція	383,2	352,3	371,7
Середня відстань перевезень пасажирів, км			
Україна	0,168	0,172	0,171
Італія	0,137	0,115	0,120
Австрія	0,488	0,433	0,400
Франція	1,008	1,027	0,852
Індекс логістичної ефективності, %			
Україна	60,9	50,6	59,3
Італія	85,4	84,9	85,4
Австрія	96,9	88,7	92,5
Франція	89,7	91,3	91,2

Технологічна складова характеризує завантаженість залізниць, а також рівень безпеки (аварійність) на залізничному транспорті.

До неї можна віднести такі індикатори, як інтенсивність перевезення вантажів і пасажирів залізничним транспортом, щільність шляхів сполучення, питомий показник кількості транспортних подій до обсягів перевезень, основні показники яких наведені в таблиці 2.

Індикатори технологічної складової ЕБЗТ

Країна	Рік		
	2007	2010	2012
Інтенсивність перевезення вантажів і пасажирів, приведених т на 1 км			
Україна	14428,3	12362,6	13258,8
Італія	4363,0	3709,6	4006,6
Австрія	4777,0	5069,7	5408,7
Франція	3998,6	4003,5	–
Щільність шляхів сполучення, км на 1 га			
Україна	0,004	0,004	0,004
Італія	0,006	0,006	0,006
Австрія	0,008	0,007	0,007
Франція	0,006	0,005	0,005
Питомий показник кількості транспортних подій до обсягів перевезень, на 100 млн. приведених ткм			
Україна	0,279	0,305	0,266
Італія	0,187	0,197	0,185
Австрія	0,355	0,271	0,352
Франція	0,332	0,132	0,112

Екологічна складова характеризує техногенний вплив залізничного транспорту на навколишнє середовище через вихлопи з дизельних двигунів локомотивів, високий рівень шуму, а також погіршення якісного стану екосистеми внаслідок аварій під час перевезення небезпечних вантажів.

До неї доцільно віднести такий індикатор, як коефіцієнт електрифікації залізниць, питомий показник обсягу викидів діоксиду вуглецю до обсягів перевезень.

Соціальна складова характеризує стан задоволення потреб населення країни у перевезеннях, а також соціально-психологічний стан транспортних колективів, міст та регіонів, де транспорт є системоутворюючим елементом. До неї можна віднести такий індикатор, як рівень зайнятості працівників на залізничному транспорті.

Таблиця 3

Індикатори екологічної складової ЕБЗТ

Країна	2008	2009	2010
Коефіцієнт електрифікації залізниць			
Україна	1,728	1,740	1,740
Італія	0,709	0,712	0,713
Австрія	0,494	0,526	0,536
Франція	3998,6	4003,5	-
Питомий показник обсягу викидів діоксиду вуглецю до обсягів перевезень, на 100 млн. приведених ткм			
Україна	0,004	0,004	0,004
Італія	0,006	0,006	0,006
Австрія	0,008	0,007	0,007
Франція	0,006	0,005	0,005

Таблиця 4

Індикатори соціальної складової ЕБЗТ

Країна	Рік		
	2008	2009	2010
Рівень зайнятості працівників у сфері залізничного транспорту, %			
Україна	1,737	1,740	1,693
Італія	0,329	0,317	0,324
Австрія	0,320	0,314	0,304
Словаччина	1,489	1,482	1,463
Польща	0,744	0,695	0,675

Визначення переліку індикаторів ЕБЗТ має дуже велике значення для визначення загального рівня економічної безпеки України.

Для оцінки її рівня доцільно використати методологію інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави, що включає використання мультиплікативної форми інтегрального індексу, нові методи нормування індикаторів, формалізоване визначення динамічних вагових коефіцієнтів за методом «ковзної матриці» та низки підходів до обґрунтування вектору порогових значень для виявлення найбільш потен-

ційних загроз та їхнього впливу на економічну безпеку в цілому [8; 13; 14].

1. Власюк О. С. Економічна безпека України в умова ринкових трансформацій та антикризового регулювання / О. С. Власюк. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2011. – 474 с.

2. Геєць В. М. Економічні передумови стабільного соціального розвитку в середньостроковій перспективі / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 2. – С. 9–34.

3. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К.: Б.и., 2001. – 122 с.

4. Гуцал А. Ф. Стратегічні інтереси та завдання політики у сучасному світі / А. Ф. Гуцал // Зовнішня політика України: сучасний стан та перспективи зростання: матеріали «круглого столу» (Київ, 12 листопада 2003 р.). – К., 2003. – С. 8–9.

5. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.

6. Мунтян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтян. – К.: КВІЦ, 1999. – 463 с.

7. Сухоруков А. І. Національна економічна безпека: навч. посібник / А. І. Сухоруков, С. З. Мошенський, О. М. Петрук; за ред. д. е. н., проф., Заслуженого економіста України А. І. Сухорукова. – Житомир: ПП «Рута», 2010. – 384 с.

8. Харазішвілі Ю. М. Проблеми інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави / Ю. М. Харазішвілі, Є. В. Дронь // Банківська справа. – 2015. – № 1 (133). – С. 3–21.

9. Харазішвілі Ю. М. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки держави / Ю. М. Харазішвілі // Наука та наукознавство. – 2014. – № 4. – С. 42–56.

10. Бакаев А. А. Международные транспортные коридоры Украины: сети и моделирование / А. А. Бакаев, С. И. Пирожков, В. С. Ревенко, Л. А. Бакаев, Ю. А. Кутах. – К.: КУЭТТ, 2003. – Т. 1. – 518 с.

11. Кулаев Ю. Ф. Методы экономической оценки инвестиционных проектов на транспорте: учебн.-методич. пособие / Ю. Ф. Кулаев. – К.: Транспорт Украины, 2001. – 182 с.

12. Новікова А. М. Україна в системі міжнародних транспортних коридорів / А. М. Новікова. – К.: НІПМБ, 2003. – 494 с.

13. Харазішвілі Ю. М. Адаптивний підхід до визначення стратегічних орієнтирів економічної безпеки України / Ю. М. Харазішвілі, Є. В. Дронь // Економіка України. – 2014. – № 5 (630). – С. 28–45.

14. Харазішвілі Ю. М. Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі: аналіт. доп. / Ю. М. Харазішвілі, Є. В. Дронь. – К.: НІСД, 2014. – 117 с.

А. О. Шелехов,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративної діяльності ОВС
та економічної безпеки
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ШАХРАЙСТВ

Суб'єкти протидії розслідуванню шахрайств – це: суб'єкт шахрайства, його співучасники й пособники; інші учасники злочинної події – потерпілий, свідки; інші особи, пов'язані зі злочинцем – родичі, друзі, товариші по службі та ін.; керівники державних, комерційних, громадських організацій, на території або у сфері діяльності яких учинено шахрайство.

Суб'єктом протидії можуть виступати особи різних категорій залежно від процесуального, посадового становища, ставлення до процесу розслідування, спорідненості з учасниками цього процесу і т. ін. З цього приводу суб'єктів протидії розслідуванню шахрайств можна розділити на дві групи: 1-а група «внутрішні суб'єкти»: учасники процесу розслідування; суб'єкти процесу розслідування; 2-а група – «зовнішні суб'єкти» – особи, які не мають прямого відношення ні до події злочину, ні до процесу її розслідування – корумповані представники органів влади, управління; правоохоронних органів; представники ЗМІ; близькі, родичі учасників кримінального процесу і т. ін. [3, с. 336].

На думку Р. С. Белкіна [1, с. 130], суб'єкти «внутрішньої» протидії реалізують свої задуми переважно шляхом приховування злочину. Більше того, приховування злочину виступає на перший план і при «зовнішній» протидії. Маються на увазі такі ситуації, коли факт вчинення шахрайства приховується керівниками підприємств, організацій з метою збереження їх престижу або з корисливих мотивів, або з неправильного розуміння професійних інтересів і т. ін. У цих випадках приховується сама подія злочину або окремі елементи, що характеризують ступінь його суспільної небезпеки.

Так, необхідно вказати на те, що суб'єкти «внутрішньої» протидії розслідуванню шахрайства – це всі ті особи, які будь-яким чином причетні до процесу розслідування: підозрювані, свідки й потерпілі, фахівці й експерти, поняті, випадкові особи, які опинилися на місці пригоди, та інші.

Не менш важливою характеристикою суб'єктів «внутрішньої» протидії розслідуванню шахрайств є те, що вони володіють якоюсь інформацією про подію шахрайства і намагаються приховати, змінити або знищити цю інформацію і (або) її носії.

Суб'єкти «внутрішньої» протидії розслідуванню шахрайств реалізують свої задуми переважно шляхом приховування злочину, суб'єкти «зовнішньої» – впливом, тиском на слідчого, створенням умов для вчинення ним незаконних дій, дисциплінарного проступку або злочину і т. ін.

Суб'єкти «зовнішньої» протидії розслідуванню шахрайств – посадові особи підприємств, установ та організацій, де було вчинено злочин, співробітники органів виконавчої влади та представницьких органів, контрольних та ревізійних та – що особливо небезпечно – правоохоронних органів. Досить поширеними є акти протидії розслідуванню шахрайств з боку представників політичних партій, профспілкових та інших громадських організацій, трудових колективів, окремих груп населення. Нарешті, протидія розслідуванню шахрайств може бути здійснена з боку родичів, друзів та інших близьких підозрюваного.

Спираючись на наведену класифікацію, розглянемо безпосередньо особливості самих суб'єктів протидії, почавши з використання загальних схожих демографічних критеріїв.

Дослідження кримінальних проваджень відкритих за фактами вчинення шахрайств засвідчило, що суб'єктами протидії розслідуванню в основному є чоловіки, тоді як частка жінок складає незначний відсоток серед суб'єктів протидії [4, с. 336].

Разом із тим, ґрунтуючись на результатах дослідження, потрібно відзначити, що протидія, яка чиниться в багатоепізодних кримінальних провадженнях відкритих за фактами вчинення шахрайств жінками-шахраями сильніша, ніж у чоловіків. Жінки-шахраї, як правило, намагаються відстоювати свою позицію до кінця.

Можна говорити про те, що незначний відсоток осіб, які чинили протидію у вивчених кримінальних провадженнях відкритих за фактами вчинення шахрайств були, раніше засуджені.

Як правило, суб'єктами протидії розслідуванню шахрайств ставали особи, які були місцевими мешканцями. Перебували в шлюбі біля половини суб'єктів протидії розслідуванню шахрайств [4, с. 336].

Суб'єкт протидії свідомо та навмисно активно прагне до реалізації поставленої мети, за допомогою впливу на об'єкт протидії. Таким чином, завдяки меті суб'єкт регулює свої дії й спрямовує їх на досягнення того результату, який міститься в ній [3, с. 335–339].

Що ж стосується, безпосередньо таких суб'єктів протидії, як підозрювані, то частка працюючих серед цих осіб, які чинили протидію розслідуванню у провадженнях за фактами вчинення шахрайств, менше, ніж не працюючих.

Однією з якісних ознак особистості злочинців, які вчиняють аналізовані діяння, є освітній рівень, який, як свідчать дослідження, досить високий.

Середній вік суб'єктів злочину, які чинять протидію виявленню та розслідуванню шахрайств – 35 років.

На наш погляд, це пов'язано з тим, що особи даної вікової категорії добре орієнтуються в різних ситуаціях на основі вже сформованого життєвого досвіду і добре пристосовуються до нових життєвих реалій.

Відповідно до результатів аналізу наукової літератури та практики роботи правоохоронних органів, суб'єктом протидії розслідуванню шахрайств, у більшості випадків, виступали безпосередньо підозрювані. Тому на зазначену категорію слід звернути окрему увагу.

Ця категорія, осіб є найобізнанішою щодо обставин вчинення шахрайства і звичайно найбільш зацікавленою у вигідному для себе результаті розслідування. Вони володіють найбільш сильною мотивацією для таких дій, а отже, виявляють особливу активність, витонченість у протидії, розслідуванню. Їхні дії характеризуються спочатку спробою приховати саму подію шахрайства і часом знаходять своє вираження в активному впливі

на учасників кримінального процесу. Інші суб'єкти протидії розслідуванню шахрайств, як правило, діють за їх вказівкою, за їх згодою, в їхніх інтересах, в інтересах їхніх близьких.

Аналіз наукової літератури та практики роботи правоохоронних органів засвідчили, що розглянута категорія осіб у більшості випадків не визнає себе винним у вчиненні шахрайства відразу і всіляко намагаються уникнути покарання. До повідомлення про підозру, коли були зібрані докази їх провини, багато з них заперечували свою причетність до вчинення шахрайства або заперечували сам факт вчинення саме шахрайства. Але навіть визнання провини не завадило їм продовжувати чинити протидію, надаючи неправдиві свідчення, фальсифікуючи різні докази, знищуючи сліди вчинення шахрайства та т. ін. [3, с. 336].

Наступна категорія, яку можна уналежити до суб'єктів протидії розслідуванню шахрайств – це потерпілі й свідки. Особливості здійснюваних ними актів протидії, обумовлюються інформованістю щодо факту шахрайства, а також мотивами, якими вони керуються, змістом мети й властивостями їх особистості.

Аналіз наукової літератури вказує на те, що відсоток випадків чинення протидії потерпілим доволі незначний. Разом із тим, практика роботи правоохоронних органів засвідчила, що працівники цих органів зустрічалися з протидією при розслідуванні шахрайств, саме з боку потерпілих частіше ніж вказано в літературі. Така різниця в цифрах пояснюється тим, що потерпілі виявляють активність у протидії розслідуванню шахрайств на заключних його етапах, оскільки розуміють, що повернути привласнене злочинцями, навіть за рішенням суду, їм не вдасться і вони йдуть на угоду зі злочинцями (шахраями). Також були встановлені випадки, коли потерпілі намагалися завищити суму завданої вчиненням шахрайства шкоди.

Свідки на відміну від потерпілих можуть спочатку брати участь у розслідуванні шахрайств вже з установкою на протидію.

Нами встановлено, що протидія розслідуванню у провадженнях відкритих за фактами вчинення шахрайств чинилася з боку незначної кількості свідків.

Крім свідків і потерпілих до даної групи можна віднести недобросовісних адвокатів.

Проте слід особливо підкреслити, що протидія розслідуванню шахрайства з боку адвокатів далеко не завжди є незаконною.

Також до вказаної групи можна уналежити такого учасника процесу, як спеціаліст, що брав участь у розслідуванні шахрайства. Але у процесі вивчення кримінальних проваджень, відкритих за фактами вчинення шахрайств, нами не було встановлено жодного випадку чинення протидії з їхнього боку.

Стосовно другої групи (зовнішня протидія) можна зазначити, що незначний відсоток працівників правоохоронних органів при розслідуванні шахрайства зіткнувся з протидією з боку посадової особи, якій респондент підпорядковується безпосередньо. Дії таких суб'єктів протидії, крім перерахованих раніше, також можуть полягати в проханні виконати певні дії, у наданні вказівок, які значно ускладнюють і затягують процес розслідування.

Також зазначена протидія може чинитися з боку вищої посадової особи прокуратури. Дані особи, протидіючи розслідуванню шахрайств, можуть висловлювати недовіру зібраним доказам і на цій підставі вимагати припинення кримінального переслідування щодо певних осіб.

Також слід наголосити на тому, що зустрічається незначний відсоток випадків протидії розслідуванню шахрайств із боку товаришів по службі, що не беруть участь безпосередньо в розслідуванні конкретного злочину. Дані суб'єкти протидії реалізують свій намір за допомогою консультування злочинців, здійснення психологічного тиску, спроб підкупу, шантажу, умовлянь і т. ін.

До інших осіб, які протидіють розслідуванню шахрайств можна уналежити таких осіб, як керівники підприємств, на території яких вчинено шахрайство, представників громадських організацій, трудових колективів.

Також трапляються випадки протидії розслідуванню шахрайств із боку журналістів, службових осіб державних адміністрацій та народних депутатів України. Їхні дії полягали у ство-

ренні спотвореного образу беззаконня і свавілля навколо процесу розслідування шахрайства, необґрунтованому звинуваченні суб'єкта розслідування у порушенні закону і т.п.

Згідно з результатами дослідження суб'єктів зовнішньої протидії розслідуванню шахрайства можна розділити на дві групи: перша – що переслідують особисті та інші цілі та усвідомлюють протиправність своїх дій; друга – що діють під впливом добросовісної помилки щодо обставин злочину, особи винного, дій органу розслідування і не переслідують особисті цілі.

Протидія розслідуванню шахрайства з боку суб'єктів першої групи може виражатися в наступному: 1) діяльність посадових осіб, організацій, підприємств щодо приховування факту вчинення шахрайства з метою збереження престижу, репутації організації. Це ж належить і до приховування обставин, що сприяли вчиненню шахрайства; 2) приховування факту вчинення шахрайства з корисливих мотивів, наприклад, з метою подальшого приховування доходів від оподаткування; 3) приховування факту вчинення шахрайства з помилкового розуміння професійних інтересів (загроза кар'єрі, просування по службі); 4) приховування шахрайства або перешкоджання його розслідуванню корумпованими суб'єктами причетними до діяльності організованих злочинних груп з корисливих мотивів; 5) приховування шахрайства з особистих мотивів: на прохання зацікавлених у цьому родичів, знайомих, ділових партнерів, при загрозі репутації, положенню в суспільстві, діловим зв'язкам. Протидія розслідуванню шахрайства з боку суб'єктів цієї групи може бути спрямована безпосередньо на особу, яка проводить розслідування, і виражається у формі: а) спонукання слідчого до незаконних дій або дій, у супереч інтересами слідства: зміни запобіжного заходу, перекваліфікації злочину, виділення матеріалів в окреме провадження з метою забезпечення незначного покарання; б) неправомірного насильства щодо слідчого: його життя та здоров'ю, життя та здоров'ю членів його сім'ї чи інших близьких йому людей та ін.

Суб'єкти другої групи не переслідують особистих і протизаконних інтересів, протидіють розслідуванню шахрайства, добросовісно помиляючись щодо особи винного або його дій

та їхньої правової оцінки, під впливом помилкової або пере-
крученої інформації відносно дій слідчого, мотивів і вчинків
свідків і потерпілих. Вони можуть керуватися почуттями гу-
манності, жалості й співчуття до винного. Їхні дії виражаються
зазвичай у поданні скарг і клопотань до правоохоронних орга-
нів, засобів масової інформації, прагненні різними шляхами
створити в слідчого, свідків, потерпілих позитивне враження
щодо особи винного у вчиненні шахрайства.

Враховуючи вище викладене, нами запропонована чоти-
риланкова класифікація суб'єктів протидії розслідуванню шах-
райства: за характером дій, що здійснюються з метою протидії
розслідуванню шахрайств: ініціатор, суб'єкт підготовки, суб'єкт
чинення – виконавець, суб'єкт приховування – пособник. При
цьому варто мати на увазі, що можливе суміщення однією осо-
бою кількох функцій, наприклад, ініціатор виступає і суб'єктом
підготовки протидії розслідуванню шахрайств; щодо процесу
вчинення шахрайства: лідер злочинного угруповання, учасни-
ки цього угруповання, потерпілий, свідок та ін.; щодо процесу
розслідування шахрайства: слідчий, прокурор, працівник опе-
ративного підрозділу, експерт, підозрюваний, потерпілий, сві-
док; «відокремлені» (що не мають прямого стосунку ні до про-
цесу вчинення шахрайства, ні до процесу його розслідування):
представники органів влади, управління; корумповані пред-
ставники правоохоронних органів; представники ЗМІ; близькі,
родичі учасників кримінального процесу і т.п.

1. Криминалистическое обеспечение деятельности милиции и ор-
ганов предварительного расследования / под ред. Т. А. Аверьяновой,
Р. С. Белкина. – М.: Новый юристь, 1997. – 400 с.

2. Шелехов А. О. До питання про співвідношення оперативно-
розшукової та слідчої діяльності / А. О. Шелехов, В. В. Яцковина // Акту-
альні проблеми протидії організованій злочинній діяльності: матеріали
всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Одеса, 26 вересн. 2014 р.). – Одеса,
2014. – С. 229–230.

3. Щербак Н. Благотворительность: особенности налогообложения и
учета / Н. Щербак // Бухгалтерия. – 2002. – № 11/2 (478). – 21 марта. – С. 16.

4. Яцковина В. В. Обстановка та суб'єкти протидії викриттю та роз-
слідуванню шахрайств: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Харків,
12 грудня 2014 р.) / В. В. Яцковина. – Харків, 2014. – С. 335–339.

А. М. Штангрет,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансово-економічної
безпеки, обліку і аудиту
(Українська академія друкарства)

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Наявність значної кількості загроз для стійкого та ефективного функціонування кожного підприємства потребує удосконалення наявних та розроблення нових механізмів гарантування економічної безпеки на мікрорівні.

Ключовими на сьогодні, відповідно до високого рівня невизначеності умов функціонування, залишаються проблеми інформаційного забезпечення процесу гарантування економічної безпеки підприємства.

Ядром інформаційного забезпечення має стати обліково-аналітичне забезпечення, яке передбачатиме формування обліково-аналітичної інформації внаслідок збору та обробки зовнішньої та внутрішньої інформації, для розроблення на її основі тактичних та стратегічних завдань в управлінні економічною безпекою підприємства.

У процесі гарантування економічної безпеки підприємства ефективність дій суб'єктів безпеки безпосередньо залежить від наявності базової для прийняття кожного рішення інформації про рівень безпеки загалом та у розрізі основних функціональних складових, що дає можливість відстежити зовнішні та внутрішні загрози та ризики, поява яких може стати результатом дії певних факторів.

До прямих факторів внутрішнього середовища, які безпосередньо впливають на економічну безпеку підприємства, можна віднести стан фінансово-майнового потенціалу підприємства, фінансову стійкість, обсяги дебіторської і кредиторської заборгованостей, кредитоспроможність і платоспроможність (ліквідність) підприємства, оборотність засобів праці, рівень

морального та фізичного зносу основних засобів, конкурентоспроможність продукції, клімат у колективі, плинність кадрів тощо. Серед прямих факторів зовнішнього середовища доцільно виокремити такі: постачальники, трудові ресурси, споживачі, конкуренти, місцеві органи влади та інші.

Завдяки отриманню інформації та аналізу впливу вищезазначених факторів стає можливою концентрація уваги суб'єктів безпеки на тих джерелах облікової інформації, своєчасна робота з якими забезпечить формування необхідних висновків для прийняття адекватних ситуації тактичних й стратегічних рішень в управлінні економічною безпекою підприємства.

При цьому, ступінь пріоритетності тих чи інших джерел обліково-аналітичного забезпечення в системі формування економічної безпеки на окремо взятому підприємстві має встановлюватись індивідуально, відповідно до специфіки діяльності та умов ведення бізнесу.

Основою обліково-аналітичного забезпечення є інформація як сукупність відомостей про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, яку використовують для оцінки й аналізу економічних явищ та процесів для розроблення і прийняття управлінських рішень.

Слід зауважити, що управління економічною безпекою підприємства – це неперервний процес отримання інформації про рівень безпеки та ймовірність виникнення та розвитку викликів, загроз і ризиків з подальшим напрацюванням адекватних до ситуації управлінських рішень.

Можна стверджувати, що обліково-аналітичне забезпечення процесу управління присутнє на будь-якому підприємстві, але його рівень не завжди достатній та не відповідає умовам ведення бізнесу в нашій країні.

Обліково-аналітична інформація формується в результаті роботи бухгалтерії та економічної служби підприємства. Така система має забезпечувати користувачів, тобто суб'єктів безпеки, всією необхідною інформацією, що міститься в облікових регістрах та внутрігосподарській звітності, і тим самим створювати умови для об'єктивної оцінки ситуації, встанов-

лення фактичного рівня безпеки, ступеня впливу певної загрози тощо та прийняття обґрунтованих адекватних рішень.

Обліково-аналітичне забезпечення включає інформацію, яку надає бухгалтерський облік, та інформацію, яка створюється із застосуванням методів економічного аналізу. Відповідно до цього визначення та ролі в процесі гарантування економічної безпеки підприємства, обліково-аналітична інформація має відповідати таким вимогам:

- чітко та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції, що здійснюються на підприємстві;
- подавати суб'єктам безпеки інформацію про поточний рівень економічної безпеки шляхом розрахунку найважливіших якісних та кількісних показників;
- виявляти, ідентифікувати та відстежувати розвиток внутрішніх та зовнішніх викликів, ризиків та загроз;
- протидіяти промислового шпигунству та витоку конфіденційної інформації;
- формувати інформаційну базу для прийняття рішень у процесі управління економічною безпекою підприємства.

Обліково-аналітична інформація є результатом функціонування відповідної системи забезпечення.

Для формування методичних засад здійснення обліково-аналітичного забезпечення процесу гарантування економічної безпеки підприємства з'ясуємо суть поняття «обліково-аналітичне забезпечення».

Можна стверджувати, що обліково-аналітичне забезпечення управління суб'єктами господарювання можна охарактеризувати як систему (під системою розуміють сукупність множин взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність), оскільки воно має ознаки, властиві системі: наявність зв'язків (у тому числі зворотних), поділ на частини, наявність структури (упорядкованих елементів), цілеспрямованість, збереження певної стійкості в заданих межах під впливом зовнішніх факторів та багатоаспектність.

Обліково-аналітична система – це система, що ґрунтується на даних оперативного, статистичного, фінансового й уп-

равлінського обліку, включаючи оперативні дані, і використовуючи для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову та інші види інформації шляхом застосування аналітичних і економіко-математичних методів дослідження, що уможливило формування інформаційної бази для прийняття адекватних до ситуації рішень, зокрема в рамках комплексної системи економічної безпеки підприємства (КСЕБП).

Ключове завдання системи обліково-аналітичного забезпечення як складової КСЕБП полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в єдиний процес, виконання оперативно-мікроаналізу, забезпеченні безперервності цього процесу і використанні його результатів для формування інформаційної бази для прийняття управлінських рішень.

Зміст обліково-аналітичного забезпечення процесу гарантування економічної безпеки підприємства визначається низкою факторів, серед яких: галузеві особливості діяльності підприємства, організаційно-правова форма функціонування, обсяг і ступінь диверсифікації фінансово-господарської діяльності, інші об'єктивні та суб'єктивні фактори.

Процес функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення можна схематично зобразити наступним чином (див. рис.).

На нашу думку, механізм обліково-аналітичного забезпечення має передбачати збирання інформації, способи її узагальнення та аналізу, а також технології надання безпосереднім користувачам для оцінки рівня та стану економічної безпеки власного підприємства чи його партнерів та/або конкурентів, діяльність яких може вплинути на стан безпеки підприємства.

Отже, на основі вище поданого можна сформувати основні напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки підприємства:

- інформаційне забезпечення прийняття рішень суб'єктами безпеки;
- моніторинг рівня економічної безпеки підприємства;
- виявлення та ідентифікація появи та розвитку ключових внутрішніх і зовнішніх загроз та ризиків;

- подання достовірної інформації про наявні ресурси;
- надання інформації про рівень агресивності зовнішнього середовища;
- узгодження економічних інтересів підприємства.

Ефективне функціонування КСЕБП залежить передусім від можливості отримати та використати за прямим призначенням якісну інформацію про зміну зовнішнього і внутрішнього середовищ певного суб'єкта господарювання.

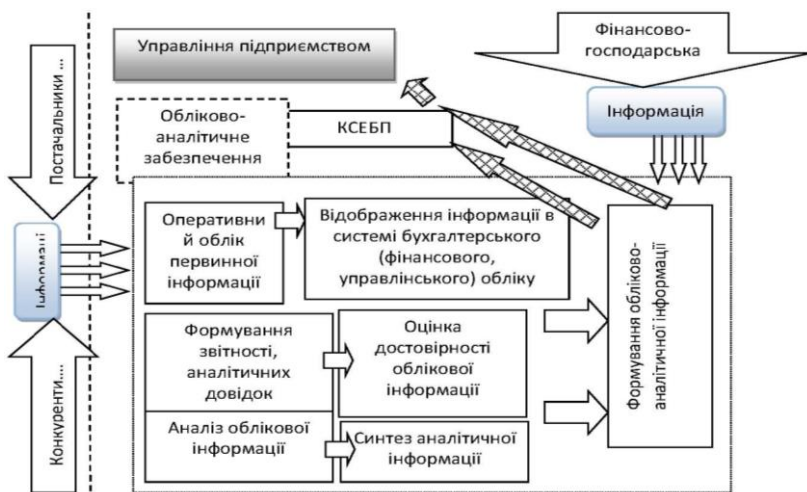

Рис. Процес функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення

Задоволення інформаційних потреб користувачів – суб'єктів економічної безпеки – є головним завданням обліково-аналітичної системи.

У дослідженні встановлено місце та сформульовано методичні засади функціонування обліково-аналітичного забезпечення в процесі гарантування економічної безпеки підприємства.

Подальшого розгляду потребують процеси формування інформаційних каналів і вдосконалення процедури обробки первинної інформації.

Д. Д. Яворська,
старший викладач кафедри економіки
підприємства та маркетингу у ВПК,
Ю. С. Яцишин,
кандидат економічних наук
(Українська академія друкарства)

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Головною метою функціонування та розвитку фондового ринку в Україні повинно стати залучення інвестиційних ресурсів для спрямування їх на відновлення та забезпечення дальшого зростання виробництва, що є запорукою економічної безпеки держави.

Ліквідний, надійний та прозорий фондовий ринок має забезпечити реалізацію національних інтересів України, сприяти зміцненню економічного суверенітету шляхом:

- сприяння надходженню інвестицій у реальний сектор економіки;
- створення ефективної системи захисту прав і інтересів інвесторів, як вітчизняних, так і іноземних;
- створення сприятливих умов для розвитку інститутів спільного інвестування, в тому числі недержавних пенсійних фондів;
- розбудови сучасної надійної системи виконання угод з цінними паперами та обліку права власності на цінні папери;
- розбудови ефективної системи організованої торгівлі, яка має визначати ринкову вартість цінних паперів вітчизняних емітентів;
- концентрації і централізації торгівлі корпоративними цінними паперами українських емітентів на організованому ринку на засадах конструктивної конкуренції та інновацій;
- створення умов для підвищення конкурентоспроможності фондового ринку України з дальшою цивілізованою його інтеграцією в міжнародні ринки капіталу;

- гармонізації політики держави на фондовому ринку з грошово-кредитною, валютною і бюджетно-податковою політикою з метою розвитку фондового ринку України.

Посилення конкурентоспроможності фондового ринку України потребує:

- проведення сприятливої державної політики щодо оподаткування на фондовому ринку;

- перетворення торговців цінними паперами у повнофункціональні, фінансово стійкі інститути, що надаватимуть широкий перелік фінансових послуг;

- спрощення процедури ввезення та вивезення капіталу при здійсненні інвестиційної діяльності на фондовому ринку;

- запровадження міжнародних стандартів розкриття інформації: міжнародних стандартів бухгалтерського обліку Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASC) та міжнародних стандартів розкриття інформації Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO);

- створення незалежних інформаційних та рейтингових агенцій, що здійснюють розкриття інформації про фондовий ринок;

- налагодження тісного співробітництва в рамках IOSCO та інших міжнародних організацій для створення позитивного іміджу українського фондового ринку.

- Удосконалення системи регулювання ринку цінних паперів в Україні потребує:

- визначення пріоритетів державної політики на фондовому ринку та розроблення заходів щодо його дальшого розвитку;

- забезпечення єдиного підходу до регулювання діяльності на фондовому ринку як банківських, так і небанківських фінансових установ;

- розширення повноважень Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо регулювання діяльності небанківських фінансових установ;

- оптимізації державного регулювання фондового ринку та розвитку саморегулювання, посилення контролю за додержанням учасниками фондового ринку регулятивних вимог;

- поступової передачі саморегульним організаціям (СРО) професійних учасників фондового ринку частини повноважень щодо передліцензійної роботи, проведення моніторингу діяльності своїх членів, підготовки, перепідготовки та попередньої сертифікації фахівців;
- підвищення вимог до ліцензування професійних учасників фондового ринку;
- розроблення програми оперативних дій щодо регулювання фондового ринку в разі фінансової кризи;
- спрямування зусиль Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку переважно на регулювання відкритого обігу цінних паперів;
- створення системи контролю за торгівлею цінними паперами за участю афілійованих осіб;
- забезпечення правового захисту працівників Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, які здійснюють правозастосовчі функції;
- розроблення та запровадження ефективної системи обміну інформацією між державними органами, що здійснюють регулювання і контроль на фондовому ринку.

1. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України // ВВРУ (із змінами і доповненнями. – 2006. – № 701 від 17.09.15.

2. Обіг цінних паперів в Україні: наук.-практ. комент./ Ю. М. Крупка, О. М. Гав'яз. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 376 с.

3. Річний звіт НКЦПФР за 2014 рік. Ринок цінних паперів. Європейський вибір: нові можливості та зростання.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

Середа В. В.

Економічна безпека як чинник зміцнення та підвищення конкурентоздатності української економіки.....	3
---	---

Варналій З. С.

Детермінанти державної політики забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні.....	5
--	---

Аллахвердян А. В.

Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства.....	11
--	----

Андрієнко В. М., Кобко Р. В.

Методи управління ризиками в системі економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.....	13
--	----

Аніловська Г. Я.

Моделювання та діагностування стану фінансової безпеки підприємства.....	15
--	----

Аркуша Л. І.

Розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності.....	20
---	----

Бабець І. Г., Руда О. І.

Загрози економічній безпеці регіонів України.....	25
---	----

Базилук В. Б.

Особливості системи економічної безпеки державних підприємств видавничо-поліграфічної діяльності.....	29
---	----

Бегей М. В.

Теоретичні основи економічної безпеки лісгосподарських підприємств.....	32
---	----

Василенко В. Е., Тулуб О. М.

Механізми забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.....	34
--	----

Васильчак С. В., Галаченко О. О.

Розвиток спеціалізованих підприємств розміщення в контексті економічної безпеки.....	39
--	----

Васильченко З. М., Васильченко І. П.

Теоретичні аспекти оцінки економічної безпеки банку як фінансового посередника.....	43
---	----

Вислоцька І. Т., Абдурахманов М. Г., Живко З. Б.

Місце середнього класу в системі економічної безпеки держави.....	48
---	----

Висоцька І. Б., Висоцький В. М.	
Стан та проблеми грошово-кредитної безпеки України.....	53
Вовчак О. Д.	
Банківські інвестиції та економічна безпека держави.....	57
Волошин О. Р., Галайко Н. В.	
Індикатори економічної безпеки в умовах ринкової трансформації економіки України.....	61
Гобела В. В.	
Економічний механізм стимулювання екологічної безпеки.....	66
Гонтар З. Г., Купчак М. Я.	
Ключові пріоритети антикорупційної політики у сфері державних закупівель.....	69
Горалько О. В.	
Лібералізація валютних обмежень як інструмент валютної політики Національного банку України.....	74
Горячківська І. В., Мігус І. П.	
Конкурентна розвідка як елемент системи економічної безпеки підприємства.....	78
Горбан І. М.	
Вплив небезпек та загроз на економічну безпеку суб'єктів господарювання.....	80
Гримак О. Я., Вовк М. В.	
Фінансовий аспект економічної безпеки України.....	85
Жабинець О. Й., Цюпко І. В.	
Проблеми діагностики рейтинговими агентствами фінансової стійкості страхових компаній.....	90
Живко З. Б.	
Роль інвестицій для зміцнення кадрової безпеки сучасного підприємства.....	93
Живко М. О., Вольних А. І.	
Національна безпека в інформаційній сфері.....	97
Завербний А. В., Пушак Г. І., Псуй М. С.	
Проблеми формування соціальної складової економічної безпеки українських підприємств в умовах євроінтегрування.....	102
Занора В. О., Недотопа І. Ю.	
Ризики, загрози, небезпеки, можливості: взаємоузгодження категорій.....	105
Зачосова Н. В.	
Сучасні пріоритети управління системою економічної безпеки фінансових установ.....	108
Карковська В. Я., Васюник П. І., Дубик В. Я.	
Міжнародний досвід стимулювання розвитку сільського господарства.....	111

Козій І. С.	
Фінансова стійкість підприємств як передумова забезпечення фінансової безпеки.....	113
Копитко М. І.	
Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України.....	116
Корень Н. В.	
Виклики та загрози бюджетній безпеці на етапі суспільних трансформацій.....	120
Корнієнко М. В.	
Спірні питання кримінальної відповідальності за фальсифікацію фінансових документів.....	124
Корчевська Л. О.	
Періодизація безпекознавства в рамках систем світового устрою....	128
Коршунов О. І.	
Модель корупції в Україні. Ефективні шляхи її викорінення.....	132
Крижановська О. В.	
Особливості відмежування вбивств, вчинених на замовлення, від інших умисних вбивств.....	136
Кубаєнко А. В.	
Шляхи реформування правоохоронної системи в Україні.....	141
Курляк Д. М.	
Сучасний стан національної продовольчої безпеки.....	146
Левків Г. Я., Леськів Г. З.	
Розвиток виробництва продукції в контексті продовольчої безпеки.....	150
Лисак В. Ю.	
Вплив доходів людського капіталу на економічну безпеку України.....	155
Малікова А. О.	
Корупція як загроза національній безпеці України.....	159
Марушко Н. С.	
Професійна освіта бухгалтерів як необхідна умова формування їх компетентності.....	163
Марченко О. М.	
Сучасний стан та стратегічні напрямки зміцнення соціальної безпеки України.....	167
Мельник С. І., Івахів А. Б.	
Основні загрози економічній безпеці підприємства.....	173
Мельник С. І., Микитин Ю. В.	
Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємства.....	176
Михаліцька Н. В.	
Загрози у сфері зовнішньоекономічної діяльності.....	179

Михальчук Н. М.	
Податковий борг в системі індикаторів фінансової безпеки держави.....	184
Мних О. Б., Брицький Р. М.	
Взаємозалежність ефективного державного управління економікою та економічної безпеки держави: закордонна і вітчизняна практика.....	189
Мойсєєнко І. П.	
Діагностика параметрів фінансової стійкості на мікрорівні.....	193
Молнар Н. В.	
Теоретичні засади визначення структури економічної безпеки підприємства.....	198
Нагачевський С. В.	
Соціальна безпека українського суспільства.....	202
Наконечна Н. В., Вінічук М. В.	
Тіньова економіка та її вплив на економічну безпеку держави.....	207
Огірко О. І.	
Цифрова безпека інформації як складова економічної безпеки.....	212
Олійничук О. І.	
Генерування облікової інформації для стратегії економічної безпеки підприємства.....	215
Онищенко С. В.	
Реформування міжбюджетних відносин в Україні як чинник забезпечення бюджетної безпеки.....	219
Пицур Я. С.	
Економічна безпека як теоретична система: методологічний аналіз.....	223
Пойда-Носик Н. Н.	
Розмежування сутності механізму управління та механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.....	227
Політова А. С.	
Корупція в Україні як загроза економічній безпеці.....	231
Пушак Я. Я.	
Самозабезпечення регіону сільськогосподарською продукцією як чинник посилення його продовольчої безпеки.....	236
Ревак І. О., Мисан Р. В.	
Економічна безпека України: сучасні загрози та небезпеки.....	241
Рисін М. В., Фединяк Г. Ф.	
Управління проблемними банківськими кредитами як складова фінансової безпеки.....	245
Романько П. С.	
Щодо визначення економічної безпеки банків в Україні.....	250

Семак С. С.	
Безпековий вектор в 3Е просторі: альтернативна енергетична складова.....	255
Сибірна Р. І.	
Економічне протиборство як захист національної економіки.....	260
Сибірний А. В.	
Екологічний фактор економічної безпеки України.....	263
Сліпа О. З.	
Кадрова безпека підприємства: напрями реформування в сучасних умовах.....	266
Сорока Р. С.	
Реформування доходів місцевих бюджетів в Україні.....	269
Стадник М. Є.	
Підвищення конкурентоспроможності економіки на інноваційній основі в системі економічної безпеки держави.....	274
Сумський С. А.	
Щодо питання історичного розвитку концепцій стратегічного управління.....	279
Тацієнко В. В.	
Щодо способів учинення злочинів у сфері оподаткування.....	286
Томаневич Л. М.	
Економічна злочинність як загроза національній безпеці держави.....	291
Тринько Р. І.	
Демографічна освоєність території в системі демографічної безпеки країни.....	295
Тютюнник Р. С.	
Використання досвіду зарубіжних країн у протидії корупції в Україні.....	299
Филипець З. Б.	
Систематизація теоретичних підходів до трактування поняття економічної безпеки держави.....	303
Франчук В. І., Штангрет М. Й.	
Поняття економічної безпеки України через призму права.....	308
Холод М. З.	
Кадрове забезпечення економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.....	313
Хомин О. Й., Бутрин О. І.	
Правові основи соціального захисту поліцейських як чинник зміцнення безпеки держави.....	315
Хомів О. В.	
Загрози для економічної безпеки торговельних підприємств.....	319

Хом'як К. А.	
Легалізація тіньових доходів як один із напрямів зміцнення фінансової безпеки.....	322
Цвайг Х. І., Столяренко О. О.	
Корпоративні конфлікти як загроза психологічній безпеці.....	324
Цвігун В.	
Теоретичні підходи щодо регулювання державного фінансового контролю в Україні.....	328
Шевченко А. І.	
Визначення функціональних складових та індикаторів економічної безпеки держави у галузі залізничного транспорту.....	331
Шелехов А. О.	
Щодо суб'єктів протидії розслідуванню шахрайств.....	336
Штангрет А. М.	
Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства.....	343
Яворська Д. Д., Яцишин Ю. С.	
Регулювання ринку цінних паперів в Україні.....	348

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей учасників
Всеукраїнської
науково-практичної конференції

22 квітня 2016 р.

Упорядник *Л. М. Томаневич*

Опубліковано в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *Н. М. Лесь*

Друк *І. М. Хоминець*

Здано до набору 29.03.2016 р. Підписано до друку 05.04.2016 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк арк. 20,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 30-16.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

У Львівському державному університеті внутрішніх справ здійснюється підготовка фахівців, наукових і науково-педагогічних працівників.

Проводяться фундаментальні та прикладні наукові дослідження у сфері охорони правопорядку та забезпечення прав і свобод людини, вивчається практика правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, досліджується позитивний зарубіжний досвід щодо вирішення проблем боротьби зі злочинністю та готуються методичні матеріали для забезпечення потреб практичних підрозділів органів внутрішніх справ у сфері протидії злочинності, зокрема на замовлення органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій тощо. Науково-педагогічні працівники забезпечують підготовку освітньої, наукової, методичної літератури, необхідної для освітньо-наукової діяльності вищих навчальних закладів МВС України та потреб практичних підрозділів Національної поліції України.

Підготовку фахівців вищої кваліфікації у ЛьвДУВС покладено на докторантуру та ад'юнктуру.

Докторантура здійснює підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів зі спеціальностей:

- 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право;
- 12.00.12 – філософія права.

Ад'юнктура (аспірантура) здійснює підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів за кошти юридичних та фізичних осіб. Форми навчання – денна (термін навчання 3 роки) і заочна (термін навчання 4 роки).

Підготовка докторів філософії (кандидатів наук) здійснюється за спеціальностями:

- 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень;
- 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право;
- 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право;

- 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність;
- 12.00.12 – філософія права;
- 21.04.01 – економічна безпека держави;
- 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Для забезпечення цілісного процесу підготовки фахівців вищої кваліфікації у ЛьвДУВС **функціонують спеціалізовані вчені ради:**

– К 35.725.02 – з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальностями: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право; 12.00.12 – філософія права;

– К 35.725.04 – з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальностями 21.04.01 – економічна безпека держави; 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Львівський державний університет внутрішніх справ випускає **періодичне фахове видання «Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ»** у трьох серіях – **юридична, економічна та психологічна.**

Серія юридична виходить із грудня 1996 року (свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21093-10893ПР від 14.11.2014); серія економічна – з 14 грудня 2006 року (свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21091-10891ПР від 14.11.2014); психологічна – з 14 грудня 2006 року (свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21092-10892ПР від 08.12.2014).

Архів публікацій Наукового вісника ЛьвДУВС розміщено на сайті: <http://journal.lvduvs.edu.ua>.

Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ – це збірник наукових праць (статей), у якому містяться матеріали й результати теоретичних та експериментальних досліджень наукових, науково-педагогічних працівників університету, здобувачів, ад'юнктів, аспірантів, представників інших вищих навчальних закладів, практичних працівників органів внутрішніх справ, органів державної влади та місцевого самоврядування.

дування, а також зарубіжних партнерів університету. Науковий вісник університету неодноразово був лауреатом конкурсу видань у системі МВС України й удостоювався найвищих призових місць.

Поглибленому предметному дослідженню важливих аспектів забезпечення діяльності правоохоронних органів та удосконаленню системи підготовки фахівців у вищих навчальних закладах МВС України присвячено **науково-практичні заходи, які проводяться у Львівському державному університеті внутрішніх справ.**

У наукових конференціях, семінарах та засіданнях круглих столів беруть участь науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти Львівського державного університету внутрішніх справ, інших вищих навчальних закладів, представники практичних підрозділів органів внутрішніх справ, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій тощо.

Окрім цього, Львівський державний університет внутрішніх справ співпрацює з закордонними вищими навчальними закладами. Партнерами університету є десять навчальних закладів із Республіки Польща, Республіки Молдова, Республіки Сербія, Республіки Таджикистан, Республіки Сербська/Боснія і Герцеговина, Республіки Білорусь. Партнерами університету у проведенні спільних заходів також є Представництво Фонду Ганса Зайделя в Україні (ФРН), Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Загалом інформацію про наукові здобутки ЛьвДУВС можна переглянути у розділі «Наукова діяльність» на сайті університету: <http://lvduvs.edu.ua/#>.

Сподіваємося, що у нас із Вами є спільні наукові інтереси.

Тож запрошуємо Вас до співпраці!